

प्राक्कथन

आर्थिक वर्ष २०५९/६० को बजेट कार्यान्वयनबाट देशको अर्थतन्त्रका महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा हासिल गरिएका उपलब्धि र परिवर्तनहरूको समीक्षात्मक विश्लेषण समावेश भएको आर्थिक सर्वेक्षण २०५९/६० सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रस्तुत गरेको छु । प्रस्तुत आर्थिक सर्वेक्षणमा मुलतः आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को प्रथम आठ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५९/६० को सोही अवधिमा हासिल गरिएका समष्टिगत आर्थिक गतिविधिका परिसूचकहरूको विश्लेषण तथा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा देशको आर्थिक क्षेत्रमा देखिएका यथार्थ गतिविधि र उपलब्धिहरूको समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ । यसका अन्य केही विशेषता यसप्रकार छन् :

- यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन र प्रमुख खाद्यान्न तथा नगदेबाली उत्पादनसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क एवं सूचनाहरू २०५९/५२ को आधारमा प्रस्तुत गरिएको, आर्थिक क्रियाकलापका विविध गतिविधि तथा तथ्याङ्कीय विश्लेषण यथासम्भव अद्यावधिक गरिएको र उपलब्धताका आधारमा थप तथ्याङ्कहरू समेत समावेश गरिएको छ ।
- प्रस्तुत आर्थिक सर्वेक्षणलाई अझ सरल, विवेचनात्मक, सूचनामूलक तथा वस्तुगत बनाउनुका साथै सर्वेक्षणको परिधिलाई विस्तृत बनाउने उद्देश्यले संभव र उपलब्ध भएसम्मका आर्थिक क्षेत्रका गतिविधि तथा जानकारीलाई समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।
- विगत एक वर्षको अवधिमा श्री ५ को सरकार तथा सम्बन्धित निकायहरूबाट लिइएका सार्वजनिक महत्वका नीतिगत निर्णयहरूलाई प्राथमिकताकासाथ प्रस्तुत गरिएको छ ।
- परिवर्तित बाह्य तथा आन्तरिक परिस्थितिको सन्दर्भमा अर्थतन्त्रका विविध क्षेत्रहरूमा रहेका चुनौतीहरूलाई क्षेत्रगत रूपमै समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

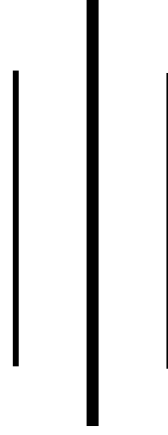
प्रस्तुत आर्थिक सर्वेक्षण नेपालको अर्थतन्त्रका विविध क्षेत्रहरूको विकासका प्रवृत्ति एवं विद्यमान चुनौतीहरू बारे जानकारी लिन अभिरुचि राख्ने समस्त बुद्धिजीवी, पेशाविद्, अर्थशास्त्री, अनुसन्धानकर्ता, शिक्षक, विद्यार्थी, उद्योगपति, व्यापारी एवं सर्वसाधारण जनताको लागि सूचनामूलक एवं उपयोगी हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

यस आर्थिक सर्वेक्षण तयार गर्ने कार्यमा संलग्न अर्थ मन्त्रालय तथा नेपाल राष्ट्र बैंकका सबै सम्बद्ध अधिकृत तथा कर्मचारीहरू र समयमै आवश्यक तथ्याङ्क एवं सूचना उपलब्ध गराई सदा भैं सहयोग पुऱ्याउने सम्बन्धित सम्पूर्ण निकायहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

आषाढ, २०६०

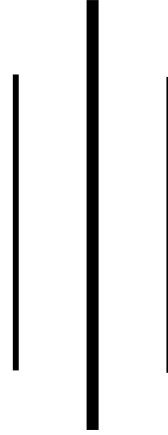
डा. प्रकाशचन्द्र लोहनी
अर्थ मन्त्री

आर्थिक सर्वेक्षण



आर्थिक वर्ष

२०५९ / ६०



श्री ५ को सरकार

अर्थ मन्त्रालय

२०६०

Website : www.mof.gov.np

प्राक्कथन

आर्थिक वर्ष २०५९/६० को बजेट कार्यान्वयनबाट देशको अर्थतन्त्रका महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा हासिल गरिएका उपलब्धि र परिवर्तनहरूको समीक्षात्मक विश्लेषण समावेश भएको आर्थिक सर्वेक्षण २०५९/६० सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रस्तुत गरेको छ। प्रस्तुत आर्थिक सर्वेक्षणमा मुलतः आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को प्रथम आठ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५९/६० को सोही अवधिमा हासिल गरिएका समष्टिगत आर्थिक गतिविधिका परिसूचकहरूको विश्लेषण तथा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा देशको आर्थिक क्षेत्रमा देखिएका यथार्थ गतिविधि र उपलब्धिहरूको समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ। यसका अन्य केही विशेषता यसप्रकार छन् :

- यथार्थ कूल गार्हस्थ्य उत्पादन र प्रमुख खाद्यान्न तथा नगदेबाली उत्पादनसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क एवं सूचनाहरू २०५९/५२ को आधारमा प्रस्तुत गरिएको, आर्थिक क्रियाकलापका विविध गतिविधि तथा तथ्याङ्कीय विश्लेषण यथासम्भव अद्यावधिक गरिएको र उपलब्धताका आधारमा थप तथ्याङ्कहरू समेत समावेश गरिएको छ।
- प्रस्तुत आर्थिक सर्वेक्षणलाई अझ सरल, विवेचनात्मक, सूचनामूलक तथा वस्तुगत बनाउनुका साथै सर्वेक्षणको परिधिलाई विस्तृत बनाउने उद्देश्यले संभव र उपलब्ध भाएसम्मका आर्थिक क्षेत्रका गतिविधि तथा जानकारीलाई समेट्ने प्रयास गरिएको छ।
- विगत एक वर्षको अवधिमा श्री ५ को सरकार तथा सम्बन्धित निकायहरूबाट लिइएका सार्वजनिक महत्त्वका नीतिगत निर्णयहरूलाई प्राथमिकताकासाथ प्रस्तुत गरिएको छ।
- परिवर्तित बाह्य तथा आन्तरिक परिस्थितिको सन्दर्भमा अर्थतन्त्रका विविध क्षेत्रहरूमा रहेका चुनौतीहरूलाई क्षेत्रगत रूपमै समेट्ने प्रयास गरिएको छ।

प्रस्तुत आर्थिक सर्वेक्षण नेपालको अर्थतन्त्रका विविध क्षेत्रहरूको विकासका प्रवृत्ति एवं विद्यमान चुनौतीहरू बारे जानकारी लिन अभिरुचि राख्ने समस्त बुद्धिजीवी, पेशाविद्, अर्थशास्त्री, अनुसन्धानकर्ता, शिक्षक, विद्यार्थी, उद्योगपति, व्यापारी एवं सर्वसाधारण जनताको लागि सूचनामूलक एवं उपयोगी हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छ।

यस आर्थिक सर्वेक्षण तयार गर्ने कार्यमा संलग्न अर्थ मन्त्रालय तथा नेपाल राष्ट्र बैंकका सबै सम्बद्ध अधिकृत तथा कर्मचारीहरू र समयमै आवश्यक तथ्याङ्क एवं सूचना उपलब्ध गराई सदा भैं सहयोग पु-याउने सम्बन्धित सम्पूर्ण निकायहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

आषाढ, २०६०

डा. प्रकाशचन्द्र लोहनी
अर्थ मन्त्री

विषय-सूची

<u>क्र.सं.</u>	<u>विषय</u>	<u>पृष्ठ</u>
१.	अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय आर्थिक गतिविधि	१
२.	सार्वजनिक वित्त	१४
३.	मूल्य तथा आपूर्ति स्थिति	३१
४.	मुद्रा, बैकिङ्ग तथा कर्जा	४०
५.	मुद्रा तथा पूँजी बजार	६६
६.	वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति	७६
७.	गरिबी निवारण र रोजगारी	८४
८.	कृषि	९३
९.	उद्योग, पर्यटन तथा सरकारी संस्थान	१०४
१०.	ऊर्जा, वन तथा वातावरण	११९
११.	यातायात तथा संचार	१३२
१२.	सामाजिक सेवा	१४३
परिशिष्ट	: आर्थिक सुधार कार्यक्रम, २०५९	१६४

चाट-सूची

<u>चाट नं.</u>	<u>विषय</u>	<u>पृष्ठ</u>
१(क)	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (२०५१/५२ को मूल्यमा)	५
१(ख)	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा)	९
१(ग)	लगानी, पूँजी निर्माण र बचत	१२
२(क)	सरकारी राजस्व, खर्च तथा न्यून वित्त	१७
२(ख)	कुल विकास खर्च, सामाजिक सेवा र शिक्षा	१९
२(ग)	न्यून वित्त तथा वैदेशिक ऋण र आन्तरिक ऋण	२३
२(घ)	स्वीकृत वैदेशिक सहायता र उपयोग	२५
२(ङ)	सरकारी ऋणपत्र र ट्रेजरी बिलको स्वामित्वको विवरण	२८
३(क)	राष्ट्रिय शहरी उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क	३५
४(क)	मुद्रा प्रदायलाई असर पार्ने कारकहरु	५३
४(ख)	मुद्रा प्रदायको बृद्धिदर	५५
४(ग)	वाणिज्य बैंकहरुको कर्जा तथा लगानी र निक्षेप	५७
४(घ)	नेपाल औद्योगिक विकास निगमको कर्जा विवरण	५९
४(ङ)	कृषि विकास बैंकको कर्जा विवरण	६१
५(क)	चुक्ता मूल्य तथा कारोवार रकम	६८
५(ख)	नेप्से सूचकाङ्क	६८
५(ग)	निष्काशन स्वीकृति	६९
५(घ)	बजार पूँजीकरण	६९
६(क)	वैदेशिक व्यापार	७९
६(ख)	वैकिङ्ग प्रणालीमा रहेको विदेशी विनिमय संचिति	८१
८(क)	खाद्यान्न बालीको सूचकाङ्क	९५
८(ख)	नगदे बालीको सूचकाङ्क	९७
९(क)	औद्योगिक उत्पादनको सूचकाङ्क	१०६
१०(क)	विद्युत उत्पादन तथा खपत	१२१
११(क)	सडक सुविधाको विस्तार	१३३
११(ख)	टेलिफोन सुविधाको विस्तार	१३९

१२(क)	सार्वजनिक विद्यालयहरुको संख्या	१४६
१२(ख)	विद्यालयहरुको क्षेत्रगत विवरण	१४९
१२(ग)	विद्यार्थी भर्ना संख्या	१५०
१२(घ)	स्वास्थ्य सेवाको विस्तार	१५५
१२(ङ)	स्वास्थ्य सुविधाको विस्तार	१५७

विषय तालिका-सूची

तालिका नं.	विषय	पृष्ठ
१(क)	विश्वको आर्थिक वृद्धिदर (प्रतिशतमा)	२
१(ख)	विश्व व्यापार (वार्षिक प्रतिशत परिवर्तन)	२
१(ग)	विश्वको मूल्य स्थिति (वार्षिक प्रतिशत परिवर्तन)	३
१(घ)	आर्थिक गतिविधिका प्रमुख परिसूचकहरू	७
२(क)	सरकारी खर्च र राजस्वको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (प्रचलित उत्पादक मूल्यमा) संगको अनुपात	१४
२(ख)	विकास खर्च र सोको पूर्ति भएको स्रोत	१५
२(ग)	प्राथमिक र वित्तीय घाटा	२९
३(क)	शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क (प्रतिशत परिवर्तन)	३३
३(ख)	राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क (प्रतिशत परिवर्तन)	३६
४(क)	ग्रामीण विकास बैंकहरूको क्रियाकलाप (२०५९ पौष मसान्त)	६२
५(क)	प्राथमिक बजारको प्रवृत्ति	६६
५(ख)	दोस्रो बजार कारोबार	६७
७(क)	नवौँ योजनामा गरिबी र केही मानव विकासका सूचकाङ्कहरूको लक्ष्य र प्रगति	८४
७(ख)	सीपमूलक तथा व्यावसायिक विषयहरूमा तालिम प्राप्त गरेका व्यक्तिहरूको संख्या	९०
७(ग)	वैदेशिक रोजगारका लागि विदेश जानेको संख्या	९१
८(क)	कृषि उत्पादनको उत्पादकत्व	९८
९(क)	निजीकरण गरिएका संस्थानहरूको विवरण	११६
११(क)	नेपालमा उपलब्ध सडक सुविधा	१३२
११(ख)	सवारी साधनहरूको संख्या	१३४
११(ग)	टेलिफोन सेवा (एक्सचेञ्ज) विस्तार	१४०
१२(क)	विद्यालय, विद्यार्थी र शिक्षक अनुपात	१४७
१२(ख)	विद्यार्थी/ शिक्षक अनुपात, २०५९/ ६० (अनुमानित)	१४७
१२(ग)	शैक्षिक सत्र २०५९/ ६० सम्म सम्बन्धनप्राप्त विद्यालयहरू	१४८
१२(घ)	शैक्षिक सत्र २०५४/ ५५ देखि सम्बन्धन लिने उच्च माध्यमिक	

	विद्यालयहरु र अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुको संख्या	१५१
१२(ड)	भौगोलिक अवस्थितिका आधारमा शैक्षिक सत्र २०५९/ ६० सम्म सम्बन्धनप्राप्त विद्यालयहरु	१५१
१२(च)	त्रिभुवन विश्वविद्यालय प्राविधिक अध्ययन संस्थानको उत्पादन विवरण	१५३
१२(छ)	विद्यावारिधि उत्पादन विवरण	१५४

मञ्जूषा-सूची

मञ्जूषा नं.	विषय	पृष्ठ
२(१)	वैदेशिक सहायता नीति	२१
२(२)	वैदेशिक सहायताको प्रमुख नीतिगत संयन्त्र	२४
२(३)	विश्व बैंकको लगानी कार्यक्रममा नेपालको स्तर वृद्धि	२६
४(१)	२०५९ आषाढ मसान्तमा प्रस्तुत गरिएको आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम	४०
४(२)	अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपातमा गरिएको परिवर्तन	४२
४(३)	प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा प्रवाह हुनुपर्ने कर्जा	४३
४(४)	वाणिज्य बैंक स्थापनार्थ नीतिगत व्यवस्था	४४
४(५)	विकास बैंक स्थापनार्थ नीतिगत व्यवस्था	४६
४(६)	विकास बैंकहरुको नियमन व्यवस्था	४७
४(७)	लघुवित्त विकास बैंकहरुको नियमन व्यवस्था	४९
४(८)	वित्त कम्पनी स्थापनार्थ नीतिगत व्यवस्था	५०
४(९)	सहकारी संस्थाहरुको नियमन व्यवस्था	५१
५(१)	विश्वसनीय धितोपत्र व्यवसायको विकास	७०
७(१)	सहस्राब्दी मानव विकासका लक्ष्यहरु र नेपालको परिस्थिति	८४
९(१)	पर्वतीय पर्यटन क्षेत्रमा भएका केही गतिविधिहरु	११०
९(२)	गन्तव्य नेपाल अभियान २००२-२००३	११२
९(३)	सगरमाथा स्वर्ण-महोत्सव २००२-२००३	११३
१०(१)	विद्युत् विकासमा विश्व बैंकको सहयोग	१२०
१२(१)	शिक्षा क्षेत्रको विकास	१४४
१२(२)	आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको प्रत्याभूति	१५६
१२(३)	खानेपानीको विस्तार	१६०

तालिका-सूची

<u>क्र.सं.</u>	<u>बिषय</u>	<u>पृष्ठ</u>
१.	अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय आर्थिक गतिविधि	
१.१	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन	१
१.२	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा)	२
१.३	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (२०५१/५२ को मूल्यमा)	३
१.४	राष्ट्रिय आय : साधनको स्रोत र उपयोग	४
२.	सार्वजनिक वित्त	
२.१	सरकारी खर्च र साधनको स्रोत	५
२.२	कर राजश्व	६
२.३	गैर-कर राजश्व	७
२.४	साधारण खर्च	८
२.५	विकास खर्च	१०
२.६	स्वीकृत वैदेशिक सहायता रकम (स्रोत अनुसार)	११
२.७	स्वीकृत वैदेशिक सहायता रकम (क्षेत्र अनुसार)	१२
२.८	वैदेशिक सहायताको उपयोग (स्रोत अनुसार)	१३
२.९	वैदेशिक सहायताको उपयोग (क्षेत्र अनुसार)	१४
२.१०	खुद वैदेशिक ऋण	१६
२.११	सरकारी ऋणपत्रहरु र ट्रेजरी बिलहरुको स्वामित्वको विवरण	१७
३.	मूल्य तथा आपूर्ति स्थिति	
३.१	शहरी क्षेत्रको समग्र उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क	१८
३.२	शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क	२०
३.३	समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको सरदर उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क	२१
३.४	राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क (वस्तुगत)	२५
३.५	केही प्रमुख वस्तुहरुको सरदर खुद्रा बजार मूल्य	२६
३.६	केही कृषिजन्य वस्तुहरुको मासिक राष्ट्रिय सरदर खुद्रा मूल्य	२७
३.७	केही पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य स्थिति	२८
३.८	केही पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्ति स्थिति	२९
४.	मुद्रा, बैकिङ तथा कर्जा	
४.१	मौद्रिक सर्वेक्षण	३०
४.२	मुद्रा प्रदायमा प्रभाव पार्ने कारकहरु	३१
४.३	वाणिज्य बैंकहरुको साधनको स्रोत र उपयोग	३२
४.४	वाणिज्य बैंकहरुबाट कर्जा वितरण	३३
४.५	केही वित्तीय संस्थाहरुको कर्जा विवरण	३४
६.	वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति	

६.१	वैदेशिक व्यापारको स्थिति	३५
६.२	वस्तुगत व्यापार (एस.आई.टि.सी. समूह अनुसार)	३६
६.३	भारत निर्यात भएका केही प्रमुख वस्तुहरु	३७
६.४	अन्य मुलुकतर्फ निर्यात भएका केही प्रमुख वस्तुहरु	३८
६.५	परिवर्त्य विदेशी विनिमयको आय व्यय	३९
६.६	बैंकहरुसंग रहेको सुन र विदेशी मुद्राको संचिति	४०
६.७	शोधनान्तर स्थिति	४१
८.	कृषि	
८.१	प्रमुख खाद्यान्न बालीहरु लगाइएको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व	४२
८.२	प्रमुख नगदेवालीहरु लगाइएको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व	४३
८.३	अन्य बालीहरुको उत्पादन स्थिति	४४
८.४	पशुजन्य उत्पादन स्थिति	४५
८.५	कृषि उत्पादनको सूचाकाङ्क	४६
८.६	रासायनिक मल, उन्नत बीऊ र किटनाशक औषधिको प्रयोग	४७
८.७	थप सिंचाई सुविधा विस्तार	४८
८.८	कृषि ऋण लगानी तथा असूली	४९
८.९	रासायनिक मलको मूल्य	५०
९.	उद्योग, पर्यटन तथा सरकारी संस्थान	
९.१	समूहगत औद्योगिक उत्पादन	५१
९.२	समूहगत औद्योगिक सूचाकाङ्क	५३
९.३	केही छानिएका उद्योगहरुको उत्पादन क्षमताको उपयोग	५५
९.४	उद्योगको किसिम अनुसार वितरित ऋणको विवरण	५६
९.५	दर्ता भएका घरेलु तथा साना उद्योगको संख्या	५७
९.६	वाणिज्य बैंकहरुबाट सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत घरेलु उद्योग क्षेत्रमा वितरित कर्जा विवरण	५८
९.७	केही छानिएका सरकारी क्षेत्रका उद्योगका उत्पादन क्षमताको प्रयोग	५९
९.८	श्री ५ को सरकार र सरकारी क्षेत्रका संस्थान बीच भएको नगद प्रवाहको विवरण	६०
९.९	सरकारी क्षेत्रका संस्थानको वित्तीय कार्य कुशलता	६१
९.१०	औद्योगिक क्षेत्रको वर्तमान स्थिति	६२
९.११	पर्यटक संख्या वृद्धि दर तथा बसाई अवधि	६४
९.१२	भ्रमणको उद्देश्य अनुसार पर्यटक आगमन संख्या (आगमन कार्डको आधारमा)	६५
९.१३	प्रमुख क्षेत्र अनुसार पर्यटक आगमन संख्याको विवरण	६६
९.१४	पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा	६७
९.१५	होटल र होटल शैया संख्या	६८
९.१६	पर्वतारोहण दल र संख्या	६९
९.१७	होटल व्यवस्थापन तथा पर्यटन सम्बन्धी तालिम	७१

१०.	ऊर्जा, वन तथा वातावरण	
१०.१	ऊर्जा खपतको स्थिति	७२
१०.२	विद्युत उत्पादन तथा खपतको स्थिति	७३
१०.३	पेट्रोलियम पदार्थको खपत विवरण	७४
११.	यातायात तथा संचार	
११.१	सडक सुविधाको विस्तार	७५
११.२	थप सवारी साधन संख्या	७६
११.३	यातायात सुविधाको विस्तार तथा सामान ढुवानी परिमाण	७७
११.४	टेलिफोन सेवा विस्तार	७८
१२.	सामाजिक सेवा	
१२.१	प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूको संख्या	७९
१२.२	प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक शिक्षक संख्या	८०
१२.३	सरकारी तथा निजी स्तरमा संचालित विद्यालय, विद्यार्थी तथा शिक्षकहरूको विकास क्षेत्र अनुसार संख्या	८१
१२.४	उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी संख्या	८२
१२.५	स्वास्थ्य सेवाको विस्तार	८३
१२.६	खानेपानी तथा ढल निकास सुविधाको विस्तार	८४

तालिकाहरु बारे केही जानकारी

- संलग्न तालिकाहरुमध्ये केहीमा प्रस्तुत तथ्यांकहरु अद्यावधिक र पुनर्वर्गीकृत गरिएकोले विगत वर्षका प्रकाशनहरूसंग नमिल्न सक्दछन् ।
- कतिपय तालिकाहरु खास गरी वैदेशिक ऋण आदी प्रचलित विनिमय दरमा हिसाब गरिएकोले अघिल्लो वर्षको तथ्यांकसंग नमिल्न सक्दछन् ।
- कतिपय तथ्यांकहरुलाई लाख वा करोडमा लैजादा अंकहरु वृत्ताकार पारिएकोले कुल जोड नमिल्न सक्दछ ।
- तालिकामा देखाइएको खाली ठाउँ वा तेर्सो धर्सो (-) ले अधिकांशतः सम्बन्धित तथ्यांक प्राप्त नभएको वा ज्यादै कम प्राप्त भएको जनाउँदछ ।
- मुद्रा प्रदायमा प्रभाव पार्ने कारकहरुमा खूद वैदेशिक सम्पत्तिमा विनिमय दर परिवर्तनबाट भएको वृद्धि वा हासलाई मिलान गरिएको छैन ।
- शोधनान्तर स्थितिमा देखाइएको परिवर्तन खूद परिवर्तन हो ।

!= cGt/fli6a / /fli6a cfly\$ ultlj lw

cGt/fli6a cfly\$ ultlj lw

!-= ;g\@)) df \$-& kltzt /x\$]ljZj sf] cfly\$ j [4b/ ljZj cy{oj:yfdf b]vPsf ljlecg kltsh sf/0fx?sf ;fy}; [6]a/ !!, @))! df cd]sdf 36\$] cft\$sf/l 36gf / To; af6 c6oq k/\$]gsf/flds c; /n] ubf{; g\@))! df @# kltztdf ; lldt /x\$]. o; kl5 ljZj sf]j:t'tyf ;]fsf]Jofkf/df b]vPsf]; wf/ / ; du|cfly\$ Joj:yfkgdf ul/Psf]blftf clej [4sf]kpf; sf]km:j?k ljZj sf] cfly\$ Isfnsfkdf ; wf/ cf0{; g\@))@ df ljZj sf]cfly\$ j [4b/ #-) kltzt kb]f. ljZj Jofkf/ tyf cf]flus p]kfbgdf cfPsf]lzlyntf, z0/ ahf/df b]vPsf]; srg, 0/fs o4 / ; f; {/f]sf]; s0f h:tf hf]vd / cl:y/tfn]kf/\$] / kfg]kpfjn]lj sl; t Pj +c6o ; DalGwt dh\$?sf]cfly\$ ultlj lw dGb a6g kl\$]5 . l:y/ kfl lgdf0f j [4 ePtfklg pke]sf]j [4b/ lbuf]xg g; Sg' lj Qlo cl:y/tf sfod /xg' h:tf sf/0fx?n] hf]vd jxg ug] lfdtdf vf; }; wf/ gePtfklg cfly\$ lj:tf/sf]ult eg]a9g]cgdfg ul/Psf]5. km:j?k, ; g\@))# sf]nflu cGt/fli6a db] sf]n]; g\@))@ sf] thgdf yk)=@ kltzt ljGb]j [4 e0{ljZj sf]cfly\$ j [4b/ #-) kltzt sfod xg]cgdfg u/\$]5 . To; u/l, ; g\@))\$ df ljZj sf]cfly\$ Isfnsfkdf s]ds ; wf/ xg]cfwf/df cfly\$ j [4b/ \$= kltzt kb]k]f]0f klg sf]n]u/\$]5 . o; kl/k]odf x]f{ d]odf l:y/tf cfpg]cgdfg ul/Ptfklg ; ef]o hf]vd tyf c; Gthgx?nf0{G0g ug]u/l ljZj cyf]gdf cu]fl eldsf /fv]g]dh\$?sf]cfly\$ glt ck]ft ; wf/ tkn(nlft ul/g'kg]ki6)b]vG5 .

!=@ Plzofnl lj sf; f]dv dh\$?sf]cfly\$ j [4b/ ; g\@))@ df ^=% kltzt /x\$]df cGt/fli6a db] sf]n]; g\@))# df ^=# kltzt / ; g\@))\$ df ^=% kltztn] j [4 xg]k]f]0f u/\$]5 . blifof Plzofdf cfly\$ j [4b/ ; g\@))@ df \$-& kltzt /x\$]df ; g\@))# / ; g\@))\$ df sdzM% kltzt / %* kltztn] j [4 xg]k]f]0f /x\$]5 . g]fnsf l5d\$] dh\$?d]b]ef/t / rlgdf ; g\@))@ df sdzM\$=(kltzt / *) kltztsf]cfly\$ j [4b/ /x\$]. ef/tdf ; g\@))# / ; g\@))\$ df cfly\$ j [4b/ sdzM% kltzt / %-(kltzt xg]k]f]0f 5 eg]rlgdf ol b]j if{?df &=% kltztsf]cfly\$ j [4b/ xg]k]f]0f 5 .

tflnsf ! -s_ MljZjsf]cfly\$ j [4b/ -kltztdf_

	@)))	@))!	@))@	k f k of	
				@))#	@))\$
ljZjsf]p kfbg	4-7	2-3	3-4	3-2	4-1
ljsl; t cyfGqx?	3-9	0-9	1-8	1-9	2-9
kdv ljsl; t cyfGqx?*	3-4	1-1	1-5	1-6	2-4
c6o ljsl; t cyfGqx?	5-3	1-6	2-7	2-5	3-2
lj sf; f dv dh\$x?	5-7	3-9	4-6	5-4	5-8
lj sf; f dv Plzof	6-7	5-7	6-5	6-3	6-5
cf; og-\$**	5-1	2-6	4-3	3-9	4-3
rlg	8-4	7-3	8-4	7-5	7-5
blf of Plzof***	5-3	4-1	4-7	5-1	5-8
junfbz	5-6	5-3	4-4	5-2	5-5
ef/t	5-4	4-2	4-9	5-1	5-9
kfls: tfg	4-3	3-6	4-6	5-4	5-1
; s dof (Transition) df	6-6	5-1	4-1	4-4	4-1
/x\$ dh\$x?					

* ; eQm/f|o cd|/sf, h|kfg, hdgl, k|k|; ; ; eQmclw/f|o / Sofg8f .
 ** 008f|zof, dn|zof, lk|nk|G; / yf0|of08 .
 *** junfbz, ef/t, dflnbE; ; g|fn, kfls: tfg / >lnsf .
 ; f|M jN8(0sf|f|ds c|p6n5, c6t/f|6a db| sf|f, j|f; E6g l8=: l; clkh @))#, k|@ / #\$.

!-#- ljZjsf]Jofkf/ cfotg (Trade Volume) cyf{v: t' tyf ;]fsf]cfoft / lgoft Jofkf/ ; g\@)) df pRrb/n] a9\$|f|f ljZjsf] cfly\$ ultljwdf bl|vPsf] lzlyntfn]kltsh c; / kg{u0{ ; g\@))! df to:tf]Jofkf/ cfotgdf lgs} lu/fj6 cf0{Coff|ds /x6f]. ljZjsf]cfly\$ ultljwdf cfPsf]sl|ds ; wf/n]; g\@))@ df ljZjsf]Jofkf/ cfotgdf klg ; wf/ e0{@(kltztn]j [4 eof]. lj sf; f|dv / ; s|dofdf /x\$| dh\$x?sf]thgdf lj sl; t dh\$x?sf]Jofkf/df a9l ; s|rg bl|vPsf]5 . c6t/f|6a db| sf|f]; g\@))# / ; g\@))\$ sf]lg|dt ljZjsf]Jofkf/ cfotg sdzMS=# kltzt / ^= kltztn]j [4 xg]k|f|k|of u/\$f] 5 .

tflnsf ! -v_ MljZj Jofkf/ -jflif\$ kltzt kl/j t6_

	@)))	@))!	@))@	k f k of	
				@))#	@))\$
ljZjsf]Jofkf/ cfotg -j: t' / ;]f_	12-4	4-1	2-9	4-3	6-1
cfoft lj sl; t dh\$x?	11-6	-1-1	2-1	4-7	5-9

lj sf; fl dv dh sx?	16-0	2-2	5-4	4-7	8-0
; s d o f d f / x \$ f dh sx?	13-2	11-8	6-3	6-1	3-1
lgoff					
lj sl; t dh sx?	11-7	-1-0	2-0	3-8	5-8
lj sf; fl dv dh sx?	15-0	3-3	5-1	3-7	7-6
; s d o f d f / x \$ f dh sx?	14-6	5-6	6-3	5-9	2-7

; f; Mj N8(0sfgfl ds cfp6ns, c6t/fl6a db/ sfj j fl; E6g l8-; L; clkh @))#, k f @ .

!-\$= ; g\@))@ df pkefQm dNo j [4b/ lj sl; t dh sx?df !-% kltzt, lj sf; fl dv dh sx?df %-\$ kltzt, ; s d o f d f / x \$ f dh sx?df !!-! kltzt / blifof Plzofdf \$=! kltzt / xdf. of]dNo j [4 ; g\@))# df lj sl; t dh sx?df !=(kltzt, lj sf; fl dv dh sx?df %-* kltzt, ; s d o f d f / x \$ f dh sx?df (-\$ kltzt / blifof Plzofdf \$=@ kltzt / xg]k]f]of 5. To; u/l ; g\@))\$ df pkoQm ; dxsf dh sx?df sdzM!-& kltzt, %=! kltzt, &-\$ kltzt / %=# kltztn] dNo j [4 xg]k]f]of ul/Psf] 5. ef/tsf]dNo j [4b/ ; g\@))@ df \$=# kltzt / x \$ f d f ; g\@))# df \$=! kltzt / ; g\@))\$ df %-% kltzt kl g] k]f]of / x \$ f] 5. To:t}rlgsf]dNo j [4 ; g\@))@ df)=* kltztn]Coffds / x \$ f d f ; g\@))# df)=@ kltztn] / ; g\@))\$ df !-% kltztn]j [4 xg] k]f]of 5 .

tflnsf ! -u_ Mj Zj sf]dNo l:ylt -j flif\$ kltzt kl/j t g_

	@)))	@))!	@))@	k]f]of	
				@))#	@))\$
t h -oil_ *	57-0	-13-0	2-8	24-2	-19-4
u7-prhf(-Non-fuel) j :tx?	1-8	-5-4	3-8	9-4	2-3
pkefQm dNo					
lj sl; t cyf6qx?	2-3	2-2	1-5	1-9	1-7
lj sf; fl dv dh sx?	6-1	5-8	5-4	5-8	5-1
; s d o f d f / x \$ f dh sx?	20-2	16-3	11-1	9-4	7-4
cfl; og - \$ **	3-0	6-6	5-9	5-3	4-9
rlg	0-4	0-7	4-8	0-2	1-5
blifof Plzof **	4-0	3-8	4-1	4-2	5-3
aunfbz	2-3	1-6	2-4	5-2	4-5
ef/t	4-0	3-8	4-3	4-1	5-5
kfls: tfg	4-4	3-1	3-1	3-9	4-0

* ; eQmclw/fl0sf]j]6, b]0 / klZrd 6\$; t; sf]srfl t]h]s]c]t} t dNo,

** tflnsf !-s_ df pln]y eP cg?k,

; f; Mj N8(0sfgfl ds cfp6ns, c6t/fl6a db/ sfj j fl; E6g l8-; L; clkh @))#, k f @ / # \$.

/fli6æ ; dli6ut cfly\$ l:ylt

!-= cfly\$ jif{@)%(:^) lje6g cftl/s tyf afxo sf/0fx?n]ubf{zflgt, ; 7lff tyf ljsf; sf]b[6sf]af6 ; km jif\$]kdf byfkg{g; s]fklg cl3Nnf]jif{/vf; u/l o; }cfly\$ jif\$]k]f4\$]thgdf pQ/fw{o4lj/fd / ; /sf/-dfc]fbl zflgt jftf\$ sf/0f thgfids ?kdf zflgtk0f{/x0f]. ljut jif\$?df rflnPsf ul/al lgj/0f cleofgsf gltut tyf ; :yfut ; wf/sf ; fy} cfly\$ jif{@)%(:^) df 3f]0ff ul/Psf cfly\$; wf/ sfo\$dx? ck]ft ?kdf ; km xg] jftj/0f :yflkt ug{>l % sf] ; /sf/ k0]gzln /x0f]. ljut s]l jif\$]v a9b] cPsf]x0f, lx:f / cft]sf sf/0f ;]nt ; d:ofnf0{zflgtk0f?kdf ; dfwfg ug{g}>l % sf] ; /sf/sf] k0]v sfo{P l ePaf6 lbuf] / :yfol zflgt-; 7lff kb]f]nlsf]sfo]clud kfyldstf kfg' :jfe]js klg lyof]. ; du0f cfly\$ jif{@)%*÷%(sf] lzyn cfly\$ lsofsnfksf] kl/0ffd:j?k cfly\$ j]4b/ C0ffids a6g ku\$]thgdf cfly\$ jif{@)%(:^) df ; wf/ cPsf]cgdfg 5 .

!-= cfly\$ jif{@)%*÷%(df s]if l]qsf]sh ufx{fo p]kfbg -; fwgsf]nfut- 5ctor Cost) l:y/ d]l0df @@ k]tzt]j]4 ePtfklg u]-s]if l]qsf]p]kfbg @- k]tzt]36g u0{a\$;]f z]ns (Bank Service Charge) 36]pgk]f]sh ufx{fo p]kfbg)-% k]tzt]x] ; ePsf]0f cfly\$ jif{@)%(:^) df s]if tyf u]-s]if l]qsf]p]kfbg s0z]M@- k]tzt / @-% k]tzt]j]4 e0{; dli6ut cfly\$ j]4 @- \$ k]tzt]xg]cgdfg /x\$]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(df C0ffids /x\$]cfly\$ j]4b/sf]c]w/lj]0h]cfly\$ jif{@)%(:^) sf]j]4b/ ; fk]ftdf pln]o g)/xgkg]b]vPtfklg cftl/s Pj-afxo 36g]fx?sf]k]tsh c; /af6 cyf]6g cem]klg k0f]of d0me0{g; s\$]h]; dli6ut cfly\$ j]4b/ >l % sf] ; /sf/sf] lje6g glt tyf sfo\$0sf]sfo]0]ogaf6 pQmtxdf klg ; Sof]. cyf]0df b]vPsf lje6g cfly\$ ult]lwsf k0]v kl/; P-sx? t]nsf !-3_ df k]tt ul/Psf]5 .

!&= sh ufx{fo p]kfbgsf]l]qut ;]t cg; f/sf]kj]0 ljzn]0f ubf{s]if l]qsf] cfly\$ j]4b/ cfly\$ jif{@)%*÷%(s}xf/fxf/ldf /x\$]5 eg]u]-s]if l]qsf] j]4b/ cfly\$ jif{@)%*÷%(df C0ffids /x\$]0f cfly\$ jif{@)%(:^) df s]if l]qsf]e0f klg a9l b/n]a9\$]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(df @@ k]tzt /x\$] s]if l]qsf]j]4b/ cfly\$ jif{@)%(:^) df klg @- k]tzt]j]4 ePsf]5 . o; /l s]if l]qsf]cfly\$ j]4b/ ; fdf0 /xgsf]sf/0f wfg ;]t{ t]xg / ds} afnlsf]p]kfbg 36g uPtfklg kmk]h, cfn' uxFc]l]bsf]p]kfbgdf pln]o j]4 xg]sf ; fy}c0o afnlx?sf]p]kfbgdf ; fdf0 j]4 xg' /x\$]5 . cfly\$ jif{@)%(:^) sf]pkl]qut cfly\$ j]4b/df ; j]f]ws k]lt lj]Bt\l]0f tyf kfg]sf]

/xg uPsf]5 h; sf]j [4b/ !!=% kltzt /x\$]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(
df of]j [4b/ !& kltzt /x\$]lyof]. bžsf]; a@Gb 7hf]sfnl u08sl aPÆ
hnljBt\cfofhgfsf]!\$\$ dŭfj f6dVb]clGtd r/Ofsf]pTkfbg \$* dŭfj f6 ;?
e0{cfofhgf kŕf{lfdtdf ; ~rfng e0; s\$] / o; }jif{leqdf 0Gb]j tl t} ŕ&=%
dŭfj f6, lrInd]@) dŭfj f6 / lkn]fvŕf # dŭfj f6 u/L yk #)=% dŭfj f6 ljBt\
pTkfbg z? ePsf]sf/Ofn]o; pklŕsf]j [4b/ pNn]o /x\$]cgdfg 5 . zx/L
lŕdf zflGt ; /lfsf]cj:yfdf sŕzM; w/, ljQlo lŕsf]cfGtl/s shŕf j [4
tyf ljQlo lŕsf]; jdf blvPsf]; sf/flds kj [Qsf sf/Of ljQ tyf 3/ hlufdf
tljŕf cPsf]cgdfg 5 . km:j?k cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]#& kltztsf]
thgdf cfly\$ jif{@}%(^) df ljQ tyf 3/ hlufsf]j [4b/ #& kltzt /x\$].
lj sf; vrŕf sdl, gjlsŕ gŕfn-ef/t jflŕHo ; lŕwsf]kl/dŕfflds aGb]h /
sltko cŕŕflus j:tx?sf]pTkfbgdf xl; cPŕtklg sŕl cŕŕflus / k/Dk/fut
j:t\$]pTkfbg ; sf/flds /xg\$; fy}tof/L kfžfssf]pTkfbgdf pNn]o kŕlt
ePaŕ6 cfly\$ jif{@}%*÷%(df sl/j !)=) kltztn]36\$]cŕŕflus lŕsf]
ufx{ŕo pTkfbg cfly\$ jif{@}%(^) df)=\$ kltztn]; ldfGt j [4 xg]cgdfg
5 . ufdlŕf lŕdf ljBdfg czflGtsf sf/Of cŕo zx/L lŕ / vf; u/L pKŕosf
leqs]lgdfŕf sfoŕf cPsf]j [4n]ubf{cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]!& kltztsf]
j [4sf]thgdf cfly\$ jif{@}%(^) df lgdfŕsf]j [4b/ @\$ kltzt /xg kŕof].
cŕo pklŕx?dVb]cfly\$ jif{@}%*÷%(df !)= \$ kltztn]xl; ePsf]Joŕkf/
/ŕ6/ŕ6 tyf xŕn pklŕdf ; w/ cf0{cfly\$ jif{@}%(^) df !=\$ kltztn]
j [4 xg]cgdfg 5 . To; ŕ/L vgl tyf pŕvggdf cfly\$ jif{@}%(^) df #)=
kltztsf]cfly\$ j [4b/ /x\$]hg cfly\$ jif{@}%*÷%(df !=) kltzt lyof].
; fdbflos tyf ; fdlhs ;]fsf]cfly\$ j [4b/ cfly\$ jif{@}%*÷%(df !=&
kltzt /x\$]ŕf cfly\$ jif{@}%(^) df @@ kltzt /xg]cgdfg 5 .

!*= sh /fli6@ pTkfbg, kŕInt pTkfbg dNodf cfly\$ jif{@}%*÷%(df ?= \$ va{
@! ca{## s/fŕ /x\$]ŕf cfly\$ jif{@}%(^) df ?= @\$ ca{*% s/fŕn]j [4
e0{?= \$ va{\$^ ca{!* s/fŕ kŕ\$]cgdfg 5 .

!=(;fwgsf]nfutsf]l:y/ dNodf cfly\$ jif{@}%*÷%(tyf @)%(^) bŕŕf sh
ufx{ŕo pTkfbgdf sŕf lŕsf]ofŕbfg # (=) kltzt / uŕ-sŕf lŕsf]ofŕbfg
^!)= kltztsf]xf/fxf/ldf /x\$]5 .

tflnsf ! -3_ cflyš ultjlwsf kðv kl/; 'rsx?_

s; =	lj/0f	0sf0{	cflyš jif{								
			2051=52	2052=53	2053=54	2054=55	2055=56	2056=57	2057=58	2058=59	2059=60*
1	sh ufx{vo plkfbg @)!-%@ sf]plkfbg dNodf_ 3	jllif % kl/jtg	3.3	5.3	5.3	29	4.5	6.1	4.8	-0.5	2.3
2	sh ufx{vo plkfbg s	.	2.7	5.4	4.8	3.3	4.5	6.1	4.7	-0.5	2.4
	- sllf	.	-0.9	3.7	4.2	08	2.8	4.9	5.5	2.2	2.1
	- u/sllf	.	5.1	6.5	5.2	4.7	5.3	6.8	4.3	-2.1	2.5
3	sh ufx{vo plkfbg kflnt plkfbg dNodf_	.	10.0	13.6	12.7	72	13.7	10.9	8.1	2.7	5.9
4	sh ufx{vo plkfbg v	.	9.6	14.0	12.6	7.5	13.9	11.0	7.5	2.8	5.9
	- sllf	.	6.2	13.2	12.3	34	17.7	9.6	4.1	6.0	6.0
	- u/sllf	.	12.1	14.5	12.8	10.3	11.5	11.9	9.7	0.8	5.9
5	sh /llia cfo kflnt dNodf_	.	10.3	12.7	12.9	7.6	15.0	11.2	8.6	3.1	6.6
6	kðv sllf afnl plkfbg 3	.	-	4.2	4.3	08	2.8	4.9	4.3	2.2	2.1
	- viflbg afnl	.	-	16.1	0.7	0.6	2.0	7.9	2.8	0.7	1.2
	- gub]afnl	.	-	7.7	4.7	-2.3	13.9	6.5	9.1	7.7	1.7
7	kðv cflus j:t' plkfbg @)!-%@sf))_	.	9.2	9.7	3.0	37.6	14.6	6.1	6.3	2.0	-7.2
8	sh ufx{vo plkfbg dno ; 'rsif 3	.	6.7	7.9	7.2	4.0	8.9	4.6	2.6	3.2	3.5
	- sllf	.	7.2	9.1	7.6	2.5	14.4	4.5	-1.3	3.7	3.8
	- u/sllf	.	6.3	7.6	6.5	5.0	5.5	4.7	5.2	2.9	3.3
9	/llia zx/l pkefmi dno ; 'rsif, jllif cf}t - @)!-%@sf))_	.	7.7	8.1	8.1	84	11.4	3.5	2.4	2.9	5.0
10	sh /llia art÷sh /llia plkfbg cgkft	%	17.0	15.4	15.7	15.8	16.6	18.0	18.1	15.5	15.6
11	sh ufx{vo plkfbg kflnt plkfbg dno ; usf]cgkft										
	- sh ufx{vo art	%	14.8	13.8	14.0	13.8	13.6	15.2	14.9	11.8	11.3
	- sh nufgl	%	25.2	27.3	25.3	24.8	20.5	24.3	24.0	24.6	26.1
	- ufx{vo art / nufgl alrst]cgt/	%	-10.4	-13.5	-11.4	-11.1	-6.9	-9.1	-9.1	-12.8	-14.8
	- sh pkefmi	%	85.2	86.2	86.0	86.2	86.4	84.8	85.1	88.2	88.7
	- sh ;/sf/l vr{	%	17.8	18.7	18.1	18.6	17.4	17.5	19.4	19.0	
	- ; fw/0f vr{	%	8.8	8.7	8.6	9.0	9.1	9.1	10.4	11.5	
	- ljsf; vr{	%	9.0	10.0	9.5	9.6	8.3	8.4	9.0	7.5	
	- sh /fh:j	%	11.2	11.2	10.8	10.9	10.9	11.3	11.9	12.0	
	- s/ /fh:j	%	9.0	8.7	8.7	8.6	8.4	8.7	9.5	9.7	
	- u/s/ /fh:j	%	2.2	2.5	2.1	2.3	2.5	2.6	2.4	2.8	
	- ahg 3if -	%	4.8	5.6	5.1	5.9	5.3	4.7	5.9	5.7	
	- kkt j]z Cof	%	3.3	3.8	3.2	3.7	3.5	3.1	2.9	1.9	
- kkt j]z Cof / cgbg	%	5.1	5.7	5.4	5.5	4.7	4.6	4.6	3.6		

	- sh Itg{afsl cftl/s COf	%	14.6	13.8	12.8	12.8	14.5	14.3	14.7	17.5	
	- sh Itg{afsl j}z COf	%	51.6	51.4	47.1	53.6	49.6	50.2	48.8	52.2	
	- sh Itg{afsl COf	%	66.2	65.2	59.9	66.4	64.1	64.5	63.5	69.7	
	- sh -j:t' lgoff	%	8.0	8.0	8.1	9.1	10.4	13.1	13.6	11.8	
	- sh -j:t' cfoft	%	29.1	30.0	33.4	29.6	25.6	28.6	28.2	26.4	
	- Jofki/ 3f6f --	%	21.1	22.0	25.3	20.4	15.2	15.5	14.7	14.6	
	- rfn'vftf --	%	5.4	8.6	5.9	5.0	0.1	2.4	2.7	1.8	
12	sh Itg{afsl j}z COf=sh ; /sf/l /h:j	%	459.8	459.0	434.9	489.4	454.9	444.6	412.2	436.4	
13	sh Itg{afsl j}z COf=sh lgoff	%	640.6	644.0	583.5	585.9	474.8	382.6	362.0	463.0	
14	sh ; /sf/l /h:j	% kl/jtg	25.5	13.5	8.9	8.4	13.1	15.1	14.0	3.2	
15	; fw/Of vr{	% kl/jtg	55.2	11.9	12.1	12.4	14.3	11.2	23.9	13.6	
16	ljsf; vr{	% kl/jtg	9.3	26.2	6.2	9.0	-1.4	11.3	16.7	-15.1	
17	sh ; /sf/l vr{	% kl/jtg	16.3	19.2	9.0	10.6	6.2	11.2	20.5	0.3	
18	COf ; jf -; jf / Jofh eOngL-; fw/Of vr{	%	31.6	31.1	31.1	28.3	28.1	29.1	24.3	25.12	
19	dbf kbro ; sirt dbf -Pd ₁	% kl/jtg	15.7	10.6	5.4	17.4	13.1	19.4	15.7	9.3	7.5
	lj:t' dbf -Pd ₂	% kl/jtg	16.1	14.4	11.9	21.9	20.8	21.8	15.2	4.4	9.0
20	alsu lqaf6 kjlxt sh shi@f lghl lq shi@fjcz	%	58.7	62.2	64.1	66.3	67.3	69.3	67.5	65.2	67.1
21	sh lgoff	% kl/jtg	-8.5	12.6	13.8	21.5	29.6	39.6	11.7	-14.6	3.0#
22	sh cfoft	% kl/jtg	23.5	17.0	25.6	-4.8	-1.6	23.9	6.6	-7.7	19.1#
23	lgoff÷cfoft cgkft	%	27.7	26.7	24.2	30.9	40.7	45.9	48.1	44.5	40.7#
24	rfn'vftf	?=s/ljdf	-1178.6	-2154.2	-1650.8	-1518.8	23.5	-896.6	-1095.4	-1953.7	-3379.0#
25	zlvgt/ l:ylt	?=s/ljdf	-31.4	-108.1	320.2	1096.6	984.0	1444.8	522.1	-335.5	100.0#
26	j}z l}gdo ; lrit	?=s/ljdf	4308.5	4443.8	4854.1	6515.8	7665.1	9384.4	10517.3	10517.3	11174.8
27	ljgdo b/ u	c=*n/ t ? _	50.7	56.5	57.0	67.9	68.5	70.8	75.0	78.3	78.1
28	sh hg; Wof	xhf/df	20053	20533	21023	21526	22040	22567	23151	23670	24191

≠ kltt flnsdf ; dljio sxl tloisx?nlo(ljlelg ; aW ; ffx?al6 kkt lj /Ost]cwf/df cBjlws ul/Psm]ljutsf clye ; j lloix?df kltt tlois ; u sxl kms k/\$f]xg;S5 .

+ jliif ; zlvrt cglfg .

* jliif kl/Des cglfg -kyd * dlxgdf cwf/t_ .

kyd ^ dlxgfs]cwf/df cglfgt

s j ; jf zls 36pgk] ; fwgs]nfutsf]]:y/ dModf .

v j ; jf zls 36pgk] ; fwgs]nfutsf]k]int dModf .

u cfiif9 d; ftdf v/lb / las] b/s]cf]t .

3 cwf/ jii(kl/jtg ePsf] .

!|= kl{JolQmcfosf]j [4 cfly\$ jif{@)%(^) df ; sf/flds /x\$]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@)%*(% (df kl{JolQm sh ufx{lo ptkfbg krlnt ptkfbs dNodf ?= !&,*).- ?= ; qxhf/ cf7; o cyff\cd\sl 8n/ @&_ /x\$]df cfly\$ jif{@)%(^) df @@ kl{tztsf] hg; Wof j [4b/ ; dfof]hg ubf{ kl{JolQm sh ufx{lo ptkfbgdf #^ kl{ztn]j [4 e0{?= !*,\$\$\$.- ?= c7f/ xhf/ rf/; o rf]fln; cyff\cd\sl 8n/ @#^_ ku\$]5 . o; /l g]kfnl db]df kl{JolQm sh ufx{lo ptkfbgsf]j [4b/ / cfly\$ jif{@)%(^) sf] kyd cf7 dlxgfsf]cj lwdf cd\sl 8n/; u g]kfnl db]sf]ljgdob/df ePsf])# kl{tztsf]kgd]ogsf]cfwf/df cd\sl 8n/df kl{JolQm sh ufx{lo ptkfbg sl/a \$=) kl{ztn]j [4 ePsf]cgdfg 5 . o; u/l g]kfnl db]df kl{JolQm sh ufx{lo ptkfbg -; fwgsf]nfutdf l:y/ dNodf cfly\$ jif{ @)%*(% (df @& kl{ztn]x]; ePsf]df cfly\$ jif{@)%(^) df)=@ kl{ztn]; ldfGt j [4 ePsf]5 .

/fli6a ptkfbg

!|= sh /fli6a ptkfbg krlnt ahf/ dNodf cfly\$ jif{@)%*(% (sf]?= \$ va{ # (ca{&! s/f\$af6 j [4 e0{cfly\$ jif{@)%(^) df ?= \$ va{^* ca{ (@ s/f\$ k]g]cgdfg 5 . o; /l x]f] hg; Wof j [4b/ @@ kl{zt /x\$]cfwf/df cfly\$ jif{@)%(^) df kl{JolQm/fli6a ptkfbgdf \$-\$ kl{ztn]j [4 xg] cgdfg 5 . cfly\$ jif{@)%*(% (df kl{JolQm sh /fli6a ptkfbg ?= !*%&&.- ?= c7f/ xhf/ kfF ; o ; tXQ/ cyff\cd\sl 8n/ @#&_ /x\$]df cfly\$ jif{@)%(^) df lo:tf]cfodf \$# kl{ztn]j [4 e0{?= ! (#*\$.- - ?= pGgf0; xhf/ tlG ; o rf]f;l cyff\cd\sl 8n/ @\$*_ ku\$]cgdfg 5 . o; /l cd\sl 8n/df kl{JolQm/fli6a ptkfbg u0fgf ubf{cfly\$ jif{ @)%(^) sf]kyd cf7 dlxgfsf]cj lwdf g]kfnl db]sf]cd\sl 8n/; usf] ljgdob/df ePsf]kgd]ogsf]cfwf/df kl{JolQm /fli6a ptkfbg \$^ kl{ztn]a9y uPsf]cgdfg 5 .

; ft ; fwgsf]pkofu

!|= cfly\$ jif{@)%*(% (sf]krlnt ptkfbs dNodf sh ufx{lo ptkfbg; u sh pkef]sf]cgkit **=@ kl{zt /x\$]df cfly\$ jif{@)%(^) df **-& kl{zt ku\$]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@)%*(% (/ @)%(^) badf lghl lf]sf]pkef]df vf; }k]s gcf0{&*! kl{tztsf]xf/xf/ldf /x\$]5 eg] ; fj]lgs lf]sf]of]cgkft cfly\$ jif{@)%*(% (sf]!)= kl{tztsf] thgdf cfly\$ jif{@)%(^) df ; ldfGt j [4 e0{!)-% kl{zt ku\$]5 . o; /l sh pkef]sf]j [4b/nf0{l]Zn]of ubf{cfly\$ jif{@)%*(% (df ^-\$ kl{ztn]j [4 ePsf]sh pkef] cfly\$ jif{@)%(^) df ^=% kl{ztn]j [4 ePsf]cgdfg 5 . lghl lf]tk]sf]pkef]sf]j [4b/ cfly\$ jif{@)%*(% (df ^-% kl{zt /x\$]df cfly\$ jif{@)%(^) df s]l 36y u0{^=) kl{zt

ku\$]5 . ; fj hlg\$ lqtkn\$]pkf]sf]j]b/ cfly\$ jif{@}%*÷%(df %-\$ kltzt /x\$]df cfly\$ jif{@}%(^) df p]n]o j] e0{!}^ kltztn] a9\$] cgd]g 5 . kl/0ffd:j?k, krint p]k]bs d]nos] sh ufx{]o p]k]bg; us]sh nufg]sf]cgkft cfly\$ jif{@}%*÷%(df @\$^ kltzt /x\$]df s]l a9] u0{cfly\$ jif{@}%(^) df @^! kltzt ku\$]cgd]g 5 . sh ufx{]o art÷sh ufx{]o p]k]bg cgkft cfly\$ jif{@}%*÷%(sf] !!=* kltztaf6 ;ldf]t ?kdf 36l cfly\$ jif{@}%(^) df !!# kltztdf c]h\$]5 . o; /l sh ufx{]o artdf sdl c]pg't/ sh nufg]df j] x]g]sf] km:j?k art-nufg] c]t/ (savings-investment gap) !@* kltztaf6 a9] u0{!\$=* kltzt ku\$]5 . o; /l sh /li6a jrt÷sh ufx{]o p]k]bg cgkft cfly\$ jif{@}%*÷%(df !^@ kltzt /x\$]df ;ldf]t ?kdf a9l cfly\$ jif{@}%(^) df !^-\$ kltzt ku\$]5 . sh nufg]÷sh ufx{]o p]k]bg cgkft o; c]lwd] sh /li6a artsf]thg]df a9l b/n]a] ePsf]sh /li6a art-sh nufg] c]t/ *-\$ kltztaf6 j9l (& kltzt ku\$]5 . oBlk sh ufx{]o artsf]thg]df sh /li6a art -nufg] c]t/ %! kltzt l]b]h]sd /x\$]5 .

!=#= o; /l krint p]k]bs d]nos] sh ufx{]o p]k]bg; u j:t' tyf ;]f lgo]sf]cgkft cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]!^! kltztaf6 s]l 36l cfly\$ jif{@}%(^) df !\$^ kltztdf c]h\$]5 eg]j:t' tyf ;]f c]of]sf] o:t]cgkft cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]@* kltztaf6 ;ldf]t j] e0{ cfly\$ jif{@}%(^) df @(# kltztdf ku\$] km:j?k lgo]÷c]of] cgkft cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]%%& kltztaf6 36] cfly\$ jif{@}%(^) df \$(* kltztdf em\$]5 .

!=\$= sh k]l lgdf]sf]k] Qdf klg s]l ;wf/sf ; s]x? b]yf k/]sf]cgd]g 5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df \$-! kltztsf]j]b/ /x\$]sh l:y/ k]l lgdf] cfly\$ jif{@}%(^) df %@ kltztn]j] ePsf]cgd]g 5 . b]z]df l]j]fd kl/l:y]t l]Bdf] /x] /x] klg lghl l]q]sf] k]l lgdf] cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]# kltztsf]thg]df cfly\$ jif{@}%(^) df (= kltztn] j] ePsf]cgd]g 5 . ; fj hlg\$ l]q]sf] ;fwg l:y/ k]l lgdf]df p]k]u] ug\$] ;f6]z]l]t ;]lff / c]o p]k]sf] z]l]f]df vr{ug]g]af]b]t]sf sf/]of cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]@ kltztsf]j]sf]thg]df ; fj hlg\$ k]l lgdf] cfly\$ jif{@}%(^) df !=* kltztn] 36]f]klg sh l:y/ k]l lgdf]df j] Nofpg] ;/sf/l k]f; lghl l]q]sf]k]l lgdf]n] ;km ePsf] cgd]g 5 . o; /l sh l:y/ k]l lgdf]sf]j]b/ e]of krint p]k]bs d]nos]sh ufx{]o p]k]bg]sf]j]b/ ;ldf]t ?kdf a9l ePsf]sh k]l lgdf]sf]p]om ufx{]o p]k]bg; us]cgkft cfly\$ jif{@}%(^) df klg cfly\$ jif{@}%*÷%(s)s/la !(=@ kltztsf]xf/]df /x\$]cgd]g 5 . o; /l sh ufx{]o p]k]bg; u ; fj hlg\$ l]q]sf]sh l:y/ k]l lgdf]sf] cgkft cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]&^ kltztaf6 ;ldf]t 36] u0{cfly\$ jif{

@)(÷^) df &=) klztzdf cñšf]5 eg]lghl lřs]kfl lgdf ;f]l
 c]lwdf !!& klztaf6 a9l !@-! klztzdf kúšf]cgdfg 5 . lo:t}cflyš
 jif{@)%*÷%(df sh l:y/ kfl lgdf(lghl lř / ;f] hgs lřs]cz
 sđzM^)=^ klztz / #(-\$ klztz /xšf]df cflyš jif{@)%)(÷^) df sđzM
 ^#=@ klztz / #^=* klztz kúšf]cgdfg 5 . o;/l sh ufx{lo ptkfbg,
 sh /li6@ ptkfbg, sh pkef, sh nufgl tyf ;fwgsf]; f] tyf pkořsf]
 kl/df0fdf cřPsf] j]n] cflyš jif{@)%*÷%(sf] thgdf cflyš jif{
 @)%)(÷^) df ; dli6ut cyf{čqdf byf k/šf]; wf/sf]kj]Qnf0{0lEt ubš .

rgf]lx?

!:= cyf{čqdf cem]klg sřif lřs]of]bfg dx]j kř{/xšf]kl/k]odf o; lřs]
 ptkfbg a9l e/kbf]/ lbuf]gxš; Dd sh ufx{lo ptkfbgdf ptf/-r9fj
 cf0g}/xg]xč5 . t;y{ sřif lřs]cflyš j]b/ ;lg]Zrt ug{xfn; Dd
 ;/sf/l :t/df ; ldt /xšf]o; lřs]l; řf0 ; ljwf lj:tf/sf]nflu lghl
 lřs]; xeflutfnf0{kř; flxt ug]u/l df}dl lge{tfdf sdl Nofpg; lghl
 lřs]; xeflutf kZřft\ cřkřčf ; wf/ b]vPřklg /f; folgs dnsf]
 uř:t/df ; wf/ xg g; sšf]tyf afnl / lř cg'f/sf]dnsf]plřt křf
 tyf sřif lřdf pNn]o of]bfg /řg]kzkřngnf0{Jojl:yt / Jofj; flos
 agf0{ gřfnsf] křv lgof{hč j:t' pgl unřf / klZdgf; u o; sf]
 čřt;/ Dačw a9fpg' cřZos Pj +rgf]kř{5. sřfnf0{lğjřčdvl sd /
 ahf/řčdv a9l agřpgk]rřf]l lj Bdfg g}5 .

!:= pRr / lbuf]cflyš a]b/ xfl; n ug{sh ufx{lo artsf]sh ufx{lo
 ptkfbg; řsf]cgkřt pRr /xg' cřZos 5, / o; nf0{nufgltkř(pčdv
 u/řpgk]xč5 . t/ gřfndf artsf]b/ čč /xl cřPsf]5 / o; nf0{
 pNn]ygl0 ?křf j] u/l art / nufglřf alřsf]čřt/ čč ubřnřf'cem
 klg rgf]ls}?křf /xšf]5 .

!:= gřfnsf]lgof{ Jofk/sf]7řf]cz cem]klg c? /fi6x?af6 křt ePsf]; ljwf
 / ; xlnotdf cřwf/l/t 5 / cř^g} klř:křf{ds lřdtřsf]lj sf; ugčf
 pNn]ygl0 ; křtf křt ug{; sšf]b]vPsf]5č . c] l5š}ljZj Jofk/
 ; u7gdf ; b:osf ?křf ; xeful xg]xřdf]cu|/řfnf0{b]6ut ubř{xřdn]
 cřkřf]klř:křf{ds lřdtřdf ; wf/ Nofpgk]rřf]l xřdf]; fd' 5 . sřfřč
 j:tx?df klg gřfnn]cř'g]k/Dk/fut klř:křf{ds lřdtř udřpř}cřPsf]5
 . cř^gř b0{7řf l5dšl /fi6řf ahf/x?df xřdf]lgof{sf]cz a9fpg ; lsPsf]
 5č eg] Toxfřf6 e}xšf] cřofřsf] k] řl / kl/df0fn] xřdf] klř:křf{ds
 lřdtřdf ePsf]xř; nf0{0řut ubš / of]Pp6f 7řf]rřf]lsf ?křf /xšf]5 .

!:= klj lw / cřwřgs Joj:yřkg křřfnlsf]lj sf; ge0sg klř:křf{ds lřdtř
 ga9g] / o; sf nflu lghl lřřaf6 xg] nufglřf]křv elđsf /xg]xřf
 nufgl- dčl glltut / sfgřl ; řrgřx?sf]; zQm?křf thřf, sřofřj og /

cgludg xg g; Sg'klg Ps rbf;l /x\$]5 . nufgldf xg]; wf/n]nufgl÷sh
ufx{Yo ptkfbgdf ; d; ; wf/ cfpq]/ o; /l a9g]nufglst]; [st]kl/kl{
ufx{Yo art4f/f xg]; Gbedf artb/ -sh ufx{Yo art÷sh ufx{Yo
ptkfbg_ df ; d; ; wf/ cfpq]ck]ff ug{; ls65 .

@ ; fj hlgS lJ Q

lj Qlo ljsf; tyf ah

@! cfly\$ jif{@}%&÷%* df sh ufx{lo ptkfbg; u /fh:j kl/rfngsf]cgkft
 !!(klzt /x\$fdi cfly\$ jif{@}%*(df)=! klzt ljGh]j] e0
 !@) klzt kl\$]5 . vr{k(eg]sh vr{cfly\$ jif{@}%&÷%* sf](-%
 klztaf6)-% klzt ljGh]36] cfly\$ jif{@}%*(df !(=) klzt df
 em\$] 5 . o:tf]xg\$]sf/0df sh ufx{lo ptkfbgsf]cgkftdf ljsf;
 vr\$]cz cfly\$ jif{@}%&÷%* sf]eGf cfly\$ jif{@}%&÷%(df 36y
 hghf0{lng ;ls05 . o;/l sh /fh:j / vr{alrsf]cGt/ cfly\$ jif{
 @}%&÷%* df &^ klzt /x\$fdi cfly\$ jif{@}%*(df)^ klzt
 ljGh]36y u0{&=) klzt sfod /x\$]5 .

tfnsf @ -s_ M; /sf/l vr{/ /fh:j sf]sh ufx{lo ptkfbg
 - krlnt ptkfbs dModf_ ; u\$]cgkft

cfly\$ jif{	; /sf/l vr{			/fh:j kl/rfng	vr{/ /fh:j sf] cgkft alr xg]cGt/
	; fwf/Of	ljsf;	sh		
@)!÷%@	*=*	(=)	!&=*	!!=@	^_^
@)%@:%#	*=&	!)=)	!*=&	!!=@	&=%
@)%#:%\$	*=^	(=%	!*=!	!)=*	&=#
@)%\$:%%	(=)	(=^	!*=^	!)=(&=&
@)%%:%^	(=!)	*#	!&=\$!)=(^=%
@)%^:%&	(=!)	*=\$!&=%	!!=#	^=@
@)%&:%*	!)=\$	(=)	!(=%	!!=(&=^
@)%*:%(!!=%	&=%	!(=)	!@=)	&=)

@@ cfly\$ jif{@}%&÷%* df /fh:j art sh ljsf; vr\$] !^=% klzt
 /x\$fdi cfly\$ jif{@}%*(df %=(klzt df em\$] 5 . o;/l /fh:j
 artdf cPsf]sdlsf]sf/0df /fh:j sf]j] [4b/ eGf ; fwf/Of vr\$]j] [4b/
 cToflws xg hfg' xf]. o:tf]xg\$] k5fl8 zflGt ; /lfsf]sf/0fn] cfly\$
 lqofsnfkx? a9y g; s\$]h]/fh:j c; hldf ck]ffs[j] [4 xg g; Sg' t/
 ; fwf/Of vr{ eg]; f]l sf/0fn]ubf{lg/Gt/ j] [4 e0/xg'h:tf sf/0fx?nf0{

Ing ;lsG5 . cfly\$ jif{@}%&÷%* sf]thgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(df ;fwf/Of vr{!#^ kltztn]a9\$]lyof]eg]/fh:j #-@ kltztn]dfq a9\$]lyof]. o; }xgfn]/fh:j artdf sdl cPsf]xf].

@# cfly\$ jif{@}%&÷%* df /fh:j art / jD]zs cgbfg kl5 xg cfpq]Gog ljQ kl/rfngsf]cz sh ljsf; vrdf ^%# kltzt /x\$]df cfly\$ jif{@}%*÷%(df ;f]kltzt &@=(kl\$]f]5 . Gog ljQ kl/rfng / ;f]klt{ePsf] ;ftx? tnsf]tflnsdf k]tt ul/Psf]5 M

tflnsf @-v_ Mljsf; vr{/ ;f]klt{ePsf]; ft

zlif\$	@)%\$÷%/%	@)%%-%^	@)%^÷%&	@)%&÷%*	@)%*÷%/(
_ sh ljsf; vr{?-s/f\$df	2894.39	2853.13	3174.92	3706.59	3148.22
V_ vr{]xg]; ftx? - kltztdf					
c= /fh:j art	19.9	21.7	26.4	16.5	5.9
cf= jD]zs cgbfg	18.7	15.2	18.0	18.2	21.2
0= Gog ljQ kl/rfng	61.4	63.1	55.6	65.3	72.9
!= jD]zs COf	(38.2)	(41.5)	(37.2)	(32.5)	(24.5)
@= cftl/s COf	(11.7)	(16.5)	(17.3)	(18.9)	(25.4)
#= df]bftdf kl/jtg	(11.5)	(5.1)	(1.1)	(13.9)	(23.0)

;/sf/l ljQ

@\$ cfly\$ jif{@}%*%.(df cl3Nnf]cfly\$ jif\$]thgdf sh ;/sf/l vr{}# kltztn]j[e0{?= *) ca{& s/f\$ @# nfv klob]. cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]sh vr{Vb]cl3Nnf]cfly\$ jif{@}%&.%* sf]thgdf ;fwf/Of tkm{!#^ kltzt j[ePsf]lyof]eg]ljsf; tkm{!%# kltztn]36g uPsf]lyof]. cfly\$ jif{@}%*%.(df ljsf; vr{sh vr\$]#(=# kltzt /xg uPsf]5 eg]cl3Nnf]cfly\$ jif{@}%&.%* df o:t]kltzt \$^-\$ /x\$]lyof]. o;/l sh vrdf ljsf; vr\$]cz 36g]sf]sf/Ofdf Psft/ bzdfl zflgt ;/lfsf]l:ylt laug u0{ljsf; cfofhgx?sf]; #fngdf cj/f] v8f xg' /x\$]5 eg] csf]t/ zflgt ;/lfs}nflu ;fwf/Of vr{a9l ug{k/\$]h]klg sh vrdf ljsf; vr\$]cgkft 36l xg uPsf]xf].

@% cfly\$ jif{@}%&.%* df sh ;/sf/l vr{?=&(ca{*# s/f\$ %! nfvDvb] /fh:j kl/rfngaf6 ^!=@ kltzt, jD]zs cgbfgaf6 *-% kltzt, jD]zs COfaf6 !%# kltzt, cftl/s COfaf6 *%* / df]bft kl/jtgaf6 ^-\$ kltzt Joxf]Psf]lyof]. cfly\$ jif{@}%*%.(df sh vr{Joxf] ;ftDvb]

/fh:j kl/rfngaf6 ^#-) kltzt, jDlzs cgbfgaf6 *-\$ kltzt, jDlzs C0faf6 (^ kltzt, cftl/s C0faf6 !)=) kltzt / dffbf kl/jt6af6 (=) kltzt sfod xg u0{/; /sf/l vr{loxfq; [tdVb]cfly\$ jif{@}%&÷%* sf]thgdf jDlzs C0ftkn(%-% kltzt ljGbh]36g uPsf]5 eg]dffbf kl/jt6 tkn(^ kltzt ljGbh] ePsf]b]vG5 .

;fwf/Of vr{

@^ cfly\$ jif{@}%&÷%* sf]thgdf cfly\$ jif{@}%*(df ;fwf/Of vr{!#-^ kltztn]j e0{?=\$* ca{%(s/f\$ ku\$]5 . cfly\$ jif{@}%*(df ;fF / Jofh e0ngl cl3Nnf]cfly\$ jif\$]thgdf !&-% kltztn]j ePsf] b]vG5 . cfly\$ jif{@}%*(df sh ;fwf/Of vrdf ;fF / Jofh e0nglsf] cz @#- kltzt, ;fdilhs ;]fs]cz @&-% kltzt, cfly\$;]fs]cz #=(kltzt / lj]wdf !)=^ kltzt /x\$]5 . o; }u/l ;fwf/Of kzf; g tkn!#-(kltzt, /lftkn(!#- kltzt / af\$ cG zlif\$?df vr{ePsf]b]vG5 . cfly\$ jif{@}%&÷%* sf]thgdf cfly\$ jif{@}%*(df ;fwf/Of vr{Vb] /lftkn(%#& kltztn] ;fdilhs ;]ftkn(@& kltztn]/ cfly\$;]ftkn(!^* kltztn]j ePsf] b]vG5 . ;jw]gs c#, jDlzs ;]f, /fh:j kzf; g, Gof kzf; g, cfly\$ kzf; g / of]hg, C0f nufgl / lj]wtkn ;d]s] vr{ ;dliout ?kdf x]f{cl3Nnf] cfly\$ jif\$] thgdf @#-) kltztn]36g uPsf]b]vG5 . o; f]xgdf cl3Nnf]cfly\$ jif\$]thgdf e]l/ c]pg]vr{ cltly ;Isf/ / cfly\$;xfotf, rGf, k/:sf/sf vr{36g' g) kdV sf/Of ag\$]5g\ cfly\$ jif{@}%*(sf]kyd cf7 dlxgdf ?=#\$ ca{# s/f\$;fwf/Of vr{ePsf] cfly\$ jif{@}%(^) sf]; f]l c]lwdf !!#- kltztn]j e0{?=#* ca{#\$ s/f\$ &) nfv vr{ePsf]5 .

lj\$; vr{

@& cfly\$ jif{@}%&%* sf]thgdf cfly\$ jif{@}%*(df lj\$; vr{!#- kltztn]36g u0{?=#! ca{*\$ s/f\$ @@ nfv ku\$]5 . ;fwf/Of / lj\$; vr\$]cgkft x]f{cfly\$ jif{@}%%^ b]v b]v k/\$]lj\$; vr\$]eGf ;fwf/Of vr\$]kl/df0f a9l xg]k]Q cfly\$ jif{@}%*(df klq oyfj t\ /x\$]5 . cfly\$ jif{@}%&÷%* df sh vr{Vb];fwf/Of / lj\$; sf]cgkft %#- / \$^-\$ kltzt /x\$]df cfly\$ jif{@}%*(df sh vr{Vb];fwf/Of vr{^}& kltzt / lj\$; vr{#(=# kltzt /xg uPsf]5. kyd cf7 dlxgfs]; dlff ubf{cfly\$ jif{@}%*(df ?=#!@ ca{!& s/f\$!& nfv lj\$; vr{ePsf] cfly\$ jif{@}%(^) df ;]vr{@& kltztn]36l ?=#! ca{*\$ s/f\$!% nfv ePsf]b]vG5 .

@* lj\$; vr{kn(cfly\$ jif{@}%&÷%* sf]thgdf cfly\$ jif{@}%*(df cfly\$;]ftkn(!#- kltztn] ;fdilhs ;]ftkn(!)-\$ kltztn]/ cfly\$

kzf; g / ofhgftkn(%@ kltztn]36g uPsf]lyof]eg]; fdfgo kzf; gtnk
(^ ^ kltztn]j [4 ePsf]lyof] ; fdlhs ; jfx? cgtuf lzlf / :yiglo
lj sf; df cfly\$ jif{@}%&.* sf]thgdf cfly\$ jif{@}%*.(df qndzM
!) kltzt / !)-@ kltztn]lj sf; vr{36\$]b]V65 . o:t}:jf:Yo tyf
lkpg]kfgl lfgdf klq cfly\$ jif{@}%&.* sf]thgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(
df qndzM\$=(kltzt / @-\$ kltztn]lj sf; vrdf sdl cPsf]b]V65 .

@(cfly\$; jfx?tkn(cfly\$ jif{@}%&÷%* sf]thgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(
df s[ifdf !)=) kltztn]j [4 ePsf]lyof]eg]l; #f0, ljBtV oftoftdf
sdzM@)-% kltzt, #%-% kltzt / !%-^ kltztn]lj sf; vr{36g uPsf]
lyof]. cfly\$ jif{@}%*.(df sh lj sf; vr{Vb]cfly\$; jftkn\$]vr{
%-\$ kltzt, ; fdlhs ; jftkn\$]vr{#^ ^ kltzt / cgo lfgdf jfsl *)
kltzt vr{ePsf]5 .

@!) >l % sf]; /sf/sf]ah0 ljlgofhg / lgsf; fsf]sfo{koffnlno{cem a9l
oyfyk/s agf0{cgudg / dNofs:gdf lg/Gt/tf Nofpg]kl/ofhg; #fngsf
qnddf ah0sf]ciglZrttf x6fpg]h:tf p27o kllKtsf]nflu >l % sf]
; /sf/n]rqmkoffnl\$]cfwf/df # jif[dVbdsfnlg sfoqnd / ah0 th0f ug]
u/l dVbdsfnlg vr{; Argf (MediumTermExpenditure Framework) nfo{bzf}
ofhg; # cfa4 u/l cfly\$ jif{@}%(^) b]V nfu'u/\$]5 .

lj Qlo ; ft

/fh:j

@! cl3Nnf]cfly\$ jif\$]thgdf cfly\$ jif{@}%*.(df /fh:j ; sngdf #-@
kltztn]j [4 e0{?=- %) ca{\$\$ s/f\$ %% nfv ku\$]5 . cfly\$ jif{
@}%&.* df o:tf]j [4 !\$-) kltztn]ePsf]lyof]. bZdf zlfGt ; /lfsf]
cToGt}lau]cj:yfsf] sf/Ofn]cyfGqdf ; #flnt cfly\$ lsfnsnkdf
cPsf]sdlsf]sf/Ofn]g}/fh:j c; hlsf]j [4b/ ljut jif? e0f sd
b]VPsf]xf].

@!@ /fh:jsf] ; Argfsf] b]6sf]fj f6 cfly\$ jif{ @}%*.(df ; slnt sh
/fh:j dVb]s/ /fh:jsf]cz &*-) kltzt / u}-s/ /fh:jsf]cz @-)
kltzt /xg uPsf]lyof]. cfly\$ jif{@}%&.* df o:tf]cgkft qndzM&(-%
kltzt / @)-% kltzt /x\$]lyof].

@!# cfly\$ jif{@}%*.(df cl3Nnf]cfly\$ jif\$]thgdf s/ /fh:j ; sng !=@
kltztn]j [4 e0{?=- # (ca{## s/f\$ ^ nfv ku\$]lyof]. o; dVb]
eG; f/tkn\$]/fh:j j [4b/)-* kltzt lyof]eg]j:t'tyf ; jf ptkfbg tyf
pkef]df nflu]s/)-% kltztn]36g uPsf]b]V65 . cl3Nnf]cfly\$ jif\$]

thgdf dNo clej [s/s]dfq ; sng)=& kltztn]36l ePsf]lyof]to;
jfx\$ cfo, gfknl / ; DklQ s/ tknl)=(kltztn]sdl ePsf]b]vG5 . cfos/
tkn(dfq x]f{cfly\$ jif{@}%&.* sf]thgdf @)%*.(df !-% kltztn]
sdl ePsf]lyof].

@!\$ u]-s/ /fh:j sf]:ylt ljZn]of ubf{cfly\$ jif{@}%&.* sf]thgdf cfly\$
jif{@)%*.(df !)=* kltztn]j [e0{?=- !! ca{!! s/f\$ \$(nfv kuf\$]
b]vG5 . o:t]j [xgdf nefz, b:t/, b08 h/ljfgf / hkmt tyf lj]w
cfDbfgldf ePsf]j [g]kdv sf/s /x\$] 5g\ o;dW]nefzdf &^
kltztn]j [ePsf] / b:t/, b08 h/ljfgf / hkmt cfDbfgltkn(#S=@
kltztn]j [ePsf]b]vG5 . ; fF / Jofh c; hldf eg]!!-! kltztn]sdl
cfPsf]b]vG5 . o:t]; /sf/L ; jf tyf j:t]las]af6 klt cfo / /f]N6l
tyf ; /sf/L ; DklQ las] cgtu{sf]cfo cfly\$ jif{@}%&÷.* sf]eGf
sdzM\$# kltzt / @#=-* kltztn]36g uPsf]b]vG5 .

cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgf; Ddsf]/fh:j sf]:ylt

@!% cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgf?=#! ca{@@ s/f\$ %* nfv
/fh:j c; hl ePsf]b]vG5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]o; }c]lw; u thgf
ubf{sh /fh:j c; hl (-\$ kltztn]j [ePsf]kf0G5 . sh /fh:j c; hldf
?=@\$ ca{(% s/f\$ @ nfv s/ /fh:j / ?=^ ca{@& s/f\$ %^ nfv u]-s/
/fh:j /x\$] 5. cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]klxn]cf7 dlxgfsf]thgdf
cfly\$ jif{@)%(^) sf]; f]l c]lwdf s/ /fh:jdf \$-% kltztn]j [ePsf]
b]vPsf]5 .

@!^ cfly\$ jif{@)%(^) sf]klxn]cf7 dlxgf; Dddf eG; f/tkn(=? * ca{*#
s/f\$ @& nfv c; hl ePsf]5. ; f]/sd cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]o; }
c]lwsf]c; hl eGf !)-& kltztn]a9l 5 . cfos/tkn(cfly\$ jif{
@)%(^) sf]klxn]cf7 dlxgf; Dd ?=# ca{@(s/f\$!^ nfv c; hl ePsf]
5 . of]/sd cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]o; }c]lwdf ; slnt /sd eGf @&-&
kltztn]sd 5 . cfos/tkn]c; hl 36gdf dVotMcfly\$ jif{@)%*÷%(
sf]ah] jStJodf p]ny ePadf]hd @)%* >f]of ! ut\$]k]int dModf
; DklQsf]dNo :jo-3f]off u/l ; f]sf]!) kltzt j/fj/sf]/sd @)%* kf
d; fGtleq It/df o; /l It/\$]s/nf0{g}clGtd s/ dfgl ; DklQsf] ; f]sf]
5fgjlg gul/g]k]ofelt lbg]ljz] sf]sf]ogdf cfPsf] / z]lGt
; /lffsf]cefj sf]sf]ofn]cfly\$ jif{@)%*÷%(df cfly\$ lsf]snfkdf sdl
cf0{cf]flus / Jofkl/s l]sf]sf]/f/ 36\$]vb cfos]cfw/df Itg]g]
s/ /sddf sdl cfPsf]xg; Sg]h:tf sf]ofx?n]cfos/ /sd 36\$]cgdfg
5 .

@!& dNo clej [s/tn(cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgf; Dddf hDdf
? = * ca{&# nfv /fh:j c; hl ePsf]5 . cfly\$ jif{@)%*(sf]o; }
cjlwsf] thgdf of] % @ klztzn] a9l 5. ; dlff cjlwdf cfly\$ jif{
@)%*(sf]o; }cjlwsf] thgdf j:t'tyf ; jfsf]pikfbg tyf pkef]df
nflg]s/sf]c; hl ? = !) ca{** s/f\$ *% nfv ku\$] 5 . of]/sd cfly\$
jif{@)%*(sf]o; }cjlwsf] thgdf *# klztzn] a9l 5 . 3/ hluf
/lhi6zg / dnfkf]tkm(c; hldf cfly\$ jif{@)%*(sf]o; }cjlwdf ? =
& s/f\$ \$@ nfv /fh:j c; hl ePsf]df cfly\$ jif{@)%(^) sf]; dlff
cjlwdf @\$=(klztzn]j [e0{? = &! s/f\$ &# nfv c; hl ePsf]5 .
o; dVb)((^ klzt cyf\? = &! s/f\$ \$# nfv 3/hluf /lhi6zga6 dfq
kkt ePsf]5 . :yfglo ;jfoQ zf; g Pgn]dnkf] p7fpg]sdf :yfglo
lgsfonf0(x:tfGt/Of u/\$fh]xfnsf jif{?df >l % sf]; /sf/sf]; t t sf]df
; f]/sdsf]cz gu0o dfq /xg]u/\$]5 .

@!* u]-s/ /fh:j tkm(cfly\$ jif{@)%(^) sf]klxf]cf7 dlxgdf cfly\$ jif{
@)%*(sf]; dlff cjlwsf] thgdf !(= klztzn]j [e0{? = ^ ca{@&
s/f\$ %^ nfv ku\$]5 . pQmc; hl cfly\$ jif{@)%*(sf]; f]l cjlwdf
? = % ca{@ s/f\$ @ nfv lyof].

j]lzs ; xfotf

@!(cfly\$ jif{@)%&*(sf] thgdf cfly\$ jif{@)%*(df :jls [j]lzs
; xfotdf ^ @ klztzn]j [e0{? = # cj { @ s/f\$ && nfv ku\$]lyof].
o; dVb]cgbfsg]cz & @ klzt / C0sf]cz @ (= klzt / x\$]lyof].
cfly\$ jif{@)%&*(df sh j]lzs ; xfotdf cgbfsg]cz \$%& klzt
/ C0sf]cz %\$# klzt lyof].

@@) cfly\$ jif{@)%*(df :jls [; xfotfdVb]laklflo ; xfotf ? = !* ca{\$#
s/f\$ * & nfv / jxklflo ? = !\$ ca{&* s/f\$ () nfv /x\$]lyof]. o; /l
:jls [; xfotfdVb]laklflosf]cz %-% klzt / jxklflosf]cz \$%-%
/x\$]lyof]. cfly\$ jif{@)%&*(df :jls [; xfotf dVb]laklflof ? = !&
ca{\$(s/f\$ %(nfv cyf\%=(klzt / jxklfloodf ? = !# ca{&(s/f\$
!) nfv cyf\\$\$= klzt kkt ePsf]lyof].

@@! @)%* df3df g]kfnf] ; DkGg g]kfn l]sf; d-rsf]a}sdg g]kfnf]l]sf;
kpf; / j:tl:ytsf ; DaGwdf Jofks 5nkm e0{dVbdsfng vr{; Argf
(NEF nfu"ug]s/fsf] ; fy}g]kfnf] j]lzs ; xfotf glt cg?k ; xfotf
kl/rfng ug] ; d] ; xdlf ePsf]df >l % sf]; /sf/n]bzf]of]hgf; u cfa4
ug]u/l NEF nfu"ug]f ; fy}j]lzs ; xfotf glt tof/ u/l nfu"u/\$]5 .

d-hlff @-!
j 0]zs ; xfotf glit

gkfnst]lj sf; df j 0]zs ; xfotfn]dxlj k0f{elbst lgj fē ub{cPsf]; Gbe0f
j 0]zs ; xfotfsf]pknAwnf0{pRrtd agfpq >l % sf]; /sf/n]j 0]zs ; xfotf
glit, @)% (sfotf]ogdf NofPsf]5 . o; sf k0fV lj z]tfx? lq0gadflhd 5gVM
!= cfotf]gf tyf sfo\$dx?sf] p2]o, ljifoj:t' / nfesf] lj Zn0fkl5 5q0k0f{
tl/sfn]j 0]zs C0f ; xfotf k0f0 ul/g] pRr kltkm k0t xg]cfotf]gf /
k]f0f/ lj sf; df j 0]zs C0f pko0f] ug] C0f ; xof0sf]/sd cVbog tyf
cVbog e00fdf vr{ug{/f\$ nuf0g] k/fdzkftf tyf lj b]z]l lj z]t]x?sf];]fdf
xg]vr0f0{sd ul/g]; /sf/l :jfld]j sf ; :yf tyf c0o ; :yfx?nf0{C0f pknAw
u/fpg >l % sf]; /sf/ hdfgt ga:g].
@= cgbfg ; xfotfnf0{k0f; flxt ul/g]/ k0t ; xof0sf]pko0f] k0f]sf/l 9Eaf6
ul/g] cfotf]gfsf]lz/f0f/ vr{/ k0j lws ; xof0sf]vr{cgbfg dfk0f ; x-lj Q
Joj:yf (Co-financing) af6 Joxf]k0f(hf\$ lb0g].
#= :yfglo hgziQnsf]plrt pko0f], lj z]t]tf tyf k0j lws x:tf0t/0f / k0j lws
; xfotfsf]pko0m Pj +5q0k0f{pko0f]sf dfl0daf6 cf0t/s ; :yfut bltf
clej] u/l k0j lws ; xfotf tyf lj b]z]l ; Nnfxsf/ dflysf]lge{tf 36f0g].
\$= j 0]zs ; xfotfsf]pko0f] ubf{sh ufx{fo ptkfbg / /f]huf/lst]j] Pj +pRr
cfly\$ j]b/sf]k0k0af/f cf0t/s /fh:j kl/ringdf ; wf/ Nofpg ; 3fpq]
cfotf]gfx?nf0{a9l hf\$ lb0g].
% = ; wf/0f ; fnj ; fnl ; :fnq vr{afx\$ dxlj k0f{; fwq cfklt{/ c? ; Dal0wt rfn'
vr{Joxf] b]z]sf]k0f; lrltsf]k0f]df bltf j] ug]/ to; sf]pko0mpko0f]
ug{j 0]zs ; xfotf ln0g].
^= /fli60 bltf j] / ; f0f/lst]lgdf0f ug{; /sf/, lghl lf0, gful/s ; dfh Pj +
bft]lfalr ; f0f/l a9f0(j 0]zs ; xfotf Joj:yfkgf]lfdtf ; b0 ul/g].
&= lj sf; k]s0fdf bft]lfsf]elbst ; xhstf{/ ; xof0lfsf]?kdf lj sl; t ul/g].
*= cfly\$ pbf/lst]0fsf]k0f?k / efjgf cg?k lghllf]sf]lj sf; sf nflu dxlj k0f{
cf]h/sf?kdf j 0]zs ; xfotfsf]k0f] ul/g].

cgbfg tyf C0f

@@@ cfly\$ jif{@)%(^) sf]klxn]cf7 dlxgdf cl3Nnf]cfly\$ jif\$]; f]l
cjlwsf]thgdf j 0]zs ; xfotf !(=^ kltztn]36y u0{?=@\$ ca{\$\$
s/f\$ (^ nfv /xg uPsf]5 . :jls\$; xfotf /sddVb]cgbfg ?=!* ca{0#
s/f\$ *# nfv / C0f ?=% ca{(! s/f\$!# nfv e0{cgbfg / C0f cgkft
qndzM&%* / @\$=@ kltzt /x\$]5 . ; xfotfsf]agf0 x0f{laklfotkm(?= (
ca{&) s/f\$ ^& nfv / jxklfotkm(?= !\$ ca{&\$ s/f\$ @(nfv /x\$]5
b]v65 . o; /l sh j 0]zs ; xfotfdf laklflo ; xfotfsf]cz #(& kltzt /
jxklflo ; xfotfsf]cz ^)# kltzt /x\$]5. cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]
; f]l cjlwdf cgbfgsf]cz ^&-% kltzt / C0fsf]cz #@-% kltzt tyf
laklflo ; xfotfsf]cz %!& kltzt / jxklflo ; xfotfsf]cz \$*# kltzt

/x\$] lyof]. cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgf / cfly\$ jif{
 @)%(^) sf]kyd cf7 dlxgfsf]thgf ubf{cgbfg /sd (≠ kltztn]/
 C0f /sd \$)-@ kltztn]sd ePsf]b]v65 . o; /l :jls[j]z ;xfotf
 /sd 36]df b]zdf zlfct ; /lfs)cefj sf]sf/0fn]j]z ; xof]df ; #flnt
 cfofhgix?df ck]ft ?kdf /sd vr{xg g; sl klt4tf cg?k pkof] xg
 g; s\$]bft[; dbfoaf6 ; xfotf :jls[ug]sfo]f sdl cfPsf]b]v65 .

d-hiff @-@
 j]z ;xfotfsf]glltut k]v ;eG

Jofj xfl/s / sfof]ogof]o gllt ; eGx?sf] d]vda6 dfq gllt / sfoglltx?sf]
 sfof]og uq{; lsq]ePsf]j]z ; xfotfsf]pkof]af6 pRrtd pkn]w xfl; n uq{>l
 % sf]; /sf/n]lgdg adf]hdsf gllt ; eG / ; :yut Joj :yf ug]5 M

!= oyfy[/s ah] k]ffnl, k]yldstf lsl6Psf]; ij]lgs vr{sfo\$ / cfofhgf 5gf]sf]
 ljj]k]f{ ; eGsf]; lq]Zrttsf] nflu cy{ dGqfno, /li6e of]hg cfof] / ; Da4
 dGqfox?alr ljsf; sfo\$dsf]of]hg / ah] th]f ug]sfo]f d]vdsfnlg vr{Joj :yfsf]
 d]vda6 ; zQm; dGjo u/l j]lifs ah] / /li6e of]hg alr ; dGjo :yfkqf ul/g].

@= l]qut / /li6e ljsf; sf]nlo k]ktsf nflu cfofhgfsf]:ki6 ?kdf kl/efliff k]yldstf /
 j/lotfs] cg?k ah] Joj :yf ul/g].

#= ; fwq-; f]nf0{bftfx?sf]k]yldstf / p]s[6tfsf]cfw/df k]yldstfk]k] l]qtkn[k]flxt
 uq{/ l]leG bft[/li6«tyf ; :yfx?sf]; n]qtf djZos ePsf]7hf cfofhgdf ; eQm
 nufgl k]f] flxt ul/g].

\$= of]hg th]f ; DaGwl cEof; x? cfofhgf rs\$]z?df ul/g] tyf cfofhgfsf]cf]r]osf]
 kli6, j]z ; f]sf]cjZostf, sfof]og t]nnsf nufot cfofhgfsf]klxrfg, th]f,
 5gf] tyf cgludg Pj -d]nof]gsf ; du|klfdf hf] lb0g].

%= j]z ; xfotf tyf ; /sf/l vr]f ; #flnt cfofhgfsf]sfof]ogdf k]f]sf]/tf xfl; n
 uq{>l % sf]; /sf/sf]tk]f6 Jox]k]q]vr{(Counterpart find) ; dodf g]pkn]w
 u/f0q] cfofhgf ; DaGwl lqof6 k]s]fsf] ljs]b]s/of / dwsf/ k]ofof]hgfsf]sfo]f0{
 k]f]sf]/ agf0g]/ v/lb k]s]f]df af]hsaf] sfuhf]sf]dfkb08 (Standard Bidding
 Document) Joj xf/df Nof0g].

^= cfofhgfsf]d]nof]g, k]f] c]vboq, ; k]/j]f0f / cgludqdf ; w]/ ul/g]. ; /f\$]/jfnf /
 OR5sx?sf]cf]fhnf0{ ; d]b] ; Sg]k[7kf]f0f ; eG (Feedback Mechanism) sf]:yfkqf
 ul/g].

&= cfofhgf Joj :yfkqdf blftf clej]4 uq{pRr k]yldstf lb0g] z]veqf{k4lt / k]s]fsf]
 kg/]jnf]g u/l o; nf0{c? ultzln agf0g].

*= l]Qlo ; fwgsf]k]f]pkof]nsf nflu k]f]sf]/ /li6e v/lb k]ffnlsf]:yfkqf ul/g].

(= j]z ; xfotf gllt / /of]glltx?nf0{sfo?k lbg lgb]zsf tof/ u/l nfu'ul/g].

liZj a3sf]nufql sfo5ddf qkfnst:/ j4

qkfn] ljut sxl ; dob]v cy{qdf u/3f] ljeGq qltut ; wf/af6
sfof]ogdf b]yf kb]uPsf] ; sf/flds k6fj sf]sf/Of ljZj a3n]qkfnf0{
lgDg tx (low Case) sf] >]flaf6 cfwf/ tx (Base Case) sf] >]fldf
p7fPsf]5 . lgDg txd x6f jliif5 % s/f3 cd]/sl 8n/ ; Dd nufql x6f
cfPsf]df cfwf/ txd klu]5 ljZj a3af6 jliif5 !) s/f3 cd]/sl
8n/ ; Dd nufql x6f ; Sg5 .

qkfnf0{lgDg txaf6 cfwf/ txd /fVbf cjndjg ul/Psf cfwf/x? lgDg
ad]hd 5gM

- ?? cfGtl/s /fh:jsf]cz sh ufx{vo ptkfbqsf]!! kltzt jf ; f6bf dily
/x3f].
- ?? dno clej 4 s/sf]sfof]og ; Gtf]hgs ePsf].
- ?? cfGtl/s C0f sh ufx{vo ptkfbqsf]@) kltztdf ; ldt /x3f].
- ?? ; fj hqs nufqldf ; #fnq x6f]pBf]x?sf] ; W6df j 4 gePsf].
- ?? tlq jifl6 rs]nufql sfo5d / k]yldstsf cfwf/df kOf{vr6f ; #fint
kl/of]hg tyf sfo5dx? nfu"ePsf].
- ?? tlq ; /s/l ; #yfsf] lghls/Of, lghls/Of sfof]lwdf ; wf/ / b? ; #f/sf]
lf]df klt:kwf5f]klxrfq ; DaGwl sfo{e0/x3f].
- ?? gkfn a3 Inld63 / /fli6a j fl0fho a3sf]kg ; #rgfaf6 ; Gtf]hgs k]lt
b]vPsf].
- ?? ljs0]s/Of / :yfqlo :jfoQ zf;q cjwf/Ofsf] ljsf; / ljsf;
sfo5dx?sf]JoJ:yfkgdf :yfqlo lgsfox?sf] ; xeflutdf j 4 x6f]uPsf].
- ?? s0]lo ; /s/l kzf; lqs lgsfodf ; wf/sf pkfox? cjndjg ul/b}u0/x3f].
- ?? e]6frf/ lqj f/Ofdf gofFdkb08x?sf]cjndjg ul/Psf].

ltg{a" 5l jD]zs / cfGtl/s C0f

@^ ljut sxl jif6]v >l % sf] ; /sf/sf]vr{ ; Argdf ; fwf/Of vr6]ljsf;
vr6f0{pl5Gg yfn]v ljsf; vr6f]nflu /fh:j artdf sdl cfp]kj]Q
a9b}uPsf] 5 . ljsf; vr{Joxf] /fh:j artj6 dfq kof]t gx6f jD]zs
cgbfg tyf cfGtl/s / afXo C0fj6 ljsf; vr6f] cfjZostf ljut
jif{?b]v g}klt{ul/b}cfPsf]5 . o; h]ljut jif{?df jD]zs C0f j 4 x6f}
u0/x3f]5 . gkfnl db]sf]cjdnogn]ubf{ ; d] ltg{g]jD]zs C0fsf]ef/
k]o3 jif{a9b}uPsf]5 . cfly5 jif{@}%&÷%* sf]cG]osf]thgdf cfly5
jif{@}%*÷%(sf]cG]odf vb ltg{af5l jD]zs C0f (= kltztn]j 4 e0{
?= @) ca{!@ s/f3 %^ nfv ku3f]b]v65 .

@& jD]zs C0f k]kt / eQn]glsf] ; dfof]hg ubf{@}%* kmluOf d ; fGtdf vb
ltg{af5l jD]zs C0f ?= @! * ca{#% s/f3 (^ nfv ePsf]df @)% (kmluOf

d; fgt cyff\cfly\$ jif{@)%(:^) sf]kyd cf7 dlxgdf Itgkg]afE sh jD]zs C0fdf !-& kl'tztn]j]4 eP/ ?=@@! ca{((s/f\$!(nfv ku\$]f] 5 . ;fy); f]c]lwdf ?=# ca{#% s/f\$ *! nfv C0f k]ft ePsf]/ ;f]f eQnigl ?=# ca{& s/f\$ *(nfv tyf Jofh eQnigl ?=! ca{!@ s/f\$ (* nfv ePsf]5 .

@@* @)%* ciff9sf]thgdf @)% (ciff9df cftl/s C0f @@^ kl'tztn]j]4 e0{ ?=&# ca{^@ s/f\$ & nfv ku\$]f]5 . @)% (ciff9 d; fgtdf sfod /x\$]f] cftl/s C0fdf g]fn /fi6a\$]sf]cz #@* kl'tzt cyff\?=@\$ ca{!@ s/f\$ @# nfv, jfl0fHo a\$]x?sf]cz #(- (kl'tzt cyff\?=@ (ca{#^ s/f\$!@ nfv / c6o ; :yf tyf lghl lf]qsf]cz @&# kl'tzt cyff\?=@) ca{!# s/f\$ @# nfv /x\$]f]5 . @)% (ciff9 d; fgtdf g]sfod /x\$]f]sh cftl/s C0f dWb]l]sf; C0f kq ?=!! ca{(s/f\$ & nfv -!% kl'tzt_ /fi6a artkq -gful/s art kq ; d]_ ?=!@ ca{!^ s/f\$ \$@ nfv -!^% kl'tzt_ ljz] C0f kq ?= (ca{@% s/f\$ (# nfv -!@^ kl'tzt_ / 6]h/L lan ?=\$! ca{!) s/f\$ ^% nfv -%* kl'tzt_ /x\$]f]5 . @)% (kn]lu0f d; fgt; Dddf sh cftl/s C0f ?=*! ca{&) s/f\$ ## nfv /x\$]f]5 . of] /sd @)%* kn]lu0f d; fgt; Dddf sfod /x\$]f] sh cftl/s C0f ?=^(ca{ \$# s/f\$ (^ nfv eGf !&-& kl'tztn]a9L 5 .

@@ (cfly\$ jif{@)%(:^) sf]kyd cf7 dlxgfs]cGto cyff\@)% (kn]lu0f d; fgtdf sfod /x\$]f]cftl/s C0fdWb]g]fn /fi6a\$]sf]cz #!^ kl'tzt, jfl0fHo j\$]sf]\$^ kl'tzt / c6o ; :yf / lghl lf]qsf]@#* kl'tzt /x\$]f] 5 . @)% (kn]lu0f d; fgtdf sfod /x\$]f]sh cftl/s C0fdWb]6]h/L l]nn] cu]yfgdf /xl %&^ kl'tzt lx;; f cf]6\$]f]5 eg]l]sf; C0fkqn]!^ kl'tzt, /fi6a artkqn]!#* kl'tzt, ljz] C0fkqn]!!% kl'tzt / gful/s artkqn]! kl'tzt lx;; f cf]6\$]f]5 g\

@#) lj Qlo 3f6f, klylds 3f6f tyf C0f÷sh ufx{lo p]kfbg cgkft lgDgfg; f/ /x\$]f]5 M

tflnsf @-u_ Mklylds / lj Qlo 3f6f

?= s/f\$df

cfly\$ jif{	lj Qlo 3f6f*	klylds 3f6f**	C0f÷sh ufx{lo p]kfbg cgkft*** -kl'tztdf_	lj Qlo 3f6f÷sh ufx{lo p]kfbg; usf]cgkft -kl'tztdf_
2054/55	1777.8	1523.9	66.4	5.9
2055/56	1799.1	1559.4	64.1	5.3
2056/57	1766.7	1441.2	64.5	4.7
2057/58	2418.8	2092.7	63.5	5.9
2058/59	2294.06	1837.7	69.7	5.4

* sh /th:j ± jD]zs cgbfg - sh vr{
 ** lj Qlo 3f6f - vb Jofh cio -Jofh cio tyf eQnigl]kn]s_
 *** cfly\$ jif\$]c]fodf sfod /x\$]f]sh C0fs]cfw]df

cfly\$ jif{@)%&÷%* df ptkfbs dModf sh ufx{lo ptkfbgsf]%(klitzt
lj Qlo 3f6f ePsfdf cfly\$ jif{@)%*÷%(df %-\$ klitzt dfq /x\$]5 .
o:t)klyds 3f6f cfly\$ jif{@)%&÷%* df %≠ klitzt /x\$]df cfly\$ jif{
@)%*÷%(df \$-\$ klitzt /x\$]5 . cy{Gqdf C0fsf]ef/ a9b}uPsf]5
eG]s/f cfly\$ jif{@)%*÷%(df sh ufx{lo ptkfbgsf]cgkftdf C0f
^(& klitzt /xgá6 b]vPsf]5 .

Ij Qlo 3f6f klitzt]; ft

@#! cfly\$ jif{@)%*÷%(df ah} 3f6f ?=@ ca{(\$ s/f\$ ^ nfv /x\$]lyof].
cfly\$ jif{@)%&÷%* ; u thgf ubf{of]@ klitztn]36\$]b]vG5 . Gogklit{
ug]; ft x? dVb]cfly\$ jif{@)%*÷%(df j b]zs C0f kl/rfngj]f6 ?=& ca{
^ (s/f\$ * & nfv, cfGtl/s C0f kl/rfngj]f6 ?= * ca{/ gub df]bft
kl/rfngj]f6 ?=& cj {@\$ s/f\$!(nfv]f6 klit{ul/Psf]lyof].

rgf]lx?

@#@ sh ufx{lo ptkfbgsf] thgdf /fh:j / vr\$]l:yltnf0{x}f{/fh:jsf]
cgkft ebf sh ; /sf/l vr\$]cgkft a9l ePsf]b]3\$fnlg ?kd}o;n]
cy{Gqnf0{klitsh kefj kfb]cfPsf]5 . ;fwf/Of vr\$]thgdf ljut tlg
jif]v l]sf; vrdf x]; xb}uPsf]5 . Io;sf/Of jt]fg rgf]l eg\$]
;fwf/Of vrdf lGdfGdf u/L ldtJolotf Nofpg; l]sf; vrdf{ pRr
ptkfbgzln lGdf nufgl ug{/fh:jsf]bfo/fnf0{cema9l kmflsnf]ug{/
Gog Ij Qdf sdl Nof0{; dli6ut cfly\$:yf]o]j sfod ug{x].

@## xfnst jif{?df b]vPsf]/fh:j c; hlsf]k]Q cVbog ubf{/fh:j c; hldf
cfufdl lbgdf c]pg ; Sg] sdl k/f ug{kzf; lgs ; wf/ tyf pkn]w
hgzlQmsf]clwstd kl/rfngáf/f kefj]sf/l ?kdf /fh:j j]4 ug]g]tyf
; Def]o l]q?sf] klxrfg u/L cfGtl/s /fh:j kl/rfngdf kefj]sf]l/tf
Nofpgkg]rgf]l >l % sf]; /sf/ ; fd'lj Bdfg 5 .

@#\$ g]kfn]lj Zj Jofkf/ ; 3 (w0) sf]; b:otf lng]; Gbe]df Psft/ ; f]l cg; f/
s/sf b/x? ; df]hg ug]g]tyf csf]t/ b]zsf]/fh:j c; hldf x]; c]pg
lbg g]g]rgf]l ; /sf/ ; fd' /x\$]5 .

@#% /fh:j kl/rfngtkm(rxfj6 /f]qsf ; fy)s/ Itg]k]Q (Tax Compliance) df
clej]4 ug]s/sf]bfo/f a9fpg] eG; f/df Gog Ij hsls/Of x6fpg]tyf dNo
clej]4 s/df l]n lng]lbg]k]Qnf0{k]; flxt ug]h:tf rgf]lx? klg
lj Bdfg 5g\

@#^ u]-s/ /fh:j df b/x?sf]kg]/j n]f\$g u/L tbg?k j]4 ug]sfo{klg rgf]ls}
?kdf /x\$]5 .

@#& drcf]fbl cftssf sf/0f Wj:t ePsf ; fj hlgS ; Argfsf]kblgdf0f ug{/
cftsaf6 kl8t Pj +lj:yflkt kl/jf/x?nf0{tIsfn /fxt lbg cfodhs
kg:yfkgf sfoqnd ; #fng ugkg]afNbfids kl/l:yItsf]; fdgf ug6f nflu
7hf]wg/flz vr{ugkg]cj:yf klg vr{Joj:yfkgsf lqdf uDel/ rbf]:
ag6f]5 .

@#* lx:f / cftssf sf/0f ljsf; cfofhgix? ; #fng ugdf sl7gf0 pTkG ePsf]
cj:yf 5 . o; ; GbeQf ; /lff tyf ljsf; sfoqndnf0{; u; u)n]hfg ; /lff
lgsfo tyf ; Dj lGwt dGqfnox? alr Plss[/ ; dGj ofids ; eGgsf]lgdfQ
ug{cfjZos b]VPsf]5 . o:tf]; Argf lqdfQ u/l ljsf; vr6f]kl/df0f /
p]kfbgzlntf j]4 ug]r]bf]: /sf/sf ; fd'5 .

@#(j]D]zs ; xfotfsf]:jlsft / pkof]sf]cGt/nf0{sd ub]j]D]zs ; xfotf
pkof]nf0{ul/al lqj/0f ug] /fli6a p2]o xfl; n ug]kn(cem k]fj sf/l
?kdf lgb]g ug]klg 7hf]r]bf]: xf].

@\$) lghl lq]n]k]t:kwf{ug{; Sg]j:t' / ;]fx?df Itgs}nufglnf0{k]l; flxt ug]
/ ; /sf/l :jfld]j df /x6f ; :yfgx?nf0{qndz]lghls/0f u/l k]t:kwf]ds
cyf]Ggsf]ljsf; ug6f nflu pknAw ; fwgsf]Joj:yfkg ug]klg r]bf]:k0f{
g}/x6f]5 .

@\$! ; fj hlgS vr{kg/ljnf]g cfof]sf]; bnj sfof]ogsf ; fy}d]Vbdsfnlg
vr{ ; Argf (NE) nfu" ePsf] jt0fg cj:ydf ; fj hlgS vr6f]{
k]yldstfk]t lqdf kj flxt ug6f ; fy}to; sf]k]fj sfl/tfdf j]4 ug]
r]bf]: klg ; /sf/ ; fd'lj Bdfg 5 .

#= dNo tyf cfklt{:y!t

; dli6ut pkefQm dNo l:y!t

#-! = zx/l lřsf]/fli6æ pkefQm dNo ; řsfı -cfwf/ jif{M@)%@-%# 0 !))_ sf] lj6ut tyf cf} t dNo j[4b/sf]ljZnřof ubf{cfly\$ jif{@)%*÷%(sf] kyd cf7 dlxgfsf]thgdf cfly\$ jif{@)%(^) sf]; řxl cj lwdf bā}dNo :t/df sxl rfk k/\$f]5 . lj6ut cfwf/df cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf)= kltztn]36\$ř]dNo cfly\$ jif{@)%(^) sf]; dliff cj lwdf !-% kltztn]j[4 ePsf]5 . To; ř/l cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgfsf]cj lwdf cf} t dNo j[4b/ #-^ kltzt /x\$ř]5 hg cfly\$ jif{ @)%*÷%(sf]o;)cjwfsf]@-(kltztsf]j[4sf]thgdf)& kltzt lj6h] a9l 5 . lřut cfwf/df lj6ut dNo kl/jt6 xřf{cfly\$ jif{@)%(^) sf] ; dliff cj lwdf t/f0df ; a66f a9l cyf{ \#@# kltztn]pkefQm dNo ; řsfı j[4 ePsf]5 eg]kxf8 / sf7df8řf o:tf]dNo sđzM)=(kltzt /)^ kltztn]a9\$ř]5 . t/f0sf]dNo @)%* cfiff9 / křu6df ; dfg :t/df /x\$ř]f kxf8 / sf7df8řf]dNo eg] sđzM)^ kltzt /)@ kltztn] 36\$ř]lyof].

#@= cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf vfB tyf k6 kbfy{; dXdř pNn]o ef/ /x\$ř]wfgsf] ptkf6df x|; , zltnx/sf] sf/0f t/f0 lřsf] t/sf/l ptkf6df kltsh k6fj, zřfs ; fdulř]dNo j[4, ef/tdf ; řvf df}dsf sf/0f vfBřg ptkf6df x|; cf0{ef/tlo yř\$ dNo ; řsfıdf j[4, t]h6o j :tx?sf]dNodf c6t/ř6æ :t/d]j[4 cfib sf/0fx?n]; a]j :tx?sf] lj6ut dNo ; řsfıdf !-% kltztn]j[4 ePsf]5 . lj6ut lx; řjn]t] tyf 6o" k6 kbfy{ /ř6ř]6sf]vfqf / df; ; df5f tyf křh / bW tyf bW kbfy\$ř]dNo ; řsfı j[4 ePtklg c6o ; a}h; ř]vfB kbfy\$ř]dNodf x|; cfPaf6 ; du|vfB tyf k6 kbfy{; dXsf]dNodf ; ldf6t x|; b]vPsf]t/ u} -vfB tyf ; řf ; dXsf ; a}pk; dXx?sf]dNo j[4 ePaf6 cfly\$ jif{ @)%(^) sf]; dliff cj lwdf ; du|dNo ; řsfıdf sxl rfk kg{uPsf]xf]. pkefQm dNo ; řsfıdf k6fj kfg]pkoQmsf/sx?sf]c; /:j?k cfly\$ jif{ @)%(^) sf]; dliff cj lwdf]cf} t dNo j[4b/ ljut tlg jif6f ; a66f pRr /xg uPsf]5 .

vfB tyf k6 kbfy{; dX

#=# ; dXut cfwf/df cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf vfB tyf k6 kbfy{; dXsf]lj6ut dNo @@ kltztn]x|; ePsf]thgdf cfly\$ jif{ @)%(^) sf]; řxl cj lwdf klg ; ldf6t ?kdf)= kltztn]36\$ř]5 . o; /l

cfly\$ jif{@)%(^) sf]; dliff cjlwdf o; ; dXsf]dNo ; r'sf] xl; xg5f
k5f18 c6g tyf lo; af6 ag5f kl/sf/, df; ; df5f tyf knh, bw tyf blw
kbfy{ tñ tyf fo;" k0 kbfy{/ /6/6sf]vfgf pk; dXx?sf]dModf)-%
kltztb]v !)-\$ kltzt; Dd j] ePtklg o; ; dXsf]dNo ; r'sf]df clws
ef/ /x5f rfdn, bfn, t/sf/l tyf kmknh, d/d; nf / lrgl tyf ld7f0(
h:tf j:t5f]dModf)# kltztb]v !#=* kltzt; Ddsf]xl; b]vg'g}sf/Of
/x5] 5 .

#-\$= bnxgsf]dNo cfly\$ jif{@)%*(^)(sf]kyd cf7 dlxgdf)=* kltztn]
dfq 365f]thgdf cfly\$ jif{@)%(^) sf]o; }cjlwdf \$=(kltztsf]
pNn]o b/df 365f] 5. bnxgsf]pikfbg ; Gtf]hgs /xl ckltdf ; /ntf
cfPsf]o; f]ePsf]xf]. zltxn/sf sf/Of hf8f]ofddf t/f0sf] t/sf/l
pikfbgdf s]l kltsh c; / k/]fklg lj0ut lx; fjn]x/5 jif{ciff9sf]
thgdf knNu0f dlxgdf t/sf/l ckltdf; b0 /xg]kj]Q b]vg' / sf7df8f-
pk]osfsf]cf; kf; sf lhNnf?sf ; fy}c6o kxf8l lhNnf?df klg t/sf/l /
kmknh pikfbg a9b}uPsf]]; du0f o; pk; dXsf]dNo ; r'sf]df cfly\$
jif{@)%(^) sf]; dliff cjlwdf !#=* kltztn]xl; cfPsf]5 . cfly\$ jif{
@)%*(^)(df of]pk; dXsf]dModf !(= kltztn]xl; cfPsf]lyof]. hl/fsf]
dNo c6t/f6a ahf/d}365f]/ :jb]l cb]f S]f/6f0g r5kf]6sf]cejn]
ck]ft ?kdf lgoft xg g; sl g]fnl ahf/df ckltdf {a95f]d/d; nfsf]dNo
cfly\$ jif{@)%*(^)(df @=(kltztn]365f]df o; jif5f]; dliff cjlwdf
klg !-% kltztn]365f] uPsf]5 .

#-%= df; ; df5f tyf knhsf]dNo cfly\$ jif{@)%(^) sf]; dliff cjlwdf !-\$
kltztn]j] ePsf]5 . cfly\$ jif{@)%*(^)(df ol j:tx?sf]dNo !@
kltztn]j] ePsf]lyof]. g]fnsf t/f0 l]df df5sf]pikfbg a95f]/
ef/taf6 ; d] ckltdf; /n ?kdf ePklg kxf8 tyf t/f0af6 v; l tyf
af5sf]ckltdf sdl cf0{v; lsf]df; '/ sv/fsf]df; df rfk kg{uPa6 of]
pk; dXsf]dModf s]l a9f0/l b]vPsf]xf]. bw tyf blw kbfy5f]dModf
cfly\$ jif{ @)%*(^)(df != kltztn] lu/fj6 cfPsf]df cfly\$ jif{
@)%(^) df of]dModf)-% kltztn]j] ePsf]5 . tñ tyf fo5f]dNo
cfly\$ jif{ @)%*(^)(df @=(kltztn]a95f]df cfly\$ jif{@)%(^) sf]
; dliff cjlwdf !)-\$ kltztsf]pNn]o j] xgdf bw 8/lsf]eodf ul/Psf]
!%) kltztsf]dNo j] , c6t/f6a :t/d}ol j:t5f]dModf ePsf]j tyf
t]]dh5x?af6 ePsf]vfg]t]sf]cfoftdf cfPsf]sdl / :jb]l t]lsf]
pikfbg nfutdf j] e0{pikfbgdf lu/fj6 cflb k0v sf/Of /x5f 5g\

#-^= lrgl / lrglh6o kbfy5f]dModf cfly\$ jif{@)%(^) sf]; dliff cjlwdf
(@ kltztsf] lu/fj6 cfPsf] 5 . cfly\$ jif{ @)%*(^)(df klg of]
pk; dXsf]dModf #-^ kltztn]xl; cfPsf]lyof]. pv5f]pikfbgdf j] e0{
ckltdf ; /ntf tyf o; sf]cfoftdf ; d] ; /nls/Of ul/Psf]of]pk; dXsf]

dNo 36y uPsf]xf]. kØ kbfi{cGtuŕ dlb/f tyf ljo/sf]cGtMNs tyf s/
jif{a9fp6}nlug]u/af6 of]pk; dXsf]dNo cflyŕ jif{@}%(:^) df %^
kltztn]j] ePsf]5 . cflyŕ jif{@}%*÷%(df of]pk; dXsf]dNo \$^
kltztn]j] ePsf] lyof]. /16/06sf] vfgf pk; dXsf] dNo cflyŕ jif{
@}%*÷%(df)=@ kltztn]dfq a9ŕf]df cflyŕ jif{@}%(:^) sf]; dliff
cjlwdf @^* kltztn]a9ŕf]5 . of]pk; dXsf]dNo j] xgdf df; ; df5f
tyf krh, kØ kbfi{ tñ tyf fo" h:tf ; xfos kbfi{?sf]dNo j]4sf]c; /
kØv sf/of /xŕf]5 .

u} vfB tyf ;]f ; dX

#&= cflyŕ jif{@}%(:^) sf]; dliff cjlwdf u} vfB j:t' tyf ;]f ; dXsf]
ljGbut dNo j]4b/ #=@ kltzt /xŕf]5 . cflyŕ jif{@}%*÷%(sf]o; }
cjlwdf of] ; dXsf] dNo j]4b/ @) kltzt /xŕf] lyof]. cflyŕ jif{
@}%(:^) sf]; dliff cjlwdf of]; dX cGt/utsf ; a)pk; dXx?sf]dNo j]4
ePsf]5 . o:tf]j]4df ; aØGbf sdb/n]nQf sk8f pk; dX -) # kltzt_ sf]
/ ; aØGbf pRrb/n]zlff, z]lfs ; fdul tyf dgf]Ghg pk; dX -(=@ kltzt_
sf]dNo j]4 ePsf]5 . nQf sk8f tyf tof/l kfŕfs pk; dXsf]dNo cflyŕ
jif{@}%(:^) sf]; dliff cjlwdf !=* kltztn]ePsf]5 hg cflyŕ jif{
@}%*÷%(s)xf/xf/ldf /xŕf]5 . :jbŕl sk8f pBf] aG e0{pKfbg 36y'
/ tof/l kfŕfss] :yfglo :t/df l; nf0{ Hofnf ; d] a9y uPsf] of]
pk; dXsf]dNo j]4 ePsf]xf]. hQf pk; dXsf]dNo cflyŕ jif{@}%*÷%(
df !=) kltztn]a9ŕf]thgdf cflyŕ jif{@}%(:^) sf]; dliff cjlwdf
)=% kltztn]dfq dNo j]4 ePsf]5 .

#*= 3/fo; l ; fdfg pk; dXsf]dNo cflyŕ jif{@}%(:^) sf]; dliff cjlwdf @-(
kltztn]j]4 ePsf]5 . cflyŕ jif{@}%*÷%(df of]pk; dXsf]dNo j]4
@% kltzt /xŕf]lyof]. lahl, kfgl, 3/ef8f, d\$ltñ cflbsf]dNodf j]4
e0/xŕf] / lbf; sf] dNo !=@ kltztn] j]4 ePsf] 3/fo; l ; fdfg
pk; dXsf]dNo j]4 ePsf]xf]. oftoft tyf ; f/ pk; dXsf]dNo j]4
cflyŕ jif{@}%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf)= kltztn]dfq ePsf]df
cflyŕ jif{@}%(:^) sf]to; }cjlwdf)=(kltztn]ePsf]5 . oftoft
ef8f / 6]hkn] dxzhdj j]4 ul/Psf] oftoft tyf ; f/ pk; dXsf]dNo
j]4 ePsf]xf]. cflyŕ jif{@}%(:^) sf]; dliff cjlwdf cf]lw tyf JolQnut
x]rfx pk; dXsf]dNo @\$ kltztn]j]4 ePsf]5 hjls cflyŕ jif{
@}%*÷%(df of]pk; dXsf]dNo %-(kltztn]a9ŕf]lyof]. lghl lf]sf
:jf:Yo ; :yfx?sf]pRr zNs / cf]lwsf]dNo j]4sf sf/of :jf:Yo lf]sf]
dNo j]4 ePsf]xf].

tf]nsf g=#s_ Mzx/l lf]sf]pketQm dNo ; ŕsf°

!*= kltztn]a9\$]5 hals cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; f]l cj lwdf of
pk; dXsf]dNo \$=@ kltztn]j] ePsf]lyof].

lf]ut pkef]dNo l:ylt

#-!)= lf]ut cfwf/df lj]Gbut lx; fjn]zx/l pkef]dNo ; 'sf] lj Zn]f of ubf{
cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf ; a]Gbf a9l b/n]t/f0df
dNoj] ePsf]5 eg]sf7df8f]f ; a]Gbf sd b/n]ePsf]5 . ; dXut
lx; fjn]vfB tyf k] kbfy{; dXsf]dNo cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff
cj lwdf t/f0df != kltztn]j] ePsf]f sf7df8f]f/ kxf8df o:t]dModf
sdzM!*= kltzt / !=) kltztn]lu/fj6 cfPsf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(
sf]o; }cj lwdf pko]m lf]x?df of]; dXsf]dModf sdzM!=(kltzt, @^
kltzt / @# kltztn]xl; cfPsf]lyof]. To; u/l cfly\$ jif{@}%(^) sf]
; dliff cj lwdf u] vfB tyf ; j] ; dXsf]dNo t/f0, kxf8 / sf7df8f]f
sdzM#-\$ kltzt, #-! kltzt / @-(kltztn]j] ePsf]5 hals cfly\$
jif{@}%*÷%(sf]o; }cj lwdf tl lf]x?sf]dNo sdzM@-! kltzt, !-\$
kltzt / @@ kltztn]j] ePsf]lyof].

yf]\$ dNo ; 'sf°

#-!!= /li6@ yf]\$ dNo ; 'sf] -cfwf/ jif{@}%^÷%& 0 !))_ sf]j]Gbut lj Zn]f of
ubf{cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf #-! kltztn]j] ePsf]5 .
cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cj lwdf o:t]dModf != kltztn]xl; cfPsf]
lyof]. /li6@ yf]\$ dNo ; 'sf]df clws ef/ -\$(^ kltzt_ ePsf]s[if
; DaGwl j:tx?sf]; dXdf gub]afnl pk; dXsf]dModf @@(kltztsf]
pNn]o xl; cfPtklg cG0 pk; dXx?sf]dNo vfBfGg j:tdf !\$# kltzt,
bnxgdf #=@ kltzt, kmknh tyf t/sf/ldf #-\$ kltzt, d/d; nfd! %-%
kltzt / kzhG0 ptkfbgdf ^-(kltztn]j] e0{of]; dXsf]; du|dNo
; 'sf] #-% kltztn]j] xg uPsf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df of]; dX
cGt/ut vfBfGg j:t' / kzhG0 ptkfbg pk; dXx?df sdzM(=) kltzt /
@^ kltztn]dNoj] ePsf]f cG0 ; a)pk; dXx?df #-% kltzt blv #-!-)
kltzt; Ddsf]xl; cfPsf sf/of s[if j:t'; dXsf]; du|dModf \$=@ kltztn]
xl; cfPsf]lyof].

#-!@= /li6@ yf]\$ dModf @)-\$ kltzt ef/ /x\$]f ;jb]df ptkfibt cfB]us
j:tx?sf]dModf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff cj lwdf #=) kltztn]j] ePsf]5
hals cfly\$ jif{@}%*÷%(df of]; dXsf]dModf \$=# kltztn]
j] ePsf]lyof]. of]; dX cGt/ut cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff cj lwdf
k] tyf ; lt]G0 pk; dXsf]dModf)=@ kltztn]xl; cfPtklg cG0
pk; dXx?df vfB j:tdf \$-(kltzt, lgdf] ; fduldf @\$ kltzt / cG0
j:tx?df %& kltztsf]dNoj] ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }

cj lwdf ol pk; dx?sf]dNodf !=^ kltztb]v *-% kltzt; Ddn]j [4 ePsf] lyof].

tflnsf #v_ M/fli6α yf\$ dNo ; 'sf° -kltzt kl/jtq
-cfwf/ jif{@}%^÷%& Ö !))_

; dx	ef/ kltztdf	cfly\$ jiff	
		@}%*÷%(@}%(^)
sh	100.0	-1.1	3.1
sif j:t'	49.6	-4.2	3.5
:jbzdf pikflbt cfBflus j:t'	20.4	4.3	3.0
cfollt j:t'	30.0	0.5	2.6

*ciff9-knNu0fsf]lj Gout dNo .
; ft Mg]fn /fi6α\$

#-!# /fli6α yf\$ dNodf #)= kltztsf] ef/k]t cfollt j:t' ; dxsf] dNo
cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dxgdf @^ kltztn]j [4 ePsf]5 .
cfly\$ jif{@}%*÷%(df of] ; dxsf] dNo)-% kltztn]dfq j [4 ePsf]
lyof]. of] ; dx cGt/ut ljBt\tyf ljBtlo j:t' pk; dxsf] dNodf !=(
kltztn] x] ; cfPsf]f cGo pk; dx?sf] dNo !\$ kltzt b]v \$=*
kltzt; Ddn]j [4 ePsf]5 . k]k]nod kbfy{ oftofts ; fwg tyf d]zg/L
ljBt\tyf ljBtlo j:t' ; cf]w / sk8fhGo j:t'pk; dx?sf]dNodf lu/fj 6
cfPsf]cfly\$ jif{@}%*÷%(df of] ; dxsf]dNo j [4b/ sd xg uPsf]xf].

s]l k]v j:tx?sf] ; /b/ vb] dNo

#-!\$ clw/fHosf k]v !) s]f]hGo j:tx?sf]@)%(>fj0fsf]thgdf @)%(
knNu0fdf ; /b/ vb] ahf/ dNo -k]t lsnf]d÷ln6/_ ljZn]0f ubf{rf/
j:tx?sf]dNo j [4 ePsf]5 eg]5 j:tx?sf]dNo 36\$]5. dNo a9\$]f
j:tx?df df; sf]bfn -&= kltzt_ t]l]sf]t]h -!@\$ kltzt_ vf/\$]f]eo"-
@\$* kltzt_ / v; ls]df; '.*& kltzt_ /x\$]f 5g\ dNo 36\$]f j:tx?df
cfn' #&= (kltzt_ cb]f -@* =* kltzt_ rfdn df]f] -!& kltzt_ ux]f]
lk7f] -!^ kltzt_ /x/sf]bfn -!) kltzt_ / ; \$]f]kofh -!(^ kltzt_
/x\$]f 5g\ cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cj lwdf rfdn df]f] df; sf]bfn,
/x/sf]bfn, t]l]sf]t]h, cfn' / cb]fsf]dNo 36\$]f]f af]l rf/ j:tx?sf]
dNo a9\$]f]lyof].

#-!% kxf8L l]f]df @)%(>fj0fsf]thgdf @)% (knNu0fdf pkoQm k]v !)
j:tx?d]b]tlg a:tx? -df; sf]bfn, vf/\$]f]eo"/ v; ls]df; ' sf] ; /b/ vb]
ahf/ dNo a9\$]f]5 eg]af]l ; ft j:tx?sf]dNo 36\$]f]5. cfly\$ jif{
@}%*÷%(sf] ; dl]ff cj lwdf rf/ a:tx? -/x/sf]bfn, vf/\$]f]eo,"v; ls]
df; ' / ; \$]f]kofh_ sf]dNo a9\$]f] / af]l 5 j:tx?sf]dNo 36\$]f]lyof].

t/f0df @)%(>fj0fsf]thgdf @)% (krlluo0fdf ux5f]lk7f] df; sf]bfm, /x/sf]bfm, tf]lsf]tñ, vf/3f]fo;"v;lsf]df; '/ rfdn df0f]dNo a93f] 5 eg]af5l tlq a:tx?sf]dNo 363f]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]o; } cj]lwdf rfdn df0f] ux5f]lk7f] df; sf]bfm, /x/sf]bfm, tf]lsf]tñ, vf/3f] fo;"v;lsf]df; ; cfn' / cbj]fsf]dNo 363f]/ ; 53f]kofhsf]dNo a93f] lyof].

#-!^ @)%* krlluo0fsf] thgdf @)% (krlluo0fdf kxf8l lf0df pkoQm !) j:tx?dNo]/x/sf]bfm, tf]lsf]tñ, vf/3f]fo/"v;lsf]df; 'u/l rf/ j:tsf] dNo a93f]5 eg]c6o 5 a:tx?sf]dNo 363f]5 . ; f]l cj]lwdf t/f0df dNo j]4 ePsf 5 j:tx?df rfdn df0f] ux5f]lk7f]/x/sf]bfm, tf]lsf]tñ, v;lsf]df; '/ vf/3f]fo/"af5l rf/ j:tx?sf]dNo 363f]5 . clw/f]oJofkl ?kdf x]ff{pQmcj]lwdf dNo a93f] j:tx?df ux5f]lk7f]/x/sf]bfm, tf]lsf] tñ, vf/3f]fo/"v;lsf]df; '/x3f / af5l kfF j:tx?sf]dNo 363 uPsf] 5 .

#-!& pQm!) s]f]fh6o j:tx?sf]df; s /fi6e ; /b/ cf]ft vbl dNosf]lj Zn]0f ubf{cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf cfly\$ jif{@)%*%(sf] ; f]l cj]lwsf]thgdf kfF j:tx?sf]dNo a93f]5 eg]c6o kfF a:tx?sf] dNo 363f]5 . dNo a93f] j:tx?df ux5f]lk7f])=* kltzt_ /x/sf]bfm - #=> kltzt_ tf]lsf]tñ -\$=* kltzt_ v;lsf]df; '-!^ kltzt_ / vf/3f] fo"-%% kltzt_ /x3f 5g\ dNo 363f] j:tx?df cbj]f-@%* kltzt_ cfn' -)@ kltzt_ rfdn df0f]f-)# kltzt_ df; sf]bfm -&=* kltzt_ / ; 53f] kofh -!@% kltzt_ /x3f 5g\

#-!* = k]0nod kbfy\$]dNo l:y]tsf]lj Zn]0f ubf{cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf cfly\$ jif{@)%*÷%(sf] ; f]l cj]lwsf] dNosf] thgdf k]0nsf]dNodf !#=> kltztn]j]4 e0{?=%@- kltln6/ ku3f]5 eg]l8hñ / dl]stñsf]dNodf sg}kl/jt9 ge0{klt ln6/ dNo s]pzM?=@^%) / ?= !&- sfod}/x3f]5 .

cfklt{l:y]t

#-!(= cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]o; } cj]lwsf]thgdf s]l k]0nod kbfy{x?sf]cfklt{l:y]t lj Zn]0f ubf{k]0n !&=* kltztn]j]4 e0{\$^,*\$ lsnf]ln6/, l8hñ @^ kltztn]j]4 e0{ !,**,\$((lsnf]ln6/ / dl]stñ)=(kltztn]j]4 e0{@@,\$,\$\$^ lsnf]ln6/ ku3f]5 . o; }cj]lwdf xj]f0 0Gwgsf]cfklt{%- (kltztn]j]4 e0{#\$,!(\$ lsnf]ln6/ / Pn=kl= lbf; sf]cfklt{!(-% kltztn]j]4 e0{#&,) !@ d]p\$ 6g ku3f]5 .

#=@= ; 8s oftoft gePsf bu@ kxf8L lhNnfx?sf hgtfnf0{;/n / ; he
tl/sfn]vfBfGg pknAw u/fpg vfBfGg 9jfgl tyf Jofh cgbfgsf]gllt
cg?k cfly\$ jif{@}%*÷%(df #^ bu@ kxf8L lhNnfd ^*,@) (ISj06n
vfBfGg 9jfgl u/l cflkt{ul/Psf]lyof]. cfly\$ jif{@}%(^) df #! bu@
lhNnfsf nflu hDdf ^\$,)% ISj06n vfBfGg cflkt{ug]sfo\$ d /x\$fi
kyd cf7 dlxgfsf]cjwdf jflif\$ sfo\$dsf]\$!-\$ kltzt cyf{\^,%\$#
ISj06n vfBfGg 9jfgl u/l cflkt{ul/Psf]5 .

#=@!= ;/sf/l :t/af6 sf7df8f]pkIosf / cG0 lhNnfx?df klG k@nod kbfy{
vfB j:t' cflw, kmknh, df; 'cflb j:t\$]cflkt{/n / ; xh tNofpg /
ltglx?sf]uof:t/ sfod ug{Pj +gfk-tfnf0{t/lo kfg]p2]on]; DalGwt
lgsfox? ; d]af6 kltglw]j u/0{ahf/ cgludg ug]sfof0{lg/Gt/tf
lb0Psf]5 . pkefQm lxt ; Ahf ug]p2]on]ljleG uf]L, tfind tyf
/fli6:t/sf kqklqsf Pj +gblzsf=lbubzgsf]df]bdaf/f hghfu/Of u/fpg]
; fdulx?sf]k|f/ k|f/ u/l pkefQm hfuf/Of tyf hgr]gf clej]4 ug]
sfof0{; d] lg/Gt/tf lb0P}cfPsf]5 .

rgf]lx?

#=@@= vfBfGg tyf cG0 cfjZos pkefQo j:tx?sf]dNo s]if lf]sf]pTkfbgdf xg]
ptf/ r9fj / cGt/fli6a Jofki/sf]k]Qaf6 kef]j t xg]x]f l:y/ /xg ; s\$]
5g . Io; u/l s]if ; DaGwl j:tx?sf]thgf]ds ptkfbg nfut ef/tdf sd
/x]f6 g]fnl ptkfbsn]cf^gf]pkhsf]nfut dNo gkfpG]/ pkefQm]a9L
dNo ltg]g] ; Arg]ds rgf]l ljBdfg /x\$fn] s]if pkhx?nf0{ c?
klt:kwf]ds agfpgk]cfjZostf 5 .

#=@#= g]fnsf ; 8sx?sf]ef/jxg lfdtf thgf]ds ?kn]sd /x\$fn]zx/L lf]df
9jfgl ef8f a9L xg' / u]dlOf lf]df ; 8ssf]cefj n]cflkt@f ; d:of /xgh]
ljleG ahf/df j:tx?sf]cefj xg u0(dNo j]4 xg]u/\$f]; d:of rgf]lsf]
?kdf /x\$]5 .

#=@\$= ; fj h]gs :jfld]j df /x\$; :yfgx?af6 ptkf]bt j:t' tyf ;]sf]dNo /
uof:t/ klt:kw]cGsh (Competition Fiendly) aGg g; s\$]dfq xg ol j:t'
tyf ;]f cfdhgtf ; fd'kGg ; s\$] 5gg\ pbfx/Ofy{ljBt\$]dNo pRr 5
/ ; lldt lf]sf hgtfsf]dfq o; df kxF 5 eg]csf]km(6#; ld; g nf0gsf]
cefj / u]dlOf lf]sf hgtfsf]pRr dNo jxg ug{; Sg]lfdtfsf]sdlsf
sf/Of dfu / cflkt{b}klf ; d:ofdhs /x\$]5g\ Io; u/l clg]Zrt Pj +
; lldt vfg]fglsf]cflkt@f6 zx/L lf]sf pkefQm]n]si7gf0 eflg'kl//x\$]

5 eg]u[dl0f l[gd fkglsf]; ft pknAw ePklg ; #o:yn Pj +lj t/0fsf]
JoJ:yf xg g; sl sl7gf0 eflg'k/\$f]5 . o; k[7elddf ; fj h[gs l[gsf]
j:t'tyf ;]fsf]cfklt{lj:tf/ Pj -klt:kwl{dNo lgwf{0f k0ffnlmf0{cjndjg
u/l Jojxf/df nfu'ugljifo cfjZos Pj +rgf}lk0f{ag\$}5 .

#-@%= klt:kwl{ds ahf/ k0ffnlaf6 lgwf{/t xg]j:t'tyf ;]fsf]dNon]pkef0n,
nufglstf{jf ptkfbs, ; /sf/ / ; du|cyf{0qdf lbuf]tyf ; sf/flds kefj
kfg]ePsf]h] cfly\$ Joj:yfkgmf0{o:tf] kl/l:ylt lgdff ug]kn{p0dv
u/fpg'csf]rgf}lsf]?kdf /x\$}5 .

#-@^= dflb\$ gltsf]k0v p2]o c6o s/fsf cti/Qm dNodf l:y/tf sfod ug{
; d] /x\$]h]dflb\$ tyf shf{gltsf]th0f / sf0f]ogsf s0df pkof]df
Nof0g]ljleG glttut pks/0fx?sf]k0f] / ; #fng dNo l:yltdf :yfio]j
Nofpg]u/l ug{em}rgf}lk0f}5 .

\$= dbf, als. tyf shf{

dfb\$ tyf lj Qlo lq ; DaGwl gllt

\$-! = pbf/ cfly\$ gllt cjndjg ul/PkZrft\ckgf0b)cfPsf dfb\$ glltsf kdV nlox?nf0(glf n /fi6«a» Pg, @)%* df :ki6; u pNny ul/Psf]5 . ; duof pRr Pj +hbuf]cfly\$ j [4b/ sfod ug{cfjZos t/ntfsf]JoJ:yf ug{ dbf:knltb/df l:y/tf Nofpg' / zlvgt/ l:ylt cgsh agfpg' dfb\$ glltsf kdV nlo /x)cfPsf 5g\ To; u/L, lj Qlo lqsf]:yfloj sfod /fVg' / ; /lft, :j:y tyf ; lfd eQnql kffnlsf]ljsf; ug{klg dfb\$ glltsf yk nlosf ?kdf /x\$ 5g\ pkoQmnlox? xfl; n ug{p2]on]glf n /fi6«a» Pg, @)%* -bkn (\$ _ cg' f/ glf n /fi6«a»n]k]o\$ jif{dfb\$ gllt ; DaGwl kltjbg cyff\s_ cl3lnf]jif(nfu'ul/Psf]glltsf]l; xj n f\$g / dNofs, tyf -v_ cfudl jif{cjndjg ul/g]glltsf]cf]To / ljjt'gf u/L ; fj hgs hgsf/l]nflu ksfzg ug{k]JoJ:yf ePcg?k klnf]N6 cfly\$ jif{@)%(÷^) sf]nflu dfb\$ gllt tyf sfo\$ d k]tt u/\$f]/ ; f] gllt tyf sfo\$ dsf]cw]flif\$; dlff ; d] ; fj hgs hgsf/lfd Nof0; s\$ f] 5 .

d-hlff \$-!	
<u>@)%(cfiff9 d; fctdf k]tt ul/Psf]cfly\$ jif{@)%(÷^) sf]dfb\$ gllt tyf sfo\$ d</u>	
s_	nlnrf]dfb\$ glltnf0{lq/Gt/tf lbb}jfl0fHo a»x?nf0{yk t/ntf pknAw u/fpg kyd r/Ofdf clqjfo{qub dfbft cqkftdf cfly\$ jif{@)%(÷^) sf z?b]v ! k]tzt ljGh]s6f]l ul/g].
v_	lj Qlo lq ; wf/ tyf kb; frqf sfo\$ d cGtu\$ b0 7hf jfl0fHo a»x? -glf n a» ln= / /fi6« jfl0fHo a»_ sf]JoJ:yfkg cGt/fi6« ljziz6ls[sDkqlnf0 s/l/df ; fng ug{fbg]sfo{oyfzSo r]B}; dftt ug]
u_	lj Qlo kffnldf a9h]uPsf]lqlis0 shf{; d:of ; dfwfq ug{p2]on]; DklQ JoJ:yfkg sDkgl]sf]:yfkgf ; DaGwl sfo\$? k/f u/L cfly\$ jif{@)%(÷^) sf k]f4@f g]of]sDkgl :yfkgf ul/g].
3_	shf{; Fgf kffnlnf0{; b0 agfpg glf n /fi6«a» Pg]n]lbPsf]clwsf/ kof] u/L shf{; Fgf s]b]; DaGwl lgb]zsf hf/l ul/g].
a_	dhssf] cyfGqdf shf\$] dfu k/f ug{ p2]on] qofF jfl0fHo a»x?sf :yfkgf sf nlu cfj]bg lng]sfo{@)%(>fj 0fb]v z? ul/g].
r_	ljsf; a»x?n]art vtf ; fng u/L lqlf] kl/rfng ug{qkpf] klt:kwf\$ sdl: u]i sf: a»x?sf]: fwasf]nfut pRr /xa]u/\$f]: Ghef]0/fh]6out ub

ltqlx?n]pknAw u/fpq]a]sE ;]fdf ; dT j]4 ug]clekfon]lj sf; a} Pq,
@)%@ cGtu{ :yflkt ljsf; a}x?n]cf'gf]lj Qlo ; fT ; sng ; DaGwl
tflsPsf] ;ldfsf] @) kltzt;Dd art vftf dfrnt lqifk ; sng ug
kfpq]Joj:yf ul/g].

5_ lrof, cn]l, sf]8 :6f] h:tf kfyldstfsf Joj ; fosf]nflu bl36fnlg kflsf
Joj:yf ug]g]fn /fi6«a}n]cfkntf]vb dbfkntsf]% kltzt; Dd /sd jflif6
?kdf u]d]of :j]j n]jg sf]df h]df ub]hfg].

h_ g]fn /fi6«a}sf]zfvf sfofno :t/sf ; k/lj]f]of 0sf0x?nf0{; b} kfg6f
;fy}3gf lj Qlo ; :yfx? ePsf l]q}x?df 56}; k/lj]f]of sfofno :yfkqf ub:
nlug].

em lj Qlo k]ffnlsf]lqodq, lq/l]f]of tyf ; k/lj]f]of sf]of]k]ef]sf/l sf]of]og
ug]lj Qlo ; xsf/l ; :yf / n3shf{; DaGwl lgb}g hf/l ul/g].

_ g]fn /fi6«a}n] ; k/lj]f]of ug] ; :yfx?sf] ; -rfns ; ldtdf ; f] a}sf]
k]t]qlw]j qu/fpq]qllt cq?k cfly6 jif{@)%(-^) sf]z?b]v q}j]f]of]o
a} tyf ljsf; a}x?af6 g]fn /fi6«a}sf ; :fnsx? s]z]Mkntf]ul/g].

6_ gofFart tyf C0f ; xsf/l ; :yfx?nf0{; ldt a]sE sf/]f]/sf nflu g]fn
/fi6«a}n]0hfht kq k]fg gug].

7_ pbf/ lj Qlo k]ffn-l]d]l agfpq]p2]on]j]f]of]o a}x?n]cfkntf]shf6f]!@
k]tzt kfyldstfk]k]t l]q]df ug]k]g]clq]fo{nufglnf0{ % jif{leqdf x6f0g].
t/ lj k6g j u]f]0{hfg]shf6f]k]j]wfg sfod}/flvg].

8_ c; fdf6o l:yltf sf/of cfly6 jif{@)%*-%(sf nflu j]f]of]o a}x?n]
kfyldstf l]q / lj k6g ju{shf{sf]of]d]df ug]k]g]nufq] gk]u]f @%
k]tzt; Dd gku /sddf nfu6f]xh]gf dfrn ul/g].

9_ j]f]of]o a}x?sf]shf{tyf lq]f]sf]Aofhb/ alrsf]c6t/ cf}tdf % k]tzt
sfod ul/Psf]f]f a} tyf lj Qlo ; :yf :yfkqf ; DaGwl vhf / pbf/ qllt Pj
; /sf/l ; n]lgtf ePsf a}x?sf] ; Argf]ds ; wf/sf] ; Gbedf k]t:kwf{clej]4
x6 u0(Aofhb/ alrsf]k]w/s :j tM366]ck]ffsf ; fy}lj Bdfq Aofhb/ c6t/ %
k]tzt eGf tn /x6f]p]Qmk]j]wfg xfnnf0{x6f0g].

0f_ d]f]6s t/ntf Joj:yfkq ug{; 3fp k]g]/ nufq]stf]nf0{yk lj Qlo pks/0f
pknAw x6]x6f cfly6 jif{@)%(-^) df g]fn /fi6«a}sf]:j]fld]j df /x6f
; /sf/l C0fkqx? s]z]M]a]sE tyf u]-a]sE l]q]df las] ub]nlug].

t_ pB]f]x?nf0{cfjZos kg]d]j; g/l:sRrf kb]fy6f]cfoft ubf{deferred
payments (usance credit) sf]cfw]/df v]h]q]k]t]tkqsf]; dof]lw
^ dlxgaf6 a9f0{Ps jif{sfod ul/g].

y_ b}sf]cy{6qdf lj k]f]of]sf] a9bf]of]b]f]qnf0{b]6ut u/l, /f]huf/]sf nflu
lj b} hfq rfxq]JolQmf0{To:tf]/f]huf/]sf]Joj:yf ldnfpq]s]Dk]q]6; :yfsf
hdfgl df j]f]of]o a}x?af/f lj gf lwtf]h]gxl ?= ! nfv C0f k]fg ug]Joj:yf
ul/g]sf ; fy}To:tf]shf6f0{lj k6g j u]f] hfq]shf6f u0fgf ug]

b_ jD]zs /f]huf/laf6 cfhg xg]ljbzl db] ; xh 9En]a]sE k0ffnl dfrnf
 bzleq leq0fpg lghl lf]sf ; yfx?nf0{cfly\$ jif{ @)%(^) df yk
 kff; fxg / ; ljwf pknAw u/f0g] g]fn /fi6«a»af6 jD]zs /f]huf/laf6
 cf]hf lj k]0f ; Da0wl sfd ug{0hfhtk]kt -0-k]_ lgsfon]To:tf]kl/jTo
 lj bzl db] /fi6«a»df las] ug{Nofpb] k]rnt v/lb b/sf c]tl/Qm k]t
 cd]l/sl 8n/ !% k}sf]lx; fj n]0-k]_ sld; g k]fg ug]Jo] :yf ul/Psf].

w_ cfly\$ jif{ @)%(^) df ?Wf pBf]nf0{k]fg ul/g]k]s]hf{; ljwfsf nflu yk
 ?= ! ca{ % } s/f]sf]Jo] :yf ul/g]. o; k]f]hgsf]nflu j]f]f]ho a»x?n
 k]s]hf{dfu ubf{?Wf pBf] k]g?Tyfg ; ldl]t]f/f lqwf]t dfkb08 k]f u/]f
 Jo]f]f k]f]f]t xg]sfuhft k]z ug]k]g].

q_ j]f]f]ho a»x? alr Aofhb/ lqwf]0df c]k; l ; xdltsf]l:ylt (cartelling)
 /x]f] k]f]Pdf To:tf] sfo]f]0{l]g?; flxt ug{g]fn /fi6«a»af6 k]fg ug]
 k]s]hf]f zt{tyf ; ljwdf k]g]j (f/ ul/g].

cljfo{gub cgkft / k]s]hf{

\$=@_ cfly\$ ult]lwsf]lzlyntfnf0{; wf/ ug{nlrnf]df]b]\$ gl]tnf0{l]g/Gt/tf
 lb}l]gl]k] Aofhb/ oyf]t\fv] shf]f] Aofhb/ 36fpg ; lhn]x] \eGg]
 p2]on]a»x?sf]k]f]sf]nfutdf sd ug{g]fn /fi6«a»n]@)% (>f]0f ^
 ut]lv nfu'xg]u/l j]f]f]ho a»x?n]/Vgkg]cljfo{gub df]bft cgkftdf
 kl/jt]g u/]f]5. h; cg; f/ j]f]f]ho a»x?n]g]fn /fi6«a»df /Vgkg]
 gub df]bftsf]xsdf :jbzl r]Ntl l]gl]k] / art l]gl]k] b]f]o]jsf]&=) k]tzt
 / :jbzl d2tl l]gl]k] b]f]o]jsf] \$=% k]tzt]sf] ; flassf]Jo] :yf oyf]t\
 sfod /fv] a»x?n]cf]g]956ldf /Vgkg]gub df]bftnf0{# k]tzt]af6
 36f0{@) k]tzt]df em/Psf]5. k]s]hf]f]xsdf a»x?af6 lj bzl db]df
 k]fx xg]l]gof] shf]f]nflu @) k]tzt, ?Wf pBf] k]g?Tyfg]nflu #=)
 k]tzt, uldl]f l]sf; a»x? tyf l]gof] shf]f] nflu :jbzl db]df \$=%
 k]tzt / c]G; a)k]s]f/sf shf]f] %-% k]tzt]sf]; fljss}k]s]hf]f/ sfod
 /fv] ?Wf pBf]nf0{k]fg ul/g]k]s]hf{; ljwfsf nflu yk ?= ! ca{ % }
 s/f]sf]Jo] :yf ul/Psf]5 .

d-hlf \$=@_ cljfo{gub df]bft cgkftdf ul/Psf]kl/jt]g				
l;-g#	l]j/0f	@)%* k]f] %	@)% (>f]0f ^	k]w]s k]tzt l]G]df
-s_	j]f]f]ho a»x?n]g]fn /fi6«a»df /Vgkg]gub df]bft -!_ sh :jbzl r]Ntl / art l]gl]k] b]f]o]jsf] -@_ sh :jbzl d2tl l]gl]k]	&=)	&=)	-
		\$=%	\$=%	-

	bflolj sf]			
-v_	j flolHo a\$?n] cfkndf] b\$ldf /flvgkg]gub dflbt, - sh :j bzl lgflk bflolj sf]	#=)	@=)	!=)

klydstfkkt lřq shf{

\$#= xfn j flolHo a\$? afx\$ cGo yk}a\$ tyf lj Qlo ; :yfx?n] lj Qlo ;]f
k%of0/x\$ř 5g\ lj utdf ; lldt j flolHo a\$? / lgoGqoffds lj Qlo gllt /x\$ř]
kl/k]odf plrt b]vPsf]klydstfkkt lřq shf{h:tf]lgb]zt shf{sfo\$ř
lj Qlo lřqsf]lj:tf/ / l]sf; tyf vhf / pbf/ lj Qlo glltsf] kl/k]odf
lj /flvref; kof{ b]vg ku\$ř] 5 . t; y{ j flolHo a\$? cf'gf] sfořf a9l
Jofj; flos aGb}hfg ; sg\veg]jftj/Of l; hgf ug{/ dflb\$ Joj:yfkgf]
lgldQ k]olf dflb\$ pks/Ofx?sf]; \$ř ck]olf pks/Ofx?sf]cjnd]g a9l
; fble\$ Pj+kfj]sf/l aGb} cfPsf] kl/k]odf klydstfkkt lřq shf{
sfo\$řdnf0{cflf\$ jif{@}%(^) b]v @)^\$÷^% ; Dddf lgDg cg' f/ x6f0g]
Joj:yf ul/Psf]5 eg]lj kGg ju\$ř nflu nufgl ug[kG]Joj:yfnf0{oyfj t'sfod
/flvPsf]5 M

	d-hlf \$-#					
	klydstfkkt lřqdf kj fx xGkq]shf{					
cflf\$ jif{	@}%(^)	@)^÷^!	@)^!÷^@	@)^@÷^#	@)^#÷^\$	@)^\$÷^%
sh a" sl shf\$ř]cz -k]tztdf_	&	^	\$	@	@	clg]foff gxb]

\$-\$=ljZj a\$řaf/f ; xofu k]kt lj Qlo lřq k]j]lws ; xofu kl/of]hg cGtuř g]fn
/fi6«a\$ř] kG; řrgf (Re-engineering) řf nflu cd]v]sl sDkgl ios
Partners nf0{k/fdz]řft[; :yf 5gfř u/l @)% (df3 @# df /fi6«a\$ř / pQm
; :yf alr ; eřřf e0{@)% (křuř !& ut]v of]hgfad]řhd řfd z? ePsf]
5 . kG; řrgf sfo\$ř cGtuř a\$ř]n]yf tyf n]yf k/Lif0f lřdtřdf clej]ř
ug] :ynut / uř-:ynut lg/Lif0f tyf ; k/l]řf0f lřdtřdf clej]ř ug]
hgzlQmJoj:yfkgf]lřqdf kG; řrgf ug]/ Joj:yfkg ; řgf k]ffnldf ; wf/
ug]h:tf dx]jkOf{sfoř? /x\$ř 5g\

j fl0fho a\$tkm

\$=%= pInNlvt kl/of]hgfs}cusf ?kdf b7sf b0 7hf / k7fgf j fl0fho a\$?sf] Joj:yfkslo / ; Argfids ; wf/ ug{cgt/fli6a Vofltkkt Joj:yfkg ; dxnf0{ Joj:yfkg s/f/df lbg]sddf gkfn a\$ Inld6\$sf]Joj:yfkg @)%(>fjOf ^ ut]lv a\$ ckm:s6Nof08 -cfo/Nof08_In= sf] ICC Consulting Joj:yfkg ; dxn]s/f/df ln0{sfz? ul/; s\$]5 . o; u/L, gkfn /fi6a\$ Pq, @)%* sf]bkn ^ sf]pkbkn -!_ adf]hd gkfn a\$ Inld6\$sf]Joj:yfkg @)%* r\$! ut]lv gkfn /fi6a\$]lgoGq0fdf ln0{; fxl bkn]sf]_ adf]hd Joj:yfkg ; ldt u7g u/L ; fxl ; ldt dfknE a\$E sf/]f/ ; fng ul/x\$df a\$sf] cfly\$ ca:yf ; wf/]dv blvPsfh] ; f]a\$ dflysf]lgoGq0f sfod}/fvL ; fxl ; ldtnf0{sf/]f/ ; fng ug{b0jif\$]Dofb yk ul/Psf]5 . /fli6a j fl0fho a\$sf]Joj:yfkg s/f/df lng] ; en]f u/\$] ; eQm/fho cd]sfsf] Deloitte Touche Tohmatsu sDkglN]Psklfo ?kn] ; en]f eu u/]15 j \$]Nks Joj:yfsf ?kdf cd]sl gful/s a] xdf8 ; gsf]g]J sf]Ps ; dx ; u Joj:yfkg s/f/sf] ; en]f ; DkG e0(@)%(&df3 @ ut]lv sfo{z? e0 ; s\$]5 .

\$^=nDagl a\$sf]Joj:yfkg gkfn /fi6a\$ Pq, @)%* sf]bkn ^ sf]pkbkn -!_ adf]hd @)%* r\$ & ut]lv lgoGq0fdf ln0{; fxl bkn]sf]_ adf]hd Ps Joj:yfkg ; ldt u7g u/L a\$sf]sf/]f/ rnf]cfPsf]f a\$sf]lj Qlo l:yL ; wf/]dv blvPsfh] ; j {fwf/Ofnf0{56df0Psf]z} / lasl lj t/Of u/L ; j {fwf/Ofaf6 ; d] kltlgw]j ePsf] ; fns ; ldtaf6 a\$; fng ug]Joj:yf ldnfpg ; f]a\$ dflysf]lgoGq0f a9ldf yk Ps jif\$ nflu sfod} /flvPsf]5 . d-hlf \$\$_

j fl0fho a\$:yfkgy{glttut Joj:yf

j fl0fho a\$:yfkqsf nflu @)%@ ; fnb]v cfj]g lng]sfd /flsPsf]f o:tf] kzf; lgs /f\$ pbf/ lj Qlo glt; Ddt qb]vPsfh]@)%(&h]7 @ ut]lqDg cg; f/sf]gof]glttut Joj:yf ; fj h]gs ul/Psf]5 M

s_ rStf kFl Msf7df8f] sfofho /xg]u/L /fli6a :t/sf]j fl0fho a\$ vfl]g lj b7l a\$ / lj Qlo ; :yfsf] ; eQmnufql jf lo:tf ; :yfx? ; usf]sDtdf # jif\$]Joj:yfkg s/f/ (TSA) xgkg] / o:tf]a\$sf]rStf kFl ?= Ps ca{ xgkg].

sf8df8f]-pkIosf afx\$ cl3/fhosf ; a}7fp]f sfo{r] /xg]u/L vfl]g] j fl0fho a\$sf]lqldt rStf kFl ?=@% s/f\$ xgkg].

v_ z} / kFl M ; fdfcotof j fl0fho a\$?sf]z} / kFl ; :yfsx?n]-&)U_ / ; j {fwf/Ofn] #)U_ lng kfpq]. /fli6a:t/df vfl]g]j fl0fho a\$sf]lqldt lib7l a\$ / liQlo ; :vfx?n]clwstd ^& kltzt; Dd z} / nufal uaf

kfpq]. /fi6« :t/sf]a»df lj bzl a» / lj Qlo ; :yfx?n]sh z»/ kflsf] sDtldf %) kltzt lng]ePdf g]fnl ; :yfxsx?nf0{oy}6 nufgl ug]cj ; / klfq ug] p2]on] sh z»/ kflsf] @) kltztdiq ; j{fwf/0fdf lasl ug]q]. sf7df8f}pkIosf jflx/ vflhg]jfl0fho a»sf]xsdf z»/ nufgl ; :yfxsx?sf]&) kltzt / ; j{fwf/0fsf]#) kltzt xgkg].

u_ ; :fnqdf cf0; s»f a» ; Da0wdf M of] loj:yf nfu" xgk]{} ; :fnqdf cf0; s»f tyf ; :fnqsf nflu ; xdltkq (letter of intent) klt u/»f a»x?n]cfp]ft] ; ft jif{cyjf @)^^ cfiff9 d; f»t; Dddf o; Joj:yf cg?k kfl k}ofpgkq] / o; /l rStf kfl j]4 ubf{kltjif{Go}td !) kltztsf b/n]j]4 ug]q].

3_ sfq]l kls}f Mlj bzl ; :yfxsx?sf] ; xelutdf :yfkqf xg]a»x? ; d] k}int g]fn sfq] ad]hd ; a)sg]l kls}f k/f u/l bt{fgkg].

a_ :t/ j]4 ug] ; Da0wdf Msf7df8f}pkIosf jflx/ :yfkqf xg]a»x?n]sDtldf tlq jif}f]sfo{ ; Gt]hgs 9wn] ; :fnq u/}15 dfq ?= ! ca}f]rStf kfl k}of0{ t]sPsf cGo zt} ? ; d] k/f u/}sf sf7df8f}pkIosf ; lxt clw/flho/ ; :fnq ug]{bg ; lsg] o; /l clw/flho/ ; :fnq ug{:jls}t klt qx} ; Dd To:t] a»nf0{ sf7df8f}pkIosfleq sq} klq lsl ; dsf] sfof}o vflg g]bg].

r_ ; :yfxsx z»/ kfl rStf kls}f M ; :yfxsx?n]v/lb ug]{sah u/»f]sh z»/ kflsf]sDtldf @) kltzt a» vflq]cfj]q kq ; fy / ; xdltkq klt ubf{yk #) kltzt /sd g]fn /fi6«»df vftf vfl lqlof]l hDdf ug]q]. ; xdltkq klt ePsf] Ps jif{leqdf a» ; :fnqdf lbf0; Sgkg] a» ; :fnqdf cfpqk]{} ; :yfxsx?n]lng sah u/»f]v]af]l ; a)/sd rStf ug]q]. ; df}otof a» :yfkqf{cfj]qkq k/»f]ldtn]\$ dlxqleq g]fn /fi6«»n]a» :yfkqf xg lbg]jf g]bg]lgof} ul/ ; Sgkg] / olb g]bg]eP To; sf]sf/0f ; lxt ; Da0wt klfn0{nlvt hfgsf/l u/fpg].

5_ ; :yfxsf]of]otf / cg} Mljutdf a» tyf lj Qlo ; :yfsf]Cof Itg{ q; sl lwt]Innfdff k/»f, To:t] Cof km/km/s qu/»f jf shf{ ; r}qf s}b}sf]sfnf] ; Pldf k/l ; f] ; P}af6 x6}f]k}F jif{Jotlt e0q; s}f]Jox]f k}ffof}t ePdf To:t] ; :yfxsx ; dfj} ePsf]cfj]gdflly sf/jfxl cuf]8 qa9f0q]. Ohfht lbq]sfo{hg} ; s}r/0fdf ePtfklq pkoQmljj/0f k}ffof}t ePdf cfj]q :jtm/2 xg]. sh ; :yfxsx d]v]Ps ltxf0 ; b:o lqejq ljZj]Bfno jf ; f}f6 df}otf klt lzlf0f ; :yfa6 d}vo ljifo cy}f:q jf n}yf, ljQ, sfq]l, a}E jf t}ofl zf:qdf sDtldf :qfts jf rf6}P Psfp06}6 pkflw xfl; n u/»f]xgkg]. To; }u/l sDtldf Ps rfyf0{ ; :yfxsx a» jf lj Qlo ; :yf jf To:t}k}f/sf]sfo{cg}j ePsf]xgkg].

h_ ; :yfxsx z»/ ; Da0wdf Ma» ; :fnqdf cf0{ ; j{fwf/0fnf0{56}ofPsf]z»/ lasl u/l :6s PS; r}hdf ; P}ls] ePsf]# jif}15 dfq ; :yfxsx ; d}Xsf] z»/ lasl jf x:tft/0f ug]{ ; lsg]t/ z»/ lasl k}f{clqjfo{?kdf g]fn /fi6« a»sf] :jls}t lngkq]. a» ; :fnqdf cfp]sf] # jif{Dddf ; j{fwf/0fnf0{56}ofPsf]z»/ lqisf; q lasl ul/ ; Sgkg]. o; f]qu/}f j}q ; z»/ hf/l ua}if nefez 3f}off / li t/0f ua}akf0a. . :yfxsx ; d}Xsf

zΦ/wqL / lghsf Psf3/ kl/jf/sf ; b:ox?n]; f;l ; :yfa6 shf{jf ; lj wf lng gkfpq].

em zfvf lj:t/f/ M /fli6α :t/df :yfkqf xg] jf10f1o a3nf0{ sf7df8f}-pk1osfleq Pp6f dVo zfvf sfofno vfllg lbg]/ To; kl5 sf7df8f}af1x/ b0j6f zfvf :yfkqf u/l15 dfq pk1osfleq csf1Pp6f zfvf vfllg lbg].

` ; #fns xg gkfpq]Mgkfn /fi6αa3af6 0hfhtkllt sg}Ps a3 jf lj Qlo ; :yfdf ; #fns /x3f]AolQmcsf1a3 jf lj Qlo ; :yfdf ; #fns xg gkfpq]. To; u/l lwtfkq bnfn, ahf/ lgdfef / a3 tyf lj Qlo sf/f]f/ ug1; :yfsf] n1yf k/l1fssf]sfo{u/3f AolQmtyf ; :yf a3 tyf lj Qlo ; :yfsf]; #fns xg gkfpq].

lj sf; a3tkn

\$&= xfn; Dd gkfn clw/fhosf (lhNnfd @! lj sf; a3x? ; #fngdf /x3f 5g\ oldVb]gkfn cfBflus lj sf; lgud Pq, @)!^ / slif lj sf; a3 Pq, @)\$ cGtu# :yflkt sdzMgkfn cfBflus lj sf; lgud / slif lj sf; a3 xg\eg] lj sf; a3 Pq, @)%@ cGtu# !(lj sf; a3x? :yfkqf e0{lj Qlo sf/f]f/ ; #fng ub1cfPsf 5g\ lj sf; a3 Pq, @)%@ cGtu# :yfkqf ePsf lj sf; a3x?dVb]n3lj Q sf/f]f/ ug1!! / cG * j6f a3x? ; #fngdf /x3f 5g\ oldVb] /fli6α:t/sf # lj sf; a3x? 5g\eg] af5L % lj sf; a3x? lhNnf:t/df :yfkqf e0{ ; #fngdf /x3f 5g\ gofFlj sf; a3 :yfkqf ; DaGwdf klZrdf-rn lj sf; a3 lnld6\$ abjndf xfn; fn):yflkt ePsf]5 eg]soff6L lj sf; a3, gkfnuh / ; xofuL lj sf; a3 lnld6\$, hgsk/nf0{ ; 3flGts ; xdlf kbfg ul/Psf]5 . lj sf; a3x? -n3'lj Q lj sf; a3 ; d1 :yfkqf]nflu gofGlltut Joj :yf hf/l ul/Psf]5 .

\$=*= slif lj sf; a3 / gkfn cfBflus lj sf; lgud slif / pBfu l1qsf]lj sf; df ; xofu k1ofpg shf{k1bfq ug1ljzi6ls# lj Qlo ; :yf xg\ t/ lj ut s1 jif{otf ol b1}; :yfx?sf]lj Qlo l:y1t ; Gtf1hgs /x3f]5g . ol ; :yfx?sf] ; #fng ; lfdtf clej 1sf nflu >l % sf] ; /sf/ / Plzofnl lj sf; a3sf] ; eQm k1f; df Price Waterhouse dfkn# hgziQm Joj :yfkq / lj sf; (Human Resources Management and Development) ljifodf clwog

e0/x\$] 5. o; c\Wogn]ol ba}; :yfx?sf]JoJ:yfkg / lj Qlo l:y\tdf ;wf/ Nofpg]sfof d2t kfofpg]5 .

d-hlf \$-%
lj sf; a\$:yfkgyf\glltut JoJ:yf

lj sf; a\$ x?sf] nflu @)% (h\7 & ut\lv lgDg cg'f/sf] gofFglltut JoJ:y ; fj hgs ul/Psf]5 M
s_ rStf k* hl b\fo adf\hd xg]-

	lj sf; a\$	3lj Q lj sf; a\$ *
/fi6a :t/	?=#@ s/f\$?=! s/f\$
sf7df8f)pkTosf j fx\$ **		
\$ b\j !) lh\Nnf	?=% s/f\$?=@ s/f\$
! b\j # lh\Nnf	?=@ s/f\$?=! s/f\$

ul/al lgj f/Of sfodf ; j {fwf/Of; u lg\fk ; sng gu/l ; dxut ?kdf n3lj Q khfg ug\

* sf7df8f)pkTosf j fx\$ sf e\N\hs l\q h\l\Psf lh\Nnf? .

v_ pkoQm; a):t/sf lj sf; a\$ x?sf]z\ / k\ldf ; :yfxsx?n)& k\lzt / ; j {fwf/Ofn #) k\lzt lng kfg].

u lj Qlo d\B:ytf sd ePsf lj sf; l\q tyf kxf8l tyf lxdnl lh\Nndf v\l\ng]lj sf; a\$ / lj sf; sf k\j\w\, s\l\, pB\q, Jo\kf/, ko6g c\fb l\q\nf0{c\fw/ d\gl v\l\ng u\ld\of tyf n3'lj Q lj sf; a\$ x?nf0(lj z\ k\y\dstf lb0g].

-3_ ; fngdf /x\$] lj sf; a\$ x?n):t/j\4 ug{rfx\df sda4 ?kn}Ps tx d\l\ysf :t/df :t/j\4 ug{kfg]. o; sf]lg\dt t\l\Psf]rStf k\l, # jif\$] ; fng cg6j / ; f\l cjlwsf]lg/Gt/ dg\k\ c\fb d\kb08x? k\j u/\$]xgkg\.

a_ sh ; :yfxsx? d\B]Ps ltxf0 ; b:o :gfts jf rf68{Psfp06\6sf]z\l\fs o\l\otf x\l; n u/\$]xgkg\ / s\dtldf Ps r\y\0 ; :yfxs a\$ jf lj Qlo ; :yf jf to:t)k\$] /sf. JoJ ; flos cg6j ePsf]xgkg\

r_ ; fngdf /x\$] / ; f\lGts ; x\l\k\k\ a\$ n]& jif{lqdf gofFJoJ:yf cg?k k\l kfofpgkg\

5_ ; :yfxs z\ / k\l rStf, a\$ v\l\ng]c\j\lg pk/ sf/jxl, ; :yfxs z\ / las\ tyf s\nf ; l ; Da\wl JoJ:yf, ; :yfxs / lghsf kl/jf/n]shf{l\ng gkfg] c\6 a\$ jf lj Qlo ; :y\df ; :fns xg gkfg]h:t\ ljifodf kl\ glltdf :ki6 JoJ:yf ul/Psf]5 .

\$=(= dh\df lj Bdfg z\lGt-; /l\fsf] ; d:ofsf sf/Of u\ld\of l\qsf j\l\of\ho a\$ x?sf s\l zfvfx? :yfg\Gt/ tyf a\6 ePaf6 u\ld\of l\qsf]a\l\lE ; j\df s\l sdl c\Psf]dx; " ul/Psf]5. c\sf\ / lj sf; sf lg\dt k\l kl/rfng ug{:yflkt lj sf; a\$ x?n]art v\l\ ; fng u/l lg\fk kl/rfng ug{

gkfpf ahf/df klt:kwl{ ;]fsf] sdl ; u} ljsf; a3x?sf] ; ft-; fwgsf] nfu' ; d] pRr /xg]u/\$f]5 . o; }kl/k]odf @)% (df3 (ut]lv nfu'xg] u/l lgDg cg'; f/sf]lgodg Joj:yfsf cti/Qmljsf; a3x? -n3lj Q ljsf; a3 jfx\$ _ n]sh lglfk ; sng ; ldfs]@) kltzt; Dd art lglfk ; sng ug{ ; Sg]Joj:yf ul/Psf]5 h; af6 ; j {fwf/Of artstf{x?nf0{cf`gf]art nufgl ug]yk ljsNk pknAw ePsf]5 M

d-hlf \$^
lj sf; a3x?sf]lgodg Joj:yf

@)% (df3 (ut]lv nfu'xg]u/l ljsf; a3x?nf0{lgodg ug{lgDg cg'; f/sf lgb3gx? hf/L ul/Psf]5 M

-s_ k* hlsf] Mljsf; a3x?n]cfkdf]sh hf]vd efl/t ; DklQsf]cfwf/df kfngf ug{kglgDg cg'; f/sf]Gg]td kflsf]sf]Joj:yf ul/Psf]5 M

cfly\$ jif{	klyds k* hlsf] -kltzt_	sh k* hlsf] -kltzt_
@)% (^)	%	!)
@)^) ^!	%-%	!!
@)^!) ^!@	^	!@

-v_ lj Qlo ; ft ; sng Mljsf; a3x?n]cfkdf]klyds kflsf]sf]a9ldf !% uoff; Dd lj Qlo ; ft -lglfk ; fk6l / COf_ ; sng ug{ ; Sg5g\

-u_ clqjfo{gub df]bft / t/n ; DklQ Mljsf; a3x?n]cfkdf]sh lglfk bflotj / ; fk6l sf]sf]sdtdf ! kltzt /sd clqjfo{gub df]bftsf]?kdf g]fn /fi6@a3 jf o; n]tfl]sbPsf]a3 jf lj Qlo ; :ydf /Vq'kq5 . ; fy)sh lglfk bflotjsf]& kltzt t/n ; DklQsf]?kdf cfkdf]9s6ldf jf ; /sf/L COfkqdf jf g]fn /fi6@a3 COfkqdf jf jf]of]ho a3sf]lglfkdf /Vqkq5 . o; /L tfl]sPsf]& kltzt t/n ; DklQd]b]@ kltzt a3sf]cfkdf]9s6ldf jf jf]of]ho a3sf]rNtl lglfkdf hDdf ug{kgl5 .

-3_ shf{jul\$ /of / gf5; fgl Joj:yf Mshf{tyf ; fk6lsf]jul\$ /of / shf{gf5; fgl Joj:yf cq'; f/ c; h xq af5l ; f]f /sdsf]cfly\$ jif(@)^) ^! b]v nfu'xg]u/l k]o3 cfly\$ jif\$]k]f] / cfiff9 d; fctdf shf{tyf ; fk6lsf]k]o3 ls:tf]jefvf qf33f]c]lwsf]cfwf/df c; n; sd; n; zsf:kb / v/fj shf{rf/ ju]df jul\$ /of u/l ; f]l cq'; f/ s]z]M! kltzt, @% kltzt, %) kltzt /!) kltzt gf5; fqlsf Joj:yf ug{kgl5 .

-a_ klt u]xs shf{; ldf Msf]df cfwf/t shf{tyf ; fk6l ePdf @% kltzt / u]-sf]df cfwf/t ; ljwf ePdf %) kltzt; Dd klt u]xs shf{tyf ; fk6l / ; ljwf ; ldf sfod ul/Psf]5 .

-r_ lf]ut shf{; ldf Mljsf; a3x?n]k]fx ug]shf{tyf ; fk6lnf0{jfl-5t lf]df k]f]xt u/fpg]p2]on]a3n]cfkdf]sh shf{tyf ; fk6lsf]lgwf/t ; ldf s]f - ^)Ü_ pBf] -^)Ü_ ;]f Joj; fo -&%Ü_ h]uf ljsf; / cfj]f; u] tyf Jofkfl/s ejq lqdf(-%)Ü_ / lj kGq ju{shf{(-%)Ü_ eGf a9l xg]u/l sh]klq lf]df shf{ k]fx jf nufgl ug{kfpg]5g\

-5_ Aofhb/ Mljsf; a3x?n]lq]kdf lba] / shf{tyf ; fk6ldf lng]Aofhb/ ; j o -tqwf/Of

ug{; SqTg\ t/ shf{tyf ;fk6df ;db/ (flat rate) df Aofhb/ tTg kfg] 5g\

-h_ nYf k/Llfof Ma>n] cfkng]jf; nft tyf gfkni gr; fg x/-lx; fjsf]nYf k/Llfof ; DkGg u/f0{nYf k/Llfof ePsf]jf; nft tyf gfkni gr; fg x/-lx; fj / ; DaGwt cg; rlx? a>sf]jflif; ; fw/of ; ef j:g]ldltsf]sDtdf Ps dlxqf kf{gkfn /fi6; a>df kZ ugkg. ; fy} a>n] cwflif; ?kdf cfkng]ljQlo sf/f]f/ tyf x/-lx; fjsf]cftl/s nYf k/Llfof ; DkGg u/f0{a>sf] ; #fns ; ldltaf6 cgdflg ePsf]cftl/s nYf k/Llfof klTj]g cwflif; cjlw ; dftt ePsf]# dlxqfleq gkfn /fi6a>df kZ ugkg.

-em ; #yut ; Zf;g, zfvf lj:tf/ / ; #yfs z/ lasl M ; #yut ; Zf;g, zfvf lj:tf/ / ; #yfs z/ lasl Joj:yf ; DaGwdf klq lqbZqdf :ki6 Joj:yf ul/Psf] 5 .

uIdlof ljsf; a>tkn{

\$-!)= >l % sf]; /sf/ / gkfn /fi6a>n]lj Qlo ; #yfx?sf]:jfldTj af6 sDzMxft lenb}hfg]gllt hP cg;f/ uIdlof ljsf; a>x?sf]lghls/of sfo{cl3 a9fpg]sDdf loglx?sf]z/ lghl]qdf sfo{d x:tfct/of ubInlug]5 . xfn dgfkndf /x\$]klZrdf-rn uIdlof ljsf; a> ln= sf]lghls/ofsf]nflu cfjZos sfo{e0/x\$]5 . cGo uIdlof a>x?nf0{ % jif{leqdf lj Qlo b[6n] ; lfd agfpg]u/L ; a)uIdlof a>x?df ptkfbsTj dfkb08 nfu"ul/Psf]5 eg] nfexflg kf/ljG' (break even point) df cfpgf; fy tl a>x?nf0{ lghls/of ubIn]hfg]gllt /x\$]5 . uIdlof a>x?sf]cfly; ef/ klo\$ jif{ a9b}u0/x\$]h]ol a>x?sf]lghls/of kZrftVofj ; flos ; lfdtf / klT:kwf{ j[4 xg u0{loglx?sf]; j]df uoffTds ; wf/ cfpg]blvG5 .

\$-!:= ljsf; a> Pj, @)%@ cGtu; :yfkf ePsf ljsf; a>x?dwb]l]f]lo:t/sf uIdlof ljsf; a> % lghl l]qaf6 ; #flnt n3ljQ ljsf; a> \$ / /fi6a>t/sf]yf; shf{pknAw u/fpg]p2]o ln0{:yfkf ePsf uIdlof n3ljQ ljsf; sD} (RMC) / ; fgf ls; fg ljsf; a> u/L !! n3ljQ ljsf; a>x?n]lj Qlo sf/f]f/ ; #fng ub]cfPsf 5g\ l]f]lo:t/df ; j]f k]of0/x\$]f uIdlof ljsf; a> tyf lghl l]qsf]; xeflutfdf vhsf uIdlof ljsf; a> cg;/ofstf]f]?kdf sfd ug]lgwG ljsf; a>, l8k]; ljsf; a>, l5d; ljsf; a> / :j]jnd]jg ljsf; a>nf0{gof]lgodgsf]Joj:yf nfu"ul/Psf] 5 .

d-hlf \$-&
 n3ljQ ljsf; a>x?sf]lgodg Joj:yf
 cfly; jif{e)%(^) blv nfu"xb]u/L n3ljQ ljsf; a>x?sf]lgldt lgDg cg;f/sf]lgodg Joj:yf hf/L ul/Psf]5 M
 -s_ k" hlsf] Mn3ljQ ljsf; a>x?n]cfkng]hfl]vd efl/t ; DklQsf]cfwf/df klvds kflsf] / sh kflsf]df sDzMcflv; jif{e)^) ^! df @klzt /

\$ kltzt, cfly\$ jif{@^!÷^@ df # kltzt / ^ kltzt tyf cfly\$ jif
 @)^@:# bllv \$ kltzt / * kltzt sfod ugkg\$.

-v_ lj Qlo ; f; tyf ; fwg kl/rfng Mn3lj Q ljsf; a;x?n]cfkn]sh klyds
 kflsf]@) uoff ; Dd lj Qlo ; f; kl/rfng ug{; Sq\$g . o:tf]lj Qlo ; f;n
 ; dX ; b:ox?af6 lglf; ; fk6l / l8j}r/ ; sngnf0{hgfp5 . o; lqbzqk
 ; ldfef a9l lj Qlo ; f; kl/rfng ePsf]eP @)^) cfiif9 d; fct; Dddf
 ; ldfleq Nof0; Sg'kg\$.

-u_ clqjfo{df]bft / t/n ; DklQ Mcfkn]art tyf ; fk6l sf]sf])=% kltztn
 xg]/sd g]fn /fi6«a»df / of]a» gePsf :yfgdf o; a»af6 Ohfht kkt
 c6o a» jf lj Qlo ; :yfdf clqjfo{df]bft /fvqk]5 . To; u/l a»x?n
 cfkn]sh art sf]sf])=% kltzt /sd t/n ; DklQsf]?kdf cfkn]9s6ldf
 jf ; /sf/l C0fkqdf jf g]fn /fi6«a» C0fkqdf jf jf]f]o a»df lglf]sf
 ?kdf /fvqk]5 .

-3_ shf]jul\$/of / gf; fgl Joj :yf Mk]o\$ cfly\$ jif\$]cfiif9d; fctdf c; h xg
 af6l shf]tyf ; fk6lnf0{efvf gf3\$]cfwf/df c; n; sd; n; zsf:kb / v/fj
 shf]jul\$/of u/l sdzM! kltzt, @% kltzt, %) kltzt / !)) kltztsf
 shf]gf; fgl] Joj :yf ugkg\$.

-a_ sfo{f; ; zf; g; shf; ldf / Aofhb/ Mol a»x?sf]ef]f]ns sfo{f; / zfvf
 lj :tf/ ; :yfut ; zf; g; klt; dX ; b:o / n3Joj ; fo shf; ldf / Aofhb/
 tyf ; jf zNs lqwf]of ; DaGwdf klq lqbzqdf :ki6 Joj :yf ul/Psf]5 .

lj Q sDkgltkn

\$=!@ lj Q sDkgl Pj, @)\$@ cGtu\$ @)% (knflu0f d; fct; Dddf lj Qlo sf/]f/
 ug{Ohfht kkt lj Q sDkglx?sf] ; Wof %% ku\$]5 . @)% (jzfvbllv
 @)% (knflu0f d; fct; Ddsf]c]lwdf yk # lj Q sDkglx?nf0{lj Qlo sf/]f/
 ug{Ohfht kbfg ul/Pcg; f/ ol sDkglx? ; fngdf cf0; s\$]5g\ clws
 kfl ?= \$ s/f\$ / rStf kfl ?=@ s/f\$ /x\$]jux]j/l dr6 a]E Inld6\$,
 nlnk/nf0{@)% (h]7 @& df lj Qlo sf/]f/ ug{Ohfhtkq kbfg ul/Psf]
 5 . To; u/l clws kfl ?= ^ s/f\$ / rStf kfl ?= # s/f\$ /x\$]kf6g
 kn0gf; Inld6\$, nlnk/nf0{@)% (cfiif9 \$ df lj Qlo sf/]f/ ug{
 Ohfhtkq kbfg ul/Psf]5 . lqm6 kn0gf; Inld6\$, sf7df8f]nf0{@)% (df3
 @@ df lj Qlo sf/]f/ ug{Ohfhtkq kbfg ul/Psf]5 h; sf]clws kfl ?=
 (s/f\$ / rStf kfl ?=% s/f\$ /x\$]5 . lj Qlo ; :yf Pj +lj Qlo ; j]nf0{
 ; Joj:yt, kf/bzl; ; 7lft / e/kbf] agfpg lj Q sDkgl :yfkf Pj +
 ; fngsf]nflu gof]lltut Joj :yf nfu'ul/Psf]5 .

d-hlf \$-*
 lj Q sDkgl :yfkgyf]lltut Joj :yf
 lj Q sDkglx?sf] nflu @)% (h]7 & ut]v lqDq cq; f/sf] gof]lltut
 Joj :yf nfu'ul/Psf]5 M
 -s rStf k" hl M

```

?? InlhÉ ; lxt cGo lj Qlo sf/fj/ ug/fli6α :t/sf]sDkgl ?= !% s/f$,
?? InlhÉ jfx$ cGo lj Qlo sf/fj/ ug/fli6α :t/sf]sDkgl ?= % s/f$,
?? kJf{rn, dVbdf-rn -sf7df8f}pkTosf jfx$ / klZrdf-rn ljsf; lqsf
sq)Ps lhnlf leq InlhÉ jfx$ cGo lj Qlo sf/fj/ ug]sDkgl ?=@ s/f$, /
?? dVbklZrdf-rn / ; b?klZrdf-rn ljsf; lqsf]sg)Ps lhnlfleq InlhÉ
jfx$ cGo lj Qlo sf/fj/ ug]sDkgl ?= ! s/f$.
-v_ lj Qlo dVb:ytf ug[a$ tyf lj Qlo ; :yf sd ePsf ljsf; lqsf sq)Ps
lhnlfdf sf/fj/ ug]jQ sDkgl vllg ljz$ kfyldstf lbg].
-u_ pkoQm ; a):t/sf ljQ sDkgl?sf]z$ / kFl df ; :yfsx?sf]^ kltzt /
; j{fwf/0fsf]$ kltzt nufql xqkq].
-3_ xfn sf7df8f}pkTosfdf ; :fngdf /x$ ljQ sDkgl? /li6α :t/sf b0dVb
sq)Ps cGtu$ /xqkq] / pkTosf aflx/sf ljQ sDkgl?n]pkoQm cq' f/
sq sfo{f$df /xq]xf]; :qf lbPsf]^ dlxqfleq lq0f6 ug]q] To; $/L ljQ
sDkgl?n]:t/j$ ug{rfx$df s$4 ?kn]Ps txdflysf]rStf kFl, # jif$
; :fng cqe] cllb tll]Psf zt$? k? u/$]xqkq].
-a_ :yfkssf]z$ / kFl rStf, sDkgl vllg]cj]g pk/ sf/jxl, ; :yfs z$ /
las] / snf]; :l ; DaGwl Joj:yf, ; :yfs / lghsf kl/j/n]shf{lnq
qkfpq]/ cGo a$ jf lj Qlo ; :yfdf ; :fns xq qkfpq]; DaGwdf klq qlldf
:ki6 Joj:yf ul/Psf]5 .

```

; xsf/L ; :yftkn[

```

$-!#= ; xsf/L P$, @)$* cGtu$ /xg]u/l >l % sf]; /sf/, ; xsf/L ljefudf btf{
ePsf art tyf Cof ; xsf/L ; :yfx?dVb]$ j6fn]dfq ; lldt a]sÉ
sf/fj/ ug{g]fn /fi6«a$af6 0hfht kkt u/$f 5g\ @)^% r$
dlxgfkZrft]g]fn /fi6«a$]sg]klg ; xsf/L ; :yfnf0{0hfht kbfq u/$f]
5g . o;/l ; lldt art ; :nng tyf n3' shf{sf/fj/ ug{0hfht kbfq
u/$f]5 tl ; :yfx?sf]lgodg, lg/Llfof tyf ; kl/j]fof ug]g]x$ ; -; lqf
?kdf cl3/fhoe/ 5l/P/ /x$ ol ; :yfx?sf]lgodg tyf lg/Llfof ug{s]blo
a$af/f ; Dej Pj +pkoQm gb]vPsf]h]sg]klg ; xsf/L ; :yfnf0{cf0Gbf
; lldt a]sÉ sf/fj/ ug{0hfht kq glbg]glit ln0Psf]5 . /fi6«a$af6
; lldt a]sÉ sf/fj/ ug]u/l 0hfhtkkt ; xsf/L ; :yfx?sf]z$ / kFl ?=@
s/f$ @$ nfv 5 eg]sh lglf] ?= ! ca{(& s/f$ / sh shf{?=@ ca{^
s/f$ /x$]5 . ; lldt a]sÉ sf/fj/sf]0hfhtkkt # $ ; xsf/L ; :yfx?dVb]
!! j6f uldl0f lqdf / @# j6f zx/l tyf cw{zx/l lqdf sfo{t 5g\

```

```

d-hiff $- (
; xsf/L ; :yfx?sf]lgodg Joj:yf
g]fn /fi6«a$af6 ; lldt a]sÉ sf/fj/ ug{0hfhtkkt ; xsf/L ; :yfx?sf]
nflu cfv$ iif@)^(^) blv nfu'xalu/l lada ca' f/sflaoda Joi:vf

```

hf/l ul/Psf]5 M

-s_ k* hlsf]M ; xsf/l ; :yfx?n] cfk]hf] hf]vd efl/t ; DklQsf] cfwf/df kfylds kflsf] / sh kflsf]df sdzMcfly\$ jif{@}%(^) sf]nflu \$-% kltzt / (kltzt tyf cfly\$ jif{@}^)^! b]v % kltzt / !) kltzt sfod /Vgkg]Joj:yf ul/Psf]5 .

-v_ lj Qlo ; fwg ; sngM ; xsf/l ; :yfx?n] cfk]hf] kfylds kflsf]sf]a9ldf !) u0ff;Dd cfk]hf] z] / ; b:ox?af6 lg]f] / ; fk6l u/l lj Qlo ; fwg ; sng ug{; Sg\$g\ o:tf]lg]f]k cGtu\$ art lg]f]k / a9ldf # jif{Dd eQmgl cj]w ePsf]d2tl lg]f]k ; dfj} xg\$.

-u_ clgjfo{gub df]bft / t/n ; DklQM ; xsf/l ; :yfx?n] sh lg]f]k tyf ; fk6l sf]sf]sd]tdf ! kltzt /sd clgjfo{gub df]bftsf]?kdf g]fn /fi6«a»df /Vg'kg\$. ; fy} ; :yfsf]sh lg]f]k bflot]sf]sd]tdf & kltZft t/n ; DklQsf]?kdf cfk]hf]9s6ldf jf j]f]f]o a»sf]r]tl vftdf jf /sf/l C0fkqdf jf /fi6«a» C0fkqdf jf /fi6«a»af6 :jls]tk]k]t a» tyf lj Qlo ; :yfd /Vg'kg\$. t/ Ps ; xsf/l ; :yfn] csf] ; xsf/l ; :yfd /fv\$]df]bft o; df u0fg ul/g]5g .

-3_ shf{jul\$/of / g] ; fgl Joj:yf M ; xsf/l ; :yfx?af6 kj]f]xt c; h xg af]l shf{tyf ; fk6nf0{cw]f]f]f\$?kdf \$ txdf c; n, sd; n, zsf:kb / v/fj shf]f jul\$/of u/l shf{g] ; fgl]f] lg]dt sdzM ! kltzt, @% kltzt, %) kltzt / !)) kltzt sfod ug]g]Joj:yf ul/Psf]5 .

-a_ ; :yfut ; Zf; g, shf{; ldf, Aofhb/, nufgl M ; xsf/l ; :yfx?n]k]ngf ug]g] ; :yfut ; Zf; g, shf{; ldf, Aofhb/ lqwf]of / nufgl g]lt ; DaGwdf lgb}gdf :ki6 Joj:yf ul/Psf]5 .

\$=!\$= lj Qlo d]w:ytf]sf]sd ug] ; :yf ; DaGwl P]g, @)%% cg' f/ n3shf{; DaGwl sf]d ug]f]nflu cgd]tkq k]k]t ug]{cfj]g lbg]u} ; /sf/l ; :yfx?sf] ; Vof a9b}uPsf] 5 . xfn;Dd g]fn /fi6«a»af6 cgd]tk]k]t o:tf ; :yfx?sf] ; Vof #* klu; s\$]5 . u]dl]f Pj +zx/l lf]sf Gog cfo ePsf jf lj kGg ju\$ hgt]nf0{; fdl]ks hdfgtsf cfwf/df ol ; :yfn]k]t Jo]Qm -; dX ; b:o_ ?= #) xhf/; Dd shf{lbg ; Sg\$g\ ; fy} u}-; /sf/l ; :yfx?nf0{ lj Qlo d]w:ytf]sf]sd ug]{cgd]tkq k]k]t ug]zt\$?kdf ; :yfsf]Gog]td k]l sd]tdf ?= ! nf]v xgkg] sf]7df8f}pk]osdf / t/f]sf] lh]nfx?df sd]tdf %)) hgf / cG]o lh]nfx?df sd]tdf #)) hgf ; dX ; b:o ; Vof xgkg] / ; f]w]b]%) kltzt dl]xf ; b:o xgkg]Joj:yf ul/Psf]5 . ; fy} o:tf ; :yfsf]k]Gw ; ldltsf ; b:ox?sf] of]otf / ; :yf bt]f]f nflu k]fydst]sf cfwf/ cf]b lj ifodf :ki6 g]ltut Joj:yf nfu'ul/Psf]5 .

df]b\$ l:y]t

\$=!% cfly\$ jif{@}%(^) sf]k]yd cf7 dl]xgdf lj:t] db] k]fo cfly\$ jif{@}%*÷%(sf] ; f]l cj]lwsf]@^ kltzt j]4sf]thgdf %-(kltztn]j]4

ePsf] 5. vb cftl/s ; DklQ / vb jDlzs ; DklQ baf j [4 ePsfh]
lj:tf[dbf kfo ; dlff cjwdf a9l b/n]a9\$]xf]. ; slrt dbf kfo
cfly\$ jif{@}%(÷^) sf]; dlff cjwdf #- kltztn]dfq a9\$]5 . hals
cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; fxl cjwdf o:tf]dbf *# kltztn]a9\$]lyof].
cfjlws lglfk / vb cdfb\$ bfo]j a9l b/n]j [4 ePsfh]; slrt dbf kfo
cfly\$ jif{@}%(÷^) df sd b/n]a9\$]xf]. ; slrt dbf kfosf czx?dVb]
cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; dlff cjwdf dbf !%- kltztn]a9\$]thgdf
cfly\$ jif{@}%(÷^) sf]; fxl cjwdf %-* kltztn]dfq a9\$]5 . ; slrt
dbf kfosf]csf]cz rNtl lglfk cfly\$ jif{@}%*÷%(df &# kltztn]
36\$]df cfly\$ jif{@}%(÷^) df klg #-* kltztn]36y uPsf]5 .

\$-!^= dbf kfodf lj:tf/sf/l kefj kfg]sf/sx?dVb]dfb\$ lqsf]vb jDlzs
; DklQ cfly\$ jif{@}%(÷^) sf]kyd cf7 dxlgdf \$-% kltztn]j [4 ePsf]
5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; fxl cjwdf vb jDlzs ; DklQ @- kltztn]
a9\$]lyof]. dbf kfodf lj:tf/sf/l kefj kfg]csf]sf/s sh cftl/s
shf{cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd cf7 dxlgdf @^ kltztn]j [4 ePsf]df
cfly\$ jif{@}%(÷^) sf]; dlff cjwdf ^-^ kltztn]j [4 e0{@}%(
kNlUdf d; fct; Dddf ?= @ va{!* ca{@ s/f\$ ku\$]5 . dfb\$ lqsf]
vf; u/l lghl lqdflysf]bjl a9l b/n]lj:tf/ ePsf sf/Of ; dlff cjwdf
sh cftl/s shf{klg a9l b/n]a9\$]xf].

\$-!&= sh cftl/s shf{Vb]dfb\$ lqaf6 >l % sf]; /sf/nf0{uPsf]vb shf{
cfly\$ jif{@}%(÷^) sf]; dlff cjwdf @& kltztn]j [4 e0{@}%(
kNlUdf; Dddf ?= ^! ca{## s/f\$ ku\$]5 . o; sf]j [4 cfly\$ jif{
@}%*÷%(sf]; fxl cjwdf @- kltztn]ePsf]lyof]. sh cftl/s shf{
dx]kOf{:yfg cfb\$]dfb\$ lqsf]lghl lqdflysf]bjl cfly\$ jif{
@}%*÷%(sf]cf7 dxlgdf #- \$ kltztn]j [4 ePsf]df cfly\$ jif{@}%(÷^)
sf]; dlff cjwdf (= kltztn]j [4 e0{@}%(kNlUdf d; fctdf ?= ! va{
\$^ ca{\$* s/f\$ ku\$]5 . cfly\$ ult]wdf sxl ; wf/sf nlf0f b]vPsf]
Pj +sxl jf0fHo a\$?n]cfkdf]shf{f lj]wls/Of Nfpgsf ; fy}cfof
shf{a9\$]h]lghl lqdflysf]bjl o; cjwdf a9l b/n]lj:tf/ ePsf]xf].

\$-!* = cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; dlff cjwdf ; /sf/l ; :yfgx?dflysf]bjl #-&
kltztn]36\$]df cfly\$ jif{@}%(÷^) sf]; fxl cjwdf klg *-* kltztn]
36\$]5 . gln cfb]us ljsf; lgudn]gln /fi6«a\$nf0{sxl shf{
lt/\$]h]pQm]gud dfly gln /fi6«a\$]nufgl sxl 36y uPaf6 ; /sf/l
; :yfgx? dflysf]bjl o; cjwdf a9l b/n]36y uPsf]xf]. cfly\$ jif{
@}%(÷^) sf]kyd cf7 dxlgdf sh lj:tf/t cftl/s shf{Vb] ; /sf/l
; :yfgnf0{uPsf]shf{f xl; cPsf]/ >l % sf]; /sf/nf0{uPsf]shf{f]
lx.; fdf sdl cPsf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kNlUdf dxgf; Dddf
dfb\$ lqaf6 lj:tf/t sh cftl/s shf{Vb]>l % sf]; /sf/ ; /sf/l

; :yfg / lghl lřnfn0{uPsf]shf\$]lx; ; f sđzM@)-% kltzt, -*=(kltzt / **-\$ kltzt /x\$řđf cfly\$ jif{@)%(^) sf]křnu0f dxlgf; Dddf lo:tf] lx; ; f sđzM!)-% kltzt, -&-% kltzt / (&=) kltzt /x\$ř]5 .

\$=! (= lj:tf dbf křfosf]dxljkr{cz cfjlws lgfřf cfly\$ jif{@)%(^) sf] kyd cf7 dxlgdf &-\$ kltztn]jř e0{@)% (křnu0f d; řđdf ?= ! va{ %& ca{&@ s/ř kř\$ř]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]; řřl cjlwdf o:tf] lgfřf)=@ kltztn]36\$ř]lyof]. cfly\$ lřřfnfn]sřl ult lng yfn\$ř] Pj +ljbřaf6 křřt xg]ljkrřof cfo a9ř]sđ hf/l /x\$řř] cfly\$ jif{ @)%(^) df cfjlws lgfřf a9l b/n]a9\$ř]řf].

\$=@)= dbf křřodf ; srgsf/l eldsf vřlg] vb cđřř\$ řřloř cfly\$ jif{ @)%*÷%(sf]kyd cf7 dxlgdf !=* kltztn]jř ePsfřf cfly\$ jif{ @)%(^) sf]; řřl cjlwdf ^-% kltztsf]přnřo jř xg uPsf]5 . jřřřo a\$řx?n]lgřfn /ři6a\$ř]lgbřg adřřđ křřl Pj -řřřvd sřř /sddf jř u/\$ř sf/of cfly\$ jif{@)%(^) df vb cđřř\$ řřloř a9ř uPsf]řf]. vb cřđt/s ; DklQ cfly\$ jif{@)%*÷%(df @-(kltztn]jř ePsfřf cfly\$ jif{@)%(^) df ^-(kltztn]jř xg uPsf]5 . vb cđřř\$ řřloř eđř sh cřđt/s shř{a9l b/n]lj:tf/ ePsfř] cfly\$ jif{ @)%(^) df vb cřđt/s ; DklQ a9l b/n]a9\$ř]řf].

jřřřo a\$řx?sf]; řwg / ; řř tyf pkofř]l:ylt

\$=@! jřřřo a\$řx?sf]; du|; řwg tyf ; řř cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dxlgdf &-% kltztn]a9ř u0{@)% (křnu0f d; řđdf ? @ va{#! ca{&\$ s/ř kř\$ř]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]; řřl cjlwdf o:tf]; řwg tyf ; řř !=@ kltztn]36\$ř]lyof]. art tyf d2tl lgfřf řřlořdf jř / rNtl lgfřf]df xř; cřřř]tyf vb cđřř ; řř pRr b/n]jř ePsf]řf/of cfly\$ jif{ @)%(^) sf]; dlřř cjlwdf ; du|; řwgsf]jř b/ pRr /x\$ř]řf]. o; řř/l ; řwgsf]pkofřtkř(t/n ; DklQdřř\$ř]ljbřl dbf đřřřt / lj břl a\$řđ đřřřt a9řř kř gřřn /ři6a\$řđ /řv\$ř]đřřřt / gub đřřřtdf xř; cřř t/n ; DklQ 36ř uPsf]/ shř{tyf nuřgl cđř/ut ; /řf/ đřřř]řřl / lghl lřř đřřř]řřl jř ePsf řf/of ; dlřř cjlwdf sh pkofř a9l b/n] j9\$ř]řf].

\$=@@ jřřřo a\$řx?sf]řřloř đřř]sh lgfřf řřloř cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]kyd cf7 dxlgdf != kltztn]36\$řřf cfly\$ jif{@)%(^) sf]o; }cjlwdf ^=) kltztn]jř ePsf] 5 . sh lgfřf đřř] rNtl lgfřf cfly\$ jif{ @)%*÷%(sf]kyd cf7 dxlgdf &-(kltztn]xř; ePsfřf cfly\$ jif{ @)%(^) sf]; řřl cjlwdf kř @-@ kltztn]xř; ePsf]5 . o; řř/l cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]kyd cf7 dxlgdf art lgfřf @-) kltztn]xř; ePsfřf

cfly\$ jif{@}%(\div^) sf]o; }cjlwdf art lglfksf]j [4b/ *-& kltzt /x\$]5 . cfly\$ jif{@}%(\div^) sf]kyd cf7 dlxgdf d2tl lglfk \$-\$ kltztn] j [4 ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%*(\div^)(sf]; fxl cjlwdf d2tl lglfksf]j [4b/ @@ kltzt /x\$]lyof]. gkfn /fi6«a\$]f6 jfl0fHo a\$?n]lnPsf]shf{ @)% (cfiff9sf]thgdf @)% (knlu0fdf ?= *# s/f\$]n]36l ?=@! s/f\$]df em\$]5 . jfl0fHo a\$?sf]vb cGo bfl0j cfly\$ jif{@}%*(\div^)(sf]kyd cf7 dlxgdf @-% kltztn]xl; ePsf]df cfly\$ jif{@}%(\div^) sf] ; fxl cjlwdf @=) kltztsf]pIn]o j [4 ePsf]5 . jfx0 tyf cftl/s sf/0fx?n] ubf{cfly\$ ultljwdf sxl ; wf/ e0{shf{c; hl tyf nufgldf cgSh c; / k/\$] tyf jfl0fHo a\$?sf]kFl nufot shf{hu\$] jfktsf]/sd j [4 ePa6 vb cGo bfl0j pln]o ?kn]a9y uPsf]xf].

\$=@ ; fwgsf]pkof]tkm]j fl0fHo a\$?sf]sh t/n ; DklQ cfly\$ jif{@}%(\div^) sf]; dliff cjlwdf !#=@ kltztn]Coffds /x\$]5 . o:tf]; DklQ cfly\$ jif{ @)%*(\div^)(sf]; fxl cjlwdf klg !\$=# kltztn]xl; ePsf]lyof]. t/n ; DklQdVb\$]gub dffbt / gkfn /fi6«a\$]df /x\$]dffbt cfly\$ jif{ @)%(\div^) sf]; dliff cjlwdf qndzM#!=@ kltzt / #@* kltztn]xl; ePsf]5 . t/ j\$?; u /x\$]ljbzl db] dffbt / ljbzl a\$ dffbt df eg] qndzM\$)* kltzt / \$-% kltztn]j [4 ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%*(\div^)(sf]; fxl cjlwdf a\$?; u /x\$]ljbzl db] dffbt #-% kltztn]j [4 ePtfklg /fi6«a\$]df /x\$]dffbt, ljbzl a\$df /x\$]dffbt / a\$ gub dffbt df sdzM!(=@ kltzt, !@* kltztn]/ %=) kltztn]xl; ePsf] lyof]. pkoQmbj }cjlwdf clgjfo{gub dffbt df ul/Psf]s6f]ln]; DalQwt zlif\$df sdl cfPsf]xf].

\$=@\$ cfly\$ jif{@}%(\div^) sf]kyd cf7 dlxgdf sh shf{tyf nufgl !@ kltztn]j9\$]df cfly\$ jif{@}%*(\div^)(sf]; fxl cjlwdf o:tf]j [4b/ \$= kltzt dfq /x\$]lyof]. cfly\$ jif{@}%(\div^) sf]; dliff cjlwdf a\$?sf] sh shf{tyf nufgldf pln]o j [4 xgdf clgjfo{gub dffbt df ul/Psf] !=) kltzt lj0sf]s6f]l / hu\$] sf] tyf lglfk ; sngdf j [4 e0{ a\$?sf]nufgl sf]df ePsf]j :tf/ kdV sf/0f /x\$] 5g\ sh shf{tyf nufgldVb]j fl0fHo a\$?j f6 >l % sf]; /sf/nf0{uPsf]shf{cfly\$ jif{ @)%(\div^) sf]; dliff cjlwdf @\$^ kltztn]j9\$]5 . cfly\$ jif{ @)%*(\div^)(sf]; fxl cjlwdf o:tf]shf{\$^ kltztn]a9\$]lyof]. j fl0fHo a\$?j f6 ; /sf/l ; yfgnf0{uPsf]shf{cfly\$ jif{@}%*(\div^)(sf]kyd cf7 dlxgdf \$=) kltztn]xl; ePsf]df cfly\$ jif{@}%(\div^) sf]; fxl cjlwdf klg *-& kltztn]36\$]5 . cfly\$ jif{@}%(\div^) sf]kyd cf7 dlxgdf j fl0fHo a\$?sf]sh shf{tyf nufgldVb]lghl lfq tkm]k]flxt shf{(!=) kltztn]j [4 ePsf]5 hg cfly\$ jif{@}%*(\div^)(sf]; fxl cjlwdf \$-\$ kltztn]dfq a9\$]lyof]. j fl0fHo a\$?n]v/lb u/\$]ljbzl ljn cfly\$ jif{@}%*(\div^)(sf]kyd cf7 dlxgdf @#-% kltztn]j [4 ePsf]df cfly\$ jif{

@%(^) sf]; fxl cj lwdf klg !^* kltztn]a9\$]5 . ljbzl dbf ahf/ sf/]f/tkf cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd c7 dlxgf; Dddf ljbzl dbf ahf/df !\$ k6s x:tlfk ul/Psfdf !@ k6s ahf/df clws ePsf]?= !! ca{ \$* s/f\$ a/fa/sf]ljbzl dbf v/lb ul/of]eg}@ k6s ahf/df cefj /x\$] ?=^! s/f\$ a/fa/sf]ljbzl dbf lasl u/l vb ?=!) ca{* & s/f\$ a/fa/sf] t/ntf kjfx ul/of].

j fl0fHo a\$?sf]zfvf lj:tf/

\$=@% bzd f ljbdfg zflgt ; 7lffsf]l:yltnf0{Vbfgdf /vvl sxl jif{otf j fl0fHo a\$?sf]zfvf ufEg]:yfgf/Of Pj -j Gb ug]; Gbedf cema9l nlrnf]gllt c]nd]g ul/b}cfP cg; f/ @)% (cfiff9 d; fgt; Dddf j fl0fHo a\$?sf]sh zfvf ; Wof \$!# /x\$]df @)% (r9 d; fgtdf p0mzfvf ; Wof ## df em\$] 5 . j fl0fHo a\$?sf]sh zfvfdVb]/li6e j fl0fHo a\$?sf]zfvf ; Wof ; a9Cb a9l !#* /x\$]5 eg]To; k15sf]bf] []:yfgdf gkfn a\$ ln= sf]zfvf ; Wof !@/x\$]5 . @)% (r9 d; fgt; Dddf gkfn c/a a\$ ln= / gkfn aumfbz a\$ ln= sf !%:!, Pe/16 a\$ ln= sf !\$, lxdfnog a\$ ln= sf !@, gkfn P; lj cf0{a\$ ln= sf !! :6f0808{rf68{a\$ ln= sf !), gkfn 0Ge16d16 a\$ ln= / a\$ ckmsf7df8f]n= sf *÷*, gkfn 008li6en P08 sdl; 6n a}n= / gkfn qnB6 P08 sdz{ a\$ ln= sf &÷&, nDagl a\$ ln= / df5fkR5}a\$ ln= sf \$÷\$, nldl a\$ ln= sf # / sdf/l a\$ ln= / l; 4fy{a\$ ln= sf !÷! zfvfx? ; #fngdf /x\$] 5g\

c6o a\$ tyf lj Qlo ; :yfx?

\$=@ s]if ljsf; j\$, gkfn cfb]us ljsf; lgud / sdf/l ; #o s]if]sh shf{nufgl cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd * dlxgdf %*-% kltztn]j] ePsfdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; fxl cj lwdf o:tlf] [Ab/ @%-@ kltzt /xl sh shf{nufgl ?= (cj { @ (s/f\$ ku\$]5 . of]sh shf{nufgl s]if ljsf; j\$, gkfn cfb]us ljsf; lgud / sdf/l ; #o s]if]scgkft @)%* krlu0fdf qndzM&)-\$ kltzt,)=(kltzt / @*-& kltzt /x\$]df @)% (krlu0fdf ^\$=(kltzt,)=@ kltzt / #\$(kltzt /x\$]5 . ol tlg ; :yfgx?sf]sh ; f]f c; hldf cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd * dlxgdf ^&-@ kltztsf]pIn]o j] ePsfdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; fxl cj lwdf !(-\$ kltztn]j 9y u0{?= % cj { @ & s/f\$ ku\$]5 . o; /l g}vb shf{ lj t/Of cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd * dlxgdf \$&-@ kltztn]a9\$]df cfly\$ jif{@}%(^) sf]o; }c]lwdf ##^ kltztn]j 9y u0{?= \$ cj { @ s/f\$ /x\$]5 . p7fpg afsl shf{cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd * dlxgdf @-@ kltztn]a9\$]df cfly\$ jif{@}%(^) sf]; fxl cj lwdf To; s} xf/fxf/ldf @-@ kltztn]a9y u0{sh p7fpg afsl shf{?= # @ cj { @ s/f\$ ku\$]5 . sh p7fpg afsl shf{ s]if ljsf; j\$, gkfn cfb]us

lj sf; lgud / sdf/l ; #o sffsf]cgkft @)%* krlu0fsf]qndzM^!)=
kltzt, &= kltzt / #!=# kltztdf sxl kl/j t6 e0{@)% (krlu0fdf
%=-* kltzt, ^_@ kltzt / #*=) kltzt ku\$]5 .

\$=@ s[if ljsf; j\$sf]shf{lj t/of cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]kyd * dlxgdf
^@# kltztn]a9\$fdif cfly\$ jif{@)%÷^ sf] ; fxl cj lwdf !%\$
kltztn]dfq a9l ?= ^ cj {# s/f\$ ku\$]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]
kyd * dlxgdf gkfn cfflus ljsf; lgudsf]shf{lj t/of #_@ kltztn]
a9\$fdif cfly\$ jif{@)%÷^ sf] ; fxl cj lwdf ^=& kltztn]pNn]o xl;
e0{?=@ s/f\$df em\$]5 . to:t} sdf/l ; #osffsf]shf{lj t/of cfly\$
jif{@)%*÷%(sf]kyd * dlxgdf %) & kltztn]a9\$fdif cfly\$ jif{
@)%÷^ sf] ; fxl cj lwdf klg %!= (kltztn]a9y u0{?=# cj {\$ s/f\$
ku\$fdif ; #ostf{k\$]shf{zt kltzt a9l ?=@ ca{((s/f\$ /x\$]/
pBfu Joj ; fotk\$]shf{kjfx ^\$=) kltztn]xl; e0{?=@ s/f\$df
em\$]5 .

\$=@ s[if ljsf; j\$sf]; fF c; hl cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]kyd * dlxgdf
*!)= kltztn]a9\$fdif cfly\$ jif{@)%÷^ sf] ; fxl cj lwdf @)=
kltztn]dfq a9y u0{?=\$ cj {&! s/f\$ ku\$]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(
sf]kyd * dlxgdf gkfn cfflus ljsf; lgudsf]; fF c; hl #\$_
kltztn]a9\$fdif cfly\$ jif{@)%÷^ sf] ; fxl cj lwdf &(@ kltztn]
pNn]o xl; e0{; fF c; hl ?=@ s/f\$df ; ldt ePsf]5 . sdf/l
; #osffdf ; fF c; hl cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]kyd * dlxgdf !=
kltztn]36\$fdif cfly\$ jif{@)%÷^ sf] ; fxl cj lwdf #^=% kltztsf]
pn]o j [4 e0{?=# s/f\$; fF c; hl ePsf]5 .

\$=@ (ldlt @)%* krlu0fdf @)%& krlu0fsf] thgdf p7fpg afsl shf{s[if
ljsf; j\$df !%# kltztn]j [4 ePsfdf @)% (krlu0fdf !!& kltztn]j [4
e0{?=!& cj {((s/f\$ ku\$]5 . gkfn cfflus ljsf; lguddf p7fpg
afsl shf{@)%* krlu0fdf @\$ kltztn]a9y uPsfdf @)% (krlu0fdf @=
kltztn]36y u0{?=! cj {((s/f\$df em\$]5 . sdf/l ; #o sffdf
p7fpg afsl shf{@)%* krlu0fdf \$&=% kltztn]a9y uPsfdf @)%
krlu0fdf \$*^ kltztn]a9y u0{?=!@ cj {@* s/f\$ ku\$]5 .

\$=#) u[ldof lqsf vf; u/l ljk6g dlxfx?nf0{ ; dXdf cfa4 u/l cfodhs
lspfsnksf nflu lagf lwtf]shf{k6fg ug[p2]on]k[F]6f ljsf; lqdf

!! j6f u|dl0f lj sf; a\$ sfo{t 5g\ ol a\$?x?n]@)%(kfi d; fgt; Dddf clw/fHosf \$@ lhNnfsf (^) ufPFlj sf; ;ldltx?df \$,&^& s|b|dfkrf #,*,^% ; dXsf !,^*,^%\$; b:ox?nf0{ljl efg sfo\$dx? dfkrf k|o]f ?kdf kr0bf k?ofPsf 5g\ ; dXdf cfa4 ; b:ox?dWb] !,%,&(# ; b:ox?nf0{ a\$?x? ; -rfngdf cfpb]v @)%(kfi d; fgt; Dddf hDdf ? & ca{^ s/f\$ shf{ljt/of ul/Psf]5 . o; /l lj t/of ul/Psf]shf{dWb]pSt ldt; Dddf ? ^ ca{%(s/f\$ c; hl e0{hDdf ? ! ca{@ s/f\$ p7fpg af\$l blv65 . @)%(kfi d; fgt; Dddf a\$?x?df ; fdLks arttkm{=?#& s/f\$ / JolStut arttkm{s/la ? # s/f\$ u/l hDdf ? \$) s/f\$ art lglf\$ hDdf e0; s\$] 5 . ol k|F}6f a\$ cgtuf ljlefg sfof\$ox?df !,!!(sdf/lx? sfo{t 5g\ k|o\$ u|dl0f lj sf; a\$?sf]lj:t\$ lqnf\$snfk tlnsf \$-s_ df ; d]bPsf]5 .

tlnsf \$ -s_ Mu|dl0f lj sf; a\$?sf]lqnf\$snfk -@)%(kfi d; fgt_

qm ; +	lj j /of	kff{rn uHj= j\$	dWbdf-rn uHj-a}	kIzrdf-rn uHj-a}	dWbkIzrdf -rn uHj-a}	;b' kIzrdf-rn uHj-a}	sh
!=	ufHj=; ; Wof	262	246	267	102	83	960
@=	s b ; Wof	1371	1159	1103	542	592	4767
#=	; dX ; Wof	11139	7546	7896	3892	3392	33865
\$; b:o ; Wof	53252	37582	39350	19460	19010	168654
%=	C0fl ; b:o ; Wof	48774	36536	39076	16500	13907	154793
^=	hDdf lj t/l/t shf{-?= xhf/_	3404094	1125910	1774189	769695	788315	7862203
&=	hDdf shf{ c; hl -?= xhf/_	2957628	885409	1433944	636783	678228	6591992
* =	p7fpg af\$l shf{-?= xhf/_	446466	240501	340255	132912	110387	1270521
(=	; fdLks art /sd -?= xhf/_	135424	61217	84246	44085	46953	371925
!)=	JolQnut art /sd -?= xhf/_	14568	3997	6683	2050	1480	28778
!	hDdf art /sd -?= xhf/_	149992	65214	90929	46135	48433	400703
! @=	sfo{t sdf/l ; Wof	333	269	242	136	139	1119

kff{rn Menkf, d]u; ; b; /L ; kt/L, l; /fxf, pbok/, Onfd / wgs6f -*
dWbdf-rn Mwgllf, dxQ/L, /f;x6, jf/t, k; f{lrtjg, nintk/, ; nfxl, dsjfgk/, gjfst\$, sfe]/ wlbE -!@
kIzrdf-rn M?k0xl, gjnk/f; l, slknj:t; kflkf, :ofEhf, tgx;sf:sl, ulld, kj \$, j ilnE, ndhE, uf]vf / c3f/f#l -!#
dWbkIzrdf-rn Mafs]jlb6f, bf^ / ; vE -\$.
; b'kIzrdf-rn Mshnl, s-rgk/, 88]w7f, c5fd / 8f\$ -%.

\$#! lj sf; a\$ Pj, @)%@ cgtuf :yflkt c0 lj sf; a\$?sf]; Wof cfly\$ jif{ @)%(÷^) sf]r\$ d; fgt; Dddf !\$ ku\$]5 . ol a\$?sf]; dli6ut ; fwg cfly\$ jif{(@)%(÷^) sf]kyd ^ dlxgdf cfly\$ jif{(@)%*÷%(sf]; f]l c]lws] thgdf @\$=* kltztsf]pMnyglo j]4 e0{? % ca{#) s/f\$

ku\$]5. l]sf; a\$?sf]; dli6ut kFl sff cfly\$ jif{@}%*÷%(sf] kyd ^ dlxgfs] thgdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; fxl cjwdf #*-& kltztn]j] e0{? &@ s/f\$ ku\$]5 . To:t}cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd ^ dlxgfs] thgdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; fxl cjwdf ol a\$?sf]sh lglf (≠ kltztn]j] e0{? # ca{ @ s/f\$ ku\$]5 . ; f;-; fwgsf] pkofutkn(cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]klxn]^ dlxgfs] bffdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; fxl cjwdf shf{tyf ; fk6l #)≠ kltztn]j] e0{? # ca{ \$(s/f\$ ku\$]5 eg]sh t/n ; DklQdf &@ kltztn]xl; cf0{? (^ s/f\$df em\$]5 .

\$#@ ljQ sDkglx?sf]ljQlo ; fwgdf @)%* kf] d; fGtsf] thgdf @)% (kf] d; fGtdf pNnyglo j] ePsf]5. @)%* kf] d; fGtdf ljQ sDkglx?sf] ; Wof %! lyof]eg]@)% (kf]df of]; Wof %\$ ku\$]5 . ljQ sDkglx?sf]sh ; fwg @)%* kf]sf] thgdf !^& kltztn]j] e0{@)% (kf] d; fGtdf ? ! (ca{ ** s/f\$ ku\$]5. ljQ sDkglx?sf] ; fwgsf] kdV ; f; lglf @)%* kf]sf] thgdf !\$- \$ kltztn]j] e0{@)% (kf] d; fGtdf ? !\$ ca{ &) s/f\$ ku\$]5 eg]kFl sff ; fxl cjwdf @&=* kltztn]j] e0{?=# ca{!# s/f\$ ku\$]5 . ; fwgsf]pkofutkn(nufgldf /lx/x\$]shf{@)%* kf]sf] thgdf *# kltztn]j] e0{@)% (kf]df ? !@ca{(& s/f\$ ku\$]5 . @)%* kf]sf] thgdf @)% (kf]df ljQ sDkglx?sf] nufgldf %#-@ kltztsf] pNnyo j] e0{? @ ca{!! s/f\$ ku\$]5 . To:t} ljQ sDkglx?sf]t/n ; DklQ @*=* kltztn]j] e0{@)% (kf]df ? @ ca{#@ s/f\$ ku\$]5 . ; /sf/l ; /f0fkqdf ePsf]nufglf0{; d] t/n ; DklQdf ; dfj z ubf{@)% (kf]df ljQ sDkglx?sf] ; dli6ut t/ntf÷ lglf cgkft !\$- \$ kltzt /x\$]5 hals @)%* kf]df of]cgkft !\$- \$ kltzt lyof].

\$## g]fn /fi6«a\$af6 ; lldt a]E sf/]f/ ug{:jlsf] kfPsf ljQlo ; xsf/l ; :yfx?sf] ; Wof xfn; Dd # \$ /x\$]5. cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd ^ dlxgfs] bffdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; fxl cjwdf ol ; xsf/l ; :yfx?sf]sh ; fwgdf #&≠ kltztn]j] e0{? # ca{! s/f\$ / kFl sffdf @)=(kltztn]j] e0{?=# s/f\$ ku\$]5. To: u/l cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff cjwdf ol ; :yfx?sf] ; fwgsf]dV ; f; lglf ##-# kltztn]j] e0{? ! ca{ (& s/f\$ ku\$]5 eg] Cof ; fk6ldf #*# kltztsf]pNnyo xl; cf0{? ^ s/f\$df em\$]5 . cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff cjwdf ol ; :yfx?sf]nufgldf /lx/x\$]shf{@#) kltztn]j] e0{ ? ! ca{%^ s/f\$ / nufgl ^-\$ kltztn]j] e0{? @! s/f\$ ku\$]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd ^ dlxgf; Dddf g]fn /fi6«a\$af6 ; lldt a]E sf/]f/ ug{:jlsf] kfPsf u}; /sf/l ; :yfx?sf] ; Wof !^ /x\$]df cfly\$ jif{@}%(^) sf] r] dlxgf; Dddf ; f] ; Wof #* ku\$]5 . ol ; :yfx?sf]sh ; fwg cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd ^ dlxgfs] thgdf

cfly\$ jif{@)%(^) sf]; fxl cj lwdf em8}\$ u0ffn]pNn]o j [4 e0{? !)
s/f\$ ^ (nfv kú\$]5 .

\$=# \$ /fli6æ aldf ; :yfg / lglf\$ aldf tyf shf{; 7lf0f lgud nufot !* j6f
aldf sDkglx? aldf ; ldt; u cfa4 /x\$fi / oldVb]/fli6æ aldf ; :yfg /
gžgn nf0kmP08 hg/n 0G:of7Q; sDkgl lnd6\$N]lghl]g / hljg bayfn]
aldf Joj; fo ; ~rfng u/\$f 5g\eg]af\$! !^ j6f sDkglx? dVb]# j6f
sDkglx?n]hljg aldf Joj; fo dfq / !# j6f sDkglx?n]lghl]g aldf
Joj; fo dfq ub]cfPsf 5g\ lglf\$ aldf tyf shf{; 7lf0f lgud kHn= n]
shf{; 7lf0f / kz' aldf Joj; fo dfq ub]cfPsf]tyf lglf\$ aldfs]sfo{eg]
xfn; Dd z? ug{; s\$]5g . cfly\$ jif{@)%*(^)(sf]thgdf cfly\$ jif{
@)%(^) df aldf sDkglx?sf]; dli6ut kklodod ; sng @^& kltztn]j [4
e0{? # ca{^& s/f\$ klj]cgdfg 5 . pSt /sddVb]lghl]g aldfaf6 (%-
kltzt / hljg aldfaf6 \$)-% kltzt ; sng xg]cgdfg 5 . cfly\$ jif{
@)%*(^)(df lghl]g aldfs]cz ^-# kltzt / hljg aldfs]cz ##-&
kltzt /x\$fi]yof]. aldf sDkglx?sf]; dli6ut ; fwg cfly\$ jif{@)%*(^)(
sf]thgdf cfly\$ jif{@)%(^) df !\$=) kltztn]j [4 e0{? !# ca{()
s/f\$ klj]cgdfg 5 . To; u/L, cfly\$ jif{@)%*(^)(sf]thgdf cfly\$ jif{
@)%(^) df aldf sDkglx?sf]sh nufgl !#-) kltztn]j [4 e0{? !@ ca{
%\$ s/f\$ klj]cgdfg 5 . o; u/L aldf sDkglx?sf]nufglaf6 cfly\$ jif{
@)%*(^)(df ? &* s/f\$ cfo cfhg ePsf]df cfly\$ jif{@)%(^) df ?
&% s/f\$ dfq cfo cfhg xg]cgdfg 5 .

\$=#% cfly\$ jif{@)%*(^)(sf]thgdf cfly\$ jif{@)%(^) df gful/s nufgl
sf]sh ; fwgdf %)=(kltztn]pNn]o j [4 xg]cgdfg 5 . cfly\$ jif{
@)%*(^)(sf]thgdf cfly\$ jif{@)%(^) df kFl sf] !@% kltztn]
j [4 e0{? = ^ s/f\$, sf] ; sng &)=(kltztn]pNn]o j [4 e0{? = @ ca{
\$\$ s/f\$ / nufgl *-% kltztn]j [4 e0{? = ! ca{@@ s/f\$ klj]cgdfg
5 . of] nufgl dVb] ; /sf/l C0fkqdf ^^=* kltzt, d2tl lglf]df @^=
kltzt / z\$ / tyf l8a]r/df =>) kltzt cz nufgl xg]cgdfg 5 . cfly\$
jif{@)%(^) df sf]shf{tyf ; fk6l ()=* kltztn]j [4 e0{? ^@
s/f\$ / a\$ tyf gub df]bftdf \$-\$ u0ffsf]pNn]o j [4 e0{? ^^ s/f\$ klj]
cgdfg 5 .

rgf]lx?

\$=#^= dNo, lj bžl lj lgdob/, z]vgf]t/, lj Qlo lfq / cf]tl/s e0nglsf]:yflo]jn]
; du|cfly\$:yflo]jnf0{; jn agfpg]x\$ ol ; a]j ifodf ; Gthg sfod ug]
u/l df]b\$ glt / lj Q glt df ; dg]osf/l tyf ; xof]lsf]eldsf ; lglzrt
ug]k]rgf]l ; /sf/; fd'5 .

\$#&= ; dli6ut cfly\$:yfloTj /x\$; Dd nlrnf]dflb\$ glltn]cfly\$ ultljwnf0{
lj:tf/ ugI65 . ; sirt / lj:t[db| kbfio tyf lghl lftkm(kj)fixt a)SĒ
shf\$]j]4sf]kj]Q cem]klg ; !t g}/x\$]kl/k]odf cfly\$:yfloTjdf
kltsh c; / gkgIu/l dflb\$ gllt yk nlrnf]agfpgkgIb]65 . ; lfd
dflb\$ Joj:yfkgaf/f nllft dflb\$ p2]ox? kllktsf nflu dflb\$ gllt tyf
o; sf pks/0fx?sf]; rfnng Pj +sfof]og a9l kfej sf/l ?kn]ug[kgIcsfI
rgf]l 5 .

\$#*= pRr / lbuf]cfly\$ ljsf; sf]nflu ljQlo lftsf]ljQlo szntf clej]4 /
cftl/s eQn]gl kffnlnf0{:j:y, l56f] 5l/tf]; b9 / kfej sf/l agfpg ol
lftx?; u ; Dal0wt sfg]l cfwf/x? cft/f]6a:t/df k]ofpg ; do; fk]f
?kdf ; wf/ ub]hfgkgIrgf]l klg ; u; u}/x\$]5 .

\$#(= ; du]ljQlo lftdf a9l ; d:ofu]t b]vPsf ; /sf/l :jfldTj sf a\$ tyf ljQlo
; :yfx?sf]sd; n Pj +v/fj shf\$]cgkft 36fp]nul sh af]l shf\$]
To:tf]shf\$]cgkftnf0{sd ugI/ eljiodf o:tf]; d:of gp]hg]u/l
lg/Gt/ ?kdf dflb\$ / ljQlo gllt th]f Pj +sfof]og ug[kgIrgf]l klg
/x\$]5 .

\$-\$)= ; GtInt cfly\$ ljsf; sf nlox? xfl; n ugI]p2]on]Psftkm(zx/l tyf cw{
zx/l lft, hxfFa\$ tyf ljQlo ; :yf sfo{t 5g)\df lghl lftnf0{pkoQm
nfut / kl/df0df ljQlo ; ft pknAw u/fpgkgIcj:yf 5 eg]csf]km(
clwsfz u]dl0f lftdf ; :yfut shf\$]pknAwtf xg g; ls/x\$]; Gbe]f tl
lftx?df n3' art tyf shf{sf/]f/ ugI; :yfx?sf]:yfgf xg]jftfj/0f
l; hgf u/l ; -:fgf s]s, pBdl tyf pB]lx?sf]p]kfbgzIntf a9fpgkgI
rgf]l /x\$]5 .

%= db] tyf k" hl ahf/

klyds ahf/

%= cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd gf}dlxgdf lwtfl]qs]klyds ahf/ dfkr! @ j6f ; u7t ; :yfx?n]; fwf/0f tyf xskb z0/ / DoRoCn kr08 lgisf; g u/l h0df ?=%\$ s/f\$ (@ nfv a/fa/sf]kfl kl/rfng ug{cgdlt lnPsf 5g\ cfly\$ jif{@)%*(df !^ j6f ; u7t ; :yfx?n]; fwf/0f tyf xskb z0/, l8j}r/ / cu]wswf/ z0/ lgisf; g u/l h0df ?= ca{\$! s/f\$ ^^ nfv a/fa/sf]kfl kl/rfng ug{cgdlt lnPsf lyP . o; cfly\$ jif\$]af5l # dlxgdf yk ^ j6f ; u7t ; :yfx?n]yk ?=#(s/f\$ (% nfv dNo a/fa/sf] kfl lgisf; g cgdlt lng]cgdfg /x\$]5 .

tflnsf %-s_Mklyds ahf/sf]kj]0

?= s/f\$df_

zlif\$	cfly\$ jif{						
	@)%\$.%%	@)%%%^	@)%^.%&	@)%&.*	@)%*.%(@)%*.%(kyd gf}dlxgf	@)%(^) kyd gf}dlxgf
!= kfl kl/rfng cgdlt	\$^@	@%*)	%#&!	^#-##	!\$!-^	&*-##	%\$=(@
s_ ;fwf/0f z0/	!!=(\$!\$=*)	\$!-@%	@^=.*%	%@=* &	\$#-0%	#)=&
v_ xskb z0/	@(=)	#=)	!@-\$^	#^=.*%	#*-&(#\$-&(!\$=@@
u_ cu]wswf/ z0/	-	*=)	-	-	!\$=)	-	-
3_ l8j}r/	(=#)	-	-	-	#^=)	-	-
a_ DoRoCn kr08	-	-	-	-	-	-	!)=)
@kfl kl/rfngsf{ ;u7t ; :yfx?sf] ;vof	!@	%	((!^	*	!@

bf] f]ahf/

%@= cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgf; Dddf cfly\$ jif{@)%*(sf] thgdf yk \$ j6f ; u7t ; :yfx? ; P]s[e0{; P]s[; u7t ; :yfx?sf] ; vof !)) ku\$]5 . o:t}cfly\$ jif{@)%*(sf]kyd cf7 dlxgdf ahf/ kfls/0f ?=@* ca{((s/f\$ \$^ nfv /x\$]thgdf cfly\$ jif{@)%(^) sf] ; fl] cj]wdf !(kl]ztn]j] e0{?#\$ ca{%) s/f\$ ## nfv sfod ePsf] 5 .

cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf lwtfl]q sf/]f/ cfly\$ jif{ @)%*(sf]kyd cf7 dlxgfs]thgdf \$% kl]ztn]lu/]j6 cf0{?#&

s/f\$ ^@ nfv dNof]sl/j !\$ nfv lsQf lwtf]q sf/]f/ ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf ?-^* s/f\$ \$) nfv dNof]@# nfv %^ xhf/ lsQf lwtf]q sf/]f/ ePsf]lyof].

cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; f]l cj]wsf]sh @%\$-\$% j6f sf/]f/sf]t hgdf sf/]f/ ; Wofdf #!=*) k]tzt] j] cf0{sh ##%#* j6f sf/]f/ ePsf]5 .

cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgfsf]c]tdf g];]kl/; f'sdf cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cj]wsf]thgdf !%-* lj]bh]j] e0{@}(=^ lj]bh' sfod ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cj]lwdf g];]kl/; f's !(#=-* lj]bh'sfod /x]f]lyof].

tflnsf %-v_Mbf] []ahf/ sf/]f/

?= s/f\$df_

zlif\$	cfly\$ jif{						
	@)%\$.%%	@)%%%^	@)%^.%&	@)%&.*	@)%*.%(kyd cf7 dlxgf	
						@)%*.%(@)%^(^)
lwtf]q sf/]f/ /sd	@)=@^	!)%=)	!!%-%)	@#-\$-@	!%\$=-^	^^-\$)	#&=-@
sf/]f/ z] / ; Wof -xhf/df_	!!(%	\$*%&	&^&\$	\$(*(^))%	@#%^=#&	!\$))
sf/]f/ ePsf] s]kgl ; Wof	^^	^(^(^&	^(^&	
sf/]f/ ; Wof	!^!)\$!%*!\$	@(!#^	\$^)(%	\$@)@*	@%\$\$%	##%#*
ahf/ k]fls/Of d]No	!\$@*=(@#%)*	\$#!@##	\$^#\$-(\$	#\$&)-#*	@*((-^	#\$%)-##
ahf/ k]fls/Of d]Nodf sf/]f/sf] k]tzt	!=\$	^=\$	@&	%!	\$=\$	@-\$!=\$
sh u]x{]o p]k]bgdf ahf/ k]fls/Of d]Nof]k]tzt	\$=(&!	!!=*	!!=*	*-\$	&!	
; f]s] lwtf]qsf] r]Stf d]No	\$(%=(^	^\$*=&\$	&\$*=@@	*!^=]o	(^*=%	()@=^	!))%=-*
; f]s] ; u]7t ; :y]fx?sf] ; Wof	!)!	!)&	!!)	!!%	(^	!!(!))
g];]kl/; f's - lj]b]df_	!^#=#	@!^=(#^)=&	#\$*-\$	@&=%	!(#=-*	@)(=^^

lwtflkq af\$ {

%# = lwtflkq af\$ cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd gf)dlxgdf ; ul7t ; :yfx?n] lgisf; g ug{nfu\$] ; fwf/0f / xskb z0/ tyf DoRoCn k08 btf{u/l lgisf; g cgdlt lbg\$ cltl/Qm ahf/ ; kl/j]f0f tyf cgludg sfohf0{ ; b0ls/0f ug\$ nflu cfjZos kjf0f/ tof/ ug{l]leGg k0f; x? u/\$f]5 .

af\$]xskb z0/ lgisf; g ; DjGwl Joj :yf tyf kl\$0fnf0{ ; /n tyf kf/bzl{ agfpg xskb z0/ btf{tyf lgisf; g / ; fdlxs art ofhgf ; #fng Joj :yf tyf kl\$0fnf0{ ; /n tyf kf/bzl{agfpg ; fdlxs art ofhgf ; #fng ; DjGwl lgb]zsf ljsl; t u/l nfu'ug]s0df /x\$]5 .

af\$]lwtflkq ahf/ / o; dfrn\$ xg]sf/]f/sf]; kl/j]f0f / cgludg sfohf0{ k0fj sf/l agfpg}n0hg]qnddf g]fn lwtflkq ljlgdo ahf/ ln= tyf lwtflkq bnfn Joj ; folx?n]kj flxt ug]g]lj]j/0fx?df ; wf/ u/l a9l :t/lo / kf/bzl{ agf0{nfu" ug\$] ; fy; fy}lwtflkq bnfn Joj ; foln]kfnf ug]g]Joj ; flos dohf ; d] t]slbPs]5 . cfly\$ jif{@)%(^) blv af\$]lwtflkq sf/f0f/sf] :ynut lg/Lif0f sfo{kl/De u/l kyd gf)dlxgdf g]fn lwtflkq ljlgdo ahf/ ln= sf]:ynut lg/Lif0f sfo{u/\$f]5 . cfly\$ jif{@)%(^) sf]c0t; Dddf lwtflkq bnfn Joj ; folx?n]ug]lwtflkq sf/f0f/sf]:ynut lg/Lif0f sfo{ DkGg ug]sfoqnd af\$]/fv\$]5 .

lwtflkq af\$] ; :yfut lfdtf clej]4, lwtflkq ljlgdo ahf/sf]cflwgs/0f tyf lwtflkqs] s0lo lglf k0ffnls] :yfkgsf nflu cfjZos Joj :yfx? ; dfj z u/l af\$]d:of0f u/\$f]goflwtflkq sf/]f/P0 c]w0b z dfrn\$ cfp] tof/l e]x\$]5 . pQmk]tlj t lwtflkq sf/]f/ P0df lwtflkqs] ; fj h]gs lgisf; gdf Psaf/ k0ffn l nfu"u/l ; ul7t ; :yfx?nf0{ ; fj h]gs lgisf; gsf nflu k] ; fvg ug{lgisf; gstf{ ; ul7t ; :yfs] lj]j/0fkq af\$06 ; jls] u/fpgkg]sf]g]l Joj :yf ; dfj z ul/Psf] 5 .

d-hlf %!_
lj Zj ; glo lwtflkq Joj ; fos]lj sf;
?? lwtflkq bnfn Joj ; folx?n]sfod /flvgk]Joj ; flos cfrf/ ; lxtf ; DaGwl dV0 Joj :yfx?l
- Ps lwtflkq bnfn Joj ; foln]c0o lwtflkq bnfn Joj ; fol; H ug]g]Joj xf/ / lwtflkq bnfn Joj ; fdx?sf]cfnf ulxs tyf lgodg lgsfox? kltsf]st0 ; DjGwl :ki6 Joj :yf,
- ulxssf]xtsf] ; /lfsf nflu ug]g]sfo{?sf]:ki6 Joj :yf,
- unt cEof; x?df ; Dnlg xg gxb] ; DaGwl :ki6 Joj :yf,
- k]tlglw tyf sdf/f]sf]sfo{k]tsf]lhDd]f/l ; DaGwl :ki6 Joj :yf,
- lwt flkq vl/b ug]k]0\$ ulxssf]5sf]5\$}vftdf clen] /flvgk]Joj :yf, /

- Psn}jf cGo ; dX; E ldn] enb]jf s[kd ahf/sf] ; hgf ug[sfo{ug{gxb}:ki6 Joj:yf .
- ?? lwtflkq lgisf; g tyf laqm k@Gw ; DaGwl dVo Joj:yfx?M
- lwtflkq lgisf; g tyf laqm k@Gwsn]k}fg ug]lgisf; g tyf laqm k@Gw ;]fnf0 :t/lo tyf e/kbf]agfpg ug[kg]sfo{; DaGwl :ki6 Joj:yf,
- ; fj hlgS lgisf; gsf nflu 5\$of0Psf]lwtflkq sb}JolQmjf ju\$]nflu dfq ktyldstf lb0{afBkr}B -Preferential Allotment_ ug{glbg}:ki6 Joj:yf,
- lwtflkq lgisf; gsf]lgldQ ; w7t ; :yfn]k\$flzt ug]lj]j/Ofkq e/kbf] tVok}f{/ hfgsf/Ldhs agf0{nufglstf?sf]lxt ; DawG ug[kg]:ki6 Joj:yf,
- lwtflkq ; PIs/Of geP; Dd nufglstf?sf ugf; fx? ; Gg] tyf ; dfwfg ug]bflo] lgisf; g tyf laqm k@Gwsn]; d] lngkg]:ki6 Joj:yf,
- ; fj hlgS hfgsf/Lsf nflu k\$flzt lj]j/Ofkqklt lgisf; g tyf laqm k@Gws ; d] hjfkr}L xgkg]:ki6 Joj:yf,
- lgisf; g cgdltf nflu k}tt ul/g]lqj}g / sfuhftx?; E]lgisf; g cgdltf nflu tflsPsf Joj:yfx?sf] kngfkq -Due Diligence Certificate_ k}tt ug[kg] Joj:yf .

gkfn lwtflkq ljlgdo ahf/ ln=

%\$= gkfn lwtflkq ljlgdo ahf/ ln= n]cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf ; j{fwf/Of ; df lwtflkqx? hf/L ug]sDkglSf lwtflkqx?df t/ntf j} ug] sfo\$; fy} ; /sf/L /h:j ; :ngdf ; d] ; xof} k}ofpg ljleGg sfo\$? u/sf]5 .

gkfn lwtflkq ljlgdo ahf/ ln= n]cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf lwtflkq sf/]f/af6 ?=& nfv * & xhf/ ^ ; o !% k}flut nfes/ p7fPsf]5 . gkfn lwtflkq ljlgdo ahf/ ln= n]lwtflkq ; PIs/Of ljlgodfjnl, @)%# df ePsf]Joj:yf cg?k cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf sh !)) j6f ; PIs] sDkglx?dVb]#^ j6f sDkglx?nf0{asE ju}f jul\$/Of u/\$f]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(df sh !! (j6f ; PIs] sDkglx?dVb]#! j6f ; PIs] sDkglx? dfq asE ju}f k/\$f lyP . ; fy}gkfn lwtflkq ljlgdo ahf/ ln= n] lwtflkq ; PIs/Of ljlgodfjnl cg; f/ cfly\$ jif{; dfkt ePsf]# dlxgflq aenpgk}jflif\$ zNs gj enpg]! (j6f ; PIs] sDkglx?sf]z} / sf/]f/ :yug sfod}/fv\$]5 .

lwtflkq Joj ; folx?

%%= cly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf @& j6f lwtflkq bnfn Joj ; fol, (j6f lwtflkq lgisf; g tyf lasl k@Gws Joj ; fol / @ j6f lwtflkq Jofkf/L

-l8n/_ Joj ; fol sDkglx?n]cfknrf]kdf0fkq gjls/Of u/fPsf 5g\ cfly\$ jif{
@)%*÷%(sf]; fl cj lwdf @ j 6f lwtfkq bnfn Joj ; fol, (j 6f lwtfkq
lgisf; g tyf lasl kàGws Joj ; fol / @ j 6f lwtfkq Jofkf/L -l8n/_ Joj ; fol
/ Pp6f ahf/ lgdf{f Joj ; fol sDkglx?n]cfknrf]kdf0fkq gjls/Of u/f0{
lwtfkq sf/f]f/df ; nUg /x\$ f lyP .

: fdlxs sfif tyf Psfs ofhgf

%^= kFl ahf/df kjz ugIart / nufglstf{nf0{ j \$Mks nufglstf pks/Of
kbfq ugIglit cg?k gful/s nufgl sfifsf]Joj:yfkgdf ; #fng ug{lboPsf]
gful/s Psfs ofhgfsf ; fy}o; n]; #fng u/\$f]c6o sd{f/l art j [4
cjsfz sfif, pkbfg sfif ofhgf, nufglstf{lx;fj sfif h:tf ofhgfx?
c6t6t cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf yk ?=(\$ s/f\$ (% nfv
art kFl kl/rfng e0{hd}df ; sint sfif /sd ?=@ cj{#) s/f\$ *) nfv
ku\$]5 . o; /l ; sint sh /sddVb]sd{f/l art j [4 cjsfz sfifdf \$&-\$#
kl{tzt, gful/s Psfs ofhgdf !(@ kl{tzt, nufglstf{lx;fa ofhgdf
!)=@! kl{tzt / pkbfg sfif ofhgdf @-\$ \$ kl{tzt /x\$]5 . sfifa6
kl/rfint pQm/sddVb]; /sf/l C0fkqdf #&^* kl{tzt, lglZrt Jofh kkt
xg]a\$ tyf ljQ sDkglstf]d2tl lglf]df #*=(kl{tzt, ; dosnlg shf6f
!(=^% kl{tzt, ; xeful ; f66df !-%% kl{tzt / ; u!7t ; #yfsf]z6/df @(#
kl{tzt nufgl ePsf]5 . sfifn]; #fng u/\$f sfo6ndx?df kgv6b / lkntf{
eQmgl Joj:yf /x]cg; f/ cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf ?=#
s/f\$ @@ nfv a/fa/ kgv6b / lkntf{eQmgl u/\$f] 5 .

gkfn cfBflus ljsf; lgudsf]Joj:yfkgdf ; #fng x6}cfPsf]Pg=; L-Pd=
DoRobn k08sf]; dofj lw ; lPsfif]pQm k08nf0{k6{ /Argf u/L ; #fngdf
Nofpg Pg=cf0=8l=; l= Soflk6n dfs6] \n= sf]Joj:yfkg tyf gkfn cfBflus
ljsf; lgudsf]6k6df k6; /Argf u/L ?=!) s/f\$ dNo a/fa/sf]Pg=; L-Pd=
DoRobn k08 - @)% (ahf/df ; #fngdf cfPsf] 5 . pQm k08df
Pg=cf0=8l=; l= Soflk6n dfs6] \n= tyf gkfn cfBflus ljsf; lgudsf]?=\$
s/f\$ ^* nfv \$! xhf/ nufgl tyf ; j {fwf/0fsf]?=% s/f\$ #! nfv %(xhf/
nufgl /x\$]5 . a6dvl ofhgfsf]?kdf ; #fngdf /x\$]Pg=; -Pd DoRobn
k08 - @)% (gkfn lwtfkq ljlgdo ahf/ ln= df ; fls[u/fpg]s6df /x\$]5
5 .

ahf/df DoRobn k08sf]cfjZostf a9b}uPsf]t/ 6i6 P6 algg; s\$]f]
l:yltnf0{x7l lwtfkq af\$6]lghl lf6sf ljQ sDkglx?nf0{yk DoRobn
k08sf]lgisf; g ug{kfl]; flxt ugIglit ln0{DoRobn k08 ; #fng ; DjOwl
lgbzsf tof/ u/L cfly\$ jif{@)%(^) sf]c6t; Dddf nfu"ugIc6td tof/
ul//x\$]5 .

bl3&fnlg ;/sf/l C0fkq

%&= cfly& jif{@}% (^) sf]kyd cf7 dlxgf; Dddf sfod /x&f] bl3&fnlg
; /sf/l C0fkq cfly& jif{@}%* % (& sf]bf]f]f]f]f] && kltzt]lj [4 e0{?= #)
cj { @ s/f& ^ (nfv a/fa/ ku&f]5 . cfly& jif{@}%* % (& ; Dddf ?= @*
cj { # \$ s/f& @ nfv a/fa/sf]bl3&fnlg ; /sf/l C0fkq sfod /x&f]lyof].
cfly& jif{@}% (^) sf]kyd cf7 dlxgdf sfod /x&f]bl3&fnlg ; /sf/l
C0fkqx? d]b]j sf; C0fkq cu|:yfgdf /xl ?= !# cj { (s/f& & nfv -\$@-
kltzt_ /fi6@ artkq ?= !! cj { @ \$ s/f& (* nfv -#^= (kltzt_ lj z]f
C0fkq ?= % ca { @ \$ s/f& @ nfv - ! & @ kltzt_ / gful/s artkq ?= (#
s/f& !! nfv # =) kltzt_ /x&f] 5 . p0mcj]w; Dddf sfod /x&f]; /sf/l
C0fkqs] :j]fd]j]df g]fn /fi6<a&sf] cz ! ^ # kltzt, lj Qlo Pj +c6o
; :yfgsf]cz \$ \$ = (kltzt / JolQmtyf c6o lghl l]q]sf]cz #* =* kltzt
/x&f] 5 .

cfly& jif{@}% (^) sf]kyd cf7 dlxgdf cfly& jif{@}%* % (sf]thgdf
bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs] bf]] ahf/ d]k]r] ahf/ lgdf{fx?n] u/ &f]
bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs]vl/b sf/]f/df % \$ @ kltzt]xl; cf0{?= ! @
s/f& @ (nfv @ (xhf/ a/fa/df ePsf]5 . cfly& jif{@}%* % (df ahf/
lgdf{fx?n}]? = @ ^ s/f& * \$ nfv % & xhf/ a/fa/sf]bl3&fnlg ; /sf/l
C0fkqs]vl/b sf/]f/ u/ &f] lyP . o; }u/l cfly& jif{@}% (^) sf]kyd
cf7 dlxgdf cfly& jif{@}%* % (sf]thgdf bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs]
bf]] ahf/ d]k]r] ahf/ lgdf{fx?n] u/ &f]bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs]las]
sf/]f/df % != & kltzt]xl; cf0{? = ! @ s/f& ^ % nfv ! * xhf/ a/fa/ df
ePsf]5 . cfly& jif{@}%* % (df bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs]bf]] ahf/
d]k]r] ahf/ lgdf{fx?n}]? = @ s/f& ! & nfv # ! xhf/ a/fa/sf]bl3&fnlg
; /sf/l C0fkqs]las] sf/]f/ u/ &f] lyP .

cfly& jif{@}% (^) sf]kyd cf7 dlxgdf cfly& jif{@}%* % (sf]thgdf
bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs] bf]] ahf/ d]k]r] g]fn /fi6<a&n] u/ &f]
bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs]vl/b sf/]f/df % \$ = (kltzt]xl; cf0{? = !
s/f& \$ & nfv ^ @ xhf/ a/fa/ ePsf]5 . cfly& jif{@}%* % (df g]fn /fi6<
a&n}]? = ! ca { ! * s/f& * nfv \$! xhf/ a/fa/sf]bl3&fnlg ; /sf/l
C0fkqs]vl/b sf/]f/ u/ &f]lyof]. o; }u/l cfly& jif{@}% (^) sf]kyd
cf7 dlxgdf cfly& jif{@}%* % (sf]thgdf bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs]
las] sf/]f/df %) = (kltzt]xl; cf0{? = # ^ s/f& *) nfv ^ \$ xhf/
a/fa/df ePsf]5 . cfly& jif{@}%* % (df bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs]
bf]] ahf/ d]k]r] g]fn /fi6<a&n}]? = & \$ s/f& ((nfv \$! xhf/ a/fa/sf]
bl3&fnlg ; /sf/l C0fkqs]las] sf/]f/ u/ &f]lyof].

6h/l lan

%*= cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf sfod /x\$]6h/l lan cfly\$ jif{@)%*(sf]thgdf !\$# kltztn]j]4 e0{?=\$& cj{\$* nfv a/fa/ku\$]5 . cfly\$ jif{@)%*(df ?=\$! cj{!} s/f\$ ^^ nfv a/fa/sf]6h/l ljn sfod /x\$]lyof]. cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf sfod /x\$]6h/l ljn sf]jfld]df g]fn /fi6«a\$]cz ?=!^ cj {\$ (s/f\$ \$% nfv cyf{\#%=! kltzt / lj Qlo Pj +c6o ; yfgx?sf]cz #) cj {#! s/f\$ # nfv cyf{\^\$=(kltzt ku\$]5 . cfly\$ jif{@)%(^) sf]kmluof d; fgtdf 6h/l ljn -(! lbg] sf]efl/t cf} t Aofhb/ \$=@ kltzt /x\$]5 . of]b/ cfly\$ jif{@)%*(sf]6h/l ljn -(! lbg] sf]efl/t cf} t Aofhb/ e6f)=%! lj6h]sd /x\$]5 .

cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf cfly\$ jif{@)%*(sf]thgdf g]fn /fi6«a\$]n] u/\$] 6h/l ljn sf] Repurchase Agreement (Repo) / Outright vl/b tkm(#&=! kltztn]x]; cf0{?=\$% ca{^* s/f\$ @^ nfv a/fa/ ePsf]5 eg]Outright / Tap Sale las] tkm(!)=@ kltztn]x]; cf0{?=\$! ca{#* s/f\$ # nfv a/fa/ ePsf]5 . cfly\$ jif{@)%*(df 6h/l ljn sf]bf]]ahf/df g]fn /fi6«a\$]n]Repo / Outright u/l ?=\$&@ cj {^# s/f\$ *\$ nfv a/fa/sf]6h/l ljn vl/b tyf Outright / Tap Sale u/l ?=\$! cj {#* s/f\$ # nfv a/fa/sf]6h/l ljn laqm u/\$]lyof].

c6t/ a\$ shf{

%=(cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf c6t/ a\$ shf{?=# s/f\$ @* nfv ku\$]5 . cfly\$ jif{@)%*(df c6t/ a\$ shf{?=(% s/f\$ #\$ nfv /x\$]lyof]. cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf ljb]l a\$af6 lnPsf] shf{?^ s/f\$ #& nfv ku\$]5 . cfly\$ jif{@)%*(df ljb]l a\$af6 lnPsf]shf{/sd ?=@ s/f\$ *% nfv ku\$]5 . cfly\$ jif{@)%(^) sf] kmluof d; fgtdf c6t/ a\$ shf{]efl/t cf} t Aofhb/ #-& kltzt /x\$]5 . of]b/ cfly\$ jif{@)%*(sf]c6t/ a\$ shf{]efl/t cf} t Aofhb/ e6f)=%) la6h]sd /x\$]5 .

rgf]lx?

%!) kFl ahf/df ; r'gf tyf hfgsf/l sf]kj]fxdf ; wf/ Nof0{ahf/nf0{l]Zj ; glo agfpg kFl ahf/ ; Da6wl sfgg] ; Argfx?nf0{; b0 u/l lwtfl]q af\$hf0{; jn s]lo lgodg lgsfosf]?kdf :yflkt ug] To; u/l dh\$sf]art tyf nufgl b/df j]4, sDkglx?sf]shf{p6dv kj]Qdf ; wf/ tyf lghl lf]sf] ; yfut lj sf; u/l lwtfl]q ahf/sf]ultzlnf tyf t/ntdf ; wf/ ug]sfo{rgf]lk0{5 .

%=! lwtflqsf]; fj hlgsg lgsf; g u/l ; j {fwf/0fdf 5l/P/ /x\$]art kl/rfng
ugl; u7t ; :yfx?nf0{lj Qlo tyf c6o ; ljwfx? k0fg u/l p0kfbg, Jofkf/ /
xf0n lfgsf ; u7t ; :yfx?sf]ahf/df kj 7 a9fpg]/ ; ~rf/, hnljBt\tyf
lgdf0f h:tf lfgx?sf ; u7t ; :yfx?nf0{; d7 ahf/df kj 7 u/fpg]sfo{klg
rgf}lk0f{5 .

%=!@ kFl ahf/sf] ljsf; df ; 3p k0fpg] ; :yfut nufglstf\$] ?kdf /x\$]
gful/s nufgl sf]sf]lwtflq ahf/df /x\$]G0g lx; ; [sf]nufglnf0{a9fp6}
c6o ; :yfut nufglstf\$] ?kdf /x\$] sd{f/l ; #o sf], shf{; 7lf0f lgud
/ aldf s0kglx?sf]nufgl lwtflq ahf/df cfpng]jftfj/0f ; hgf ug{csf]
rgf}lk0f{sfo{xf}.

%=!# lwtflqsf] dNodf xg] u/\$] c:jfefljs ptf/-r9jnf0{ G0g u/l lwtflq
ahf/kltsf]ljZj ; glotf a9fpg lwtflqsf]bf] [ahf/df xg]sf/]f/nf0{a9l
klt:kwl{/ kf/bzl{agfpgsf ; fy}:t/lo n7yf tyf n7yf k/lif0f dfkb08, ;fv
dNofsg, lwtflq lglfk k0ffnl h:tf lwtflq ahf/sf kjf0f/x?sf]lj sf; /
lj:tf/ ug{; d7 rgf}lk0f{5 .

%=!\$; Fls[s0kglx?n]dNo, ; j0gzln ; Fgf tyf cfly\$ lj j/0fx? lglZrt
; dodf g}; fj hlgsg ug{kgl]ahf/df ; fwf/0f z0/sf]dfq afxN0tf /x\$]c6o
k\$[tsf kFl ahf/ pks/0fx?df j7 u/l nufglstf{dgl ahf/ lj sf; ug{yk
rgf}lk0f{5 .

%=!% db] ahf/sf lj jw k\$[tsf cNksfnlg pks/0fx? k0f]df Nof0{u}-a0E
lfqdf ; fwgsf]n0bg cem; /n / kf/bzl{agfpg'klg pi0s}rgf}lk0f{5 .

^= j 0lz s Jofkf/ tyf zlvqfGt/ l:ylt

^= ljutsf sxl jif{?df pI;fxhgs /x6} cPsf] cGt/f6 Jofkf/ tyf zlvqfGt/sf]:yltdf cfly\$ jif{@}%*÷%(df lgoft tyf cfoft b)Jofkf/df lzlyntf bvf kfof]. To; u/l cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf klq ef/t; usf]g]lsf Jofkf/ ; lqwdf rf/ j:t5f]lgoftdf nuf0Psf]kl/df0ffids aG]hn]pNn]o klts h c; / kg{uPtfklg t} [dhstkn]lgoftdf pRr j [b]VPsf]h]; dudf sh lgoft cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]thgdf sd b/n]36g u0{; wf/sf]; s] b]VPsf]5 . oBlk sh cfoftdf ePsf]pRr j [n]Jofkf/ c; Gthg / sh Jofkf/df klq tbg?ksf]j [u/Psf]5 . cftl/s zifGt ; Ylf / kdV Jofkf/s ; fer]f/ dh5x?df b]VPsf]cfly\$ dGblaf6 ; du|cfly\$ ultj]lwdf lzlyntf cf0{j 0lz s Jofkf/sf]; Gthgdf klq klts h kefj a9b} uPsf]df cfly\$ jif{@}%(^) sf]p0/f45]v cfly\$ ultj]lwdf b]VPsf]s]ds ; wf/sf]kl/0ffd:j?k lgoft Pj +cfoft Jofkf/df lj :tf/sf ; s]x? b]VPsf 5g\

lgoff

^@= cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgfsf]c]lwdf &=* kltszn]36sf]sh lgoft cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff c]lwdf \$=) kltszsf]sd b/n]dfq xl; e0{?=# ca{%% s/f3df em\$]5 . lgoftnf0{cd]sl 8n/df u0fgf ubf{ cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]!!# kltszsf]xl; sf]thgdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff c]lwdf To:tf]xl; b/df sxl ; wf/ e0{^# kltszn]dfq 36sf]5 . ef/tkn]lgoftdf pNn]o sdl cPsf]t/ t} [dhstkn]lgoftdf j [xg] sd sfod}/x\$]h] cfly\$ jif{@}%(^) sf] sh lgoftdf ef/t / t] [dhstkn]c]z sdzM%^= kltsz / \$#=(kltsz /x\$]5 h]ls cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }c]lwdf To:tf]c]z sdzM^# kltsz / #^=(kltsz /x\$] lyof]. lgoft÷cfoft cgkftsf]ljZn]0f ubf{cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff c]lwsf]sh lgoftn]sh cfofts]\$!=(kltsz cz vfbg ; Sg]b]V65 eg] cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }c]lwdf To:tf]c]z %) =) kltsz /x\$]lyof]. cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff c]lwdf lgoftdf xl; cPsf] thgdf cfoftdf pNn]o j [ePsf]h]lgoft÷cfoft cgkftdf * kltsz ljGh]sdl xg kl\$]xl].

^#= cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dliff c]lwdf b]zut ?kdf ef/ttkn]lgoft cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; f]xl c]lwdf ePsf]#!=) kltsz j [sf]thgdf !\$^ kltszn]xl; e0{?=!* ca{*# s/f3df em\$]5 . ef/ttkn]lgoftdf j [ePsf]klyds j :tx?df ; 7f]hlj t hgij /, cb]f, 9Ef tyf jfn]f, cn]l, 5inf, s]f] v]f] uf0]:t5f]b]gf c]b /x\$] 5g\ c]B]us j :tx? h:t}hbsf ; fdgx?, 9bf\$]t]h, lj :s6, rfprfp, cfoj]s c]l]w, x:tsnfsf ; fdg, ; a}

lsl; dsf wfuf] Pd=P; =kf0k h:tf j:t'sf]lgof{df klg j] ePsf] 5 .
ef/tkn{sf]lgof{df kdV lx:;f /fVg] t/ cfly\$ jif{@}%*÷%(df g]ls[
lākflfo Jofkf/ ;lGwdf kl/df0ffids aG]hdf /flvPsf j:tx?sf]lgof{df]b]
jg:klt f0df \$#⇒) kltzt / tdfhGo plkfbgdf **=@ kltztsf]xl; cfPsf]
5 . ;fy} o; cjlwdf sRrf h6, bfn, vo/, bfnlrgl, b6tdGhg, ;fag,
6k]6f0g, j]f/, klZdgf, knfli6ssf ; fdfg h:tf j:tx?sf]lgof{df xl; cfPsf]
5 .

^\$= t] [dhstkn{sf]lgof{df cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf #*=(
kltztsf]pRr xl; ePsf]thgdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dlff cjlwdf
!\$# kltztn]j] e0{?= !\$ ca{& s/f\$ ku\$]5 . l]ut s]l jif]v t] [dhstkn{sf]
lgof{df kdV :yfg c]6b} cfPsf pmgl un]f / klZdgfsf]
lgof{df cfly\$ jif{@}%*÷%(b]v g}xl; xg]sd sfod}/xl cfly\$ jif{
@}%(^) sf]; dlff cjlwdf klg tl j:tx?sf]lgof{ s0zM@#=(kltzt /
(= kltztn] 36\$]5 . t/ t] [dhstkn{sf] kdV j:t' tof/L kfz]ssf]
lgof{df cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf \$!*= kltztn]lu/fj6
cfPsf]df cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dlff cjlwdf \$(=) kltztsf]pNn]o j] e0
e0{?= * ca{& s/f\$ ku\$]5 . To; tkn]lgof{ xg]cGo j:tdf wft' tyf
s7sf x:tsnfsf ; fdfg, bfn, lrof, em]]ltn tyf ; g r]6lsf u/uxgf /
g]kfnl sfuhsf]lgof{ o; cjlwdf j] ePsf]5 eg]kz]lwt 5fnf, hl8a6l /
5fnfsf tof/L j:tx?sf]lgof{df xl; cfPsf]5 .

cfoft

^%= cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf sh cfoft !\$=* kltztn]j] e0
e0{?= *) ca{!^ s/f\$ ku\$]5 hals cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cjlwdf
o:tf]cfoft *% kltztn]36l ?= ^ (ca{* \$ s/f\$ /x\$]lyof] cd]sl
8n/df u0fgf ubf{cfly\$ jif{@}%*÷%(df !@) kltztn]36\$]cfoft
cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dlff cjlwdf 7ls !@) kltztn]g}j] ePsf]5 .
cfly\$ jif{@}%*÷%(df ef/t tyf t] [dhstkn{sf] ePsf]b}cfoft 36\$]
lyof]eg]cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dlff cjlwdf b}kn{sf]cfoft Jofkf/df
j] ePtfklg thgf]ds ?kdf ef/taf6 xg]cfoftsf]j] b/ pNn]o /x\$]5 .
km:j?k cfly\$ jif{@}%(^) sf]sh cfoftdf ef/t / t] [dhstkn{sf]
cfoftsf]cZ s0zM\$#& kltzt / %^# kltzt /x\$]5 hg cfly\$ jif{
@}%*÷%(sf]o; }cjlwdf s0zM\$!=@ kltzt / %*=* kltzt /x\$]lyof].

^>= ef/ttkn{sf] xg]cfoft cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf)-\$
kltztn]36\$]thgdf cfly\$ jif{@}%(^) sf]o; }cjlwdf @!& kltztn]
pNn]o j] e0{?= #% ca{@ s/f\$ ku\$]5 . ef/taf6 xg]cfoftt j:tx?sf]
; dxut ; Argf x]f{ ; tl / k]kbyf{tyf dl; g/L / oftoftsf ; fwgx?df
; fdfGo xl; jfx\$ cGo ; a}; dxsf j:tx?sf]cfoftdf j] ePsf]b]v65 .

kl/jTo{lj bzl dbf eQmgl u/l cfoft ug{kf0g]j:tx?sf]cfoft cfly\$ jif{
@}%*÷%(sf] thgfd cfly\$ jif{@}%(^) sf] ;dlff cjlwdf \$#)=
kltztn]pIn]o j] e0{?=& ca{!* s/f\$ ku\$]5 . of]kl/df of/taf6
ePsf]sh cfofts]@)=% kltzt xg cfp5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }
cjlwdf ol j:tx?sf]cfoftdf ^=@ kltztn]x|; e0{ef/taf6 ePsf] sh
cfoftdf of]cfoftn]!&\$ kltzt cz cf]6\$]lyof]. kl/jTo{lj bzl dbf
eQmgl u/l cfoft ug{kf0g]cf]flus sRrf kbfy{tyf lgdff ; fdu] cGtu\$sf
j:tx?df dlzg/l tyf khf{?, Pd-P; ljn, :6ln-l;6, Pd-P;= jfo÷/8,
cf]flus /; fogx?, k]hi6/ kn0j /, ; a)sl; dsf wfuf]lj Btlo pks/of, s6g,
x6 /]8 l;6, s]8 /]8 l;6, lj Btlo h]7/ , l6g tyf :6ln kn, sli6s
;f, cf0/g tyf :6ln 0gu6sf]cfoft a9\$]5 eg]cf]ldlgod ljn÷/8,
l; d]6, sfj\$ Ans, gf0ng of]oftfofts ;fwgx? h:tf j:tx?sf]cfoft
36\$]5 . k/Dk/fut ?kdf ef/taf6 cfoft xg]j:tx?df bfn, n]g]5f]g]
sfuh, ;lt{ lrof, lh/f dl/r, sf]nf, lrgl h:tf j:tx?sf]cfoftdf sdl
cf]Psf]5 eg]t/sf/l tyf kmkn, jRrfs]vfg tyf blw kbfy{?, gg, rfdn,
k]nod kbfy{6; 6f0n, tof/l kfzfs, hlj t hg]j /, s]f cf]h/sf ;fdg,
cf]lw, s:d]s \ cf]b j:tx?sf]cfoftdf j] ePsf]5 .

^&= t] [dh\$tkn6 xg]cfoft cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf !=)
kltztn]j] e0{?=\$% ca{!\$ s/f\$ ku\$]5 hg cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]
o; }cjlwdf !#=% kltztn]36\$]lyof]. t] [dh\$tkn6 xg]cfoftdf vB
tyf d/d; nf ; dx cGtu\$ whf]bw, Njfa, lh/f, ; 5d]h, cf]flus sRrf kbfy{
cGtu\$ sRrf pmj, af]] k]hlyg ulgbN; , lh6s 0Gu6, ; f]ljg t]h, gl/jnsf]
t]h, lgdff ; fdu] cGtu\$ l;=cf]fo/ , k]nod kbfy{cGtu\$ k]h, d]st]h
/ l8h] , ; r/ pks/of, 6;6f0n, tof/l kfzfs cf]bsf]cfoftdf j] ePsf]
5 . o; }cjlwdf To; tkn6 cfoft 36\$ k]v j:tx?df ; kf/l, l; Gyls
wfuf] tdfsf]tf÷/8, kfd t]h, s]k6/ tyf kf6{\oftfofts ; fdg tyf
kf6{\Po/sf]6; \tyf kf6{\lj Btlo pks/of, /f; folgs dn, cf]lw, lrlst; f
; DaGwl pks/of, n]g]5f]g]sfuh, c6o dl; g/l tyf khf{?, ; g tyf r]l
cf]b /x\$]5g\

Jofkf/ ; Gthg

^*= lgof{sf] thgfd cfofts]cfotg s/la ; f9]b0 u0ffn]7hf]/xg\$; fy}
cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 d]lgdf lgof{df x|; t/ cfoftdf j]
ePaf6 Jofkf/ 3f6f ##=% kltztsf] pIn]o b/df j] e0{?=\$^ ca{! s/f\$
ku\$]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf] ; fl cjlwdf lgof{ tyf cfoft badf x|;
cf]Psf sf/of Jofkf/ 3f6fdf (= @ kltztn] ; srg cf]Psf]lyof]. cfly\$ jif{
@}%(^) sf] ; dlff cj]wsf]sh Jofkf/ 3f6fdf ef/ttkn]cz #s-& kltzt
/ c6o dh\$tkn]cz ^%# kltzt /x\$]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df o:tf]
Jofkf/ 3f6fdf ef/t / c6o dh\$?sf]cz sdz! (# kltzt / *)& kltzt

/x\$]lyof]. gkfnsl]lgoff tyf cfoft Jofk/df slds j [4 x6]uPsf]lj flif\$
?kdf sh j [4]zs Jofk/df klg j [4 xg]sd hf/l /xl cfly\$ jif{@}%(÷^)^ sf]
; dliff cjlwdf lgoff 36]fklg cfoft j [4 ePsf sf/of sh j [4]zs Jofk/df
j [4 ePsf]5. cfly\$ jif{@}%^*÷%(sf]o; }cjlwdf lgoff / cfoft baf
xl; cPsf]km:j?k sh j [4]zs Jofk/ ; d]df ; stg cPsf]lyof].

zflvgfGt/ l:ylt

^(cfly\$ jif{@}%(÷^)^ sf]kyd ^ dlxgfs]zflvgfGt/ tVofl cg'f/ vb
6f\$; km/ cfodf j [4 ePtfklg Jofk/ 3f6df ePsf]pNn]o j [4 tyf vb ; Jf
cfodf ; d] xl; cPsf]r]fn'vtf 3f6f (%# kltztn]j [4 ePsf]5.
To:t]j [4]zs C0fsf]cfk]fxdf 7hf]lu/fj6 cPtfklg lj]w kfl cfxdf
ePsf]pNn]o j [4sf sf/of o; cjlwdf zflvgfGt/ l:ylt cgsh /x\$]5.
cfly\$ jif{@}%(÷^)^ sf]kyd ^ dlxgdf sh lgoff !)* kltztn]xl; e0{
?=@# ca{# s/f\$df em\$]5 eg] sh cfoft 7ls !)= kltztn]j [4 e0{
?=%& ca{&% s/f\$ ku\$]5. o; /l cfofdf j [4 ePsf] / lgoffdf xl;
cPaf6 Jofk/ 3f6f cfly\$ jif{@}%^*÷%(sf]kyd ^ dlxgfs]?=@ ca{
!\$ s/f\$af6 #)=(kltztn]j [4 e0{cfly\$ jif{@}%(÷^)^ sf]; fl cjlwdf
?=#\$ ca{@@ s/f\$ ku\$]5. cfly\$ jif{@}%(÷^)^ sf]kyd ^ dlxgdf
cGt/f6a sf/]f/sf]dx]k0f{lq ; Jftk klg lzlyntf sfod}/x\$]5.
o; cjlwdf oftoft ; Jfaf6 kkt xg]cfodf @\$=(kltzt / nufglaf6
kkt xg]cfodf ^-^ kltztn]j [4 ePtfklg ko6gtk\$]cfodf !#& kltzt,
c0 ; Jf cGtu\$]cfodf !(= kltzt / c0q gk/\$]; /sf/l cfodf @\$
kltztn]xl; ePsf]5. o; /l sh ; Jf cfodf cfly\$ jif{@}%^*÷%(sf]
kyd ^ dlxgfs]thgdf %=) kltztn]sdl cf0{?=# ca{\$* s/f\$df
; ldt ePsf]5. ; Jf cGtu\$]e0ngltk0 oftoft vr{/ nufgltk\$]
e0ngldf pNn]o j [4 ePsf sf/of sh ; Jf cGtu\$]e0ngldf cfly\$ jif{
@}%^*÷%(sf]thgdf !=^ kltztsf]; ldfGt j [4 e0{cfly\$ jif{@}%(÷^)^
df ?= (ca{*@ s/f\$ ku\$]5. ; Jf lqaf6 kkt xg]cfodf xl; t/
e0ngldf j [4 x6] vb ; Jf cfodf !(=) kltztn]lu/fj6 cPsf] xf].
6f\$; km/tk\$]cfodf dVo eldsf lgjfx ub]cPsf]lghl lqsf]lj k0f
(renittance) cfo cfly\$ jif{@}%(÷^)^ sf]kyd ^ dlxgdf cfly\$ jif{
@}%^*÷%(sf]; fl cjlwsf]thgdf @=(kltztn]pNn]o j [4 e0{?=#
ca{(! s/f\$ ku\$]5. o; cjlwdf ; /sf/nf0{kkt xg]cgbfgdf @#-#
kltztn]xl; cPsf]t/ ef/tlo cGtNns lknt{/sddf ##=* kltztn]j [4
ePsf]5. o; /l cfly\$ jif{@}%(÷^)^ sf]kyd ^ dlxgdf vb 6f\$; km/ cfo
cfly\$ jif{@}%^*÷%(sf]; fl cjlwsf]thgdf !!# kltztn]j [4 e0{?=#
!% ca{\$^ s/f\$ ku\$]5.

^=) cfly\$ jif{@}%(÷^)^ sf]kyd ^ dlxgdf rfn'vtf 3f6df cfly\$ jif{
@}%^*÷%(sf]; fl cjlwsf]thgdf (%# kltztsf]pNn]o lj:tf/ e0{?=#

!% ca{!) s/f\$ ku\$] 5 . kFl vftftkñj ð]zs C0fsf]cfkj fxdf cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]kyd ^ dLxgfsf]thgdf cfly\$ jif{@}%(^) df !*-) kltztn]xl; e0{?=# ca{&% s/f\$df em\$]5 eg]vb lj]w kFl cfkj fxdf *)^ kltztsf]pRrb/n]j] e0{?=# ca{^@ s/f\$ ku\$]5 . o; cj]wdf af]o C0fsf]eQrñgl @!≠ kltztn]a9l ?=@ ca{*} s/f\$ /x\$]5 . km:j?k, cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd ^ dLxgdf ?=\$ s/f\$sf]z]f]vgfGt/ art ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cj]wdf ?=@ ca{^@ s/f\$sf]z]f]vgfGt/ art ePsf]lyof].

lj]z]l lj]gdo ; kFl

^! cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]cfiff9b]v kñ]u0f; Ddsf]cj]wdf lj]z]l lj]gdo ; kFl @! kltztn]j] ePsf]/ cfly\$ jif{@}%(^) sf]; f]l cj]wdf o:t]; kFltdf \$-% kltztn]j] e0{sh ; kFl ?=# va{!) ca{^\$ s/f\$ ku\$]5 . pQm; kFltdf g]kfn /fi6«a\$ / j]f]o]Ho a\$?sf]lx; f qndzM &%(kltzt / @\$≠ kltzt /x\$]5 . cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dl]ff cj]wdf sh ; kFltdf kl/]to{db]sf]cz *!≠ kltzt ku\$]5 eg] ckl/]to{db]sf]cz 36l !*≠ kltztdf em\$]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cj]wdf kl/]to{/ ckl/]to{db]sf]cz s]dzm&#≠ kltzt / @^≠ kltzt /x\$]lyof]. cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dl]ff cj]wdf g]kfn /fi6« a\$; f /x\$]]=*# ca{(# s/f\$ a/fa/sf]lj]z]l lj]gdo ; kFltdf kl/]to{/ ckl/]to{db]sf]cz qndzM*)≠ kltzt / !(= kltzt /x\$]5 . to:t} j]f]o]Ho a\$?; f /x\$]]=@ ca{&! s/f\$sf]lj]z]l lj]gdo ; kFltdf kl/]to{/ ckl/]to{db]sf]cz qndzM*&=) kltzt / !#≠ kltzt /x\$]5 . sh ; kFltn]cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dLxgfsf]cfoft kj]Qsf] cfwf/df s/la P3f/ dLxgfsf]j:t'cfoft tyf ; f]g]d]dLxgfsf]j:t'tyf ; j] cfoft wfGg ; Sg] b]v]G5 . ; fy} @)% (cfiff9 d; fGtsf]thgdf @)% (kñ]u0f d; fGtdf a]sE l]qsf]j] ð]zs ; DklQ \$-\$ kltztn]j] e0{?=# va{!! ca{&% s/f\$ /x\$]5 eg]j] ð]zs b]f]o]j \$=# kltztn]j] e0{?=# !(ca{#* s/f\$ ku\$]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cj]wdf j] ð]zs ; DklQ tyf b]f]o]j qndzM@@ kltztn]/ @\$ kltztn]a9\$]lyof]. o;/l @)% (kñ]u0fdf vb j] ð]zs ; DklQ #-\$ kltztn]j] e0{?=# (@ ca{#& s/f\$ /x\$]5 .

lj]gdo b/

^!@ @)% (cfiff9sf]thgdf kñ]u0fdf g]kfn]l db] cd]v]sl 8n/ / hf]kgl o]g; u k]gd]og ePtklg c]o d]vo c]Gt/f]6« db]x?; u cj]d]nog ePsf]5 . o; cj]wdf g]kfn]l db] cd]v]sl 8n/ / hf]kgl o]g; u s]dzm)# kltzt / !*≠ kltztn]k]gd]og ePsf]5 . @)%* cfiff9sf]thgdf kñ]u0fdf cd]v]sl 8n/; u #-% kltztn]cj]d]nog ePsf]hf]kgl o]g; u eg]@& kltztn]

kgdNog ePsf]lyof]. o; u/l @)%{ cfiff9sf]thgfd kNNU0fdf gkfnl dbf
:6lnE kfp08; u @& kltzt, o/f] u *-% kltzt / :jl; ^o/l; u *^
kltztn] cjdNog ePsf] 5 . @)%* cfiff9sf] thgfd kNNU0fdf tl
dbfx?; u gkfnl dbf sdzM \$=& kltzt, %^ kltzt / *# kltztn]
cjdNog ePsf]lyof].

rgf]lx?

^!#= kl/jTo{ljbzl db]sf]cfhg a9fpg ef/t afx\$ c6o dh5x?tkn\$]lgoff,
ko6g, c6o ;]f tyf lj k]of cfo cflbdf lg/Gt/?kn]lbuf]gf / :yfloj
sfod /fVgkg]rgf]l 5 eg]csf]kn]To; /l ; krt xg cfpj]kl/jTo{db]af/
j:t' tyf ;]f cfoft wfG ; Sg]plrt :t/ lgwf{of u/l ; f]eGf a9]sf]
; k]tsf] ; /lft Pj +p]kfbgzln pkof]k] \$ cyfGqdf ; sf/flds k6fj
kfg]kg]rgf]l /x\$]5 .

^!\$= bzleq k'f ; do /f]huf/l k]kt ug{g; s\$]f o]f k'tfnf0{j]bz /f]huf/l]sf]
cj ; / l; h6f xg]; /lft jftj/Of tof/ u/l pglx?sf]cfo cfhg ; lglZrt
Pj + /lft agfpg tyf ; /n ?kn]; :yfut k]ffnl d]kn6 bzleq le E ofpg
; s]f kl/jTo{db]sf]cfk]fx a9] u0{cGt]j]f]f eQn]gl k]ffnl]df p]n]o
; wf/ xg ; Sg]x]f o:tf]; e]qsf]lj sf; ug]kg]rgf]l 5 .

^!%= ; dli6ut cfly\$:yfloj sfod /fVb}lbuf]cfly\$ lj sf; / ljZj Jofkf/
; u7gdf g]k]nsf] kj]zsf] ; Gbedf klt:kwl{ a6g ; 3fpg] u/l bz]sf]
cf]f]usls/Of, ahf/f]dv s]f p]kfbg, j:t' tyf ;]fsf]lgoff]df lj:tf/
/li6a ; f]-; fwgsf]p]kfbgzln pkof] / nufgl clej]4 ug]kn]cfly\$
glltx?sf]kf/bzl{Pj -k6fj sf/l sfof]og ug]kg]rgf]l 5 .

^!^= g]k]naf6 t]] dh5tkn]lgoff xg]k]dv j:t]d]Wb]; eQm /f]ho cd]y]sfdf
tof/l k]z]fs / hd]ldf pgl un]f /x\$]f 5g^eg]ljZj Jofkf/ ; u7gsf]
; b:otf k]ktkl5 To:tf j:tx?sf]lgoff]df sf]f / 56sf]Jo]y:yf ; d]kt xg]
x]f cGt/f]6a d]kb08 cg?ksf]uOf:t/ sfod ub]a9l hg; Wof ePsf
bz]x?sf]cfoft cijZostf / ahf/ ; e]jgf klxrf]g u/l bz]ut ?kdf lgoff
lj]j]wls/Of ug]kg]rgf]l 5 .

^!&= bz]n] thg]lds n]sf j:t' / ;]fsf]lj sf; ug{lg]hl lf]qsf] ; zQm
; xeflutfsf]n]flu pkoQm jftj/Of agfpgsf] ; fy}to; sf]n]flu cijZos
sf]g]l / ; :yfut ; Argfx? lj sf; ub]n]f]gkg]rgf]l /x\$]5 .

&= ul/al lgj f/of / /f/huf/L

ul/al lgj f/of

&=! ul/alnf0{ cfodhs ul/al, dfgj ljsf; sf nflu cfjZos lfdtfsf kl/; 'sx? tyf ; fdfhs j1-rtls/of (Social exclusion) sf] cj:yfsf] ; Gbedf xlg' kb\$. bzf}ofhgin]j\$llks b0 cfly\$ j [4b/sf] b[6af6 ul/alsf ol klfx?; u ; DalGwt ; 'sf]sf nlox? ls6fg u/\$f] 5 . ^-@ kl'tztsf]pRr ckllft j [4b/df ul/alsf]/yfdlg /x\$] hg; Wofsf]kl'tzt #) kl'tzteGof sddf k'ofpg]nlo /flvPsf] 5 eg] ; fdfGo j [4b/df of] kl'tzt ## df dfq emg{; Sg]cgdffg 5 . To:t} dfgj ljsf; ; u ; DalGwt ; flf/tfb/, klyds :t/sf]egf/, lzz' d[ob/, dft[d[ob/, cf}t cfo; vfglfgldf kxF ku\$] hg; Wofsf]kl'tzt cflb ; 'sx?sf nflu klq b0 j\$llks j [4b/s); Gbedf nlox? lgwf(of ul/Psf 5g\

&=@ gjf}ofhgfdf ul/alsf]/yfdlg /x\$]hg; Wofnf0{#@} kl'tztdf Nofpg]nlo /x\$]dfi #*-) kl'tztsf]xf/xf/ldf dfq k'ofpg ; lsPsf]cgdffg 5 . To; u/L gjf}ofhgf cj]lwe/ kGw|jif{dflysf hg; Wofsf] ; flf/tfb/ &) kl'tzt k'ofpg]nlodf \$(-@ kl'tzt, klyds lzlfdf afn-afnsl egf{()=) kl'tzt k'ofpg]nlodf *)-\$ kl'tzt, lzz' d[ob/ -!))) hGddf_ ^!-% k'ofpg]nlodf ^\$=@, dft[d[ob/ -!))) hGddf_ \$))=) k'ofpg]nlodf \$!%=), sh khgg b/ \$=@ kl'tzt k'ofpg]nlodf \$=! kl'tzt, cf}t cfo' %(-& jif{k'ofpg]nlodf ^!-(jif{ vfglfgl ku\$]hg; Wof !))=) kl'tzt k'ofpg]nlodf &!^ kl'tzt k'ult ePsf]5 .

tflnsf &-s_ Mgjf}ofhgfdf ul/al / sxl dfgj ljsf; sf ; 'sf°x?sf]nlo / k'ult

qm; =	; 'sf]	nlo	k'ult
!=	ul/alsf]/yfdlgsf]hg; Wof -kl'tzt_	#@=)	#*=)
@=	!% jifdflysf] ; flf/tf -kl'tzt_	&)=)	\$(-@
#=	klyds lzlfdf afn-afnsl egf{-kl'tzt_	()=)	*)=\$
\$=	lzz' d[ob/ -!))) hGddf_	^!-%	^\$=@
%=	dft[d[ob/ -!))))) hGddf_	\$))=)	\$!%=)
^=	sh khgg b/ -kl'tzt_	\$=@	\$=!
&=	cf}t cfo'-jifdf_	%(-&	^!-(
*=	vfglfgl ku\$]hg; Wof -kl'tzt_	!))=)	&!^

; flM bzf}ofhgf -@)%(-@)^\$.

d-hlff &-!

; x; ũbl dfqj lj sf; sf nlox? / gkfnstf]kl/l:ylt

; eQm /fi6«; 3sf]!(() df a; 3f] ; fwf/0f ; efsf]a}sn]lj Zjaf6 ul/al
 36fpg]p2Z]o ln0{cGt/fi6« lj sf; sf nlox? ls6fq u/3f]lyof]. log}nlonf0{; g\
 @)) df ; DkGq ; eQm /fi6«; 3sf] ; x; ũbl ; Dd}hgsf ahf yk klt4tfsf ; fy
 ; x; ũblsf] 3f]0ffkq hf/l u/l jftfj/0f, dfqj clwsf/ / ; Zf;g ; DaGwl
 kljwfgx?; u}; fydf /flv ; x; ũbl lj sf; sf nlox?sf ?kdf gdfds/0f ul/of]hg o;
 k3f/ 5gW

ul/al / ef3d/l x6fpg].

kfylds lzlfnnf0{Jofks agfpg].

n}S ; dfqtf :yflkt ug] / dlxfn ; zQns/0f ug].

jfn d[ob/ 36fpg].

dft[d[ob/df ; wf/ Nofpg].

Pr=cf0=el=-P8\, dn] /of h:tf /f]x? 36fpg].

jftfj/0f]o lbuf]gfnf0{; 7lft ug].

lj sf; sf]nflu lj ZjJofkl ?kdf ; xof] a9fpg].

gkfnstf] ; Gbe}f ol nlox?; u ; DalGwt s}l k}V kl/; P'sx?sf] ; Wof]ds nlo /
 xfn; Ddsf]k}ltnf0{5f}S/l ?kdf ox]Fk}tt ul/Psf]5 . lj =; =@)&@ sf]nflu ol
 ; x; ũblsf nlox? ; g\! () -lj =; =@)\$&÷\$*_ nf0{cfwf/ jif(dfgl tof/ kl/Psf]
 xf].

; =g+	x; ũbl lj sf; sf nlox?	@)\$&÷\$* !(() ÷ (l_	@)%*÷%(; Ddsf] pknlw	zf}of]hgfsf]nlo ^#÷^\$		lj =; =@)&@-; g\ @)!% ; Ddsf]nflu ; x; ũbl nlo
				ck]lft ^@ kltztdf	; fdfb \$# kltztdf	
!	g\ () sf] ul/alsf]/yfdlgsf ng; Wofsf]kltzt g@)!% ; Dddf :fwf 36fpg]	42 (1996)	38	30	33	21
@	g@)!% ; Dddf fylds lj Bfnodf /b egf] / zt d]tzt k}ofpg]	64 (1994)	80.4	90	89	100
#	g@)!% ; Dddf a}afn-af]nsfn] fylds slf k}f i/3f]xg]	38 (1994)	45 (1999)	-	-	100
\$	fylds slfdf sfqf=5fqsf sh a}ff/s]cakft	56	79 (1999)	-	-	100

%	g\ () sf] fnd[ob/nf0{; q e)!% ; Dddf b0 txf0n]36fpg]	161.6 (1989)	91	72	74	54
^	ift [dToB/ -) ,))) hllj t rGddf_*	850 (1988 - UNDP) 515 (1991 - kln kl/jf/ jofhg tyf :jf:yo ; eifof_	415	300	315	213 jf 129
&	tfindkkt :lj lwsx?af6 :lt ;jf	7.4 (1991)	13	18	17	100
*	d/jf/ lqofhgqsf] fwgsf]kpfj	24.1 (1991)	39	47	46	100
(/fqkfgldf kxF jku\$]hg; wofsf. :tzt cfwf }6fpg]**	54.1	28.4	15	17	21.1

* hGd / d[o'btffsf]cefj df ljleG cfwf/ ln0{b0leG tI/sfaf6 cgdGf
ul/Psf b/x? ln0{; fxl cg?ksf]; x; Ubl nlox? ln0{Psf 5g\
** vfgkfglsf]xsdf cfwf/e't vfgkfglsf]; ljwf kufkkg oxflb0Psf]nlon]
; /llft vfgkfgldf kxF klg]s/nf0{; d\$}f]5 .

&# cfly\$ jif{ @)%^.%& blv ;~rflnt ul/al lgjf/Of sfj cGtu{sf
sfoqndx?nf0{lg/Gt/tf lb0Psf]5 . ol sfoqndx? # (lhNnfsf !@@ uf-lj =,
/ % gu/kflnsdf ; #flnt 5g\ ; fdlhs kl/rfngnf0{kdv sfo{4ltsf
?kdf cjdJg ul/Psf ol sfoqndx?n]; dbfo:t/df ; u7g lgdf@, ; lk
lj sf; tyf ; - ; fgf kjfxf/ lgdf@df eldsf v}h\$]kf0Psf]5 .

&\$ ul/al lgjf/Of sfjnf0{Ps :jfo0 ; yfsf ?kdf lj sf; ug\$fl nflu sfggl
cfwf/ kbfq ug] qnddf ul/al lgjf/Of sfj ; #fng tyf sfo{JoJ:yf
cVfbz}sf]d:of]f u/L o; nf0{sfggl ?k kbfq ug{kls}of ci3 a9f0Psf]5 .

&% u/lax?sf] klxrfq u/L kl/rokq lj t/Of ug] Pj +pglx?nf0{nllft u/L
sfoqnd ; #fng ub}hfg]p2]on]cfly\$ jif{ @)%(^) df af/f, txyd, ?sd,
x0nf, Dofubl, 88]w/f / a}8l u/L & lhNndf of]sfoqnd k/De ul/Psf]5 .
o; cGtu\$ tl & lhNndf lg/k]f ul/alsf]df/af6 ; tf0Psf kl/jf/x?nf0{
lgZrt cfwf/x? (Criteria) cGtu\$ /xl :yfglo ?kdf ul7t ; ldtsf]
l; km/; af6 klxrfq u/L kl/rokq lj t/Of sfo{z? ul/; lsPsf]5 .

&^ lhNnfx?df hfg]cgbfg /sd ; DaGwt lhNnfsf]lfqkm, hg; Wof, ul/alsf] l:ylt cflb h:tf cfwf/x? cGtuť /xl pknAw u/fpg] clek[on]to:tf cfwf/x?nf0{; dfj ž u/l ul/aldf cfwf/t ; q (Poverty based formula) tof/ ug]sfo{clGtd r/Ofdf /xšf]5. o; ; qsf]lgdfqf kl5 lhNnfsf] ul/alsf]l:ylt; G pknAw u/f0g]cgbfg /sd cfa4 e0{ul/alsf]l:ylt a9l /xšf lhNnfx?df ; dfgklts ?kdf a9l /sd kjflxt xgš / tl lhNnfx?sf] ul/alsf]l:yldf ; wf/ xg]ck]ff ul/Psf]5 .

&& cflyš jif{@}%(^) df /fli6æ ofhgf cfof] cGtuť /fli6æ ljsf; :jo#]s sfoqndfkt buq Pj+lK518Psf lhNnfx?df pglx?sf] dfu cg;f/ 0l-hlgo/, sflj 1, ; x-ofhgfsf/ hl8a6lj 1, dlxfn ljsf; ;æhs, dlxfn ljsf; sfoštf{cfe/l; o/, hšl= -sflf÷kz', :jf:Yo ; xfos, g; {c-g=d= cflb klj lws :jo#]sx? \$)) eGb a9l lgoIQm u/l ltglx?nf0{ul/al lgjf/Of, :jf:Yo tyf lzlf ; jf, kjf/ lgdf / blnt hghfltx?sf] pTyfgsf nflu lzlf tyf cfocfhqsf lqofsnfx?df ; nlg u/f0Psf]5. lj ut sxl jifq]v of]sfoqnd ; fng e0/xšf]eP klg cflyš jif{@}%(^) df klxf] k6s :yfglo txaf6}:jo#]sx? lgoIQm u/l sfddf nufpg yflnPsf]5. o; sfoqndn]nllft ; dxsf]pTyfgsf nflu dxTjkof{eldsf vlgšf ; fy}:yfglo txdf cej dx; ; ul/Psf klj lwsx?sf]; jf pknAw e0{nllft sfoqndx? ; fng ug{; xof] klj]ck]ff ul/Psf]5 .

&^* bzf}ofhgfn]Joj:yf u/tg?k cflyš jif{@}%(^) df ul/al cgludg Joj:yfsf]?k/vf tof/ kfg]sfo{clGtd r/Ofdf kušf]5. ul/al cgludg ; DaGwl Joj:yf cGtuť lgDg # klfx?sf]cgludg ul/Gš M -s_ ul/al lgjf/Ofsf nflu ; flnt sfoqnd tyf cfocfhqf?sf]cgludg, -v_ ; do ; dodf ul/al -dfgjlo ul/al ; dT_ sf]l:yldf cf0/xg]kl/jtš jf kjIQ ; DaGwl clvbog, /-u_ sb}vf; cfocfhg tyf sfoqndn]ul/aldf kf/šf]kefj dNofsg . ol tlj6}klfx?sf]cgludg tyf dNofsgsf nflu plrt ; :yfut Joj:yf, ljleG tx -nufgl, kltkm, c; / tyf kefj_ sf ; f'sx?, ; f'gfsf] ; f, ; xeflutfdhs ul/al cgludgsf]Joj:yf cflb klfx? ul/al cgludg ; DaGwl pQm d:ofb ?k/vfdf ; dfj ž ul/Psf]5. ul/al cgludg ; DaGwl plnlvt Joj:yfsf] sfoq]ogn] ul/alsf] l:ylt Pj+cj:yfdf cfPsf] ; sf/flds jf gsf/flds kl/jtš, lglbš ; f'sx?sf cfwf/df ; flnt sfoqndx?sf]sfoq]og l:ylt Pj +to; df ug]kg]; wf/sf klfx? / sb}vf; cfocfhqf]sfoq]ogn]ul/al lgjf/Ofdf kg{uPsf]kefj h:tf klfx? ; dTdf ; dod}hfgsf/l e0{to; ; DaGwl gltut Pj+sfoqnd txdf ln0gkg] lgOfx?sf lgldQ j:tut ; f'gfsf]; f pknAw xgš . ; fy}o; Joj:yfaf6 cfocfhg tyf sfoqndsf]sfoq]og / ; fj hlgv vr{Joj:yfkg klfd ; wf/ xg]/ ahš tyf sfoqndsf]sfošzntfdf clej]4 e0{ul/al lgjf/Of ; DaGwl nlo xfl; n ug{d2t klj]ck]ff ul/Psf]5 .

&=(uldlOf lqdf /x\$ f u/lj ; dx?nf0{nllft u/l cfjZostfg!f/ cfly\$; ftx? pknAw u/f0{cfly\$ lsfnfx?df lqmfzln u/fpgs]nflu ; /sf/l lqaf6 ; fgf ls; fg ljsf; cfofhgf tyf uldlOf ljsf; a\$ x? ; flnt 5g\ sif ljsf; a\$af/f ; flnt ; fgf ls; fg ljsf; sfoqnd cgtuf clw/flhsf %^ lhnndf ; fgf ls; fg ljsf; cfofhgf? ; fng ul/Psf 5g\ cfly\$ jif{ @)%*(df ; flnt !*(j6f ; fgf ls; fg ljsf; cfofhgaf6 @** upF ljsf; ; ldt lqsf ; fgf ls; fgx?nf0{; }f pknAw u/f0Psf]lyof]. o; u/l pQm cjlw; Dd o; a\$af6 x:ftt/t !)& ; fgf ls; fg ; xsf/l ; :yf lnd6\$ n]#! lhnnsf !)& uf-lj=; = df ; }f kofPsf lyP . cfly\$ jif{ @)%*(; Dddf ; fgf ls; fg ljsf; cfofhgf / ; fgf ls; fg ; xsf/l ; :yfx?af6 u7g ul/Psf @\$@* & ; dx?df !^*)!(; fgf ls; fgx? cfa4 e0{s\$ f lyP . pQmcfly\$ jifdf ; fgf ls; fg ljsf; cfofhgf?af6 ?=#(s/f\$ %* nfv nufgl / ?=# s/f\$ ^% nfv c; hl ePsf]lyof]. o; u/l pQm cjlwdf ; fgf ls; fg ; xsf/l ; :yfx?af6 ?=\$! s/f\$ \$@ nfv nufgl / ?=# s/f\$ ^^ nfv c; hl ePsf]lyof]. @)% (c; f/ d; ftdf o:tf ; :yfx?sf]nufgl /lx/x\$f]/sd ?= * (s/f\$ (^ nfv ku\$f]lyof]. cfly\$ jif{ @)%(^) sf]kyd cf7 dxgdf ; fgf ls; fg ljsf; cfofhgf?af6 ?= @@ s/f\$ ^ nfv nufgl ul/Psf]5 eg]o; }cjlwdf ?=@! s/f\$ #% nfv c; hl klq ul/Psf]5 . @)% (knuOf d; ftd; Dddf ; fgf ls; fg ljsf; cfofhgf cgtuf nufgl /lx/x\$f]COf ?= *% s/f\$ ^& nfv ku\$f]5 . o; u/l ; fgf ls; fg ; xsf/l ; :yfx?af6 cfly\$ jif{ @)%(^) sf]kyd ; ft dxgdf ?=@) s/f\$ # nfv nufgl / ?=!& s/f\$!) nfv c; hl ul/Psf]5 . @)% (df3 d; ftdf ; fgf ls; fg ; xsf/l ; :yf cgtuf nufgl /lx/x\$f]COf ?= (* s/f\$ \$! nfv ku\$f]5 . cfly\$ jif{ @)%*÷%(; Dddf ; fgf ls; fg ljsf; cfofhgf / ; fgf ls; fg ; xsf/l ; :yfx?sf ; b:o ls; fgx?n]; dx art :j?k ?=@ s/f\$ #(nfv ; sng ul/; s\$ f 5g\

&=) ul/al lqjf/Ofsf]nflu >l % sf]; /sf/n]cf`g}; f; Pj +j]z lqof tyf ; :yfx?sf]; xof]df ljeG nllft sfoqndx? h:t)uldlOf ; fdbfos kf]f/ ljsf; sfoqnd, uldlOf ljsf; sfoqnd, cflbjf;l=hghft pIyfg /li6a klti7fg / udaf Joj:yf tyf ljsf; sfoqnd, bu6 lq Pj +jz lq ljsf; sfoqnd, pk]ft, ptkl8t / blnt ju{pIyfg sfoqnd, klZrdl pRr kxf8l lq ul/al lqjf/Of cfofhgf h:tf sfoqndx? ; -rfg u/\$]5 .

&=! ul/al lqjf/Of sfoqnds] Ps kefjsf/l dflbds] ?kdf ; fdlhs ; zQns/Ofaf6 ljkG ju\$ hgtfs] ldtf a9fpgSf ; fy}cfo cfhGsf sfoqndx?df pglx?sf]; nltf a9fpg ljeG sfoqndx? ; flnt 5g\ dxnf ljsf; sfoqnd cgtuf dxnfx?sf]; dx agf0{to; sf]; :yfut ljsf; ug] ; fdlxs art / shf{nufgl ug] ; fdbfos ljsf; , ; fdlhs hfU/Ofd tlatf Nofpg] ljeG cfodhs Jofj ; flos Pj +; lkdhs tlnx? ; -rfg

ugI gIj ljsf; / khgg :jf:yodf ;wf/ Nofpg] h:tf Isöfnsfkx?
;-rflnt x6)cPsf 5g\

&=@ uIldof ;fdbfos kJf(/ ljsf; sfoönd cGtu£ vfB ;/Iffs b[6n]sdhf]
Pj +e; /Ift clw/fhosf #) lhNndf vfB kl/rfng ul/Psf]5 . o; }sfoönd
cGtu£ cfly£ jif{(@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf dQmsdöf vfB ;/Iff
sfoönd cGtu£ bfE, afE] alböf, s]fnl / s-rgk? lhNnf?df #&*@ dQm
sdöf a; f]f; 3/ lgdf e0; s\$]5 / ;f]f]df cGö kJf(/ hGö sfoönd /
;fdlfs kl/rfngsf sfoönd? ;~rfngdf 5g\ ;fy}ljleG rföf0 / 6ks
vllg]sfd ;d] !(@ ls=dl= nfd] uIldof ;8s lgdf (Track opening,
Middle widening and final widening ;d]_, s]f jg !*=@ x]6/, df5fkf/L
@#=@ x]6/ tyf gbl lgoGof / t6aGw)=(ls=dl= sf]lgdf sfo{; DkGg
e0; s\$]5 .

&=# buö Ifö Pj +jz] Ifö ljsf; sfoönd cGtu£ clw/fhosf ljleG buö
lhNnf?df emhE]kh, vfgkfgl ;fg l; #f0, lj BtIs/Of, 3f\$]df/af6]
lgdf h:tf sfoönd? ;~rfng ePsf 5g\ cfly£ jif{(@)%(^) sf]kyd
cf7 dlxgdf * j öf emhE]kh, & j öf vfgkfgl ofhgf, ^ j öf l; #f0 ofhgf
/ (j öf lj BtIs/Of ofhgf ; DkGg e0; s\$]5 s]f ljsf; sf nflu ; xofu
; :yf m sf]Cof ; xofudf klZrd t/f0sf * lhNnf -gjn/f; L, ?kG]L,
slkna:t; bfE, afE] alböf, s]fnl / s-rgk?_ df ; flnt klZrd t/f0
ul/al lgj/Of kl/ofhgf cGtu£ lhNnf :t/df s]f, kz;]f ljsf; /
;lkdhs tlnD, ;fdbfos ljsf; sfoönd, shf{ ;]f, ;dxut :ofnf]
6d]j] tyf ; :yfut ; b]ls/Of sfoönd ; #fngdf /x\$] 5g\ o;
sfoöndaf6 dQm sdöf kg:yfkgf sfoönd cGtu£ &#(kl/jf/nf0{3/
lgdf cgbfg lj t/Of ul/Psf] / !%@) vfgkfgl x]8kDk h8fg ul/Psf] !!%
j öf vfl]rkl{(Pit latrin) lgdf ; DkGg e0; s\$]5 .

&=\$ lj kGg ju\$ hgtfsf]ldtf j]4sf ; fy)cfo cfhg]sf nflu clw/fhosf #*
kxfl lhNnf?df hg; xflutfsf]df]bdaf6 jgsf]Jo; yfkg u/L bl]s jg
k]f/sf] ckl{t{ugI p2]on] ;~rflnt ;fdbfos jg ljsf; sfoönd
cf]ofhgf cGtu£ cfly£ jif{(@)%*÷%(; Dddf !&## jg pkefQm ; dx?
u7g ul/Psf lyP eg]cfly£ jif{(@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf !#& jg
pkefQm ; dx u7g ul/Psf 5g\ To; u/L kxfl Ifösf ul/alsf /yfdlgsf
kl/jf/x?sf]cfo; f]df j]4 Nofpg]tyf x]; ot lau\$]jg Ifösf]cj:yfdf
; wf/ ugI p2]on]clw/fhosf !) lhNndf kxfl sjnotl jg tyf r/Of
ljsf; cf]ofhgf / !^ lhNndf sjnotl jg ljsf; sfoönd ; #fngdf /x\$]
5 . pQmsfoönd cGtu£ cfly£ jif{(@)%*.% (; Dddf !&!! salnotl jg
; dx u7g ePsf lyP eg]cfly£ jif{(@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf !\$!
; dx u7g e0{sh !*%@ salnotl jg ; dx?sf]u7g e0; s\$]5 .

&=!% ul/al lgjf/0fsf] sfo{nlo ebf sd xgdf zfgt-; /lffsf] l:ylt ljsf; cgh xg g; Sg' nllft ; dx / lhnfl lj zjdf ; -rfng ul/Psf sfoqndx? Psls[?kdf lhnfl:yt sfoqox? alrsf]; dgj ofds kl/kf6laf6 ; -rfng xg g; Sg' cfly\$ j[4b/df ckllft / lbuf]j[4 xg g; Sg' u/sif lqsf] cfodf u/lasf]kxF sd xg'; fdlhs tyf cfly\$ kjfif/sf]6og ljsf; xg; k/Dk/fut ; :sf/ / ; :s[tdf cgh kl/j t6 gcfpg'h:tf sf/0fx? blvPsf 5g\ o; }u/l pRr hg; Wof j[4b/, nllft sfoqndx? kefj sf/L gxg'; ; fj hlg vr{Joj:yfkg kefj sf/L gxg'; ; zf; g sfod xg g; Sg'h:tf sf/0fx? klvPsf 5g\

/fhuf/L

&=!^ gjf}ofhgfsf]cGt; Dddf sh /fhuf/ >d zIQm((nfv %(xhf/ tyf kof{ a/fhuf/ %=) klzt /x\$]cgdg 5 . t/ cw{a/fhuf/sf]l:ylt kl #@# klzt /x\$]5 . of]a/fhuf/ >dsf]lx; fj df !@\$ klzt xg]cgdg 5 . kof{a/fhuf/ %=) klzt ; d] u/l hDdf cgdflgt a/fhuf/ !&-\$ klzt /x\$]blvG5 .

&=!& ul/al lgjf/0fsf]ckllft nlo xfl; n ug{/fhuf/Lsf]cj ; /x?df j[4 u/l >d ptkfbs]j a9f0{ kof{ j/fhuf/ tyf cw{a/fhuf/ >dziQmf0{ /fhuf/L lbnfpgk]xG5 . bzf}ofhgfsf]cGt; Dddf xfnsf]/fhuf/L -((nfv %(xhf/_ af6 sh !) nfv %# xhf/ yk e0{sh /fhuf/L ! s/f\$!) nfv !@ xhf/ klg]cgdg 5 . ofhgfsf]cGt; Dd cfly\$ bl[6n]; lqno hg; Wof ! s/f\$!% nfv *) xhf/ klg]/ o; dlv]kof{a/fhuf/ \$=! klzt xg]cgdg 5 .

&=!* >l % sf]; /sf/ dh\$leq tyf aflx/ /fhuf/Lsf]cj ; / ; hgf ug{kptgzln /xl cfPsf] 5 . dh\$leq /x\$] cw{a/fhuf/ tyf a/fhuf/ >dziQmf0{ cfjZos kg]klzlf0f / ; lk kbf]g u/l /fhuf/L tyf :j/fhuf/Lsf]cj ; /x? pknAw u/fpg >d ljeu cgtuf /x\$] !\$ j6f ; lk ljsf; tflnd s[bltyf @ j6f Jofj ; flos klzlf0f s[bx? dfkft pkoQmklzlf0fx? ; rfng ul/Psf 5g\ o; }qndf On\$6fg\$; , knlDaE, j]N8E, sfk[6k c6f]f]fg\$; nufotsf ljleG @ j6f lq?df lgoldt ?kdf klzlf0f sfo\$ d ; rfng ul/Psf 5g\ cfly\$ jif{@}%*(df >d ahf/df dfu ePsf ljleG ; lkdhs tyf Jofj ; flos ljifox?df & xhf/ #%* hgfnf0{klzlf0f lb0Psf]lyof]eg]cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf ljleG @ j6f ; lkoQm tyf Jofj ; flos ljifox?df @ xhf/ %!& hgfnf0{klzlf0f lb0Psf]5 . 3/h' tyf ; fgf pBf]ljefusf]; ofhs]jdf 3/h' tyf ; fgf pBf]ljjsf; sfoqnd @ lhnfndf ; flnt 5 . o; sfoqnd cgtuf cfly\$ jif{@}%*(df ; lk ljsf; / pBdzlntf ljsf; tflnd hDdf * xhf/ !(* hgfnf0{lb0Psf]lyof]eg]

cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf ^ xhf/ !)(hgfnf0{tflnd lb0Psf]lyof].

tflnsf &-v_ M ;lkdhs tyf Joj; flos ljifox?df tflnd kllt u/\$f JoIQm?sf] ;Wof

l; -g#	lj sf; lř	klz lřyl{; Wof	
		cfly\$ jif{ @)%*(^)	cfly\$ jif{@)%(^) sf] kyd cf7 dlxgf
!=	křf{rn ljsf; lř	!%\$%	\$^&
@=	dWbdf-rn ljsf; lř	#)&&	(*
#=	klZrdf-rn ljsf; lř	!@*^	\$*!
\$=	dWklZrdf-rn ljsf; lř	^)@	@%*
%=	; b* klZrdf-rn ljsf; lř	*\$*	#@#
	hddf	&#%*	@%!&

;řt M>d tyf /řuf/ k]4g ljefu, gofFagZj/ .

&!(kl]lws lz lř tyf Joj; flos tflnd kl/řbn]cfly\$ jif{@)%*(^) df nřdf] cj]lwsf ljleġ ljifodf ! xhf/ !\$@ hgf / 5řř]cj]lwsf ljleġ ljifodf \$ xhf/ (* hgf u/l hddf % xhf/ @\$) hgfnf0{Joj; flos tyf ;lkdhs klz lřof lbPsf]lyof]eg]gřfn koġ tyf xřn Joj:yfkg křtiřgn]cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf]cj]lwdf %%& hgfnf0{/ xfn; Dddf sh !& xhf/ *#& hgfnf0{koġ tyf xřn ; Daġwl klz lřof křfg ul/; sřř]5 . o:t}dlxnf ljsf; sfoġnd cġtuř Joj:yfkslo ;lk ljsf; , Joj; fodhs ;lk ljsf; , :jf:Yo tyf nřas hfuf, ;fdbflos ljsf; h:tř ljleġ ;lkdhs tyf cio cfhg u/řpg]křf/sf klz lřofx? ; řfng ul/Psf 5g\ dlxnf ;lk ljsf; s[řh]cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf]cj]lwdf !!% dlxnf?nf0{l; nř0-sřf0 tflnd lbPsf] 5 . cķřEx?sf nřlu lřdtř ljsf; , ;lk clejř tyf /řuf/l Pj -řoj; flos cj ; /sf nřlu lřlo :t/df /řuf/lřhs tflnd ; řfng ugřqndf kl]lws tyf Joj; flos tflnd s[řh]!) hgř cķřEx?sf nřlu 6řhlehg ddř, OnřS6sn, Onř6řřS; ;řdfg ddř, kř lkheřřg, ařafřsf] ;řdfg lgdfř / jř; {-xřřř Dofgřndř6_ ; Daġwl ! břv \$ dlxgf; Ddsf]cjřf; lo tflnd ; řfng ul//xřř] 5 .

&@) xfnřf jifř?df jřřzs /řuf/lřf e0/xřř]jřn]ubf{křř{ařřuf/l / cw{ jřřuf/lřf] l:yřtdf ;wř/sf sřl ; sřřx? břvPsf 5g\ cfly\$ jif{ @)%*(^) ; Dddf ; yřfut ?křř @ nřv \$@ xhf/ % hgfnf0{jřřzs /řuf/lřf hřg]:jlsřř křfg ul/Psf]lyof]. cfly\$ jif{@)%(^) sf]křřluřf d; řġt; Dddf hddf # nřv (xhf/ #&) hgfnf0{jřřzs /řuf/lřf hřg] :jlsřř křfg ul/Psf] 5 . jřřzs /řuf/lřf nřlu hřg]křřv dhřx?df ;řpbl c/a, dnř; of, stř/, ořř=0= cřlb /xřřf 5g\

tflnsf & -u_ Mj 0]zs /f]huf/sf nflu lj bž hfgžf]; Wof

qm; ≠	dhs	cflyš j if{ @)%*.%(; Ddsf]sh ; Wof	cflyš j if{ @)%(^) sf]kyd cf7 dlxgfsf]; Wof	sh ; Wof	cz kltzt
!=	; pbl c/a	*#\$(!@&*	(%&#&	#)=(
@=	dn] of	^\$^\$#	@&&#	(@\$!^	@=(
#=	stf/	%@@@	!^(#!	&!&#	@#=#
\$=	o:P=0=	@%&@	*)!(##^(!	!)=(
%=	ax/f0g	#!&!	\$&)	#^\$!	!=@
^=	blifof sf]of	#!!(\$&\$	##(#	!=@
&=	sj]	@(&#	^@	##(#	!=@
*=	xĚsĚ	!&#%	#^@	@!%!%)=&
(=	cĚo	!((#	\$!*	@\$!!)=*
	hDdf	@\$@)%	^&#^%	#)(#&)	!))=)

; ft M>d tyf /f]huf/ k] 4Ě lj efu, gofFafg]j/ .

rgf]lx?

&-@! ul/al lgjf/0fsf nllft sfoqndx? buĚ Pj +j s6 lxdfnl lfqdf kofkt klġ g; sžf]/ clt u/lj sf]; Wof klġ ltg]lfqdf a9L ePsf]b]lvbġ o:tf nllot sfoqndx?sf]clw/f]hoJofkl lj :tf/ g); aĚĚof kĚlv rgf]l agžf]5 .

&-@@ k/Dk/fut ; fdf]hs dfġotfsf]?kdf /xžf]; fdf]hs lje]ls/0fn]lzlff / lj sf; sf cj ; /x?df ; ažf]; dfg kxF klġ g; Sgn]cj ; / gkfPsf juĚf ul/al Jofkt 5 eg]; lk / klj lw lj sf; h:tf plkfs]j j]4sf kĚf; x? klġ cj?4 xġ kužf 5g\ t; y{; a}hgtfsf]lzlff / lj sf; df ; dfg kxF kĚofpg'kĚlv rgf]l agžf]5 .

&-@# ; /sf/l, u}; /sf/l ; :yfx?, gful/s ; dfhsf] ; xeflutdf ; #flnt sfoqndx?sf]kltkm cto]ws dfqdf nllft ; dX; Dd klġ ; sžf]b]lvbġ . t; y{nllft ; dxn]k]olf ?kn]a9L eĚf a9L cflyš tyf ; fdf]hs lj sf; sfoqndsf]nfe kĚkt ug]j ftj /0fsf]; Ĥgf ug{rgf]lkĚf{/xžf]5 .

&-@\$:j /f]huf/l clej]4sf nflu n3' shf{Ps kĚj sf/l ; Ěġ ePsf]b]lvPsf]xĚf n3' shf{sfoqndx?nf0{; :yfut ub]j :tf/ ug{rgf]lkĚf}5 .

&-@% /f]huf/dhs cflyš ultj lwnf0{kĚo lb0{xfnsf]plkfs]j :t/nf0]j]4 ug{ ; xfos xġ]pRr'td /f]huf/l sf cj ; /x? ; Ĥgf ug{rgf]lkĚf{/xžf]5 .

&@^ pTkfbstj j [4 ugdf ofibfg kfofpg]>ddhs klj lwsf]vfh, klxrfg /
pkofu u/l o:tf klj lwsf]lj:tf/ clt ljs6 / bu0 lq;Dd kfofp
/fhuf/dvl cfly\$ j [4 ug{kig rgf}lkof(xf)cfPsf]5 .

* = S

p

= cfly\$ jif{@}%&. sf] thgdf cfly\$ jif{@}%*(df b}sf] kdv vfBfg afnlsf]p]kfbg != kl}ztn]j] ePsf] cfly\$ jif{@}%(^) sf] p]kfbgdf != kl}ztn]j] xg u0{sh p]kfbg &# nfv ^) xhf/ d} 6g kl}cgdfg 5 . cfly\$ jif{@}%(^) df vfBfg afnln]9fs}f]sh lf}km != kl}ztn]j] e0{## nfv #& xhf/ x}6/ /xg]cgdfg 5 . s] p]kfbgsf]a]b/ != kl}zt / afnln]9fs}f]lf}kmsf]a]b/ != kl}zt ePsf]; be} s] p]kbs]sf]a]b/)-\$ kl}zt dfq ePsf]kfOPsf]5 . cfly\$ jif{@}%*=%(df kdv vfBfg afnln] 9fs}f]lf}km cfly\$ jif{@}%&=%* sf] thgdf x]; ePtklg cfly\$ jif{@}%(^) df ;]lf}km a9}f]sf/Of kdv vfBfg afnlsf]p]kfbgdf s] j] xg uPsf]5 .

@ b}sf kdv gub]afnlsf]p]kfbg l:ylt cfly\$ jif{@}%(^) df ldl>t /x}f]b]v}5 . kdv gub]afnlx?sf]p]kfbgdf #& kl}ztn]j] e0{\$) nfv @) xhf/ d}g kl}tyf gub]afnln]9fs}f]sh lf}km != kl}ztn] j] e0{\$ nfv # xhf/ x}6/ kl}cgdfg 5 . o;/l, gub] afnlsf] p]kbs]df cfly\$ jif{@}%=%(sf] thgdf @% kl}ztn]j] ePsf] cgdfg 5 .

s] p]kfbgdf dx]k}f]of]bfg lbg]bnxg Pj -t/sf/l h:tf c}o afnlx?sf] p]kfbg cfly\$ jif{@}%=%(sf] thgdf a9}f]kf}5 . bnxg afnlsf] p]kfbg cfly\$ jif{@}%*=%(sf] thgdf cfly\$ jif{@}%(^) df @^ kl}ztn]j] xg u0{sh p]kfbg @ nfv %& xhf/ d}g xg]cgdfg 5 . To:t}k}k} tyf t/sf/l afnlx?sf]p]kfbg cfly\$ jif{@}%*=%(sf] thgdf cfly\$ jif{@}%(^) df sdzM(-\$ / !& kl}ztn]j] e0% nfv !* xhf/ d}g / !& nfv ^& xhf/ d}g /xg]cgdfg 5 .

\$ cfly\$ jif{@}%(df d}o s] afnlx?sf]p]kfbgdf vfBfg afnlx?sf] cz ^%@ kl}zt / gub]afnlx?sf]cz #=\$* kl}zt /x}f] cfly\$ jif{@}%(^) df vfBfg afnlx?sf]cz ^\$& kl}zt tyf gub]afnlx?sf]cz #%# kl}zt /xg]cgdfg 5 . To:t}sh afnl nufOPsf]lf}km d}b]vfBfg afnln]9fs}f]lf}kmsf]cz cfly\$ jif{@}%(^) df *(-@ kl}zt tyf gub] afnln]9fs}f]lf}kmsf]cz !)=* kl}zt /xg]cgdfg 5 .

% cfly\$ jif{@}%=%(df \$\$ nfv ^# xhf/ @& d}g vfBfgsf]cfjZostf e0{\$ \$ nfv \$# xhf/ \$(d}g vfBfg cfkl}{ePsf] cfly\$ jif{@}%(^) df \$% nfv &@ xhf/ ! ; o @\$ d}g vfBfgsf]cfjZostf e0{ \$^ nfv ^@ xhf/ (; o \$(d}g vfBfg cfkl}{xg]k}/Des cgdfg 5 .

dVo vfBfGg afnlsf]pTkfbg l:ylt

- *=^ wfg Mcfly\$ jif{@}%*÷%(sf]thgdf cfly\$ jif{@}%(^) df wgsf] pTkfbg)=* kltztn]36l \$! nfv ## xhf/ d3 6g xg]cgdfg 5 . wgsf] pTkfbstjdf klg cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]thgdf @@ kltztn]sdl cf0{ klt x36/ pTkfbstj @& d3 6g /xg]cgdfg 5 . wfgafnl nuf0Psf] lfkmdf eg] cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]thgdf !=* kltztn]j4 e0{ cfly\$ jif{@}%(^) df !% nfv \$% xhf/ x36/ klg]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@}%(^) df kjf{rndf wgsf]pTkfbg a9]kg dVbdf-rndf af9l, klx/f]/ dVb tyf ; b7-klZrdf-rnsf lhNnfx?df ; Vvf k/\$f] sf/0faf6 ; duof wgsf]pTkfbstjdf ; ldfGt xl; cfPsf]b]V65 .
- *=& ds}Mcfly\$ jif{@}%*÷%(sf] thgdf cfly\$ jif{@}%(^) df ds} afnlsf]pTkfbg #=(kltztn]a9u u0{!% nfv !! xhf/ d3 6gaf6 !% nfv ^ (xhf/ d36g klg]cgdfg /x3f]5 . ds}afnl nuf0Psf]lfkmdf klg !=@ kltztn]j4 e0{cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]* nfv @^ xhf/ x36/af6 * nfv #^ xhf/ x36/ klg]cgdfg 5 . lfkmsf]xsdf klZrdf-rn kxf8df sdl cfPtklg c6o lfdj j4 ePsf] sf/0f ; duof ds}pTkfbgsf] lfd / pTkfbstj ba)a93f]cgdfg 5 .
- *=*= ux" Mcfly\$ jif{@}%*÷%(sf]thgdf cfly\$ jif{@}%(^) df ux5f] pTkfbgdf ^=(kltztn]j4 e0{!@ nfv %* xhf/ d36gaf6 !# nfv \$\$ xhf/ d36g klg]cgdfg /x3f]5 . pTkfbstj klg ^# kltztn]a9u u0{ ; fnfvnf @d36g klt x36/ klg]cgdfg 5 . pGgt alp-lj hg Pj -dnvbsf] kof]df cfPsf]j4sf ; fy}lxp5sf] cgsh df}dn]uxFafnlsf]pTkfbg a9fpg d2t ku3f]cgdfg 5 .
- *=(= hf)MljzTtM t/f0 lfd]hf}afnlhf0{gub]afnlN]klt:yfkg ub]uPsf]/ gub]afnlklt thgfids ?kdf s[isx?sf]a9b]cfsif(n]ubf{hf}afnlsf] pTkfbg, pTkfbstj / lfkmdf jif]xl; f]dv 5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df #! xhf/ d36g hf}pTkfbg ePsf]df cfly\$ jif{@}%(^) df s]n df}dl cgshf]sf/0f pTkfbstjdf gu0o ; wf/ cf0{#@ xhf/ d36g klg]cgdfg 5 .
- *=!)= sf]Msf]afnlsf]pTkfbg k\$[t klg hf}afnl; u ldnbf]hNbf]b]V65 lsgeg] o; sf]lfdkm 36gnd t/f0 lfd}tla|kf065 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df sf]afnlsf]pTkfbg)=! kltztn]xl; cf0{@ nfv *# xhf/ d36g pTkfbg ePsf]df cfly\$ jif{@}%(^) df klg neuu lolt g]kl/df0df sf]pTkfbg xg]cgdfg 5 .

gub]afnlsf]pikfbg l:ylt

- *-!= pv'Mcfly\$ jif{@}%*÷%(df pvsf]pikfbg !=^ kl'tztn]j] e0{@@ nfv \$* xhf/ d]g ku\$]f] cfly\$ jif{@}%(^) df \$=@ kl'tztn]j] e0{@ nfv \$# xhf/ d]g kl]g]cgdfg 5. afnl nuf0Psf]l]qkm]df kl]g !=^ kl'tztn]j] e0{(xhf/ % ; o x]6/af6 ^) xhf/ \$; o x]6/ kl]g] cgdfg 5 .
- *-!@ t]hxg Mcfly\$ jif{@}%*÷%(df t]hxgsf]pikfbgdf @ kl'tztn]j] e0{! nfv # % xhf/ d]g ku\$]f] cfly\$ jif{@}%(^) df o; sf]pikfbgdf &-\$ kl'tztn]x]; cf0{! nfv @ xhf/ d]g dfq kl]g]cgdfg 5 . afnl nuf0Psf]l]qkm kl]g)^ kl'tztn]Coffids /x\$]kf005 . o; sf]sf/0fdf afnl 9fFf (Cropping Pattern) df kl/]t]g cfp]g' / p]gt alp-l]hg Pj + sl6gzssf]cefj /x\$]cgdfg ug{; ls05 .
- *-!# ; t]l]Mcfly\$ jif{@}%*÷%(df ; t]l]sf]pikfbg % # kl'tztn]36] u0{# xhf/ * ; o d]g]df em\$]f] cfly\$ jif{@}%(^) df o; df cem]sdl cf0{! }% kl'tztn]x]; x]g u0{# xhf/ \$; o d]g] dfq pikfbg x]g]cgdfg 5 . afnl nuf0Psf]l]qkm kl]g % # kl'tztn]36] u0{# xhf/ * ; o x]6/af6 # xhf/ ^ ; o x]6/ /x]g]cgdfg 5 .
- *-!\$ cfn'Mcfly\$ jif{@}%*÷%(df cfn'pikfbg !@! kl'tztn]a9l !\$ nfv &# xhf/ d]g ku\$]f] cfly\$ jif{@}%(^) df ; f]j]f]b/ nueu \$ kl'tzt sfod e0{! % nfv #! xhf/ d]g kl]g]cgdfg 5 . afnl nuf0Psf]l]qkm / pikfbs]j]df s]z]M#=# /)=@ kl'tztn]j] e0{l]qkm ! nfv \$) xhf/ x]6/ tyf pikfbs]j] !)=(# d]g kl't x]6/ /x]g]cgdfg 5. t/f0df bl]vPsf]zlt]nx/s]km:]?k cfn'pikfbgdf ck]ft ; w]f/ gcfPsf]dx; ; x05 .
- *-!% h6 Mcfly\$ jif{@}%*÷%(df h6sf]pikfbg # kl'tztn]j] e0{!& xhf/ d]g /x\$]f] cfly\$ jif{@}%(^) df s]n)-% kl'tztn]j] e0{pikfbg nueu loltg]/x]g]cgdfg 5 . afnl nuf0Psf]l]qkm !=# kl'tztn]a9l !! xhf/ * ; o x]6/ kl]g]cgdfg 5 .
- *-!^ lrof Mb]zsf]k]l{l]f]df Jofj ; flos ?kdf v]l ul/]cfPsf]l]rofsf]pikfbg cfly\$ jif{@}%*÷%(df %^ kl'tztn]a9l & xhf/ d]g ku\$]f] cfly\$ jif{@}%(^) df o; df !=! kl'tztn]j] e0{* xhf/ % ; o d]g kl]g]cgdfg 5 . v]l ul/Psf]l]qkm cfly\$ jif{@}%*÷%(df !@ xhf/ % ; o x]6/ ePsf]f] cfly\$ jif{@}%(^) df ; f]a9] !@ xhf/ ^ ; o x]6/ kl]g]cgdfg 5 .

=& skn Mbžsf]klZrdl lřđf Jofj ; flos ?kdf vřl ul/b}cfPsf] sknsf] pTkfbg cfly\$ jif{@}%÷%(df !#(džg kušřđf cfly\$ jif{@}%(^) df o; df &=(kltztn]j [4 e0{!%) džg klg]cgđfg 5 . ; fy}skn vřln] 9fsžř]lřđkm cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]\$%) xš6/af6 ^ ; o #^ xš6/ klg] cgđfg 5 .

=& o;/l cfly\$ jif{@}%*÷%(sf] thgđf cfly\$ jif{@}%(^) df kđv vfBřg tyf gub]afnlx?sf]pTkfbg] křoMa9šř] sřlsř]36šř]tyf sřlsř] j/]j/ /xšř]b]Mpsř]5 .

tfnsf * -s_ Msřř pTkfbgsf]pTkfbg] -sřhl÷xš6/_

pTkfbgx?	cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]oyfy{	cfly\$ jif{@}%(^) sf]cgđfg
vfBřg afnlx?		
wfg	2745	2675
ds}	1829	1877
uxF	1886	2009
sřřř]	1095	1092
hf}	1111	1151
gub]afnlx?		
třxg	719	669
cřn'	10902	10925
;řl{	987	962
pv'	37796	38776
hđ	1449	1438

;řř Mgřřnsf]sřř pTkfbgsf]kř/Des cgđfgsf]ljzřřř (-@^) ažřv_ sřřř Jofj ; fo kj4g tyf řřřř đxřřřř, sřřř tyf ; xsř/l đřřřno .

cřo afnlx?sf]pTkfbg l:řlt

=&(= bnřg Mcfly\$ jif{@}%÷%(df d';řř]df; , /x/, rgř, eđf; , uxt, v]/l h:řř bnřg afnlř]pTkfbgđf @=(kltztn]j [4 e0{sh pTkfbg @ nřv %) xhř/ džg /xšřřđf cfly\$ jif{@}%(^) o; df @^ kltztn]j [4 xg u0{@ nřv %& xhř/ džg klg]cgđfg 5 . afnlř]lřđkmtkm(!# kltztn]j [4

e0{cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]# nfv & xhf/ x\$6/af6 # nfv !! xhf/ x\$6/ xg]cgdfg 5 .

-@)= kmknh Mcfly\$ jif{@}%÷%(df kmknhsf]pTkfbgdf # kltztn]xl; cf0{ \$ nfv &\$ xhf/ d\$ 6g dfq pTkfbg ePsfdf cfly\$ jif{@}%(^) df cfk knlg]jif{(0n Year) xg\$]sf/Of o; df (-\$ kltztn]j [4 cf0{% nfv !* xhf/ d\$6g klg]cgdfg 5 . o; afnl]cf0\$]lfqkm cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]\$(xhf/ * ; o x\$6/af6 @# kltztn]a9g u0{%) xhf/ (; o x\$6/ /xg]cgdfg 5 .

-@! t/sf/l M cfly\$ jif{@}%÷%(df t/sf/l] pTkfbgdf cfly\$ jif{@}%&÷%* sf]j [4b/ !!=> kltztaf6 36g u0{% kltztn]dfq j [4 e0{!& nfv #* xhf/ d\$6g pTkfbg ePsfdf cfly\$ jif{@}%(^) df klg o; sf] pTkfbgdf plnyglo j [4 xg ; Sg]b]vb] . cfly\$ jif{@}%(^) df s]n !& kltztn]pTkfbg a9l !& nfv ^& xhf/ d\$6g klg]cgdfg 5 . ;fy} t/sf/l afnl]9fs\$]lfqkm o; jif{! nfv ^% xhf/ x\$6/ /xg]cgdfg 5 .

df} dl cj :yf

-@@ cfly\$ jif{@}%&÷% sf]lxp]ofddf s]n \$ ld-dl= jiff{ePsfdf cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]pQm cj]wdf s/la #(% ld-dl= jiff{xg u0{s]fhco pTkfbgsf]lg]dt cl3Nn]cfly\$ jif{sf]df}d cgsh /x\$]lyof]. t/ s]lfq b]l ksf]kn]kelfj t xg]qnd cfly\$ jif{@}%(^) df klg sfod]/x\$] kf0G5 . kjf{rndf /fkf0\$] ; dodf / dVbdf-rndf /fkf0KZrft\clws jiff{ af9l, klx/f] tyf 8afgsf] ; d:of /x\$]kf0of]eg]klZrdf-rn tyf ; b]-klZrdf-rndf afnl nufpg] ; do jiff{lx t xg klf]. ; dodf jiff{gx] nuf0; s\$]afnl]pTkfbgs]df xl; cfpq' :jfe]s x] o; w/l hf8f\$] df}ddf t/f0 lfq zltxn/n]u]t /x\$]t]t]xg afnl]df gsf/f]ds c; / kg{ uPsf]cgdfg 5 .

kzhco pTkfbg l:ylt

-@#= df; 'Mcfly\$ jif{@}%&÷% df @& kltztn]j [4 ePsf]df; 'pTkfbg cfly\$ jif{@}%*÷%(df @# kltztn]a9l sh pTkfbg ! nfv ((xhf/ d\$6g ku\$]df cfly\$ jif{@}%(^) df o; df @% kltztn]j [4 e0{@ nfv \$ xhf/ d\$6g klg]cgdfg 5 . sh df; 'pTkfbgdVb]; a\$Gf w] /f\$af6 ^\$=@ kltzt, To; kl5 v; l÷af\$, au7 / sv/faf6 s\$zM! (-%, && / &=@ kltzt pTkfbg xg]cgdfg 5 .

-@\$= bW / bUw kbfy(Mcfly\$ jif{@}%&÷% df @% kltztn]j [4 ePsf]bW / bUw kbfy\$]pTkfbgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(df ; wf/ cf0{#=# kltztn]a9g u0{

sh !! nfv %(xhf/ d36g ku\$fdif cfly\$ jif{@})(÷^) df o; df #-@
kltztn]j [4 e0{!! nfv (^ xhf/ d36g klbg]cgdfg 5 .

=@/= knh Mcfly\$ jif{@)%&. df %-% kltztn]a9\$]knhs]pTkfbg cfly\$ jif{
@)%*÷%(df ^= kltztn]a9y u0{# s/f\$ *\$ nfv @) xhf/ uf\$ xg
kbf]. cfly\$ jif{@})(÷^) df o; df #-% kltztn]j [4 e0{%% s/f\$ &\$
nfv uf\$ xg]cgdfg 5 .

=@^= df5f Mcfly\$ jif{@)%÷%(df df5sf]pTkfbg cfly\$ jif{@)%&÷%* sf]
\$=(kltztsf] thgdf % @ kltztn]a9y u0{#% xhf/ d36g ku\$fdif
cfly\$ jif{@})(÷^) df o; df \$-\$ kltztn]j [4 e0{#^ xhf/ % ; o d36g
klbg]cgdfg 5 . sh df5f pTkfbgdf df5kfy/L / c6o ; ftsf]lx:; f neu
a/fa/ /x\$]cgdfg 5 .

/f; folgs dn tyf p6gt alp-lahg

*=@&= /f; folgs dn Msfif ; fdulsf]sf/f3f/ ug]; :yfx?nf0{ahf/dvl agf0]ghl
lfq; u klt:kwf{ug{; Sg] tlofpgsf ; fy}lagf cgbfg /f; folgs dnsf]
sf/f3f/ ; ~rfng ug]p27o ln0{>l % sf]; /sf/n]ldt @)% (÷!÷!^ df
; flas sif ; fdul ; :yfgnf0{l] 36g ug] / ; f]; :yfgn]ul/cfPsf]sfdsf]
lgldt sif ; fdul sDkgl lnld6\$ / /fli6a alp-lahg sDkgl lnld6\$:yfkf
ug]lg0f6 u/\$]lyof]. lghl lfqsf]; xeflutn]/f; folgs dnsf]cfklt@f
; hetf cfPsf] / ; flas sif ; fdul ; :yfgn]ub]cfPsf]dnsf]cfklt@f sdl
cfPsf]; Goe@f sif ; fdul sDkgl lnld6\$sf]:yfkf kZrft\; flasdf /
xndf /f; folgs dnsf]sf/f3f/df 7hf] c6t/ cfPsf]kf065 . cfly\$ jif{
@)%*÷%(df ; flas sif ; fdul ; :yfgaf6 ePsf]/f; folgs dnsf]cfklt{
u| df #% xhf/ @ ; o (& d36g / G666df !(xhf/ & ; o !# d36g dfq
ePsf]f sDkgl ag]l5sf]cfly\$ jif{@})(÷^) df u| df ^) xhf/ % ; o ^(
d36g / G666df ## xhf/ ^ ; o \$\$ d36g klbg]cgdfg 5 . ; :yfgnf0{
sDkgl df kl/oft u/L lagf cgbfg sf/f3f/ ; ~rfng ubf{ cfly\$ jif{
@)%*÷%(sf] thgdf cfly\$ jif{@})(÷^) df ePsf]/f; folgs dnsf]
cfklt@f u| df &!^ kltzt / G666df &)-& kltzt j [4 xg u0{pT; fxhgs
pknlAw xfl; n ePsf]dfG; ls65 . /fli6a dn glt, @)%* cfly\$ jif{
@)%*÷%(d}; fj hlg e0; s\$]5 . /f; folgs dnsf]dNotkm; lkn]sf]
dNo ; dfG /x\$]5 eg]ol/of, 8l-kLp= / kf\$; sf]dModf l:y/ tf cfPsf]5 .

=@= p6gt alp-lahg M alp- lahgd lghl lfqsf]j9xf]; xeflut / /fxt
sfo6nd c6tu\$ klg ctoIws alp-lahg lj t/of ePsf]xbf p6gt alpsf]
pkof]df j [4 ePsf]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(df /fli6a alp-lahg
sDkgl ln= af6 wfg, ds;)uxFt/sf/L, d; 7f]/ h6sf]u/L # xhf/ \$; o ^)
d36g a/fa/sf]p6gt alp lj t/of ug]lnlo ln0Psf]f sh ldnfP/ # xhf/

\$* d36g a/fa/sf]alp-lahg lj t/Of ePsf]lyof]eg]cfly\$ jif(@)%(÷^)
sf]kyd cf7 dlxgdf ; a]dnf0{hDdf @ xhf/ ^ ; o #* d36gsf]nlo dVb]
! xhf/ & ; o ^\$ d36g a/fa/sf]p6gt alp-lahg lj t/Of ePsf]cgdfg 5 .

*=@(= l; #f0 Ml; #f0 ; DaGwl ljsf; cfofhgix? ; /sf/l :t/ tyf s[if ljsf;
j3af6 ; #fng xB} cfPsf]df cfly\$ jif{ @)%*÷%(df ; /sf/l
cfofhgix?af6 !& xhf/ % ; o * & x36/ / s[if ljsf; j3af6 ; #fng
ul/Psf l; #f0 cfofhgix?af6 % xhf/ !\$ x36/ u/l hDdf @@ xhf/ ^ ; o !
x36/ s[if of]o hldgdf Joj]:yt l; #f0 ; ljwf klg uPsf]5 . cfly\$ jif{
@)%*(÷^) df ; /sf/l :t/af6 @) xhf/ (; o & x36/df tyf s[if ljsf;
j3af6 ; #flnt cfofhgix?af6 % xhf/ % ; o &# x36/ u/l hDdf @^ xhf/
\$; o *) x36/ lf]kmdf Joj]:yt l; #f0 ; ljwf k3ofpg]sfo\$ /x36df
kyd cf7 dlxgf cjlwsf]pkn]Awnf0{x36f{ ; /sf/l :t/af6 @ xhf/ x36/df
tyf s[if ljsf; a3af6 @ ; o \$@x36/df l; #f0 ; ljwf klu; s3f]cgdfg 5
.

*#) l; #f0 ; jf zNs Mhn pkef]n] ; #f0 ; jf pkef] u/]jkt k]o3 afnlsf]
nflu l; #t lf]kmsf]cfwf/df ; jf zNs aen]pg'kg]Joj:yf 5 . l; #f0
cfofhgix?df ; eQm Joj:yfkg nfu" gx'h] l; #f0 sfo]no / ; eQm
Joj:yfkg nfu"ePk]5 hn pkef]n] ; yf]f/f l; #f0 ; jf zNs p7fpg]
ul/Psf]5 . hn pkef]n] ; yf]f]Joj:yfkslo ; xellutfsf]cgkftdf l; #f0
; jf zNssf] t]sPsf] cz ; l] ; yf]n] k]fpg] tyf af]l /sd >l % sf]
; /sf/sf]/h:j vftdf bflvnf xg]Joj:yf 5 . t/ k]fj sf/l Joj:yfkg /
; lfd ; yfut ; Argfsf]cefjdf ; fljssf]Joj:yf?k l; #f0 zNs p7g
g; ls/x36f] ; be]f0{b]6ut ub]Joj:yfkg / ; yfut ; wf/tk]tbf?stfsf
; fy ; wf/sf kof; x?sf]yfngl ug{nfluPsf]5 .

*#! sh s[if of]o hldg @^ nfv \$@ xhf/ x36/dVb]!& nfv ^^ xhf/ x36/
hldgdf dfq l; #f0 ; ljwf k3ofpg ; lsg] ; efjgf /x36df xfn; Dd l; #f0
; ljwf k3ofpg ; lsg]hldgsf]s/lj ^\$ k]tzt]n]xg]lf]kmm !! nfv @^
xhf/ ^ ; o ! x36/df l; #f0 ; ljwf k3ofpg ; lsPsf]b]vPsf]5 . To; df klg
jif{/ g]l; #f0 ; ljwf ku3f]lf]kmm eg]\$ nfv ^! xhf/ \$! x36/ /x36f]
cgdfg 5 .

*#@ s[if Cof Ms[if Joj ; fodf ; nlg t/ lj Qlo ; f]sf]cefj ePsf u]dlOf lf]gsf
hgtfsf]hljg:t/ psf:g s[if Cofn]dx]j kof{:yf]g cf]63f] ; be]df cfly\$
jif{(@)%*÷%(df s[if ljsf; j3af6 * ca{** s/f3 * (nfv s[if Cof
kjfx tyf ^ ca{((s/f3 &% nfv s[if Cof c; hl e0{cfly\$ jif{f]c]Gfodf
!^ ca{^& s/f3 #* nfv Cof aSof]f /xg uPsf]5 . cfly\$ jif{(@)%(÷^)
sf]kyd cf7 dlxgdf cfly\$ jif{(@)%*÷%(sf]; fl] cjlwsf]thgdf !&=
k]tzt]n]nufgl j]4 u/l ^ ca{# s/f3 \$ nfv Cof kjfx ePsf]5 . k]tt

nufgldVb]; j eGof a9l nufgl s[if pBfu, j Tlj vg tyf uffid lgdfif lfgdf
%! kltztn]ePsf]5 eg]; aeGof sd lrof, skn v[ltkn()=% kltztn]
dfq ePsf]5 .

*## ;fgf ls;fg lj sf; cfofhgf Ms[if lj sf; j \$af/f clw/fhosf %^ lhNnfd
; #flnt ;fgf ls;fg lj sf; sfoGnd cGtu\$ cfly\$ jif{@}%*÷%(df !*(
j 6f cfofhgix?af6 @** ufpRj sf; ;ldlt lfgsf ;fgf ls;fgx?nf0{; Jf
pknJw u/f0;lsPsf]5 . pQm cjlwdf a\$af6 x:tfGt/t !)& ;fgf ls;fg
; xsf/L ;:yf lnld6\$]#! lhNnfsf !)& ufpRj sf; ;ldtdf ; Jf k\$ofPsf
5g\ pkoQmsfoGndx?af6 u7g ul/Psf @\$ xhf/ @ ; o * & ; dXdf ! nfv
^* xhf/ !(;fgf ls;fgx? cfa4 ePsf 5g\ pQm cfly\$ jifGf ;fgf
ls;fg lj sf; cfofhgf tyf ;fgf ls;fg ; xsf/L ;:yfx?af6 qndzM?=#(
s/f\$ %* nfv tyf ?= \$! s/f\$ \$@ nfv nufgl Pj += ## s/f\$ ^% nfv
tyf ?= #@ s/f\$ ^^ nfv c; hl ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]
cGto; Dddf o:tf ;:yfx?sf]nufgldf /xl /x\$]/sd ?= *(s/f\$ (^ nfv
/x\$]Gf cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf ;fgf ls;fg lj sf;
cfofhgix?af6 ?= @@ s/f\$ ^ nfv nufgl e0{?=@! s/f\$ #% nfv c; hl
ePsf] / o; } cfly\$ jif\$] kyd ;ft dlxgdf ;fgf ls;fg ; xsf/L
;:yfx?af6 ?= @) s/f\$ # nfv nufgl e0{?=@! s/f\$!) nfv c; hl
ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgf; Dddf ;fgf ls;fg
lj sf; sfoGnd cGtu\$ nufgldf /xl /x\$]/sd ?= *% s/f\$ ^& nfv tyf
;fgf ls;fg ; xsf/L ;:yfx? cGtu\$ o; } cfly\$ jif{sf]; ft dlxgdf
nufgldf /xl /x\$]/sd ?= (* s/f\$ \$! nfv ku\$]5 . o:tf ;:yfsf
; b:o ls;fgx?n]; dX art :j?k ?=@& s/f\$ #(nfv ; sng u/\$f 5g\

*#\$ gkfn s[if cg; Gwfg kl/ibVms[if lfgsf ; d:ofx?sf]pRr:t/lo clwbog tyf
cg; Gwfg u/L ; d:of ; dfwgfsf pkfox? kQf nuf0{; j {fwf/Of hgtfsf]
cfly\$:t/ j [4 ugI p2]on]@)\$* ; fndf :yflkt gkfn s[if cg; Gwfg
kl/ibV]ljleGg afnldf k/Llf0f u/L xfn; Dd v[tl ugI tf} tl/sfsf]k/f
kofsh ; lxt \$# j 6f afnlsf !* & j 6f lj sf; Jhftx? l; kml/z ul/; s\$]5 .
; fy}k/Llf0f ul/Psf cGo hftx? l; kml/z xg]sd df /x\$] 5g\ kl/ibV]Ps
kl5 csf]afnl nufpg]; do (turn around time) 36fpg sd vlrGf]
klj lwx?sf]lj sf; ug\$] ; fy}hDnfsf]cj:yfdf rl; f]; xg]/ d?jf -Jnfi6_
/f] gnflg]rGggfy ! / rGggfy # tyf sf7df08f]pkIosfsf]nflu d?jf
/f] gnflg]df6f\$]pj {fzlQma9l ; xg]Ro'fsf]u0f:t/ /fd]xg]sf ; fy}a9l
pTkfbg xg] dGh>l @ / vdn !! h:tf wfgafnlsf hftx? l; kml/z
ul/; s\$]5 . o; \$]kl/0ff:d:j?k hDnfd rGgyfg # hfts]wfgn]s/la
) kltzt lfgkmn 9fsl pTkfbgdf %) kltztn]j [4 ePsf]5 . wfgsf]
pTkfbg a9fpgsf]nflu kl/ibV]lj sf; u/\$]System of Rice Intensification
(SRI) klj lw o; ; GbeGf dxIj k0f{5 . lbuf]?kdf s[isx?sf]hljg:t/

; wf/sf nflu sllf cg' Gwfg tyf lj sf; sf ; DefAotfx?nf0{bll6lj Gbdf /fvl
cg' GwfgfTds /0fglt ls6fg ul/Psf]5 .

*#% sllf ptkfbg cfoft tyf lgoff l:ylt MP; =cf06L=; l= ; dx cg' f/ cfly\$
jif{(@)*%÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf ?= # ca{(^ s/f\$!@ nfv j/fj/sf]
vfb a:t' tyf hljhGt' Pj +; tl{tyf k0 kbfx? lgoff ePsfdf cfly\$ jif{
(@)%(÷^)^ sf]; fxl cjlwdf ?= \$ ca{!* s/f\$ ^^ nfv j/fj/sf pkoQm
j:tx? lgoff ePsf]cgdfg 5 . To:t}cfly\$ jif{(@)*%÷%(sf]kyd cf7
dlxgdf ?= % ca{!& s/f\$ @\$ nfv j/fj/sf]pkoQmj:tx? cfoft ePsfdf
cfly\$ jif{(@)%(÷^)^ sf]; fxl cjlwdf ?= ^ ca{&& s/f\$ @(nfv j/fj/sf
j:tx? cfoft ePsf]cgdfg 5 .

*#^ gjf}ofhgf cjlwdf sllf lfqsf]cfly\$ j]4b/ jllif\$ cf}t \$=) kltzt
kfofpg]nlo /x\$fdif #-# kltztdfq ku\$]/ bzf}ofhgf cjlwdf o; nf0{
jllif\$ cf}t \$= kltzt kfofpg]nlo /flvPsf]5 . sllf lfqdf ck]ffs[
nufgl a9g g; Sg' ofhgf]klxn]/ rfyf]jifdf df}dsf]kltshfn]ubf{
sllfdf ptkfbg j]4 sd xg' ofhgf cjlwsf] t] j]jifdf :ofnf] 6d]j]h
l; #0df cgbfg x6f0PkI5 o; af6 cPsf]gsf/flds kefjn]; #0 lj :tf/df
kltsh c; / kg{h:tf sf/0fn]ubf{ck]ffs[?kdf sllf lfqsf]cfly\$ j]4b/
xfl; n xg g; s\$]cgdfg 5 .

rgf}lx?

*#& l; #f0 ; ljwfsf]dGbt' xg' :ofnf]6d]j]h]sf]lj:tf/ ck]ft ?kdf xg g; Sg'
ePsf ; ljwfnf0{:jtmklt ; fdllhs ; xlnotsf ?kdf ln0g]dfgl; stfn]
ubf{ l; #f0 k0ffnlx?sf] plrt dd{-; ef/df sll]ssf] ; xeflutf gxg'
ck]oflzt ?kdf cfpg]af9l klx/fh]l; #f0 ; Argf tyf l; krt lfqdf lft
klg' h:tf sf/0fx?n]sllf lfqsf]df}d dflysf]lge{tf cem]klg ljBdfg
/x\$fh]Psf]t/ sllf afnl]sf]ptkfbg tyf ptkfbs]j a9g ; s\$]5g eg]
csllt/ kefj]sf/l ; dg]osf cefjdf l; krt lfqdf ; d] ; 3g sf0qdx?
kofft ?kdf nhfg ; lsPsf]5g .

sllfdf kof] xg]ptkfbgsf ; fwgx? h:t}f; folgs dn, p0gt alp Pj -af-
lj?jfsf]cfklt0f lghl lfqnf0{; xeful u/fpg ylnPtiklg blu lfqdf
dnsf]cfklt{; he / ; xh gxhf dnvfbsf]plrt Joj:yfkgaf6 df6f\$]
uof:t/ sfod /fvl pj{ jgf0{/fv g /f; folgs dn kof] xg]lfqsf]df6f]
; DaGwl ; f'gf k4ltsf]lj sf; ug{; lsPsf]5g eg]p0gt g:nsf kzx?sf]
cfklt{tyf sllqdf uef]vfgdf ; d] ck]ft pkn]aw xg ; s\$]5g .

*#(vNnf l; dfgfsf]sf/0f l5d\$]l dh\$}x?j]f6 ; :tf]dModf sllf Pj -kzh6o
j:tx?sf]cfoft xg' sllf ; 8s lj :tf/ xg g; SgSf ; fy]lgsf; lnf0{s}0lj Gb'

agf0{p1kfbg ks0x?sf]lj sf; xg g; s\$]/ s[if j:t5f]lgsf; ldf ; d[
vf; }j [4 xg g; sl s[if p1kfbgd[ePsf]nufgl[s]plrt kltkm klkt xg
g; Sbf Psft/ bl36fnlg s[if ofhgfsf]cjwf/0ffc?k nlo xfl; n ug{lgbl
lf[gsf]nufgl tyf ; xsfo6f0{cfsli[ug{; lsPsf]5g eg]csf[lt/ s[ifnf0{
ahf/fldv tyf klkt:kwf{ds k[fsf] ?kdf lj sf; ug{g; Sg' cem} klg
rgf[ls]?kdf /x\$]5 .

*-\$) gub]afnlsf]?kdf /x\$]lrof tyf skn v[lsf]lj :tf/ u/l uof:t/oQmlrof
tyf skn p1kfbg ug{o; ; DaGwl cijZos clVbog tyf cg'; Gwfgsf]sdnf0{
kefj sf/l ?kdf cl3 a9fpg g; Sg'csf[r]gf[lsf ?kdf /x\$]5 .

*-\$! Jofj ; flos kzkfngn]klyldstfk[kt s[if pBf[usf] bhf{gkfp; kz' tyf
d[;o cg'; Gwfg / vfB uof:t/ ; DaGwl eflts kjf[uf/ kof[kt gxb' /
cg'; Gwfgaf6 lj sl; t klj lwx? kof[kt ?kn]ynf[uf gklghf0{klg rgf[lsf]
?kdf /x\$] 5g\

*-\$@ s[if lf[; u ; DalGwt ; 3- ; yfsf] ; Woflds j [4 ePtklg o; lf[gsf]
; yfut lj sf; , Jofj ; flos blftf; ; [f] kl/rfng / sf/f[uf/ cilbdf uofflds
lj sf; xg g; s\$]tYo csf[dx]kj kof[kt; d:ofsf ?kdf pkl:yt 5 .

(= pBfU, ko6g tyf ; /sf/l ; :yfg

; dxut cfbflus ptkfbg l:ylt

(= cfly\$ jif() %* ÷% (sf]kdv cfbflus ptkfbgsf]l:yltnf0{lj Zn}0f ubf{s}l
vfB kbfsf]ptkfbgdf j] ePsf]b]v65 . o:t}sf7 tyf sfi7 j:t' c6o
/f; folgs ; fdfg, /j/sf ; fdfg, knli6ssf ; fdfg, wft'afx\$sf vlghh6o
j:t' kmfd tyf l:6nsf ; fdfg, d7lg jfx\$ c6o Hofjn pks/0f, ljBtlo
tyf cfbflus pks/0f cflbsf]ptkfbg cfly\$ jif{@}%&÷%* s f]thgdf a9\$]f
5 . pNn]o ?kdf ptkfbg a9\$]f s7l j:tx?df rfrprf && d36g, lrgl #
xhf/ * ; o * & d36g, lrof \$; o ** d36g, kzbfgf ^ ; o \$(d36g,
jg:klt fo"# xhf/ ^ ; o #@ d36g, ; fjg * ; o !) d36g, whf]fjg %)
d36g, l; d06 !& xhf/ (; o @ d36g, l; Gyl6s sk8f % nfv !* xhf/ ld6/
hQf # % xhf/ hf\$]f, knf0p8 @\$ xhf/ ju]kn6, ; nf0{@# xhf/ u| , r]kn !
nfv (\$ xhf/ hf\$]f, kmfd]58, cfln; \$ xhf/ \$(d36g= hl=cf0Pr=al=
tf/ ! xhf/ ! ; o & d36g, Jof6k!! nfv ^ xhf/ j6f, knli6ssf ; fdfg # @
d36gn]j] ePsf]b]v65 . o; cfly\$ jif{df lj:s6, ; j f, xNsf k0 kbfsf
lj0/, dlb/f, r7f6, sfuh, la8l, ; tl sk8f, h6sf ; fdfg, kzf]wt 5fnf,
sfuh, 06f-6fon, kl=el=, l= tf/sf]ptkfbg 60g cgkftn]36\$]f]b]v65 .

(=@ cfly\$ jif() (% ÷ ^) df eg]clwsfz vfB tyf k0 kbfsf]ptkfbg cfly\$ jif(
@) %* ÷% (sf]thgdf a9g]cgdfg 5 . o; /l ptkfbg a9g]j:tx?df rfrprf
! xhf/ \$; o \$) d36g, la:s6 ! ; o (* d36g, ; j f && xhf/ ln6/, lrof %
; o & (d36g, kzbfgf ! xhf/ * ; o (# d36g, xNsf k0 kbfsf{!! nfv ^ %
xhf/ ln6/, la8l ! s/f\$ \$) nfv lvNnl, kzf]wt 5fnf @ nfv (# xhf/
ju]kn6, hQf !\$ xhf/ hf\$]f, whf]; fag ! ; o &% d36g, l:6nsf ef8f-j t6 &
d36g, kl=el=, l= tf/ ! xhf/ % ; o &! ls=dl= Jof6k^) nfv (^ xhf/ j6f,
lrgl (xhf/ * ; o ^ \$ d36g, lj0/ @ nfv (^ xhf/ ln6/, dlb/f # nfv #
xhf/ ln6/, r7f6 % s/f\$ * & nfv lvNnl, l; Gyl6s sk8f \$! nfv & ^ xhf/
ld6/, h6sf ; fdfg # xhf/ & ; o ^* d36g, sfuh @ xhf/ (d36g, ; fjg &
xhf/ * ; o ^ d36g, ; nf0{ nfv \$! xhf/ u| , knli6ssf ; fdfg @ ; o * \$
d36g, l; d06 && xhf/ % ; o * (d36g, 06f-6fon % @ nfv # xhf/ uf\$],
kmfd]58, cfln; @# xhf/ (; o \$) d36gn]a9l ptkfbg xg]b]v65 .
; dxut cfbflus ptkfbgdf ; dfj z ul/Psf ! ^ ju\$]f ## cfbflus j:tx?dwb]
s]n ^ j6f j:t\$]ptkfbg cfly\$ jif{@}%* ÷% (sf]thgdf 36g]cgdfg 5
h; df jg:klt fo"#) xhf/ \$; o (@ d36gn] ; tl sk8f @ nfv \$ xhf/
ld6/n] knf0p8 @ nfv *! xhf/ ju]kn6] :6faf\$]# ; o ! d36gn] r]kn %
nfv *! xhf/ hf\$]n]/ hl=cf0Pr=al=tf/ ! xhf/ @ ; o d36gn]sd xg]
cgdfg 5 .

:dxut cfbflus ; r'sf° l:ylt

(#= cfly\$ jif{@)%&÷%* df ^# kl'tztn]j [4 ePsf]; dxut cfbflus ; r'sfí
-cfwf/ jif{@)\$#÷\$\$ 0 !))_ cfly\$ jif{@)%*÷%(df cfP/ nueu @
kl'tztn]dfq j [4 xg ku\$]5 . o; jif{vfB ; dXsf]; r'sfí \$= kl'tztn]
j [4 ePsf]5 . o:t}hQfsf]; r'sfí \$=(kl'tztn]sf7 tyf sfi7 j:t\$]@
kl'tztn] c6o /f; folgs ; fdgsf] !-@ kl'tztn] /a/sf ; fdgsf] #=(
kl'tztn] knfi6ssf ; fdgsf]@ kl'tztn] wft' afx\$sf vlghh6o j:t\$]
\$=(kl'tztn] kmfd tyf l:6nsf ; fdgsf]# kl'tztn] dZlg afx\$ c6o
Hofjn pks/0fsf]#^ kl'tztn]/ lJBtlo tyf cfbflus pks/0f cflbsf]##
kl'tztn]j [4 ePsf]b]Vpsf]5 . o; afx\$ k0 kbif{; dXsf]#-% kl'tztn]
; tLh6o k0sf]!-* kl'tztn] nQfsk8fsf])-\$ kl'tztn] 5fnf / 5fnfsf
; fdgsf]!-& kl'tztn]/ sfuh tyf :6Zg/l ; fdgsf])-& kl'tztn]cfly\$
jif{@)%&÷%* sf] thgdf ptkfbg ; r'sfí 60g xg ku\$]5 . pkef]u
; Argdf kl/j t6, pkef]u lfdtdf xl; , lgoft 9fFdf kl/j t6 / cf6tl/s
; fdflhs kl/jZ cfbflus ptkfbg ; r'sfí 36g\$ sf/0f xg\

(\$= cfly\$ jif{@)%(&^) df eg]cfly\$ jif{@)%*÷%(sf] thgdf clwsfz
cfbflus ; r'sfídf j [4 xg]cgdfg 5, oBlk sh ; r'sfí rlixF&# kl'tztn]
36g] b]V65 . o; cg'f/ k0 ; dXsf]%^ kl'tztn] ; tLh6o k0sf] *-%
kl'tztn] nQfsk8fsf]!%@ kl'tztn] 5fnf / 5fnfsf ; fdgsf](-@ kl'tztn]
hQfsf] !^ kl'tztn] sfuh tyf :6Zg/l ; fdgsf] \$=(kl'tztn] c6o
/f; folgs ; fdgsf] !! kl'tztn] knfi6s ; fdgsf] !&^ kl'tztn] wft'
afx\$sf vlghh6o j:t\$]@ (kl'tztn] kmfd tyf l:6nsf ; fdgsf] !&=
kl'tztn] dZlg afx\$ c6o Hofjn pks/0fsf]!@& kl'tztn]/ lJBtlo tyf
cfbflus pks/0f cflbsf] \$-\$ kl'tztn] ptkfbg a9g] cgdfg 5 . o; jif{
; r'sfí 36g] cgdfg ul/Psf j:tx?df k0v :yfg vfB ; dXsf]5 h; df
cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]e6f @!=(kl'tztn]xl; cfp]g]b]V65 . o; sf]dh
sf/0f jg:kl't fo\$]; r'sfídf #)=* kl'tztn]sdl cfp]g'xf]hals o; afx\$
vfB ; dXsf c6o ; a]j:t\$]; r'sfí a9g]b]V65 . jg:kl't fo\$]ef/t lgsf;l
sf]f tfl]sPkl5 ptkfbg 36g u0{; r'sfídf o:tf]kl/j t6 b]Vg]cgdfg ug{
; lsg5 . cfbflus ; r'sfí 36g]cgdfg ul/Psf c6o j:tx?df sf7 tyf sfi7
j:t\$]#\$(kl'tztn]/ /a/sf ; fdgsf]!!-\$ kl'tztn]36g]cgdfg 5 .
o;/l ; dxdf u0fgf ul/Psf ## cfbflus j:t6Vb]s]n \$ j:t\$]xsdf
; r'sfí 36]fklg ; dudf x]f{clwsfzsf]a9g]cgdfgnf0{; sf/flds ?kdf
lng ; lsg5 .

pBf]udf ljbZl nufgl

(=% bZsf] cfbflus klqmfdf kFl, dfgjlo Pj+k]s]ts ; fwgsf] clwstd
kl/rfng u/l cy{loj:yfnf0{; an, ultzln Pj -kl't:kwf]ds jgfp]g ljbZl

nufgl Pj +klj lw x:tfGt/Of cfjZos 5. ljbZl nufglaf6 kFl, cfwlgs
klj lw, Joj:yfkg / kllj lws ;lk, cGt//fi6a ahf/df kxF, klt:kwf{ds
Jofj ; flos ; :sf/sf]lj sf; h:tf ; fwg, ; ft / Jofj ; flos uOfx? /fi6df
lelqg u0{cfBflus lj sf; dfknf\bZsf]cfly\$ lj sf; df dxlj kOf{ofUbfq
kUg]xG5 . cfly\$ jif{@}%&.* df hDdf cfofhgf nfut ?=& ca{(! s/f\$
&^ nfv ePsf (^ pBfUx? jD]zs nufgl df :yfkf ug{:jls[lt lbOPsf]
lyof]eg]cfly\$ jif{@}%*÷%(df cfofhgf nfut ?=# ca{#) s/f\$ (^
nfv ePsf &^ pBfUx? jD]zs nufgl df :yfkf ug{:jls[lt lbOPsf]kG5 .
cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd bz dlxgdf ?=# cj{\$) s/f\$ # \$ nfv
l:y/ kFl ePsf / ?=# ca{^} s/f\$!) nfv hDdf cfofhgf nfut ePsf
%(j6f pBfUx?nf0{ghl ljbZl nufgl df :yfkf ug{cglit kbfq ul/Psf]
5 . o; /l ; do; fklf, Jofj xfl/s, pbf/ Pj -v/nf glltsf]cj nDj gáf/f ljbZl
nufglnf0{cfslif ug] kof; :j?k cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd bz
dlxgf; Dddf jD]zs nufgl df hDf * ; o @% j6f pBfU :yfkf ug{:jls[lt
lbOPsf]v]@ j6f pBfU aG ePsf 5g\eg]&! j6f pBfU sf]btf{g}vf/h
ul/Psf]5 . o; ksf/ btf{vf/hl / aG ePsf afx\$ afBl & ; o #@
pBfUx?sf]sh l:y/ kFl ?=# ca{*} s/f\$ #(nfv /x\$]5 eg]sh
kl/of]hg nfut ?=&# ca{ \$! s/f\$ #) nfv /x\$]5 . ol pBfUx?df hDdf
?=# !(ca{&@ s/f\$ \$% nfv jD]zs nufgl ePsf]b]vG5 . ol pBfUx?
; rfnngdf cfPkI5 *) xhf/ & ; o (& g]fnl gful/sn]yk /fhuf/Lsf]cj ; /
klt ug]g\

(^ cfly\$ jif{@}%*(df :jls[lt lbOPsf &^ pBfUx?dVb]#& j6f pBfU
cfBflus ptkfbg, !# j6f xf0n / l/; f\$ @) j6f ;]f pBfU / Pp6f prhf{
lfq; ; DjalGwt /x\$]5 g\eg] j6f lgdf tyf s]f lfq; ; DjalGwt 5g\
dhsut nufglaf6 xhf{@) j6f pBfUdf ef/t, !@ j6fdf rlg, * j6fdf
hfkf, & j6fdf ; eQm/fho cd]sf, \$÷\$ j6fdf blif sf]of / hdgl, @÷@
j6fdf ahfot, 06fnl, 0h/fon / kll]of08 clg !÷! j6fdf ci6]nof, Sofgf8f,
aunfbZ, Uj f6dfnf, dn]zof, g] /Nof08\, GohNof08, kfls:tfq, l; wfk/,
:jl6h/Nof08, tf0]fg / 6sl{; nlg /x\$]5 g\
;

(& cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd bz dlxgdf :jls[lt kbfq ul/Psf %(
pBfUx?df @) j6f cfBflus ptkfbg, !& j6f xf0n / l/; f\$!! j6f ;]f
pBfU / ^ j6f lgdf pBfUx? ; ; DalGwt 5g\eg]# j6f prhf{lfq / @j6f
cfjf; lfq; ; DalGwt 5g\
(j6fdf rlg, ^ j6fdf hfkf, % j6fdf blif sf]of, % j6fdf cd]sf, @÷@
j6fdf kfc; , hdgl / kfls:tfq tyf !÷! j6fdf 0/fg, 0h/fon, dn]zof, gj
lkrnlkG; , l; wfk/ / l/; of ; nlg /x\$]5 b]vG5 .

sxl pBfux?sf]pIkfbg lfdtfs]pkofu

(=* sxl 5flgPsf pBfux?sf] pIkfbg lfdtfs] pkofu]sf] l]Zn#0f ubf{lrgl pBfux]sf] lfdtf pkofu]df cfly\$ jif{@}%&÷%* sf] thgdf cfly\$ jif{@}%*.(df sdl cPsf]b]V]Psf]5 eg]c6o pBfux? r7f6, l; d06, lj o/, ;nf0{/ h6sf ;fdgsf]lfdtfs]pkofu]df j[4 ePsf]b]V]G5 . cfly\$ jif{@}%*.(df sh pIkfbg lfdtdVb]r7f6 / h6 pBfux]qndzM^* kltzt / &\$ kltzt lfdtf pkofu u/\$f]b]V]G5 . o:t}lj o/, ;nf0{lrgl / l; d06 pBfux?n]qndzM^\$ kltzt, %(kltzt, \$) kltzt / \$% kltztn]lfdtf pkofu u/\$f]b]V]Psf]5 .

cfBflus lqsf]j tdfg l:ylt

(=(cfBflus klti7fgx?sf]:yfkf, ; #fng / kj46sf]nflu cfjZos kgJeflts kJfuf/ Pj -e6o ;ljwfx? kfbg u/l cfBflus l]sf; df 6]f k7ofpg]p2]on] cfBflus lqsf]sf]:yfkf u/Psf]xf]. j tdfg cj:yfdf jfnh, xdf, kf6g, gkfnuh, w/fq, kfy/f, j6jn, e0nk/, jL/0gu/, wgs6f / /fhj/fh ; d] u/l sh !! j6f cfBflus lqsf] :yfkf ePsf 5g\ oldVb]wgs6f cfBflus lq lgdffwlg cj:yfdf 5. cfBflus lq Joj:yfkf lnd6\$ cttufsf cfBflus lqsf]df sh ?=!%*) s/f\$ l:y/ kflsf]?kdf nufgl ePsf]5 . cfBflus lqsf]sh lqkm % xhf/ & ; o ^ /f]gl hldgdVb] % xhf/ *# /f]gl hldg l]sl; t cj:yfdf /x\$]5 h; dVb]# xhf/ # ; o & ^ /f]gl hldg ljle6 pBfux?nf0{ef8fdf lb0Psf]5 . ol cfBflus lqsf]df #\$\$ pBfux? ; #fngdf /x\$]5 g\ lgdffwlg pBfux?sf]; wof %\$ /x\$]5 eg] ** pBfux? a6o ePsf 5g\ cfBflus lqsf]df :yflkt pBfux?n]sh !\$ xhf/ @ ; o &# hgfnf0{/f]uf/l kfbg u/\$f]5 g\ xfn; Dd gjfsf6, hgsk/, 0nfd, lrtjg, enkf, s6fnl, s6rgk/, bfE, sfe]nf-rf\$, tgxFcflb ; d]df u/l dh5sf ljle6 !^ e6f a9l :yfgx?df cfBflus lq :yfkfy{; eJotf cVbog ; Dk6g e0; s\$]5 .

gkfn cfBflus l]sf; lgud

(=) gkfn cfBflus l]sf; lgudn] cfBflus nufgl]sf] dVbdaf6 cfBflus l]sf; df ; 3fp k7ofp]cfPsf]5 . lgudsf]nflu bl3\$fnlg ; f]sf]cej / cf6t/s ; f] oy]6 gx6f pBfux?sf]:yfkf / ; #fngfy{lgudaf/f lj tl/t C0fsf]kl/df0f tlj|?kdf 36b}cfPsf]b]V]G5 . cfly\$ jif{@}%&÷%* df lj tl/t C0fsf]thgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(df %-% kltztn]36\$]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df lj t/0f ePsf]sh C0f /sddVb]xf6n / ko6g lqdf !) = kltzt, 7hf pBfudf %=(kltzt / l]ljw pBfux?df # \$ kltzt /x\$]k]f0G5 .

(=! cfly\$ jif{@)%^(÷^) sf]kyd cf7 dlxgdf lgudn]ljt/0f u/\$f]C0f /sdsf]c]n]sf\$g ubf{cfly\$ jif{@)%*÷%(sf];xl cj]w]sf]thgdf ^%& kltztn]xl; cf0{?=@ s/f\$!(nfvdf em\$] 5 . ;fy}c; hltkm(klg ;dl]ff cj]wdf &(@ kltztn]xl; cf0{?=@ s/f\$ #^ nfvdf ;ldt ePsf] 5 . o; cfly\$ jif{df lgudaf6 ePsf]shf{kj]fxsf]*!*=* kltzt cf\$fl]us p]kfbgdf, !#*=* kltzt xfn pBf]df / \$^ kltzt ;]f pBf]df k/\$]5 eg]c6o lj]w pBf]df gu0o kj]fx ePsf]5 . lj]ut s]l jif\$]v lguddf nufgl sf]sf]cefj]n]ubf{kl/of]hg] kj]46, C0f :j]s]t / C0f e0]ng]df kef]s]f/tf c]pg ; s\$]56 . bl3\$fnlg k\$]t]sf]nufgl]nflu bl3\$fnlg ;]t] pkn]w gePaf6 nufgl sf]sf]cefj sfod}5 . o; kl/l:yltnf0{ bl]6ut u/l xfn;Dd klg c; hl sfod] dfq ;ldt x\$]cf0/x\$]lgudn]ca c]6t]s ;]t] kl/rfng ug]p2]on]lgs6 el]iod]j]f]f]ho a]s]E ; d]s]sf]so{ u/l ; j} ;fwf/0faf6 d2tl lg]f] ; sng ug] ;]t] ag]Psf]5 .

3/]' tyf ;fgf pBf]x?

(=!@ 3/]' tyf ;fgf pBf]x?sf]:y]k]g / ;fngaf6 dh]ss] cfly\$ tyf ;fd]f]hs lj]sf; df ; sf/]f]ds kef] kg]e0{ul/al lg]f/0f / /]huf/l kj]46df ; d]t] k]ol]f cg]sh kef] kg]b]6sf]f] ln0{; 3g j]s]E sfod]nd c]tu} ;fgf tyf 3/]' pBf]x?nf0{C0f kj]fx ul/b}cf]Psf]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(df clw/f]hos] kf]F lj]sf; l]f]x?df sh ! xhf/ @ ; o \$^ pBf]x?sf]nflu ?= ! \$ s/f\$ %\$ nfv C0f kj]fx ul/Psf]yof]. cfly\$ jif{@)%^(÷^) sf]kyd ^ dlxg]sf]c]lwdf sh %&) pBf]x?sf]nflu ?= % s/f\$ # \$ nfv shf{k]b]fg ul/Psf]5 .

(=!# cfly\$ jif{@)%*÷%(df btf{ePsf] 3/]' tyf ;fgf pBf]x?sf]; Wof cfly\$ jif{@)%&÷%* sf]thgdf ^=@ kltztn]a9l sh (xhf/ * ; o () ku\$]f] 5 . pBf]sf]l]s]l; d cg' f/ k]0e6 knd]x? cfly\$ jif{@)%*÷%(df %=* kltztn] / ;fer]f/l knd]x? @(-@ kltztn]a9\$]f 5g\eg]k]0e6 ln]d66 knd]f]btf}; Wofdf %# kltztn]sdl cf]Psf]5 . o; /l g}btf{ePsf] 3/]' tyf ;fgf pBf]x?df ePsf]nufgl]sf]cgk]tdf klg %% kltztn]j]4e0{sh ?= & c] {&@ s/f\$ nufgl ePsf]5 . cfly\$ jif{@)%^(÷^) sf]kyd cf7 dlxg]sf]c]lwdf % xhf/ ! ; o !^ 3/]' tyf ;fgf pBf]x? btf{e0{sh ?= # ca{nufgl ePsf]cg]dfg 5 .

cf\$fl]us Joj ; fo lj]sf; klt]i7fg

(=!\$ cf\$fl]us lj]sf; sf nflu pBdz]ntf, u0f:t/0Qm]Joj:y]k]g, kl]lw / k]l]lws hg]z]Qms]f]lj]sf; ug]n]lo /x\$]f]o; klt]i7fgn]gof]Joj ; fo l; hg]f, Joj ; fo Joj:y]k]g, pBdl lj]sf; klt]z]f]of sfod]nd? nufot k/fdz};]f tyf pBf] Joj ; fo ; Dj]Qwl cg' Q]f]g]f]ds sfod]nd? ; fng ub] cf]Psf] 5 .

kliti7gáf/f cfly\$ jif{@}%*÷%(df sh & ; o @! hgfnf0{ljeGg ljifodf
; kdh\$ klzlf0f lbg]nlo /flvPsf]f nlo eGof #!-@ klitztn]a9l cyff\(
; o \$^ hgfnf0{klzlf0f lb0Psf]lyof]. o; u/l cfly\$ jif{@}%(^÷) df sh
% ; o @) hgfnf0{klzlf0f lbg]nlo /flvPsf]f cf7 dlxgfsf]cj lwdf @ ; o
!\$ hgfnf0{klzlf0f lb0; lsPsf]5 .

vfgl tyf eue{

(=!% sf7df8f]pkiosf nufotsf !\$ lhlnfdf #) j6f vfglx?sf]lg/lif0f tyf
jftfj/0flo cgludg ug]sfo{e0/x\$]5 . to:t}vfglhG0 pBf] kj4G
cGtu\$; v] , wgsbf / ; Nofgdf l; d]6 u\$, rg9Ef pBf] kj4G ug{tyf
sf7df8f] lbF pBf] kj4G ug{8f6f kofsh tof/ u/l lasl lj t/Of tyf
k]t k]tjx?sf]dNofsg ug]sfo{e0/x\$]5 . ; fy}DoflBl, kj\$, sf:sl /
bfE lhlnfsf]efule\$ gSzf k\$zfg ug]sfo{ ; v] , dsjfgk / wflbE
lhlnfsf] b' ; j]g ; DaGwl clwog sfo{ e}xjf / nldagl lfqsf]e"
Ol-hlgol/E tyf e}jftfj/0flo cG]f, Ol-hlgol/E eue{ zx/L tyf
jftfj/0flo eue{/ efule\$ vt/f cfsng (Geo-hazard Assessment)
h:tf sfo{?sf]; ~rfng e0/x\$]5 . o; /l g}sf7df8f]wof; j] ; ~rfngtkm
lgoldt ?kdf dd\$; ef/ tyf cgludg e0/x\$]5 .

(=^ /fli6e e\$Dkdfkg s]b|; ~rfng cfof]hgf cGtu\$ sf7df8f]e\$Dkdfkg s]b|
/ ; v] e\$Dkdfkg s]baf6 clw/flhof ljeGg 7fpEf cj:yt @! j6f
e\$Dkdfkg s]b? ; rf? ?kdf ; rfng e0/x\$]5g\ ol s]b?af6|x/lf0f
e\$Dksf]/\$8(ug]ul/Psf]/ \$ /\$6/ :s]h eGof a9lsf]e\$Dk cfPdf ! 306f
leq ; rf/dflvddf k7f0{ ; j{fwf/0fnf0{hfgsf/l u/f0G5 . :t/lo efule\$
gSzf tof/ ug{; xfos dflgPsf]b' ; j]g tyf ef]l]hs ; Rgf k]ffnl -
hl-cf0P; = kof] ug{; Sg]lfdtfsf]lj sf; e0{sf7df08f} kfy/f pkiosf,
abjn tyf w/fg gu/kflnsf]f OlGhlgol/E tyf jftfj/0flo efule\$ gSzf?
tof/ ePsf 5g\ pQmgSzf? zx/L of]hgf, e}pkof] of]hgf, zx/L lfqsf
effts kjff/ /lj sf; lgdff sfo{ km]d]f Joj:yfkg, k]lf0f lgoGof tyf
vfg]fglsf]ju0f tyf jftfj/Of ; Af0f sfo{f pkof]l xg]x] gu/kflnsf?n]
ltgsf]pkof] ul//x\$]5g\

koGg

(=& g]fn eD0fdf cfPsf koGsx?sf]; wof, ltgsf]j]b/ tyf a; f0 cjlwsf]
lj Zn]of ubf{@}%& kf]b]v @)%* kf]sf]cj lwdf @@-! klitzt / @)%*
kf]b]v @)% (kf]sf]cj lwdf koGs ; wofdf @%-! klitztn]sdl cfPsf]5 .
@)%& kf]b]v @)%* kf]sf]cj lwdf kl]t koGssf]; /b/ a; f0 cjlw !=(
lbg /x\$]f @)%* kf] b]v @)% (kf]sf]cj lwdf kl]g ; /b/ a; f0 cjlw
nueu p:t}cyff\!=(lbg g}sfod xg uPsf]5 .

d-hlff (!
kj flo ko6g lqdf ePsf sxl ultlwx?

?? >l % sf];/sf/n]kj flo ko6g kj46sf]nflu gkfn clw/fhosf yk !#
lxdlv/ clyf jif{%)^(^ sf]z/b Ctblv nfu"xb]u/l / c? %)
lxdlv/ ; u/dyfi ; kmn cf/f]0fsf]:j0f{dxfl];jsf]pknlodf @(d]@)#
blv nfu"xb]u/l kj ff/f]0fsf]nflu vhf u/3f]5 . o;af6 dh5sf]kj flo
ko6qsf] ljsf;df ; xofu klqsf ; fy}lk5l8Psf lqsf] ljsf;df ; d]t
pln]yqlo ; 3fp klq5 . o;/l kj ff/f]0fsf]nflu xfn;Dd vhf ul/Psf
lxdlv/sf]sh ; Wof ca # ; o ^ kl3f] 5 .

?? ljbzl kj ff/f]0f bn;u clqjfo{ ?kdf Pshqf ; Dks{ clwsf /xqkg
Joj:yfnf0{; zflq u/l ^,%) ld6/ eGf sd prf0sf]kj ff/f]0f uq{; Dks
clwsf cfjZos gkg]Joj:yf ul/Psf]5 . Io:tf lxdrlx?sf]; Wof hDdf
!@! kl3f]5 .

?? ; b' klZrdf-rn lqsf @ j6f lxdrlx?df ; g\@))@ blv @))% ; Ddsf
nflu cf/f]0f jfktsf]; nfdl b:t7 k07kn]ld6f ul/Psf]5 .

?? kj ff/f]lx? cfslif gePsf gkfn clw/fhoe/sf ljle6g \$) j6f
lxdlv/x?df ; q\@))@ blv # jifsf nflu cf/f]0f jfktsf]; nfdl b:t7df
&% kl3tzt 56 lbq]Joj:yf ePsf]5 .

?? kj ff/f]0f cgdlt klsofnf0{; /n / ; xh tlofpgsf]; fy}c6o ; d;fdlos
; w/x? ; dfjz u/l gofKj ff/f]0f lgodfjnl, @)(hf/l ePsf]5 .

?? ; jfr lzv/ ; u/dyfi æ;fdfo dfuæ af6 cf/f]0f ubf{nfllg]; nfdl b:t7nf0
; w/x? u/l ! hgfb]v ^ hg; Ddsf nflu ljz] /f]06l lqwf]0f ul/Psf]5 .

?? gkfn clw/fhoel/ cf/f]0fsf nflu vhf ul/Psf ; Dk0f{ lxdlv/x?df
akn]d]f Joj:yfkg w/f]0æ lng]u/l clw/fhoJofkl kb]0f lgo60fsf]Joj:yf
ul/Psf]5 .

?? hn0qfsf nflu clw/fhosf lqDqnlvt % j6f qblv08x? vhf ul/Psf] 5 M
!= bwsfzl -hf]; Nn]rt/f_
@= tdf] -a; Gtk]-rt/f_
#= jn]m -rqf]r]f_
\$= a9lu08sl -cf?3f6-duh^\
%= ;]ls0ffl -b]f]-r; fkgf]

?? kj flo ko6g / kj ff/f]0f lqdf cfjZos cGt/f]6æ dfkb08 cq?ksf
hgzlQm? ptkfbg ug]p2]on]; fhvDadl /xq]u/l cGt/f]6æ :t/sf]Pp6f
akj flo klzlf0f kl3i7fgæ :yfkf ul/Psf]5 .

?? gkfn]sf ; a}lxdlv/x?sf]lj:t] ljj/0f -k]m0n_ tof/ ug]s]df ; b'
klZrdf-rn lqsf]ælk ;]fnæ lxd>fn]sf]lj:t] ljj/0f / qS;f tof/
ul/Psf]5 .

?? ; s]t, ko6g tyf gful/s p88og dGqfnosf] 066/g6 xflk]h
www.tourism.gov.np :yfkf ul/Psf]5 .

(=!* eđ0fsf]p27o cg; f/ ko6s cfudg ; Wofsf]clWbog ubf{clwsfz ko6sx?
dgf]Ghg / kbofqf tyf kj {f/f}0fsf nflu cfp]u/\$f]b]vPsf]5 . @)%*
kf]b]v @)% (kf]sf]c]lwdf sh ko6s cfudg ; Wofsf]!*=* kltzt
dgf]Ghg, @&=(kltzt kbofqf tyf kj {f/f}0f, %=! kltzt Jofkf/, %@
kltzt cf]rfl/s eđ0f, #=* kltzt tly6fqf / ^=@ kltzt c6o kof]hgsf]
p27o ln0{g]fn cfPsf]b]vPsf]5 .

(=(ko6sx?sf] cfudgnf0{ lřout ?kdf ljZnř0f ubf{@)%* kf]b]v @)%
(kf]sf]c]lwdf sh ko6s ; Wofsf]#^-\$ kltzt klZrd o/f]kaf6, !)=*
kltzt pQ/ cd]v/sfaf6, #^ kltzt ci6]nof Pj -kzf6t lřaf6, !& kltzt
kj{l o/f]kaf6, !# kltzt d]v tyf blif0f cd]v/sfaf6,)-\$ kltzt
cl]k]sfaf6 cfudg ePsf]cgdfg 5 eg] \$%*=* kltzt ef/t tyf c6o
Plzofnl dhsx?af6 cfPsf]cgdfg 5 .

(=@) clw/f]Hosf]xf]n / xf]n z6f ; Wofnf0{x]f{@)%* kf]b]v @)% (kf]sf]
c]lwdf tf/] :t/sf xf]n ; Wofdf & xf]n yk e0{!)\$ ku\$]f/ tf/]v
jfx\$sf xf]n ; Wofdf \$* xf]n yk e0{*#(ku\$]f]5 . o; c]lwdf tf/]
:t/sf xf]n z6f ; Wofdf (=! kltztn]/ tf/]v jfx\$sf xf]n z6f ; Wofdf
@@ kltztn]j [4 e0{qndzM!) xhf/ @ ; o *(/ @& xhf/ # ; o @& ku\$]f]
5 . o; /l ; dlif c]lwdf sh xf]n ; Wofdf ^=@ kltzt / z6f ; Wofdf \$
kltztn]j [4 ePsf]5 .

(=@! g]fn eđ0fdf cfp]kj {f/f}0f bn / kj {f/f}lx?sf]l:yltsf]ljZnř0f ug]
s6df @)%* kf] b]v @)% (kf]sf]c]lwdf cl3Nnf]jif\$]f ; f]l c]lw; u
thgf ubf{kj {f/f}0f bn / ; Wof b6df j [4 ePsf]5 . ; dlif c]lwdf !#\$
bnn]kj {f/f}0fsf]nflu cgdlt ln0{(!# hgfn]kj {f/f}0f u/\$f 5g\ ; dlif
c]lwdf cl3Nnf]jif\$]f ; f]l c]lw; u thgf ubf{ ; /sf/nf0{k]kt ePsf]
/ř0N6l)^ kltztn]a9\$]f]5 eg] kj {f/f}lx?af6 ePsf]vr\$]f]cgkftdf
kg *-& kltztn]j [4 ePsf]5 .

(=@@ ko6g kj46sf]nflu cfjZos kg]blf hgzi0mp]tkfbg ug]sfo6f g]fn
ko6g tyf xf]n Joj:yfkg klti7fg ; n]g /lxc]Psf]5 . klti7fgn]u]dl0f
lřdf ko6g Joj;fo kj46 ug] p27on]to; lřsf hgtfdf ko6g
Joj;fodf nufgl ug]cle?lr p]tk6g u/fpg ko6sdhs Joj;fo ; #fngfy{
cfjZos tfnldx? ; #fng ug]f ; fy}zx/l lřsf ; fgf 7hf ; j}ko6sdhs
pBf] Joj;folx?nf0{cfjZos kg]blf hgzi0mp]tkfbg ug]{ljle6g ljifo /
:t/sf] tfnlds] klxrfg u/l tfnld sfo6ndx? ; #fng ub] cfPsf]5 .
klti7fgn]cfly\$ jif{@)%*.(df ljle6g ljifox?df ! xhf/ # hgfnf0{
klZlf0f lbPsf]lyof]eg]cfly\$ jif{@)%(.^) sf]kyd cf7 dlxgfsf]c]lwdf
%%& hgfnf0{klZlf0f lb0; s\$]f]5 .

d-hlff M (-@
uGtJo gkfn cleofg @)@-@)#

uGtJo gkfn cleofg cfly\$ jif{@}%*:%(sf]kf]b]v cfly\$
jif{@)^÷^! sf]kf]b]; Dd lājiflō sfoGndsf ?kdf ; #fngdf cfPsf]xf].
International Year of Mountain 2002, International Year of Eco-tourism 2002
/ Visit South Asia Year 2003 nfo{; d] ; fxl cleofg cGtu{s}dx]jkOf.
sfoGnd dfql ; dGjoflids ?kn]sfoGndx? ; #fng ul/g]of]hgf >l % sf]
;/sf/sf]5 .

p2]o M

- ?? b]leq Jofks ?kdf koGg hqr]gf clej]4 ug].
- ?? kē]jsf/l cGt/f]6a k]f/-k]f/af/f Ps e/kb] ; /lft / cfsif\$ koGg
uGtJo- :ynsf]?kdf gk]nsf]5]j k]ti7fkG Pj -clej]4 ug].
- ?? koGgsf l]qdf ; wf/ uq]q]s/fx?sf]qlltut Joj :yf ug].
nlo M
- ?? ; q@)# sf]c]fodf sh % nfv lj b]zl koGs leqdfpq].
- ?? ; f]c]lwleq s/lj !* s/f]3 cd]v/sl 8n/ j/fj/sf]lj b]zl db] cfhg ug].

cfly\$ jif{@}%(^) sf d]vo ult]j]wx? M

- ?? hg @)@ b]v d]@)# ; Dd Ps jifēl/ lj]jw sfoGndx? cfo]hgf u/l /fi6h
tyf cGt/f]6h :t/df e]otfk]f\$; u/d]yfsf] ; kmn cf/f]0fsf] :jOf{-dx] ; j
dqf0of]. x]q]f] \d-hlff M(-#)
- ?? l5d]l dhS ef/tsf gk]n ; u glhs kg]cf7 j6f k]v zx/x? -b]h]h]E,
l ; nlu9L, ufGt]f\$, nvqpm sfqk/, j/f]of ; L, uf]vk/ / cnxf]j fb_ df lqhl l]q /
koGg Joj ; folx?sf] ; e]Om ; xeflutfdf ēf/tsf pQ/j tl{ ; ldf zx/x?df lj z]f
gk]n kj 4G"sfoGnd ; #fng ul/Psf].
- ?? !# dfr{@)# df Nepal Evening in Paris sfoGnd / clk]h @)# df hfkqsf
6f]sof] / cf]sf] zx/df Tourism Operators' Meet tyf kqs/ ; Dd]hg
cfo]hgf ul/Psf].
- ?? kzklt l]q lj sf ; sf]sf] ; xof]qdf kzklt bzG" ; DaGwl ef/tsf nflu lj z]f
kj 4G]f]ds sfoGnd zēf/De ul/Psf].
- ?? n08gdf cfo]ht lj Zj koGg d]h]df ; u/d]yf :jOf{-dx] ; j ; DaGwl lj z]f
kqs/ ; Dd]hg cfo]hgf ul/Psf].
- ?? dfr{@)# df hdG]sf]alnGdf cfo]ht lj Zj sf] ; j]G]b] 7hf]koGg d]h] 11B
df lj z]f kj 4G]f]ds sfoGnd cfo]hgf ul/Psf].
- ?? gk]nsf k]v koGs pb]d ahf/x? ef/t, r]q, hfkq, a]lhod, nuh]ju{
q]h/Nof08\ c]b dhSx?af6 koGg kqs/ / Tour Operators ; lDd]nt lj z]f
kl/ro]f]ds e]of sfoGndx? 5\$-5\$}cfo]hgf ul/Psf].
- ?? z]xl gk]n jfo' ;]f lqud, 0lG8og Po/nf0G ; / gk]nsf lqhl l]q]sf koGg
Joj ; folx?sf] ; e]Omt]j]fwqdf ef/tdf cfsif\$ kofs]h ; lxtsf]lj z]f sfoGnd
; #fng ul/Psf].
- ?? Onfd nufot clw/f]hosf lj]leGg koGslo :ynx?df h]Ddf #* j6f leGf-leGf
koGg p] ; j, dx] ; jx? dg]f]Psf].

?? ;fxl;s ko6g kj46sf nflu cS6f] / @))@ df gkfnfd s/la &% hgf lj b7l / &% hgf g):j b7l ;xeful /x\$] International Rafting Festival cfofhgf ul/Psf].

?? xjfo{oftfoft lj :tf/ ug]qmdf ldq/fi6<0h/fon; u xjfo{:]f ; Denf]f ; Dk6g ul/Psf] .

?? gkfnf lj z7 ko6g ; Dkbf?sf]lj sf; / klxrfq u/fpg Buddhist Circuit ; Da0wl Product Specific CD ROMp]kfbg ul/Psf].

?? gofko6g u6tJosf]lj sf; c6tu6t æu6tJo gkfnf]u6tJo M0nfdÆ gdfds/of u/L Onfd dx]; j sf]cfofhgf ul/Psf].

?? wld6 ko6slo u6tJosf] klxrfq / lj sf; ug] qmdf v7fE:yt xn]l dxfb]:yfgs]j Qlrq lgdff ul/Psf].

?? :ofE nfs]l]; ?af/l e7ndhEsf]3n]ufpff0{u]ldl0f ko6g gdf6sf ?kdf cl3 a9fpg æ3n]ufpfdx]; jÆ ; Dk6g u/L ; f]ufpE]CD lgdff ul/Psf].

ko6g lqaf6 cflh6 lj b7l dbf

(=# cfly6 jif{@)%*÷%(df cfly6 jif{@)%&÷%* sf]thgdf ko6g lqaf6 cflh6 lj b7l dbf ##-\$ kl'tztn]36l & ca{&(s/f6 *% nfv ePsf] b]v65 . cfly6 jif{@)%(^) sf]kyd ^ dlxgdf ?= % cj {#\$ s/f6 # \$ nfv lj b7l dbf o; lqaf6 cfh6 ePsf]cgdfg 5 . cfly6 jif{@)%(^) sf]; dliff cj lwdf o; /l cflh6 lj b7l dbf sh j:t'lgof6af6 kkt lj b7l dbf]sf]cgkftdf @-& kltzt, sh j:t'lgof6 Pj +; jaf6 kkt lj b7l dbf cfh6sf]cgkftdf !\$-\$ kltzt / cflh6 sh lj b7l dbf]sf]cgkftdf !!-@ kltzt /x\$]5 . cfly6 jif{@)%&.%* sf]thgdf pkoQmtlg]cgkftx?df j]4 b]vPsf]5 .

dChiffM(-#_ ; u/dyf :jOf{dx]; j @))@-@))# u6tJo gkfn cleofgsf]Pp6f kdV cfsif{sf ?kdf h6 @))@ b]v d]@))# ; Dd ; u/dyfsf]; kmn cf/f70fsf]:jOf{dx]; j"nf0{/fi6æ sfo6m]sf]?kdf eJotfk]6 dgf0of]. s dh sfo6md M

~~\$\$\$-#! d]@))#~~ df ; KtfxJofkl sfo6mdx? cfofhgf u/L :jOf{dx]; j sf] dVo sfo6md ; fng ul/of]h; cg; f/ M-

~~\$\$\$~~ d]df c6t/f6æ :t/sf]Nanche Conference gDr6f ; Dk6g ePsf].

~~\$\$\$~~ d]df nintk/ pk-dxfgu/kfinsaf/f kf6g b/jf/ lq dx]; j "sf] cfofhgf / ; u/dyf cf/f7lx?sf]gful/s ; Ddfg ul/Psf].

~~\$\$\$~~ d]df sf7df8f)dxfgu/kfinsaf/f xqdfg9f6f b/jf/ lq dx]; j "cfofhgf ul/Psf].

~~\$\$\$~~ d]df ljzi6td ; u/dyf cf/f7lx? ; / P8d08 lxn/l, >ldtl h6sf tfa]x/7x]8 d]q/, lk6/ x]n/, cflkf z]kf t]af l5/l z]kf{cflbnf0{akuldf /vl /vofaf u/f0Psf] / : u/dyf cf/f7lx?sf]aful/s cleafba ul/Psf].

;f;l lbg 7dih dxfl; j"cfonhg ul/Psf].

~~20*~~ d]df gkfn kj f/fxf; 3af/f kj f/f;l :dlt pBfg, ssgldf ;u/dfyf cf/fxl? / ljlzi6 kixgfaf/f l jz j [f/fxf sfonnd ; fng ul/Psf]. ;f;l lbg sf7df8f cGt/f6 kj f/fxf; 3sf]; fwf/of ; ef ; DkGg ePsf]. ; fy a6z /fhbtjff; af6 ; / P8d08 lxnf/laf/f lvrPsf knf?sf]kz6l a6z sfpl6; ndf cfonhg ul/Psf].

~~20@~~ (d]df sf7df8f cfonht Symposium on Mountain and Development Sf ;db3f6g >l % oj/fhflw/fh kf/; jL/ laqnd zfxb]af6 ul/Psf]. pQm cj;/df !! hqf ljlzi6 kj f/fxl?nf0{>l % oj/fhflw/fh ;/sf/af6 ;u/dfyf :jof{kbs"as; ePsf]. ;f;l lbg jL/|cGt/f6 ;Ddng sDdf cfonht World Gathering of Munt Ever est Sumitteers sf cj;/df ; / P8d08 lxnf/lnf0{gkfnstf]dfqfy{qful/stf kbfq ul/Psf]. ;fy} >l % dx/fhflw/fh 1fg|jL/ laqnd zfxb] ;/sf/af6 ;DkOf{ ;u/dfyf cf/fxl?nf0{;fdlx bz6e6 as; e}df} kmhnkqdf ;/ls xfoas; f]. o; u/L, #%) hgf ;u/dfyf cf/fxl?nf0{;jof dxfl; j kbs"kbfg ul/Psf].

~~20@~~ (d]s)lbgdf sf7df8f Muntaineering Philatelic Exhibition cfonhg ul/Psf].

~~20#~~ d]df eQnk' gu/kfnsaf/f eQnk' dxfl; j "cfonhg ul/Psf].

~~20#~~ ! d]df bz/y /uzinfdf !) dhssf ; ulsdlf?sf]; xelutdf cGt/f6 ; ult dxfl; j"cfonhg ul/Psf]. ;f;l lbg afal5/L klti7fg"sf]cfonhgdf gkfnstf kqsf/ / snsf/x?alr dklOf{knjn kltotf cfonhg ul/Psf].

v c6o sfonnd M

~~20sf7df8f)~~ Nxf; f Auto Car Rally cGt/f6 ; xelutdf ; DkGg .

~~20~~ dhssf kdv ko6s :yn tyf ;u/dfyf cfwf/ lzlj/ Pj +foxfHfg]kdv kboqf dfuf?df ljljw sfonnd?sf]cfonhg .

~~20~~ ;u/dfyf :jof dxfl; j s}cj;/df ;u/dfyf cf/fxf ug6f nflu hDdf @% j6f cf/fxf bn To; tkn(uPsfDwb]!)% hgf gkfnl / ^# hgf lj bz l u/L sh !^* hgaf6 ;u/dfyf sf]; km cf/fxf .

(=@ \$ ko6g pBf]nf0{ uof:t/oQm tNofpg] tyf kjf/f/ ;ljwix?sf] ;wf/ / lj sf; sf ; fy)cGt/f6 ko6g ahf/ Joj:yfkg / kj46 ugIp27o kllktsf nflu gkfn ko6g af3(sfo{t 5 . ko6g kj46sf]nflu o; af36lj Qlrqsf] lgdf, ko6g dnhf?sf]klofhg, ko6g ; fdul ptkfbg / lj t/of, cGt/f6 krf/-k|f/ sfonnd? ; fng ubf cfPsf] 5 . ko6g lfqsf] lj sf; / lj :tf/sf]nflu pQmaf36]cfly6 jif{@)%(^) df ;/sf/L Pj +ghl lfqsf] ; fndf/ldf ljljw kj46fids sfonnd? ; zQm?kdf ; fng ug6f ; fy} uGtJo gkfn gfds b0 jif6 cleofg cGtu6 ko6g kj46 Pj +hgr]gf clej4sf sfonnd? ; fng ubf cfPsf]5 .

;/sf/l ;:yfgx?

(=@>l % sf]; /sf/af6 ; /sf/l lfqsf ; :yfgtkm(ePsf]z0/ kFl / COf kFl nufgl cl3Nnf]cfly\$ jif\$]thgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(df qndzMM\$=* klzt / #@\$ klztzn]36\$]5 . cfly\$ jif{@}%*%(df ; :fn9]fgl cgbfg &=(klztzn]j]4 ePsf]5 . l]ut jif{?df k]fg ul/b}cfPsf]kFlut cgbfg cfly\$ jif{@}%*÷%(df klgl lb0Psf]50 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df >l % sf]; /sf/af6 ; /sf/l ; :yfgx?df ePsf]gub k]fx cl3Nnf]cfly\$ jif\$]thgdf @&-% klztzn]sd ePsf]5 . cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; f]l cj]wsf]thgdf ; :yfgx? tkm\$]z0/ kFl nufgl ((=@klztzn]/ COf kFl nufgl #)=@klztzn] 36\$]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@}%(^) sf]; dl]ff cj]wdf ; :fn9]fgl cgbfg lb0Psf] 50 . ;fy] o; cj]wdf >l % sf]; /sf/af6 ; /sf/l ; :yfgx?df ePsf]gub k]fxdf *\$= klztzn]sd]cfPsf]cgdfg 5 .

(=@ ; /sf/l lfqsf ; :yfgx?af6 >l % sf]; /sf/tkm(ePsf]gub k]fx cl3Nnf] cfly\$ jif\$]thgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(df \$# klztzn]j]4 ePsf]5 . o; jif{c]os/ tkm!(=klztzn]j]4 ePsf]gub k]fx a9\$]kf0G5 . o; cfly\$ jif{df n]efz &-% klztzn]a9\$]lyof]eg]Jofh / ; f]f eQ]ngl qndzMM!^= klzt / ^# klztzn]36\$]lyof]. cfly\$ jif{@}%(^) sf] kyd cf7 dlxgdf cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]; f]l cj]wsf]thgdf n]efz ^=* klztzn]/ Jofh \$# klztzn]a9\$]tyf c]os/ / ; f]f eQ]ngl eg] qndzMM\$(= klzt / \$#& klztzn]sd xg]cgdfg 5 . v]b gub k]fxsf] ljZn]0f ubf{b}c]fly\$ jif{?df ; :yfgx?af6 a9l gub k]fx ePsf]kf0G5 .

(=@& ; /sf/l lfqsf ; :yfgx?sf] ljQlo sfo\$zntfsf] ljZn]0f ubf{clwsfz ; :yfgx?sf]; :fn9]dg]km COff]ds /xl cfly\$ jif{@}%*÷%(df ?=% cj{ \$& s/f] % # nfv ; :fn9]3f6f ePsf]b]V65 . cfly\$ jif{@}%&÷%* df o:tf]; :fn9]3f6f /sd ?=! cj {#% s/f] # @ nfv /x\$]lyof]. o; /l, cf-j= @)%&÷%* sf]thgdf o; jif{#}\$^ klztzn]; :fn9]3f6f a9\$]h]g]sf] dVo sf/Ofdf /fli6a afl0f]ho a\$, g]kn c]on lgud, g]kn ljBt\k]l]ws/Of / zfxl g]kn jfo;]f lgud h:tf ; :yfx?n]7hf]3f6f Jox]g]f]0]ng ; lsG5 . cfly\$ jif{@}%(^) df o; l:y]tdf s]l ; w]f/ cf0{3f6f /sd ?=@cj { @ s/f] # \$ nfvdf ; l]dt /xg]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df ; :yfgx?df v]b kFl nufgl ?=! va{ % } ca{* s/f] * @ nfv ePsf]df cfly\$ jif{@}%(^) df ?=! va{ % & ca{ \$ # nfv nufgl xg]cgdfg 5 . v]b kFl nufgl n]f0{ ; f]f6 ePsf]dg]k]nsf]k]tk]msf]cfw]df ljZn]0f ubf{ cfly\$ jif{@}%*÷%(df pQm nufgl #-& klztzn]COff]ds /x\$]b]V65 eg]c]fly\$ jif{@}%(^) df s]l ; w]f/ eP tk]lg !-\$ klztzn]COff]ds g] /xg]cgdfg 5 .

;:yfgsf]lghls/0f

(=@* lghls/0f sfoqndnf0{ cfly\$ pbf/lS/0f gltsf] Ps kðv cæsf] ?kdf
 :jlsf/ ub{cf0Psf] 5 . lghls/0f sfoqnds] z?cft ePsf] cfly\$ jif{
 @)\$(:%) b]v cfly\$ jif{(@)%(:^) ;Dddf @# j6f ljleçg ;fj hlgS
 ;:yfgx?sf] lghls/0f ul/;lsPsf]
 5 .

tflnsf (-s_ Mlghls/0f ul/Psf ;:yfgx?sf]lj j/0f

qnd ;Vof	sðkglSf]jgfd	lghls/0f ul/Psf]jif{	lghls/0fsf] t/lsf	laqn dNo -?= xhf/df_	Psdl6 zç/ laqn klitzt
!	e\$ðl sfuh sf/vfgf ln=	c\$6f]/ !((@	;DkiQ tyf Joj; fo laqn	@@(*))	-
@	xl/l; l4 06f tyf 6fon sf/vfgf ln=	c\$6f]/ !((@	;DkiQ tyf Joj; fo laqn	@.\$,*#)	-
#	afFj/l 5fnf tyf hQf sf/vfgf ln=	dfr{!((@	;DkiQ tyf Joj; fo laqn	@(*,\$	-
\$	gkfn rnirq pBf] ln=	gflj/ !((#	zç/ laqn	^\$,^^@	%!
%	afnh'sk8f pBf] ln=	l8;lj/ !((#	zç/ laqn	!&,&!^	&)
^	sfF]5fnf ; sng tyf kzflg s+ln=	l8;lj/ !((#	zç/ laqn	#,(()	-
&	gkfn lj6fdg tyf Jof/h pBf] ln=	hgj/l !(((\$	zç/ laqn	!#;!&@	^%
*	gkfn Noj cfon ln=	hgj/l !(((\$	zç/ laqn	#!,)%)&	\$)
(gkfn h6 lj sf; S+	!((#	lj 36g	lj 36g	
!)	;tl{lj sf; sðkgl ln=	dfr{!(((\$	lj 36g	lj 36g	
!!	gkfn 9nf0 sf/vfgf ln=	dfr{!((^	zç/ laqn	!\$,,\$&#	%!
!@	/3klf h6 ldN; ln=	cu:t !((^	zç/ laqn	*@,@)\$	^%
!#	lj/l6gu/ h6 ldN; sðkgl ln=?	l8;lj/ !((^	Joj:yfkg s/f/	-	-
!\$	gkfn j\$ ln=?	dfr{!(((&	zç/ laqn	!@%!)\$	-
!%	gkfn lrof lj sf; lgud ln=	hg @)))	zç/ laqn tyf inh	@^&!)%	^%

? cw{/sf/l ;:yfgsf]?kdf /x\$]o; ldN; sf]Joj:yfkg s/f/ ;Dj6wl cl6td lg0f0 sðkglSf]; #fns
 ;ldtaf6 ePsf].
 ? >l % sf]; /sf/sf]axdt zç/sf]lx.; fnf0{36fP/ \$! klitztdf Nof0Psf].

qnd ; Vof	sDkglSfJgfd	lghls/Of ul/Psf]j if{	lghls/Ofsf] t/lsf	laqn dNo -?= xhf/df_	PsdI6 zΦ/ laqn klTzt
!^=	Sif cfofhgf ; Jf sD ln=	@))!	vf/hl	-	-
!&=	3/h' lzllksnf lasl e08f/ ln=	@))@	vf/hl	-	-
!*	gkfn sfh lnd6\$	@))@	vf/hl	-	-
!(x\$? sk8f pBfj ln=	@))@	vf/hl	-	-
@)	gkfn oftoft ; :yfg	@))@	lj 36g	-	-
@	abjn kfj/ sDkgl ln=	hgj/l, @))#	zΦ/ lasl	*&\$,@)± !) nfv 8n/	8%
@@	j/l/u-h lrgl sf/vfgf ln=	@))#	vf/hl	-	-
@#	sif cfhf/ sf/vfgf ln=	@))#	vf/hl	-	-

dfly pllnlvt @# j6f ; fj higs ; :yfgx?dWb]# j6f ; :yfgsf] ; DklQ / Joj ; fo lasl, !) j6fsf]zΦ/ lasl, Pp6fsf]Joj:yfkg s/f/, \$ j6fsf] sDkgl Pq cg' f/ vf/hl, # j6fsf]lj 36g / @ j6fsf]lghls/Of Pq, @)% cg' f/ vf/hl ul/Psf]5 . cfly\$ jif(@)%(^) df nfd] ; dobly lghls/Of kl\$ofdf /x\$]abjn kfj/ sDkgl lnd6\$sf]lghls/Of sfo{ ; DkGg ePsf] 5 . ; fy}j/l/u-h lrgl sf/vfgf lnd6\$ / sif cfhf/ sf/vfgf lnd6\$nf0{ lghls/Of Pq, @)% sf]bkn !^ cg' f/ vf/h ul/Psf]5 . !) jif\$]nflu ef8df lb0Psf]eQnk' Of sf/vfgf >l % sf] ; /sf/n]ln0{o ; sf/vfgsf] dlzgz nufot ; a) ; DklQ lasl ugj/ huf tyf ejg !) jif\$]nflu ef8df lb0{lghls/Of ug]k;tj cfXjfg e0{kkt k;tjx?sf]dNof]g sfo{e0/x\$] 5 . lghls/Of ul/ ; lsPsf]/3klT hb ldn ; df afL /x\$]>l % sf] ; /sf/sf] zΦ/ ##-^@ klTztdWb] % klTzt sd(f/l=sfdbf/nf0{ / afL zΦ/ ; j{fwf/Ofnf0{laqn ug{gful/s nufgl sf]nf0{tfls ; lsPsf]5 . To ; /l g} gkfn 9nf sf/vfgdf >l % sf] ; /sf/sf]afL /x\$]\$(klTzt zΦ/ ; j{fwf/Ofnf0{laqn ug{gful/s nufgl sf]nf0{Issue Manager tflsPsf]5 . lghls/Of sfoqndnf0{lg/Gt/tf lb0{cfudl cfly\$ jif\$ yk # j6f ; :yfgnf0{lghls/Of ul/g\$. ; :yfgx?sf]cfly\$ Pj +lj Qlo cj:yf ; lxt :yfkgsf] p2]o ; d]nf0{ ljZn]of u/l ; #fng- ; DefJo gbl]Psf ; :yfgx?nf0{vf/h=aG ; d] ug]glT >l % sf] ; /sf/n]cjndag ug\$.

rgf]lx?

(=@ ; dlif cjwdf sxl j :tx?sf]pikfbg kj Q 36b]cj:yfdf /x\$]/ pikfbg lfdtsf]pkof] klg kofkt dfqdf ug{g ; s\$]b]Psf]af ahf/ Joj:yf, kflsf] kofktf, kljw ljsf, ; cfBflus Joj:yfkg h:tf cfjZoslo t]jx?sf]k'/'tf Pj +o ; sf]plrt Joj:yfkg ug]sfo{rgf]lkof{/x\$]5 .

o; sf]nflu ablnbf]kl/j ž cg?k lj Bdfg gltx?df cfjZos ; wf/, nufgl-
dgl jftfj/0fsf]; hgf, kflsf]Joj:yfkg, cfBflus cg' Qwfg tyf lj sf;
nufot cfBflus lj sf; nf0{; xofu xg]; wf/flds sfo{?sf]lj:tf/ rgf]lsf]
?kdf /xšf]5 .

(#) sh lj bžl dbf cfh[gsf]!) kltzt / sh ufx{fo ptkfbgsf]s/lj # kltzt
cz cfu6g]cfGtl/s ; fwg kl/rfngsf]kdV ; f]sf ?kdf /xšf]ko6g pBfu
xfnsf jifx?df ; s6ujt x6}uPsf]5 . ; ldt euf]hs lfq?df dfq}ko6g
kj46sf sfo6dx? s]b}t /xg', ko6slo k]fwf/sf]kofit lj:tf/ xg g; Sg'
; /lffsf]k]ofelt gxg', jftfj/0flo :jR5tf sfod ug{g; Sg', ko6sx?nf0{
cfsifff ug{rflnPsf sbdx? kefj sf/l xg g; Sg' cflb sf/0fx?n] ubf{
ko6sx?sf] cfudgdfln]o j]4 xg ; sšf]5g eg] ko6sx?sf]a; f0
cjlwnf0{klg n]Jofpg ; lsPsf]5g . ; /lffsf]k]ofelt / dh5df cdg-
rgsf]axfnl ko6s ; wf a9fpg]kdV t]jsf]?kdf /xšf]5 . ctMu]dl0f
ko6g tyf gofFko6slo lfqsf]lj sf; ug] ; f]sf] v]Ff] 68sf/f] ?kdf
b]vPsf]5 eg]Jojl:yt k]f/-k]f/ cleofg, ; /lffsf]k]0w, jftfj/0flo
; wf/ h:tf sfo6dx?sf]kefj f]k]fbs 9un]j:tf/ ug]kg]cfjZostf /xšf]5
.

(#! clwsfz ; fj h]gs ; :yfgx?sf]j:t' ptkfbg Pj +;]f pknAwtdf G6gtf
cfPsf]sf/0faf6 ; :yfgx?sf]cflyš Pj +j Qlo cj:yf lg/fzfhgs xg u0{>l
% sf]; /sf/sf]7hf]/sd z0/ nufgl Pj -C0f nufglsf]?kdf /xg uPsf]5 .
clwsfz ; :yfgx?df ldtfe6f a9l hgziQm ePsf] tyf ; fj h]gs
; :yfgx?n] sfdbf/+sd{f/lx?nf0{ k]fg ug] ; ljwfx?df ; d] Ps?ktf
gePsf]/ o:tf ; :yfgx?n]bfloj l; h6f u/kl5 Joj:yf ug]kg]/sdx?sf]
Joj:yf ; d] gu/šf]sf/0faf6 ; fj h]gs ; :yfgx?n]l; h6f u/šf]bfloj
olsg xg g; Sg]cj:yf 5 . t; y{ ; :yfgx?n]cf'gf]sfošzntdf clej]4
u/l klt:kwf(ds 9un] ; Def]o-; :yf (Viable Entity) sf]?kdf sfo{ug]
cj:yf l; h6f ug{7hf]rgf]l /xšf]5 . ; fy} clws hgziQm/ c; ldt
?kdf l; h6f ePsf]bfloj eQn]gl]sf]sfo{; d] ; :yfg ; wf/ / lghls/0f
klqmfdf yk rgf]l /xšf]5 .

(#@ ; lkoQm Joj:yfkg, cfwlgs klj]w, klj]ws ; lk, Jofj; flos ; :sf/,
cGt/fl6a ahf/df kxF h:tf Jofj; flos u0fx?sf]cfjZostf klt{ug}
dh5sf]cy{Qcdf nufglnf0{a9l cflifš ug]rgf]l klg ; u}/xšf]5 .

!)= pnhf{ jg tyf jftfj /0f

pnhf{

!)=! cfly\$ jif{@}%*÷%(df pnhf{vkt #=@ kltztn]j [4 e0{&(%\$ xhf/ 6g tñ zIQmj /fj/ ePsf] / cfly\$ jif{@}%(^) df \$=% kltztn]c? j [4 e0{ pnhf{vkt *%% xhf/ 6g tñ zIQmj /fj/ klg]cgbfg 5 .

!)=@ pnhf\$]; fñnf0{k/Dk/fut Pj ðofkf/ls b0 efudf ljeftg u/l xhf{cfly\$ jif{@}%*÷%(df sh pnhf{vktdWb]k/Dk/fut pnhf{vkt *%* kltzt / Jofkf/ls pnhf{vkt !\$=@ kltzt /x\$řđf cfly\$ jif{@}%(^) df k/Dk/fut pnhf{vkt *\$& kltzt / Jofkf/ls pnhf{vkt !%# kltzt /xg]cgbfg xbf gñfnl cy\$Gg k/Dk/fut pnhf{; fñdf cemklg 7hf]dfqdf lge{ /xb} cPsf]b]Psf]5 .

!)=# cfly\$ jif{@}%*÷%(df k/Dk/fut pnhf{kn\$] sh vktdWb] bfp/faf6 &%* kltzt / sñfhG tyf kzhG cjzřaf6 qndzM#=* kltzt tyf %& kltzt vkt ePsfđf cfly\$ jif{@}%(^) df bfp/faf6 &%# kltzt / sñf hG tyf kzhG cjzřaf6 qndzM#& kltzt tyf %& kltzt vkt xg] cgbfg 5 . To:t}Jofj ; flos pnhf{vkttkn{cfly\$ jif{@}%*÷%(df sh pnhf{vktdWb]kñnod kbfyáf6 (= kltzt, sf0naf6 #=% kltzt tyf ljBtáf6 != kltzt /x\$řđf cfly\$ jif{@}%(^) df kñnod kbfyáf6 (= kltzt, sf0naf6 #=& kltzt tyf ljBtáf6 != kltzt vkt xg]cgbfg 5 .

!)= \$ cfly\$ jif{@}%*÷%(df 3/h' kofñtkn{* (= kltzt, cfBñus lfñtkn{=# kltzt, Jofkf/s lfñtkn{!# kltzt, oftfoft lfñtkn{#-\$ kltzt tyf sñf lfñtkn{)=* kltzt vkt ePsf]b]Psfđf sh pnhf{vktdWb]cfly\$ jif{@}%(^) df 3/h' kofñgdf ()& kltzt, cfBñus lfñtkn{#-\$ kltzt, Jofkf/s lfñtkn{!-\$ kltzt, oftfoft lfñtkn{#=% kltzt tyf sñf lfñtkn{)=* kltzt vkt xg]cgbfg 5 .

ljBt\

!)=% gñfn clw/fhosf ljleGg cfofhgfs?af6 cfly\$ jif{ @}%*÷%(sf] cGto; Dddf hDdf %@&-&) dñf jf6 ljBt\pTkfbg ug{; lsPsf]5 . cfly\$ jif{@}%(^) sf] knñu0f; Dddf lghl lfñaf6 ; DkGg ePsf]&=% dñfj f6 lfdtsf] 00bfj tl t] f] hn]ljBt\cfofhgfsf] pTkfbg ; dñf yk ubf{ sh

pTkfbg %#%=@) dŭf jf6; Dd kuŝf] 5 . pTkfbt hnljBt\lVb]%^*-@*
dŭfj f6 ljBt\lfi6& luŝdf h8fg ePsf]5 eg]afſl ^=(! dŭfj f6 ;fgf
hnljBt\cfofhgaf6 pTkfbg e}:yfglo :t/df pknJw u/f0Psf]5 . o:t}
tklo ljBt\slb?af6 sh %^&% dŭfj f6 / ;f6{zIQm sŭbaf6 !))
lsnf]f6 ljBt\pTkfbg e}xŝf]5 . xfn; Dd clw/fHosf &% j6}lhNnf?df
ljBt\; jf kŭof0{lsPsf]5 .

!)^ bŝdf pTkfbt hnljBt\fdtfnf0{a:tf/ ubŝnŝfg]sŝdf >l % sf]; /sf/
gŝfn ljBt\kŭws/ofsf]; e0m nufgl tyf Plzofnl ljsf; jŝ / hŝkf
; /sf/sf] C0f ; xofŭdf gŝfn] ; aŝŝf 7hf] hn ljBt\cfofhg
sfnlu08sl aPŝ -!\$ŝ dŭfj f6_ sf]lgdfŝ sfocflyŝ jif{(@)%*÷%(d}
; DkGg e}xnf o; sf # j6}olg6af6 pTkfbg z? e}xŝf]5 eg]lghl lŝaf6
lgdfŝ e}xŝf]0Gblj tl tŝf]hnljBt\cfofhg -&% dŭfj f6_ klg cflyŝ jif{
(@)(÷^) df ; dŝt e0{ljBt\pTkfbg e0/xŝf]5 . ljBt\kŭws/of / lghl
lŝaf6 lgdfŝ e}xŝf]lrlnd]vŝf, /; jf -@) dŭfj f6_ / lknjv vŝf,
; vŝf; ef # dŭfj f6_ hnljBt\cfofhg]lgdfŝ sfocflyŝ jif{
; DkGg xg]cgdfg ul/Psf]5 . hdG ; /sf/sf]; xofŭdf dVb d:ofŝbl hn
ljBt\cfofhg, ndhE -&) dŭfj f6_ sf]lgdfŝ sfoc0/xŝf]5 . ; f6{
zIQmaf6 ljBt\pknJw u/f0Psf xDnf / du'lhNndf e/kbfljBt\; jf
kŭofpg qndzM%) / \$)) lsnf]f6 lfdtŝf xŭb^a / uduf8 ; fgf hn
ljBt\cfofhg]sf]lgdfŝ rfn'5 .

d-hlff !) -!
ljBt ljsf; df ljZj aŝsf]; xofŭ
c?of tŝf]kl/ofhgaf6 ljZj jŝn]; xofŭ ug{cfknŝf]c; dŭtf hgfp kl5 hnljBt
ljsf; kŝfhg]nflu ljBt ljsf; sfŝf]:yfkqsf ; fy}jleGg kl/ofhg? ljsf; ug
u/ŝf]ljZj jŝsf]kltj4tf cg?k sl/j & s/fŝ %\$ nfv cdŭ/sl 8n/ j/fj/sf]; xotf
pknAw u/fpg]af/ŝf @)% (rŝdf aftf{; DkGg ePsf]5 . cfofhg]sf]cjlw % jifŝf]xg
/ kŝtflj t ; xotfdVb]s/la @s/fŝ %\$ nfv cdŭ/sl 8n/ cgbf: j?k / afſl s/la %
s/fŝ cdŭ/sl 8n/ C0f /xgŝ . gŝfn clw/fHo tyf ; f]aŝjlr pQm; xotf ; DaGwl
; eŝf]df lqs6 eljiodf x:tfll/ ; DkGg ugŝkŝŝf rln/xŝf]/ ; xotf]k]fx cfudl
cflyŝ jifŝ]v z? xg]sfoŝŝ /xŝf]5 .
kŝtflj t ; xotf]sf dVo tlqj6f p2ŝo /xŝf 5gW
gŝfn clw/fHosf]ljBt dfusf]cfkltŝf d2t kŭofpgsf nflu lbuf]hnljBt ljsf; ug]
h; cŝtuŝ lghl lŝaf6 sDtdf !@j6f hnljBt cfofhg]sf]ljsf; ug]nlo /xŝf]5 .
uŝdlof ljBt]s/ofsf]dŝbda6 uŝdlof hgtfdf ljBt]sf]kxF a9fpg s/la !%) j6f; Dd
n3' hnljBt cfofhg]sf]lgdfŝaf6 # dŭf jf6 ljBt pTkfbg u/l s/la #) xhf/ 3/
w/lsf hgtfnf0{nfeŝf]t tŝofpg].
ljBt lŝf]; jf lfdtŝf clej [4 / ; f]lŝf]nuŝgl cfj Zostfdf lghl lŝf]; xelut
kj4ŝ u/l klt{ug].
cfofhg]sf # j6f dVo cux?df sŝzM -! ljBt ljsf; sfŝ (Power
Development ŝnd) sf]:vfkaf. -@ n3' hnljBt]sf]ljsf: / -# aŝfn liBt kŭws/of

dfknf zx/l tyf u|dlOf ljBt|s/Of / ;f] kllws/Ofsf] lfdtfsf] lj sf; /x\$ 5g\
p|lnlvt # j 6f cux?df s|dzM# s/f\$ &% nfv cd|/sl 8n/, %% nfv cd|/sl 8n/ /
s/f\$ @\$ nfv cd|/sl 8n/sf]; xfof pko| xg\$.

!)-& lghl lf|af6 lgdf e0/x\$ f ljBt\cf|fhg? s|ds ?kdf ;DkGg e0{
; #fngdf c|pg yfn\$ f5g\ 0G|lj tl t] f] hnljBt\of|hg k/f e0{p|kfbg
e0/x\$ f]5 eg]lrlnd]/ lknj f v|fhf c|ly\$ jif{@)%(-^) df ;DkGg xg]
5g\ c|ly\$ jif{@)%*(- sf] cG|olt/ l; Gwk|Nrf\$ sf] j/Drl -(((
lsnf]f6_ af6 p|kfbg xg] ljBt\v/Lb ug]; DaGwdf ljBt\v/Lb ; e|fhf
ePsf]lyof]eg]c|ly\$ jif{@)%(-^) sf]kn|uOf; Dd w|bE\$ sf]/b^a v|fhf -
) ls-jf_ l; Gwk|Nrf\$ sf] tNnf]0G|lj tl -\$% d|fj f6_ / w|bE\$}y|k|nf
v|fhf -!-\$ d|fj f6_ af6 p|kfbg xg] ljBt\v/Lb ug]; DaGwdf ljBt\v/Lb
; e|fhf ePsf]5 .

!)-* ljBt|s/Ofsf]lj:tf/ ub|n|fhg]qmdf c|ly\$ jif{@)%*(sf]cG|o; Dddf
pRr e|fhf k| f/Of nf0g !#@ s|el= :t/df l; un ; ls6 !!#@ ls-dl= 8jn
; ls6 \$!@ ls-dl= ^^ s|el= :t/df l; un ; ls6 @#! ls-dl= 8jn ; ls6 !^!
ls-dl= jf/ ; ls6 # ls-dl= ^^ / !#@ s|el= ; eQm|nf0g @@ ls-dl= / ##
s|el= :t/sf @^@ ls-dl= rfn' /x\$ f 5g\ c|ly\$ jif{@)%(-^) df !#@
s|el= tkn(sfnlu08sl P' jbjn -^^ ls-dl= sf]lgdf sfo{; DkGg ePsf]
5 . xfn !#@ s|el= tkn(abjn-; g|fh| -@% ls-dl=, k/jfglk/-kynof -@)
ls-dl= tyf ## s|el= tkn(Onfd-lkn|ld, t|fh|E -!)) ls-dl= / x|f\$ f
9Ns]/ tyf jbjn-jb\$ f6 bf] f]; ls6 -!&\$ ls-dl=, l; tnkf6l-df; sf6 -%)
ls-dl=, j0kf-c|v|n9uf -## ls-dl= / l5Gr'h|fh/sf6 -&) ls-dl= k| f/Of
nf0gx? lgdf|ffwlg /x\$ f 5g\ ef/t; u %) d|fj f6; Ddsf]ljBt\cf|fbg-
k|fhg e|x\$ f|f; f]lfdtfnf0{a9f0{!%) d|fj f6 k|fopg ; xdl| ePadf]hd
yk ljBt\cf|fbg-k|fhg xg g|k|n ef/t ; ldfs yk # ljG|df k| f/Of nf0g
agfpg ; f]lGts ; xdl| ePsf]5 . ; f]cg; f/ !#@ s|el= lfdtfsf jbjn-
; g|fh| -@% ls-dl=, k/jfglk/-j|l/uh -@% ls-dl=, 9Ns]f/-leQdf\$ -\$%
ls-dl= k| f/Of nf0gx? jg|pg cfjZos cl|bog Pj+tof/Lsf sfo{?
e0/x\$ f|f abjn-; g|fh|sf]lgdf sfo{z? xg yfn\$ f]5 . a9|zx/ls/Ofn]
ubf{sf7df8f}pk|osfsf]k| f/Of lfdt ; b|ls/Of ug{!#@ s|el= lfdtfsf]
sf7df08f}l|udg k| f/Of nf0g agfpg]l; nl; n|df Plzofnl lj sf; a\$ sf]
Cof ; xof|df yfgsf6-r|kfufpFeQnk/ !#@ s|el= k| f/Of nf0gsf]lgdf
z? ePsf]5 .

!)-< clw/f|hosf dVo ; j-:6z g tyf kfj/ xfp; x?nf0{ef/ k|f| s|b| usf]; #f/
k|ffnl tyf :sf8f -scADA_df cfa4 u/l k|ffnl lgoGqOf ug]; p|kfbg j [4 ug]
p4z|osf ; fy ef/ k|f| s|b|lj:tf/ cf|fhg c|Gtd r/Ofdf ku\$ f]5 .

!)=) ljbT\ljt/Of tkn(>l % sf] ;/sf/ Pj +gkfn ljbT\kllws/Ofsf] cfkndf] ;ftaf6 ljbT\ ;jf klzf ;j}lhNndf ljbTls/Of lj:tf/ ug[sfo{hf/l /flvPsf] 5 . 8qdfs{/sf/sf] ;xofudf sñfnl, s-rgk/ lhNndf yk ljbTls/Ofsf] sfo{e0/xzf] 5 . clw/flHosf #% lhNnfsf yk :yfgx?df ljbTls/Of ug{Plzofnl ljsf; jz; + COf ; Demif e} szf] 5 eg]eQnk/, nlnk/, gjsf, wfb8= / sfelñf-rfz nufotsf lhNnfx?sf yk :yfgx?df ljbTls/Of ug{lzj jz; + COfsf] nflu jftf{rln/xzf] 5 . dVbkIzrd / ; b/ klZrdf-rn ljsf; lqsf lhNnfx?df ljbTls/Of ug] ; Qbedf :jl8q ;/sf/sf] ;xofudf ; Deflotf clwbogsf] sfo{clGtd r/Ofdf 5 .

!)=! hn ljbT\ ;jf lj:tf/sf] nflu o; sf]lj:tE ; Deflotf clwbogsf] qnd hf/l g) /xzf] 5 . shvfgl t] / rdlnofuf8sf]lj:tE clwbog tyf ljsf; sf]nflu kjfif/ ljsf; ug[sfo{hf/l /xzf] 5 . hnfzooQmcfofhgfsf]clwbog ug] qnddf klxrfg ul/Psf] !)@ j6f ; efo cfofhgfs?sf]kl/Des 5gfaf/f \$ j6f cfsif\$ blvPsf cfofhgfs? h:t}dflyNnf] ; l -tgxF dfbl 0zfzj/ -sf:sl, nDh8=, nf^6fa -/; jf / dfbl÷juf; -sf:sl ; efof clwbogsf] nflu 5gf e0{tldWb]xfn @ j6fsf] ; efof clwbog hf/l 5 . gkfn ljbT\ kllws/Of / lghl lqsf] ; eQm nufgldf hnljbT\cfofhgfs? ljsf; ug{lvDtI-@, dflyNnf]tdfsfzl / dflyNnf]dfbl pK cfofhgfs?sf]clwbog sfo{ hf/l /xzf] 5 . ; fgf hnljbT\ufofhgfs clwbog cfofhgfa6 % dufj f6 ebf sd lfdtsf] ; efo cfofhgfs?sf]ljleG :t/sf]clwbog sfo{o; jif{klg hf/l g)/xzf] 5 .

!)=@ cfly\$ jif{@}%*%.(df !*#!= (uufj f6 306f, tklo ljbT\pTkfbg !&= (uufj f6 306f / ef/taf6 k7f/l @#&=* uufj f6 306f ; dE u/l hDdf @)*&^ uufj f6 306f ljbT\pTkfbg e0{cfkl{ePsfdf cfly\$ jif{@}% (÷^) df sh hnljbT\pTkfbg @#!= (uufj f6 306f, tklo ljbT\pTkfbg !@ uufj f6 306f / ef/taf6 k7f/l !)!= uufj f6 306f u/l hDdf @\$\$=@ uufj f6 306f klG]cgdfg 5 . o; /l pknjw ljbT\Wb]cfly\$ jif{@}%*%.(df !\$#!^ uufj f6 306f cftl/s vkt ePsf]/ !\$@= (uufj f6 306f ef/t lgsf;l e0{ ljbT\xf; %!#!= uufj f6 306f ePsfdf cfly\$ jif{@}% (÷^) df cftl/s vkt tkn(!^)\$= (uufj f6 306f / ef/t lgsf;l @)) uufj f6 306f e0{ ljbT\xf; (#(# uufj f6 306f xG]cgdfg ul/Psf] 5 .

!)=# lqut lx; jdf cfly\$ jif{@}%*%.(df ljbT\pnhf\$]pkefu pBfu lqñ] #&= (klzt, ufx{yo lqñ]#^ ^ klzt, Jofkl/s lqñ]^= klzt, lgoft lqñ] (= klzt / ljw lqñ]!)# klzt u/\$]blvG5 . cfly\$ jif{ @}% (÷^) df cfbllus lqñ]#^ ^ klzt, ufx{yo lqñ]#%= (klzt, Jofkl/s lqñ]^= klzt, lgoft lqñ]!!= klzt / ljw lqñ]!)# klzt pkefu ug]cgdfg ul/Psf] 5 .

!)=\$ cfly\$ jif{@}%*%.(sf]cGfodf ljBt\vkt ug]u]ks ; Wof * nfv &* xhf/ ku\$]df cfly\$ jif{@}%(.^) sf]cGfodf of]; Wof (nfv &(xhf/ klG] cgd]fg 5. @)%* sf] hgu0fgf cg' / g]kfn] sh hg; Wofsf] #(-\$ kl]tzn]ljBt\; ljwf kf0; s\$]b]vPsf]h]; f]cg' / cfly\$ jif{@}%(:^) sf]cGf; Dddf \$% kl]tzn]ljBt\; ljwf kfpg]cgd]fg ul/Psf]5 .

k]h]nod kb]fy{

!)=% cfly\$ jif{@}%*:(df k]h]nod kb]fy\$]vkt]df !=(kl]tzn]j] e0{ *}\$##* lsn]ln6/ / Pn=kl= lbf; sf]vkt @!^ kl]tzn]j] e0{\$*&& d]g ePsf]5 . ol b]sf]d]no ?=!* ca{!! s/f] &% nfv 5 . cfly\$ jif{ @)%*:(sf]kyd cf7 dxlgdf %@@&&(lsn]ln6/ k]h]nod kb]fy{/ #)(*# d]g Pn=kl= lbf; vkt ePsf] cfly\$ jif{@}%(:^) sf]kyd cf7 dxlgdf k]h]nod kb]fy\$]vkt]df)& kl]tzn]sdl / Pn=kl= lbf; sf] vkt]df !(= kl]tzn]j] ePsf]5 . ol b]sf]d]no ?=!@ ca{ @\$ s/f] %! nfv 5 . g]kfn]6 lgo]t ePsf]j :ts]thgdf k]h]nod kb]fy{tyf Pn=kl= lbf; b]sf]cfo]tsf]dfqf cfly\$ jif{@}%*:(df #*! kl]tzt /x\$]df cfly\$ jif{@}%(:^) df #^=% kl]tzt klG h]g]cgd]fg 5 .

!)=^ c]olws dfqdf vkt xg]k]h]nod kb]fy{ l8h]h, d]st]h, k]h] / x]f0{ 00wg g]b]vG5g\ cfly\$ jif{@}%*:(df k]h]nod kb]fy\$]sh vkt]d]b] l8h]hsf]cz #%^ kl]tzt, k]h]hsf]cz &=(kl]tzt, d]st]hsf]cz \$*=) kl]tzt / x]f0{00wgsf]cz %=(kl]tzt /x\$]b]vG5 . cfly\$ jif{@}%(:^) sf]kyd cf7 dxlgdf vkt ePsf]k]h]nod kb]fy{d]b]l8h]hsf]cz #%=(kl]tzt, k]h]hsf]cz *-\$ kl]tzt, d]st]hsf]cz \$&# kl]tzt / x]f0{ 00wgsf]cz ^# kl]tzt /x\$]5 .

!)=&= k]h]nod kb]fy{; a}cfo]t u/l kl]t{ug]g]y]t /x\$]h]g]k]fn cf]on lgudn] e08f/0fsf]Jo]j :yf ; d] ul/g}/x\$]5 . lguds]e08f/0f lfd]t]f &#) lsn]ln6/ eP]tklg k]j]lws sf/0fn]ubf{xfn]sf]; #flnt e08f/0f lfd]t]f ^%!* (lsn]ln6/ /x\$]5 . /S; f]h]-cd]nyuh Product Pipeline lj5]dfpg] af/]0]08og cf]on sk]z]g; u j]ftf{hf/l 5 eg]>l % sf]; /sf/sf] - d]G]l:t/lo_ lg0f6 ad]f]hd u7g u/Psf]sf]o]nn]Pipeline ; DaG]l kl]t]g >l % sf]; /sf/, pB]f] tyf cf]kl]t{d]G]q]nodf a]m]0; s\$]5 . lgudn]xfn k]h]nod kb]fy\$]cfo]t ef/t]o t]h lgud(10c) af6 ug]u/\$]5 . j]s]l]ks ; f]af6 t]h cfo]t ug]af/]c]l]b]og e0{kl]t]g k]z e0; s\$]5 .

sf]nf

!)=* cfly\$ jif{@}%*%.(df sh Jo]j ; f]os p]h]f{vk]tsf]e\$ kl]tzt cyf]t\@ nfv () xhf/ 6g t]h]z]l]0m j/]j/sf]sf]nf vkt ePsf] cfly\$ jif{

@)(÷^) df *# kl'tztn]j 4 e0{# nfv !\$ xhf/ 6g tñzI0mj/fj/
sf0nf vkt xg]cgbfg 5 .

j\$lnks prhf{

!)=(! gkfnf j\$lnks prhf{klj lwsf]lbuf]lj sf; u/l u{dl0f lfgdf prhf{f]kl/kl't{
ug]prhf{klj lwaf6 ljleG ; -; fgf pBf] tyf Joj ; fox? ; #fng u/l ul/j
hgtfsf]cfly\$-; fdfhs l:yItf ; wf/ Nofpg] lfglo ; Gthg sfod ug]/
jg ljgf; af6 u{dl0f lfgdf blvPsf] jftfj/0flo ; d:ofnf0{ G0g ug]
p2]ocg?k >l % sf]; /sf/n]gjlS/0flo prhf{cgbfg Joj:yf, @)%& nfu"
u/\$f]5 . ljleG bft[/fi6x?af6 kl't xg]cgbfg /sdnf0{; d] JojI:yt
Pj +156f]5l/tf]?kn]kl/rfng ug{gjlS/0flo prhf{cgbfg kl/rfng sfo{
ljlw, @)%& ; d] nfu"u/\$f]5 . ; f0{prhf{tyf n3'hnlj Bt\cf0fhgfsf]
nflu 8lg; ; /sf/sf]cgbfgdf cfjZos C0f k0fg ug{j\$lnks prhf{k]4g
s0bdf Pp6f cfGtl/s sf] :yfkf u/l ljleG sfo{? ; #fng e]x\$ 5g\
xIn pQm sf]sf]:yfkfn]lj z] u/l gofFtyf lbuf]phf{k0ffnx?df u{dl0f
hgtfsf]kx F j 4 e0{kl'tkm Hofb}; sf/flds blvPsf]5 . pQm sf]nf0{
eljiodf u{dl0f prhf{sf]df kl/0ft u/l ; a}j\$lnks tyf gjlS/0flo
phf{x?sf]cgbfg kl/rfng ug]; f]f0 cg?k o; ; DaGwl sfo6nx? u7g u/l
sfo{cuf8 a9f0Psf]5 .

uf] /lof;

!)=@) ljut jif?df h:t}cfly\$ jif{ @)(÷^) df kl'g uf] /lof; knf06 :yfkf
ug]sfo6]lg/Gt/tf kfPsf]5 . xIn ; #fng e0/x\$]uf] /lof; sfo6dnf0{
vf; u/l u/la hgtfsf]kx Fdf k0f0{vfgf ksfpG]:jR5 ; kn' lof; sf]; fy}
o; af6 lg:sg]n]f]dn -:n/L af6 u0f:t/lo sDkf]6 dn tof/ u/l pknAw
u/fpg uf] /lof; knf06 lgdff]sf]nflu ; :tf]Aofhb/df l56f] ; /n tyf
JojI:yt ?kdf C0f pknAw u/fpg]p2]o cg?k j\$lnks prhf{k]4g s0bdf
jfof]lof; shf{0sf0{:yfkf u/l uf] /lof; df ; nlg n3' ljQlo ; :yfx?
dfknf C0f kl/rfng ul/Psf]5 . pQm C0f hdGlsf] af6 cfly\$ jif{
@)%*÷%(blv pknAw e0/x\$]5 . cfly\$ jif{ @)%*÷%(df hDdf @\$%)
uf] /lof; knf06 :yfkf ug]Inlo /x\$]df !\$&\$\$ uf] /lof; knf06x? :yfkf
ePsf]lyof. cfly\$ jif{ @)(÷^) sf]kyd cf7 dlxgf ; Dddf &)@&
knf06x? :yfkf ePsf]5 .

n3'hnlj Bt\

!)=@) u{dl0f lfgsf jg hundf kl//x\$]prhf{f]rfknf0{sd ug{tyf ju] v]
u]x\$]hn; f]nf0{; bko] ug]sf]; fy]156f]5l/tf]tj/af6 lj Bt\pikfbg ug]
p2]on]clek]t e}sd lfdtf ePsf n3'lj Bt\s0b]:yfkf sfo6]cfly\$

jif{@)%(^) df klg lg/Gt/tf kf0g}/x\$]5. cfly\$ jif{@)%*(df %)) lsnf]f6 ljBt\pikfbg ugInlo /flvPsf]f jif\$]cGto; Dddf &*! lsnf]f6 pikfbg ePsf]/ cfly\$ jif{@)%(^) df klg %) lsnf]f6 pikfbg xg]nlo /flvPsf]f cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd * dlxgf ; Dddf ###-% lsnf]f6 ljBt\zlOmpikfbg ePsf]5 .

: f0{prhf{

!)=@ cfly\$ jif{@)%*÷%(df 3/7' ; f0{phf{(Solar PV Home System) tkm(^)) yfg / ; f0{; fgf vfg]fgl tyf n3'l; #f0 / ; fhf/ 8fo/÷s5/ tkm& yfg ; f0{phf{k0ffnl h8fg ugInlo /x\$]f jif\$]cGto; Dddf 3/7' ; f0{k0ffnl ((^* / ; fgf ; f0{vfg]fgl tyf ; fhf/ 8fo/tkm*# yfg ; f0{prhf{k0ffnl h8fg ul/; lPsf]5 . cfly\$ jif{@)%(^) df 3/7' ; f0{ljBt\k0ffnl ()) yfg h8fg ugInlo /x\$]f kyd cf7 dlxgf; Dddf &* (& yfg ; f0{ phf{k0ffnl h8fg ul/; lPsf]5 .

jg

!)=# g]fnsf]k]s]ts ; Dkbfsf]; f]sf]?kdf /x\$]jg-hunsf]:yfg hn; f] kl5 dVo ?kdf /x\$]5 . jftfj/0flo :jR5tf Pj +; Gthg sfod /fvl hgtfnf0{ b]gs ?kdf cfjZos kg]0Gwgsf]cfjZostf k/f ug{/fh:j kl/rfngdf j]4 Nofpg Pj -lj sf; lgdff]sf]sfodf cfjZos kg]lgdff] ; fdulsf]cfklt{ug{ ; d] jg hunsf]; wf/, lj:tf/ Pj +; Af0f ckl/xfo{ePsf]5. cfly\$ jif{@)%*÷%^ b]vg}j]f]gs ?kn]jgsf]lbuf]Jo:j:yfkg u/l t/f0 tyf leql dwzsf !(lhNfx?df jg Joj:yfkg sfo{of]hg sfodf]og e0/x\$]5. sf7, bfp/f lasl lj t/0f sfo{cGtu\$ kxf8l lhNfdf ^& xhf/ \$^ So'lkno, t/f0 tyf leql dwzdf !* nfv #\$ xhf/ So'lkno / ; fdbfos jg tkm \$nfv &^ xhf/ So'lkno u/l sh -; fn / cfo hftsf] @# nfv && xhf/ So' lkno sf7 / kxf8l lhNfdf ((=# r\$]f, t/f0 tyf leql dwzdf @*!\$-%# r\$]f / ; fdbfos jg tkm@*^=# r\$]f u/l sh #!(=#(r\$]f bfp/f lasl lj t/0f ul/Psf]5 .

!)=@\$ v] u0/x\$]em8l abdfg -gfEj jg lfqx?_ u/la tyf sd cfo ePsf ; dxnf0{pknAw u/f0{tgdf sf7, bfp/f, kmknh, 8fn]fF tyf 3fF pikfbg ug{nuf0{pglx?sf]cfo cfhgdf j]4 u/l ul/al lgjf/0fdf 6]f k]ofpg salnot jg pknAw u/fpg]sfo\$] cg?k cfly\$ jif{@)%*÷%(df k/fgf bz lhNfx? -l; Gwhl, wflb^a, dsjfgk7, lrtjg, uf]vf, tgxF/fd\$]k, l; Gwkflrf\$, sfl]nf-rf\$ / b]hvf_ 10 sf]C0f ; xof]df / gof!^ lhNfx? -kfFy/, v]f^a, t]yd, e]hk7, cf]yn9Ej, ko7fg, ; Nofg, /f]kf, ?sd, c5fd, jfh7f, 8f]l, 88]w7f, j]8l, b]y / hfh/sf]_ df >l % sf]; /sf/sf]cf'g) ; f]af6 pQmsfo\$dx? ; #fng e0/x\$]f 5g\

!)=@% hg;xeflutdf cfwfl/t ;fdbflos jg kj46 / ;dbfosf] cfjZostf
kl/klt4lr ;Gthg /xg]u/l ;fdbflos jg sfo\$df ;Grfng ul/g]sdf
cfly\$ jif{@}%*÷%(df ;fdbflos jg ljsf; sfof]og cfofhgf -
lhNnf:t/_ sf]jg pkefQm ;dX #%^ j6f u7g ePsf 5g\ p0mcfofhgf
klljws ;]f cGtu\$ pkefQm ;dXx?nf0{tfnd uf]7l tyf clv bog edof
;rfng u/l lg/Gt/ ?kdf ;]f k7ofp]cfPsf]5 . cfofhgf nfu"ePsf #*
lhNnf?df 8gdfsf]bft[:yf (DAVIDA) sf];xof] /x\$]5 . ;fdbflos jg
ljsf; sfo\$df cGtu\$ cfly\$ jif{@}%*÷%(df jg ljeuaf6 #* lhNnfdf
%@% jg pkefQm ;dXx?nf0{;fdbflos jg Joj:yfkg ug{;fdbflos /Qh/
lgolQmu/l ;]f lbg cgbfg /sdsf]Joj:yf ul/Psf]5 . o;u/l #@ lhNnfdf
sh \$&\$ jg pkefQm ;dXnf0{5f]cjlwsf]ljz] ;]f lb0{cfodhs
sfo\$df tfnd cflb ;rfng ug{cgbfg /sdsf]Joj:yf ul/Psf] 5 .
clw/fHosf #* lhNnfdf ljz] sfo\$df]?kdf hl8a6l ;Da6wl sfo\$df
;rfngsf]nflu DAVIDA af/f ;]eQm]ug[k]ffnl dfkrf #@ lhNnf?df
hl8a6l ;Da6wl ljz] sfo\$df ;rfng ul/Psf]5 .

!)=^ clw/fHosf #* lhNnfdf nfu"ul/Psf] ;fdbflos jg ljsf; cfofhgf -
@)%÷%&-@)%(^)_ / jg ljeu cGtu\$ clw/fHosf]&\$ lhNnfdf ;rfng
ul/Psf] ;fdbflos jg ljsf; sfo\$dfaf6 cfly\$ jif{@}%*÷%(;Dddf
sdzM!,&## / !@%*\$ jg pkefQm ;dX u7g e0{sdzM! s/f\$ #! nfv
\$#@ x\$6/ / (nfv ((xhf/ (%! x\$6/ jg :yfglo :t/df x:tfGt/of ePsf]
5 . o;af6 sdzM! nfv %\$ xhf/ (%@ / !\$ nfv ^ xhf/ (\$& 3/ kl/jf/
nfefljt ePsf 5g\ cfly\$ jif{@}%*÷%(;Dddf #* lhNnfdf !,&## jg
pkefQm ;dX u7g ePsf] !@%) j6f jg sfof]hgf tof/ ul/Psf] !!,!#^
j6f ;fdbflos jgx?sf]lg/Llfof tyf cgludg ;DkGg ePsf]tyf !)) ^ x\$6/
jgdj j [ff/f]of ul/Psf]df cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf !#&
j6f jg pkefQm ;dX u7g, !#* j6f sfof]hgf tof/L / #& j6f ;fdbflos
jgx?sf]lg/Llfof tyf cgludg sfo{;DkGg ePsf]5 .

!)=& t/f0 tyf leql dwzsf !(lhNnf?df jg Joj:yfkg sfof]hgf cfly\$ jif{
@)%÷%^ b]v g} sfof]og e0/x\$]5 . jg hunsf] Joj:yfkgdf
;xeflutdfhs jg Joj:yfkg k]ffnl (Collaborative Brest Management
Approach) sf]c]ndjgk]\$ hg;xeflutf h6f0{o;af6 k]kt jg k]jf/
las] u/l cfPsf]c]dfgl]sf]@% k]tzt /sd :yfglo ljsf; lqdf] sfof]
vr{ug{;Dal6wt uf=j=, / lh=j=, = nf0{pknAw u/fpg]gltnf0{cfly\$
jif{@}%*÷%(df klg lg/Gt/tf lb0Psf]5 .

!)=* kxf8l lf]sf ul/alsf]/yfdlgsf kl/jf/x?sf]cfo;]df j]4 Nofpg] tyf
x]; ot lju\$]jg lf]sf]cj:yfdf ;wf/ ug]p2]o cg?k salnot jg
ljsf; sfo\$df clw/fHosf ^ lhNnf?df nfu"ePsf] 5 . cfly\$ jif{
@)\$(^) b]v cGt/f]6 s]f] ljsf; sf] (10) sf]C0f ;xof]df kxf8l

salnot jg tyf r/g ljsf; cfofhgf !) lhNnfx? -sfe] l; GwklNrf\$, wflb^a, bfhvf, /fd\$fk, l; Gwhl, dsjfgk/, lrtjg, tgx7 uf]vf_ df nfu'e0{ sfo{; #fng x6}cfPsf]5 eg]!^ lhNnfx? -kfFy/, txyd, efhk/, vfo^a, cfvn9uf, ko7fg, ?sd, /f]kf, ; Nofg, hfh/sf, bny, jfh/f, c5fd, 8f, a}8l / 88]w/f_ df >l % sf]; /sf/sf]; f]af6 cfly\$ jif{@}%*÷%(blv salnot jg ljsf; sfo\$; #fng x6}cfPsf]5 . kxf8l salnot jg tyf r/g ljsf; cfofhgf tyf salnot jg ljsf; sfo\$ cgtuf; #flnt @^ j6}lhNnfx?df cfly\$ jif{@}%*÷%(; Dddf !&!! jg ; dx u7g ul/Psf]/ To; af6 !!^#\$ kl/jf/ ; Wof nfeffj t ePsf] cfly\$ jif{@}%(^) df yk !\$! jg ; dx u7g e0{yk (%& kl/jf/ ; Wof nfeffj t ePsf 5g\ cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dxlgf; Dddf &)^-&^ xj6/ jg lfq x: tfGt/Of tyf !#))-%# ls-dl=jg lfq ; ldf]g tyf !#,\$\$,@,&%) j6f lj?jf lj t/Of e0; s\$]5 .

!)=(e"; Af0f tyf hnfwf/ Joj:yfkg sfo\$ cgtuf gbl lgoGqOf nufot hnfwf/ ; Af0f / ljsf; sfo\$dnf0{dGqfnox? alr sfo\$dx?df sfoGt ; dGj o Nof0{sfo\$ sfog og ul/g]/ r7]lof lfqsf]; Dj]gzln efv]hs jg6 / o; df k/\$]rfsf]sf/Of ej/ tyf t/f0 lfqsf]hl6n cgt/; DaGwdf b]v k/\$]gsf/f]ds c; /nf0{b]6ut u/l r7]lfqdf e"; Af0f tyf hnfwf/ sfo\$; #fng ug]sddf ljleG cfofhgf tyf lhNnf e"; Af0f sfo\$ox? -!@lhNnfx?_ dfkrf sfo\$dx? ; #fng e0/x\$ 5g\ o; } ; nl; nfd e"tyf hnfwf/ ; Af0f l]efun]r7]lfqsf]; Af0f tyf ; Da4g ug\$]nflu Pp6f leG} cfofhgf tof/ u/\$] 5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df hnfwf/ Joj:yfkg cfofhgf -clw/f]hoe/_ j]ldtl hnfwf/ Joj:yfkg cfofhgf -sf7df8f}- nlnk/, sfe] dsjfgk/, l; Gwhl - EU sf]; xof], k]s]ts k\$]k -csl:ds e"fo_ lgoGqOf / Joj:yfkg cfofhgf, r7]e"tyf hnfwf/ ; Af0f sfo\$ - l; /xf, ; kt/l, pbok/ - GZ sf]; xof], l; Gw"-sfe]e"; Af0f sfo\$ (NUS AID sf]; xof], hnfwf/ Joj:yfkg cfofhgf -/; jf, g]fsf, wflbE - DANIDA sf]; xof], pklNf]cf]w]v]nf hnfwf/ Joj:yfkg cfofhgf -:of^hf - CARE sf]; xof], jftj/Of tyf jg pBd sfo\$ -bf^a, ; Nofg, ko7fg, ?sd / /f]kf - CARE sf]; xof], lzj]ns ej/ hnfwf/ ; Af0f cfofhgf -(lhNnfx?_ k]s]ts ; f] Jo=-;sf= -!& lhNnf - DANIDA sf]; xof], lhNnf e"; Af0f sfo\$ -& lhNnfx?_ lbuf]e"Joj:yfkg -\$ lhNnfx?_ / pklNf]5Nbl kgxf hnfwf/ cfofhgf, ulNdl (SDC sf]; xof]) cfofhgf?df () k]tzt eGf a9l sfo{kult ePsf]5 .

!)#) kof]/Oflo ; Af0faf6 h]s lj]wtsf]; Af0f tyf ; Dj4g ug]/ jftj/Oflo ; 7]ff Pj +kof{ koGg (Eco-tourism) pBf] kj4g]cfwf/ ; b] u/fpg] b]6af6 /fli6e lgs'-h tyf jGohGt' ; Af0f sfo\$dx? kl/rfng ug]; Gbedf zfxl lrtjg /fli6e lgs'-h / zfxl j]b6f /fli6e lgs'-hdf Ps-Ps j6f cfuGt ; Rgf s]b]:yfkgf ul/Psf]5 . koGg kj4gaf6 kof]/Ofdf kg{hfg}

cltl/Qmrfk tyf jftfj/0fio xl; af6 hfljugsf]nflu ljleG ; #lft lfqx?df
k-rjifl6 ko6g Joj:yfkg ofhgf tof/ ul/Psf]/ ; f0Wb]zfxl jlb6f /fli6a
lgs^hsf]ko6g Joj:yfkg ofhgf >l % sf]; /sf/af6 :jls[e0{nfu"xb]
sddf 5 eg]zfxl lrtjg ; ; krf; 08f] nfa6fa /fli6a lgs^h / sGrgh3f
; #f0f lfqsf]ko6g Joj:yfkg ofhgf :jls[xb]sddf /x3f]5 . xfn; Dd ^
j6f ; #lft dWbjtl{lfq 3f]0ff ePsf]5 . tl ; #lft lfqsf]sh cfbfglsf]
#) blv %) klztz /sd ljleG ; fdbflos tyf ; xeflutfds sfo\$dx?df
vr{u/l ; f]lfqsf hgtfsf]hljg:t/ psf:g]gllt >l % sf]; /sf/n]nPsf]
5 . o; cg^f/ zfxl lrtjg /fli6a lgs^h / zfxl jlb6f /fli6a lgs^hsf]
dWbjtl{lfq Joj:yfkg ofhgf :jls[tsf]sfo{z? e0; s3f]5 .

!)#! b3sf]jg:klt ; [tsf]hdl[nfhd ; sng ug] dNof]g ug] pkoQm klj lw
tof/ ug] / Joj; flos pkofu u/fpg hf\$ lbg]tyf cftl/s ; /lff tyf
Psls[ljsf; sfo\$ d nfu"ePsf lhNnfx?df blu tyf lk5l8Psf lfqx?sf]
cfocfhg sfo\$ 6]f kfofpg] bl6af6 cfly\$ pkofut] a9l ePsf
hl8a6lx?sf]Jojl:yt ; sng / v]l kj46df hf\$ lbg]sddf h8la6l kj46
cfofhgf ; fng cttu\$ xfn kfFcf] h6fd;L ; k6Wf ; u6wsf]snf,
; u6wjfn, nf} ; Nnf / of; f0Daf h:tf jxdNo jg:kltsf]cWbog, cg^Wfng
/ v]l klj lw ljsf; sf sfo{? e0/x3f 5g\ pNnvt lj?jfx?sf]v]l klj lw
ljsf; sf]nflu cWbog cg^Wfng u/l lj?jfx?sf]; sng / k/lf0fsf sddf
ljleG :yfgx?df g; l :yfgf u/l ; fng e0/x3f 5g\ . nlnk/sf]
uf]fj/l lkn8df hdl[nfhd Joj:yfkgf nflu #) hftsf lj?jfx?sf]Joj:yf
ul/Psf]5 .

!)#@ hl8a6l kj46 cfofhgf cttu\$ jg ljsf; u?ofhgn]nllft u/3f]hl8a6l
s0b| (Herbal Centre) sf]cjwf/0ffnf0{ sfo\$ og ug{k]o\$ c-rndf
hl8a6l kj46 s0b?sf]:yfkgf ul/Psf]5 . o; cfofhgfaf6 !\$ hl8a6l
kj46 s0b? :yfkgf xb]!) hl8a6l ljsf; ; dx? u7g xb]lghlffdf
#) hl8a6l kzf]g s0b? :yfkgf xb]!) :yfglo ljsf; ; j0+;]s
klj lwsx? tof/ xb]/ !%) hl8a6l ; dx ; b:ox? tof/ xb] sfo\$ d
/x3f]f !\$ c-rndf hl8a6l kj46 s0b|:yfkgf ug{cfly\$ jif{@}%&÷%*
df % c-rndf k/fdz6ftfa6 ; e]Jotf cWbog u/f0{lfq 5gf6 e0{cfly\$ jif{
@}%*÷%(df 5gf6 ul/Psf lfqdf 6f]hl v6f0Psf]5 . xfn; Dd @ j6f
hl8a6l ljsf; ; dx u7g e0{hl8a6l v]ldf ; nlg e0; s3f 5g\ !))
hgf :yfglo ljsf; ; j0+;]s klj lwsx? tof/ ug]sfo\$dnf0{b]6out u/l
cfly\$ jif{@}%&÷%* df !@ hgfnf0{tfnd k]fg u/l :yfglo ?kdf sfo{t
u/f0Psf]lyof]eg]cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]h]7 dxlgdf !% hjfgnf0{
tfnd lb0Psf]lyof]. xfn; Dd # dlxn / @\$ k?if u/l h0df @& hgf
; j0+;]s klj lwsx? / ##) ; b:o hl8a6l ; dx tof/ ul/Psf]5 .

!)## jg:kl t pBfg ljsf; cfofhgf cGtuŧ gkfnst ljleGg kof{/Oflo / /dOflo :ynx?, zfxl jg:kl t pBfg uflfj/L, jkbfjg pBfg dsjfgk/, l6i6^a bfdg pBfg dsjfgk/, df0kfy/L pBfg Onfd, wglffwid pBfg wglff, dhkfgl pBfg ; Nofg, 9s7l pBfg afE] uflfj/L pBfg sñfnl, bj/Lof pBfg sñfnl / lwtfrf} hOnf u/L !@ j6f jg:kl t pBfgx? :yfkf ul/Psf]5 . zfxl jg:kl t pBfg uflfj/Ldf cflyŧ jif{@}%*÷%(df sh cfuŧt ; Wof \$\$\$* -gkfnl #&(\$, ; fs{dhs \$@& / cG !@& /xŧf]5 . gkfn ^nf/ cfofhgf cGtuŧ ænf/ ckm gkfnE kl/ofhgfs]nflu jg tyf e"; Af0f dGqno, lqejg ljZj ljBfno / gkfn /fhslo lj1fg tyf klj lws klf klti7fgalr ; demf/lkq df x:tfif/ ; DkGg ePsf] / lv0tl Vjfldw sf]8/ -lh/L-h6kfy/L, sfnlu08sl Eofnl sf]8/ -hf; f-pQ/L sfnL / c?Of Vjfldw -ofEdf-lrlnf_ df jg:kl t ; j]f0f ul/Psf]5 . lo:t} cflyŧ jif{@}%*÷%(sf]; æf]wt sfoŧd cg; f/ s]f @\$ xhf/ / ; Gtnf ^ xhf/ ; d] h0df #) xhf/ kmknhs]j]gf{pTkfbg u/L sfe] wflbE, dsjfgk/, lhNnfx?df lj?jf nufpg :yfgsf]5gf0 ul/Psf]5 eg] >lv08, cn}r, kf0/yd, h/lj/fsf] lj?jf pTkfbg klj lw ; DaGwl cg; Gwfg sfo{e0/xŧf]5 .

!)#\$ cflyŧ jif{@}%(^) df jg kb]fj/ ljsf; sfoŧdnf0{Jojl:yt ug{>l % sf]; /sf/sf]lg0f6fg; f/ l6Da/ skf] gdf sfo{t sd{f/LdWb]%) kl}zt sd{f/L s6f]l u/L skf]Zgnf0{ ; fgf] / 5l/tf] ?kdf /vL ; #fng ug] cjwf/0ff :jlsE eP cg; f/ lhNnfl:yt !% j6f sfofhoaf6 (j6f 36f0{^ j6f sfofho /vL kgu7g ul/Psf]5 . jg hunsf]9nfk8f tyf ; v8÷v8f ?vx?af6 pTkfbg xg]sf7dWb]l6-; Pq= n]g}s6fg d5fg Pj +; sng tyf 3f6ul2 u/L lasl lj t/Of ug]u/L kn6 560f0{jg ljefun]l6-; Pq= nf0{ x:tfGt/Of ug]sddf /xŧf]5 . cflyŧ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf l6-; Pq= n]^* & % # So'ln6 uflhof sf7 / !!^=@ rŧf bfp/f ; sng ug]sf] ; fy)!*#\$ So'ln6 lr/fg sf7 / ; x-pTkfbg -jfsn, l/hŧ; g, s6lk; , e' _ !* & @ \$jlg6n pTkfbg u/L uflhof sf7 \$@)!@ \$ So'ln6, lr/fg sf7 !*) & @ So'ln6, bfp/f #@! !! rŧf / ; x-pTkfbg !&) (lSj06n lasl lj t/Of u/ŧf] 5 . cflyŧ jif{@}%*÷%(df jg kb]fj/ ljsf; ; ldltaf6 kfñ *) !* So'ln6, bfp/f \$#!) rŧf / uflhof !#*%) So'ln6 pTkfbg u/L qndzll&%(!* So'ln6 kfñ, #%* (rŧf bfp/f / %(&) So'ln6 uflhof f lasl lj t/Of ul/Psf] 5 .

hg; Wof tyf jftfj/Of

!)#% cflyŧ jif{@}%*÷%(df k}tflj t ul/Psf sfoŧdx?dWb]bl3ŧfng hg; Wof gltsf]d:off tof/ e0{kl/dfhg e0/xŧf]5 eg]hg; Wof sfgg ; DaGwdf kl/lDes clWbog tyf ljZn]0f sfo{e0/xŧf]5 . Population Pressure Index (PPI) tof/ ug]sfo{e0/xŧf]5 eg]Nepal Population Report, 2002 tof/ e0{ kŧfzg e0; sŧf]5 . 8f6f aŧ z4ls/Of cjwf/0ffkq tof/ ug]sfo{e0/xŧf]5

5 . lhNnf:t/df lh=;= ; usf] ; denbf/ldf ; Pgf tyf k/fdz{s0|Pj +
ljGb?sf] :yfkf ug] sfof] ; dgj osf nflu ; femf/l sf ?kdf ljleG %
lhNnfsf % j6f u}- ; /sf/L ; 3 ; :yfx?nf0{ ; dgj ostf{Pj +; Dks{l jGb?
tflsPsf] 5 . eQnk/ / df]E lhNnfd lszf]-lszf]L kl/nlft sfof]sf]
; fngdf ; 3fp kfofpg dflblds tyf pRr dflblds ljBfnosf lzifs
lzllfsf?nf0{hg; Wof Joj :yfkf cledvls/Of uf]7/ldf ; xeful u/f0Psf]5 .
; fy}lszf]-lszf]L nlft sfof]sf]cjwf/0ffkqnf0{clGtd ?k lb0{eQnk/ /
df]E lhNnfd lj t/Of u/L pQmsfof]df ; nlg ; 3 ; :yfx?sf]lhNnf:t/lo
lj j/Of tof/ ug]sfo{ePsf]5 . cflyf jif{ @}%*÷%(df s0|lo:t/ tyf
ljleG % lhNnf -eQnk/, df]E, sf:sl, dsjfgk/ / jlb6f_ df lszf]-
lszf]lsf lf]df sfo{t u}- ; /sf/L ; 3 ; :yfx? alr ; -hfn kj46
(Networking) sf nflu ; Pl (Roaster) tof/ ug]sfo{ePsf]5 . cflyf jif{
@}% (÷^) df hg; Wof Joj :yfkf ljifos uf]7/ eQnk/, df]E / dsjfgk/df
; DkGg xgbsf ; fy}lszf]-lszf]lsf nflu ; Pgf Pj+k/fdz{ ; DaGwdf
; dgj osf nflu ; femf/l ?kdf ljleG % j6f u}- ; /sf/L ; :yfnf0{
; dgj ostf{Pj +; Dks{l jGb' tflsPsf]5 .

!)#^ 8lg ; ; xof]df sf7df8f)c:ktfnsf]k]l]of lgoGq0fsf]sfo{cuf]8 a9f0Psf]
5 eg] ; eQm /fi6<< 3lo jftj/Of sfof] (UNEP) sf] ; xof]df hnjo'
kl/jt6 ; DaGwL dxf ; lGwsf]sfof]og, d?elds/Of lgoGq0f ; DaGwL dxf ; lGw
/ lrtjg /fdk/df l ; d]kfl/af6 cfpj]jfo' k]l]ofsf]cgludgsf nflu Ps
:6zgsf] :yfkf ug]sfo{e0/xsf]5 . o ; u/L gj]hog ; xof] ; :yf gf]f8sf]
; xof]df jftj/Oflo kefj d]l]ofsgsf] ; :yfut ljsf ; sf]nflu sfo{z?
ePsf] 5 eg] ljZj jftj/Of ; xof] (Global Environment Facility) sf]
; xof]df /fi6<<3lo c]B]us ljsf ; ; u7g (UNIDO) d]kne k]l]of lgoGq0f
; DaGwL sfof] ; fng ul/g]ePsf]5 .

!)#& jftj/Of Joj :yfkf cgtuf cflyf jif{ @}%*÷%(blv ; /sf/L tyf lghl
lf]sf] ; xelutdf clw/f]osf % lhNnfd nfu" ul/g] Public Private
Partnership for Urban Environment (PPUE) sfof] ; DaGwL ; em]f ; DkGg
e0{ sfof]og e0 ; s]sf] 5 . o ; u/L ; dbfo:t/df jftj/Of ; DaGwL
hgr]gidhs sfof]x? ; fng ug]p2]on]Sofgf8f ; /sf/sf] ; xof]df
Community Environment Awareness and Management Project (CEAMP) sf]
; em]f e0{sfof]og e0 ; s]sf]5 . ; g ; /L / df]E lhNnfd lkn]Nof08
; /sf/sf] ; xof]df :yfglo :t/df jftj/Of Joj :yfkf sfof] (SEAMN)
; em]f e0{sfof]og r/Ofdf /xsf]5 . cflyf jif{ @}%*÷%(df sf7df8f)-
pk]osfsf]kn] /d]fsf] ; dlrt Joj :yfsf nflu lgd]ffwlg cf]y/kf]f kn] /
kz]wg s0| tyf Sanitary land feld Site kl]g] (-@!! lsn]d6/ ; 8s tyf
; 8sdf kg]khsf] lgd]ff sfo{ ; DkGg ePsf] 5 . Nof08lkn]8 ; f06sf]
lj sf ; sf]lj :t]f kl]tj]g tof/ ul/Psf]5 .

rgf}lx?

- !)#* b}zdf lbg-kltlbg prhf\$]dfudf j[4 xb}uPsf]5 eg]sh prhf{vktsf] clwsfz lx:; f k/Dk/fut prhf6 g}kl{ePsf]b]v65 . o; af6 b}zsf]jg ; kbdf 7hf]rfk k/l jftj/0f0 c; Gthg a9b}uPsf]5 . dfu jdf]hdsf] prhf{cfkl{ug{/ jg lqsf]jg fz /f9g lgdf{ffwg ljBt\cfof]hgfsf]lgdf{ oyf; Dej rlf]k/f ug\$]; fy}; fgi hnljBt\cfof]hgf ; DkGg u/0{; he t/lsfaf6 ljBt\cfkl{ug{g}clxn\$]7hf]rgf}l /x\$]5 .
- !)#(b}zdf ljBdfg j\$]lks prhf{f jfo]of; , n3' hnljBt\; f0{zlQm tyf jfozlQmsf] g}kdv :yfg /x\$]5 . loglx?sf] ; e]Jotf k}z:t dfgdf ePtfklg ; dlr t ljsf; eg]xg ; s\$] 5g . jt0fg l:yltdf ; 7lfsf] kl{sh kl/l:yltn]ubf{lgdf{ ; fdull kl{t ug{sl7gf0{xg' tyf cgbf /sdsf]kof{t Joj:yf xg g; \$g'h:tf rgf}l sfod}/x\$]5g\
- !)=\$) /li6 hgu0fgf @)%* sf]glthf cg; f/ @)\$*-@)%* sf]cj]lwdf b]vPsf] hg; v0fsf]lflf\$ j[4 b/ @@ kl{zt cemklg pRr g}b]vPsf]x} hg; v0f Joj:yfkgf0{cem a9l k0fj sf/l agfpb}n}hg' Ps csf]rgf}lsf]?kdf /x\$]5 .
- !)=\$! bh6 hgj/x?sf] u}-sfg0l cf]f/k; f/df k0fj sf/l lgo00f xg ; s\$] b]v} . o; sf nflu xfn; Dd o; ; Da0vl lgif} tyf lgo00f jf/\$] (CITES) ljw0s kl/t gePsf]tyf j0oh't' arning sf]sfg0l cfwf/ tof/ gePsf] klg rgf}l sfod}/x\$]b]v65 .
- !)=\$@ cfly\$ jif(@)%&÷%* df kl{tJolQmhnljBt\pkef} *)=* lsnf]f6 kl{t306f /x\$]lyof]. o; nf0{00g ljBt\pkef}sf]?kdf ln0gkb\$. t; y{ kl{tJolQm ljBt\pkef} a9fpg p}kfbg a9g' kg]x} hnljBt\ pkef}sf]kl/df0df j[4 Nofpg]sfo{rgf}lk0f{/x\$]5 .
- !)=\$# g}kndf hnljBt\$]p}kfbg nfut lgs}pRr /xl cfPsf]o; sf]lgof{n]dt{ ?k lng ; s\$]5g . ljBt\gof{sf]7hf]lfdtf / cf0t/s ahf/ e\$g klg pRr nfut dnosf]sf/0f lgof{ xg g; s\$]x} sd nfutdf ljBt\p}kfbg ug{Ps rgf}l /x\$]5 .

!!= oftoft tyf ; #f/

; 8s oftoft

!!= gjf}k-rjifl6 ofhgf cjlwe/df ; 8s oftoftaf6 lhNff ; b/dsfd ghffBPsf !(lhNfdWb]!@ lhNffsf]; b/dsfd hf8g]nio /flvPsfdf \$ lhNff ; b/dsfd dfq hf]B0{ clw/flho el/df ca hDdf !% lhNff ; b/dsfdx? ; 8s oftoftaf6 hf]Bg af5L /x\$ f 5g\ sh tof/l ; 8sdWb] cfly\$ jif{@)%*(sf]cGto;Dd sfnf]q \$ xhf/ ^ ; o !& ls-dl=, v08fl:dt # xhf/ * ; o &* ls-dl=/ sRrl ; 8s & xhf/ \$; o () ls-dl= u/l hDdf !% xhf/ (; o *% ls-dl= ; 8s /x\$ fdf cfly\$ jif{@)%(^) sf] kyd cf7 dlxgdf sfnf]q !) ls-dl= / v08fl:dt % ls-dl= u/l hDdf !% ls-dl= ; 8s lgdfxf xg u0{@)% (knuof d; fGt ; Dddf g]knsf]; 8s nDaf0{sfnf]q \$ xhf/ ^ ; o @& ls-dl= v08fl:dt # xhf/ * ; o *# ls-dl= / sRrl ; 8s & xhf/ \$; o () ls-dl= u/l sh nDaf0{!^ xhf/ ls-dl= ku\$]5 .

tflnsf !! -s_ Mg]kndf pknAw ; 8s ; lj wf

qm; #	lsl; d	cfly\$ jif{ @)%*(sf] cGto;Dd -ls-dl_	cfly\$ jif{ @)%(^) -knUof d; fGt ; Dd yk ls-dl=	cfly\$ jif{@)%(^) -knUof d; fGt ; Ddsf]hDdf	
				ls-dl=	cZ kl]zt
!	sfnf]q	\$^!&	!)	\$^@&	@*=(
@	v08fl:dt	#*&*	%	##*#	@\$=#
#	sRrl ; 8s	&\$())	&\$()	\$^=*
	hDdf	!%(*%	!%	!^)))	!))=)

; ft M; 8s ljefu, aa/dxn, sf7df8f}
gf M; 8s ljefuaf6 agf0Psf]; 8s dfq ; dfj z ul/Psf].

; j f/l ; fwg

!!=@ g]kn clw/flhodf cfly\$ jif{@)%*(sf]cGto;Dddf sh ; j f/l ; fwg ; Wof # nfv %\$ xhf/ (%% /x\$ fdf cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf @^ xhf/ %(@-&-% kl]zt_ n]j [4 e0{ j f/l ; fwgx?sf]sh ; Wof # nfv *! xhf/ %\$& ku\$]5 . o; /l clw/flhodf cfly\$ jif{@)%(^) sf]knUof d; fGt ; Dddf ; /b/ kl]t ls-dl=@\$ j6f ; j f/l ; fwgx? ku\$]5]vG5 . cfly\$ jif{@)%*(df ; /b/ kl]t ls-dl=@@ ; j f/l ; fwg lyP .

tflnsf !! -v_ M; j f/l ; fwgx?sf]; Wof

Isl; d	cfly\$ jif{ @)%*%(; Dd	cfly\$ jif{ @)%^(^) krfuof dlxgf; Dd yk	sh	kltzt jf
a; ldlga; 6s, 6\$/ sf/, hlk, Eofg 666/ df/; f0sn 6kf] 8fh/ qm / c6o	!!\$! #\$#^ @#& * ^#\$*(@&! * @\$((* &! * @ #* & *	@#* !(\$ &#\$!&@& !%&# @\$ *! ! ^\$\$!!^%@ #^#) @\$!!@ ^%@!^ @* &%# @#^\$&(&! * # \$%@@	@! % [^] #= @& %* !)=)= !^ [^]
hdof	#%\$(%/%	@^%(@	#*!%\$&	&-%
klt ls=dl= ; j f/l ; Wof	@@	-	@\$	-

; f Mottfoft Joj :yf lje fu .

c6o oftoft

!!# /lj]; jf, /fkj]; jf, 6ala; ; jfx?sf]; ~rfng gkfn oftoft ; :yfgaf6 x6}
cfPsf]f >l % sf]; /sf/sf]lgof6fg; f/ gkfn oftoft ; :yfg cfly\$ jif{
@)%*÷%(df vf/h ePkI5 ; :yfgsf]; DklQ / bfloTj oslg u/l tbg?k
bfloTj kmkrf/s ug[kls6f cufl8 a9f0Psf]5 .

glltut tyf ; :yfut kilt

!!\$ ofhga4 dd\$ kls6f lj sf; sf]nflu SM Process, Geo-Env.Unit / Bridge Unit
v8f u/l sfo{e0/x\$]5 .

!!% Network Planning Capability lj sf; sf] nflu !) jif] PIP (Priority
Investment Plan) tof/ u/l ; f]cg?k gjf}ofhgb]v sfof] ogsf]k6f;
e0/x\$]5 . ; fy}dlwdsfnlg vr{; Argf (MEF) nfu' u/l ; f]l cg; f/ jflif\$
sfof]nd / ah6 tof/ ug[kls6fsf]yngl ul/Psf]5 .

!!^ /fli6e dfgs (National Standard) tof/ ug]l; nl; nfd :yfglo lgdf]
; fdu] tyf dfgssf]gofF:k]; lkmszg tof/ u/l :jls\$ e0{sfof] og ePsf]
5 .

!!& ; 8s ljefusf]hgzi0mlj sf; sf]nflu RSSDU (Road Sector Skill Development
Unit) v8f u/l sd(f/l sf] Database tof/ ug] tyf 6kgE; ; l]dgf/ cflb
; rfng ug]sfo{e0/x\$]5 .

!!=* ; 8s ljefusf lsφfsnfkx?nf0{hgtf ; fd'kf/bzl{9udf k}tt ug]kφf; df Video Documentation sfo{nds]k}tfj tof/ls]qnddf /x\$]5 tyf Post Evaluation sfo{f]yngl cfly\$ jif{^)%}÷! blv z? ug]; DaGwl tof/l k/f e0{ljsf; sfo{ndx?sf]; kmrtfk} \$ sfo{ogsf] nflu cgludg / dNofs;gsf]dx]j af/]; r}tf hufpg]sfo{z? ePsf]5 .

!!=(; 8s ; 7lffdf j]A]sf]nflu TESU (Traffic Engineering & Safety Unit) v8f e0{ Traffic Sign Standard tof/ ug]Accident Data Record /Vg]cflb sfo{ePsf] 5 . o; afx\$ Traffic Safety Sf ljleG Joj:yfx? nfu"ugdf hf\$ lb0{; f] cg?k sfo{e0/x\$]5 .

xjfo oftoft ;]f

!!=) g]knsf]jef]f]hs hlóntfnf0{b]6ut u/l xjfo{oftoft ;]fnf0{l]j:tf/ tyf ; b]ls/of ug]qnd cfj]lws of]hgf tyf /fli6α xjfo{gllt cg?k hf/l /x\$]5 . cfly\$ jif{^)%}÷! df cft\$sf/l ult]lwaf6 ljdfg:ynsf]eff]ts k]f]w/x?df ePsf]lj]w] \$sf sf/of /flonf0{7hf]lft klg uPsf]/ ;]f kg:yf]kgf ; DaGwl sfo{x?df hf\$ lb0Psf]5 . bu@ lf]qsf gful/snf0{p•og ; ljwf lbg] b]6sf]faf6 abud ;]f sf]A sf] :yfkf u/l ; f] sf]df jfo';]fx?af6 /sd hddf ug] / bu@ lf]qdf ;]f lj:tf/ ug]sfo{k}f]sf/l ?kdf sfo{og ug]k}kr{sbd rflnPsf]5 . ; fy}xjfo{; 7lfnf0{e/kbf] :t/lo, ; j{he Pj +ljZj; glo agfpg Pp6f pRr:t/lo cfof] u7g e0{ ; 7lff ; DaGwl sfd z? ul/Psf]5 .

!!=!! lqejg cGt/f]6α ljdfg:yn ; wf/sf u? of]hgf cg?k -P48-lj= sf]C0f ; xof]df_ ! blv ^ kofsh cGtu{sf sfo{x?dVb]cfly\$ jif{^)%}÷! df Air Cargo Building, cGt/f]6α 6ldgn ejg / Airlines/Operation Building sf] lj:tf/ / Airport Fire Station And Air Field Maintenance Building ; ~rfngdf Nof0; lsPsf]5 . Hub ljdfg:ynx?sf]lj sf; / :t/ j]A]f/f lf]lo koGg uGtJox? nufot cGo bu@ :yfgx?df xjfo{;]f ; ~rfngdf j]A u/l koGg / ; fdflhs cfly\$ lj sf; df 6]f k}ofpg]p2]o cg?k lj/f6gu/, kfy/f, e}xj f tyf g]knu-h ljdfg:ynx?nf0{l]sl; t ug]qnddf e}xjdf gof]6ldgn ejg lgdff]sf]sfo{nd cfly\$ jif{^)%}÷! df /flvPsf]5 . ol ljdfg:ynx?nf0{lgdff] ; ~rfng / x:tfGt/of (BOT) sf]cjwf/off cg'f/ cGt/f]6α :t/df k}ofpg ; s]t, koGg tyf gful/s p•og dGqfnoaf6 kφf; e}x\$]5 . lj/f6gu/df 6ldgn ejg lj:tf/ sfo{; DkGg ePsf]5 / cfly\$ jif{^)%}÷! df 6fj/sf]lgdff] sfo{; DkGg ug]nlo /x\$]5 . ; du@f pkoQm ljdfg:ynx?sf wfjgdfu{ 6df\$; l dfu{ tyf ljdfg lj>fd:ynx?sf]:t/j]A sfo{; DkGg ePsf]5 .

!!=@ gkfn cgt/f6α gful/s p•og ; u7g (ICAO) sf]; b:o /fi6«ePsfh]gkfn
clw/fHodf cllg lgj/Of tyf hljg4f/ ; Jf klg ;]; u7gn]lgwf(Of u/\$f]
:t/ cg'f/ kbfq ul/b} cPsf] 5 . o; cg'f/ lqejg cgt/f6α
ljdfg:ynnf0{cfly\$ jif{@)%(:^)^ df ICAO Category VIII df :t/j4
ul/Psf]5 eg]gkfnu-h, kfy/f, e}xjf tyf lj /f6gu/ ljdf:yxn?df of]; Jf
kfFf}>fl (V Category) df kfof0Psf]5. lgs6 eljiodf e/tk' tyf
l; d/df klg ; f}L :t/sf]; Jf pknAw u/fpg]sfoqnd /x\$]5 . gkfnu-h,
lj /f6gu/, kfy/f / e}xjf ljdfg:yxn?df cllg lgj/Of pks/Of÷jf?0foGq /
Ambulance pknAw u/f0Psf]5 . ko6slo ljdfg:yxn? n\$nf, e/tk', hdnf /
hfq; fq ljdfg:yxn?df cllg lgj/Ofsf pks/Ofx? pknAw u/f0Psf]5 .

!!=# Plzofnl ljsf; a}sf]; xofudf k}tfljt Eco-TourismProject sf]nflu ADB
Act Finding Mission Sf] Aide-Memire df gkfn gful/s p88og kflws/Of
cGtu{ tflnhEsf]; S}f/, tDnE6f/, ; v}f, 8flkfsf]dl; g}f} / l; ldsf
ljdfg:yn ; wf/sf] sfoqnd /flvPsf] 5 . o; cg'f/ tl ljdfg:yxn?sf]
; wf/sf] nflu cfjZos hlu{ clwuxOf tyf dd{ vr{wfGgsf]nflu ofq' ; Jf
b:t / jfoGfg cjt/Of b:t/df kl/jtq ugkGInufotsf sfoqf kflws/Of
lqnofzln 5 .

!!=\$ ^nf0E Sna, ahlgE, Unf0I8E h:t{ dgf]-hgflDs p8fg lqmfnsnfknf0{
kfl; fxg lbg]glit cg?k kfy/f ljdfg:yndf Micro light Aircraft af6 Power
Gliding ; ~rflnt 5 . o; }u/L Paragliding / Handgliding Clfb dgf]-hgflDs
p8fgx?nf0{ ; d} kfl; fxg ul/Psf] 5 . k}stx k\$fl tyf cfktsfnlg
cj:yfdf ko6sx?sf]vflh / p4f/sf]nflu gkfn gful/s p•og kflws/Ofn]
afobfgsf]cfktsfnlg cjt/Ofsf avt p4f/ ; dGjo sfl}dfkkt cjt/Of
u/fpg]/ ko6sx?sf]p4f/ tyf vflhsf nflu ; DalGwt afo' ; Jfx? ; G ; dGjo
ug]u/L sfo{ ; ~rfng u/\$f]5 .

!!=% sf7df8f)gkfnu-h tyf ; f}Gof klZrdl lfqs cGo ljdfg:yxn? alr v-SAT
koffnlj6 ; Jf pknJw u/fpg]af/] sfo{e0/x\$] / ; f\$] tof/L clGtd
cj:yfdf ku\$]5 .

!!=^ e="pkuxdf cfwil/t Unf]n kflh; lgE koffnl (GPS) df cfwil/t Po/gleuzg
koffnl qnds ?kdf nfu" ug] l; nl; nfdf w}h; f] ljdfg:yxn?df
klyfg÷cfudg dfux?sf]sfoq]lw thof ug{k/fdz{ ; Jf lng]sfo\$]nflu
afhkq cfXjfg ug]sfo{clGtd r/Ofdf /x\$]5 . cfjZos gofHjdfg:yn
tyf gofF:yfikt pks/Ofx?sf]nflu GPS af6 Co-ordinates ln0{sfoq]og
ug]sfo{e}x\$]5 . CNS/ATM cfoflhg cGtu{ gofFxfj0 dfux?sf]nflu ef/t
; /sf/ ; u ; dGjo u/L gkfn-ef/t xjfo dfu{ ; em}f ; DaGwl kilt cGtd
r/Ofdf /x\$]5 . W88-84 af6 ljleGg ljdfg:yxn?sf] Co-ordinate x? kgM
hfF ug]sfo{?sf]yfnlg ePsf]5 .

!!=& /fli6@ gful/s p•og ; /lff ; ldltn] klxrfg u/çg?k kllws/0fsf] kwfg
sfofrod f c6f0]bs d] h : jllrE k0ffnl (mms) sf]6ldgn h8fg sfo{; DkGg
ePsf]5 . Aeronautical Information Publication (AIP) sf]lj j /0f Website df
/Vg]h:tf klljws kf]f/ /j sf; sf sfo{?nf0{cfly\$ jif{e}%) (÷^) df
; ~rfngdf Nof0Psf]5 .

!!=&* pbf/ xj f0{gllt ckgf0{gllfnf0{ljZj dfglrqdf dxlj k0f{uGtJo:ynsf]
?kdf ; kl/lrt u/fpg ljleG dh5x?; usf]df]bf xj f0{; Jf ; Denf]f (ISA)
tyf ; denf/ lkq (mou) df ; do; fk]f ; zfv]g / gofFdh5x?; u xj f0{
; Denf]f ug] qndnf0{ hf/ /flvPsf] 5 . o; s0df xfn; Dd #@ j6f
dh5x?; u lãklflo xj f0{; Denf]f ; DkGg ePsf]5 . cfly\$ jif{e}%) (÷^)%
(df u0ftGq sf] /of, oqf06\$ c/a Old/ / stf/; u xj f0{ jftf{e} p8fg
; Vof tyf ; l6 lfdtf, kfFf; j tGqt 6kms clwsf/ nufotsf yk Joj : yfx?
; lxt mou df x: tflf/ ePsf]5 . Oh/fon; u lãklflo xj f0{ jftf{e} xj f0{; Jf
; Denf]f df kl/Des x: tflf/ sfo{; DkGg ePsf]5 . mou/ASA sf]kl/lwleq /xl
jfo'; Jfx?n] Code Sharing sf] k0w ldnfpg ; Sg] Joj : yf ; d] ; dfj z
ul/Psf]5 .

!!=(blu lq?df lj dfg:yn kf]f/ /j : tf/ ug] qndf gjlgldf tyf lgdf]fwlg
cftl/s lj dfg:ynx?dVb]dusf]tflrf lj dfg:yndf k/lif0f p8fg k/f ePsf]
5 . To; u/l ; f]sf]sf]h8fBf lj dfg:yndf ; d] k/lif0f p8fg k/f ePsf]
5 . v0fE lhlnsf] yfdvs{lj dfg:yndf klg cfly\$ jif{e}%) (÷^) d}
k/lif0f p8fg k/f e}; Jf ; ~rfng ul/Psf]5 . To; u/l c5fdfs]sdnahf/
lj dfg:yn / sflnsf] lj dfg:yndf wfjgdfu]lgdf] sfo{k/f ug] inlo /x\$]
5 .

!!=@ lghl lqnf0{lj dfg ; Jf ; ~rfng ug{k] ; flxt ug] gllt cg?k xfn; Dddf
#@ j6f lj dfg ; Jfx?n] AOC k0t ul/; s]f]f xfn !^ j6fn] xj f0{; Jf
; ~rfng u/\$f 5g\

; Rgf tyf ; ~rf/

xhfs ; Jf

!!=@ cfly\$ jif{e}%) (÷^)% (sf]cGto; Dddf clw/flhoe/ uf] jf/f xhfs !, lqlo
xhfs %, lhlnf xhfs &), Onsf xhfs *\$@ / cltl/Qmxhfs #) (% u/l
hDdf \$ xhf/ !# xhfsaf6 xhfs ; Jf pknAw xg]cgdfg ePsf]f cltl/Qm
xhfstkn(cgdfg cg' f/ xg ; s]f]lyPg . cfly\$ jif{e}%) (÷^) sf]knlu0f
d; fGt ; Dddf clw/flhoe/ uf] jf/f xhfs !, lqlo xhfs %, lhlnf xhfs &),
Onsf xhfs *\$@, / cltl/Qmxhfs #)&\$ u/l hDdf #((@ xhfsaf6 xhfs
; Jf pknAw e0/x\$] 5 . xhfs ; Jf cGtu{ ; ~rfng e0/x\$] wgfz

;]fnf0{kēfj sf/l agfpg rqnstf/df /sd j[4 ub}hfg]sfo6nd 5 . xfn; Dd rqnstf/df ?= ! s/f\$ ## nfv &% xhf/ /sd kl/rfng ePsf]5 . cfly\$ jif{ @)%(:^) df ?= % nfv yk xg]cgdfg 5. cfly\$ jif{@)%*(blv ef/tn]gkfnf0{clud e0nigl ug]/sd dfl; s ef=?= ! nfv \$) xhf/af6 ef=?= # nfv k%ofPsf]5. b† 8fE ;]f \$# gu/kfnsf / @ gu/fQdv uf-lj=, = u/l \$% :yfgx?df lj:tf/ ePsf]5 . o; u/l @ /fi6x?df jD]zs b† 8fE ;]f ; ~rfng ul/Psf]5 . jD]zs b† 8fE ;]fsf]btf{uf}j/f xhfs sfofho (e0) / nintk/ lhNnf xhfs sfofhoaf6 btf{ug]ul/Psf]df @)%(.^.@# blv lj/f6gu/, kfV/f, w/fg / l; 4fy6u/ gu/kfnsfx?af6 btf{ tyf lj t/Of ug]u/l ;]f lj:tf/ ul/Psf]5 . b† ;]fnf0{cemkēfj sf/l / Jojl:yt ?kdf ; ~rfng ug{;g@)# hgj/l ! blv ; fxl lbg kkt ;]f (Saturday Delivery Service) ; ~rfng ul/Psf]5 . cfly\$ jif{@)%*(blv ufxsx?nf0{156f] 5l/tf/ ljZj; glo ;]f lbg]p2]on]xhfs ;]f ljefu, uf}j/f xhfs sfofho, xhfs klzlf0f s0b/ / klZrdf-rn lfqlo xhfs lgb}zgnodf gofFklj lw lj sf; ul/Psf]5 . kq-d-hlff ;]fsf]a9M]dfunf0{ k/f ug{uf}j/f xhfs sfofho, ; Gvf/f kl;/ /df yk ejg lj:tf/ u/l sl/a !^ xhf/ eGf a9l d-hlffsf]Jo:yf ul/Psf]5 . clw/fhosf ljleGg !# :yfgdf lfqlo, lhNnf tyf Onfsf xhfs sfofhox?sf]ejg lgdff tyf lj:tf/ sfo{; DkGg ePsf]5 . !!^ xhfs sfofhoaf6 xhfs art a\$;]f ; ~rfng e0/x\$]5 .

b†; ~rf/ ;]f

!!-@@ cfly\$ jif{@)%(:^) sf]kyd cf7 dlxgf; Dddf gkfn b†; ~rf/ kllws/Ofaf6 lghl lfqsf !* j6fnf0{0G6/g6 -0dih ; d†, !) j6fnf0{le:of6 ;]f, #& j6fnf0{;]f kofustf{ * j6fnf0{/Bof] k]hE g6]s{ ! j6fnf0{lel8of] sGkn]E; E, ^ j6fnf0{kms; d† ;]f, @ j6fnf0{cfwf/et b†; ~rf/ ;]f / ! j6fnf0{;]h/ df]f0n ;]f ; d† u/l h0df *# j6f ;]f kbfos (Service Providers) ; yfnf0{0hfhtkq kbfog ePsf]5 . o; u/l gkfn b†; ~rf/ ; yfgn]cfwf/et 6]hknog ;]f / df]f0n 6]hknog ;]f ; ~rfngsf nflu gkfn b†; ~rf/ kllws/Ofaf6 cgdltkq kkt u/l ;]f ; ~rfng ul//x\$]5 . lghl lfqsf sDkglnf0{Global System for Mobile Communications (GSM) klj lwsf] ;]h/ df]f0n ;]f kbfog ug]glit ln0Psf]5 . o:t)Wireless local loop (WLL) klj lwdf cfwf/t b†; ~rf/ ;]f ; ~rfng ug]lghl lfqsf] ;]f kbfosnf0{ cgdlt lbg] glltsf] sfof]og e0; s\$]5 . Global Mobile Personal Communication System(GMPCS) ;]f ; ~rfngsf]nflu klg lghl lfqnf0{cgdlit kbfog ug]f; f†f0{x\$]5 . ljZj a\$af6 kkt C0f ; xofu kofu u/l kff{rn lj sf; lfqsf 6]hknog ;]f klbg afE l %\$ uf-lj=, = x?df 6]hknog ;]f k%ofpgsf]nflu lghl lfqsf] ; ~rfnssf]5g6 ug]kls0f k/De e0; s\$]5

!!=@ @)%(df3; Dd clw/fHosf #(!\$ uf-lj=; =x? dVb]!&^! uf-lj=; =x?df cyff\ \$% kltzt uf-lj=; =x?df 6]hknq ;]f pknAw ePsf]5 . @)%* df3; Dddf klg clw/fHosf hDdf !&^! uf-lj=; =x?df 6]hknq ;]f pknAw lyof]. o; /L lj ut Ps jif\$]cjwdf ufdlOf lfgdf b]vPsf]c; /lffsf]sf/Ofn]klg yk uf-lj=; =x?df 6]hknq ;]f lj :tf/sf]sfd cl3 a9g g; s\$fh]o:tf]ePsf] xf]. cfly\$ jif{@)%(^) leq vSAT kljlwsf]pkof] u/l lhNnf ; b/d\$fd / uf-lj=; =x? u/l yk *) :yfgdf 6]hknq ;]f h8fg xg]cgtdfg 5. vL kOfnfl ckgf0{6]hknq ;]f lj :tf/ ug]p2]o /x\$]ljz] ufdlOf b?; -rf/ sfOfndaf6 k]f{rn afx\$sf cGo l]sf; lfgx?df cfly\$ jif{@)%(^) leq ((uf-lj=; =df ;]f kOf0g]nlo /x\$]5 .

!!=@\$ g]fn b?; -rf/ ; :yfgaf6 @)%(knluOf; Dddf clw/fHosf sh !%(j6f PS; r]hx?af6 6]hknq ;]f ; -rfng ePsf]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(sf] df3; Dddf of]; Wof !\$@ /x\$]lyof]. ol PS; r]hx?df sh \$ nfv (xhf/ *## nf0g lfdtf /x\$]df cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgf; Dddf # nfv %^ xhf/ #@# nf0g 6]hknq lj t/Of e); -rfngdf /x\$] 5g\ sf7df8f} pKtosf, lj/f6gu/, jl/u-h / kfy/fdf ;]h/ df]f0n ;]f ; -rfng ul/Psf]df cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgf; Dddf hDdf @()#(nf0g lj t/Ofdf /x\$] 5g\ !#! /fi6x?; u l; wf cGt/fi6a b?; -rf/ ; Dks{ sfod xg ; Sg]u/l sh cGt/fi6a ; ls6 lfdtf !!(ku\$]5 . 6]hknq nf0g k]kt ug]g]g lb0{k}lff ; Fldf a:g]u]x\$?sf]; Wof sl/a # nfv ^ xhf/ @* /x\$]5 . cfly\$ jif{@)%(^) sf]df3 dlxgf; Dddf dfq clw/fHoe/ @)^)* gofF6]hknq nf0g lj t/Of ul/Psf]5 . cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]kyd cf7 dlxgdf clw/fHoe/ @@ xhf/ 6]hknq nf0g lj t/Of ul/Psf]lyof].

tfInsf !! -u_ M6]hknq ;]f -PS; r]h_ lj :tf/

zlif\$	@)%(ciff9	cfly\$ jif{@)%(^) sf]kyd cf7 dlxgf
sh hDdf		
-s_ gu/ lfg ; Wof	%*	%*
-v_ 6]hknq nf0g lj t/Of ; Wof	#&^&#	#%^#@#
-u_ hg; Wof kltxhf/ 6]hknq nf0g*	!\$@	!%-\$

* /fi6a hguOfgf @)%* sf]hg; Wof -@; !%; \$@_ df cfwf/t ;] Mg]fn b?; -rf/ ; :yfg, eb\$nl knfhf, sf7df8f} b]6Jo M; a)PS; r]hx? l8lh6n :j r]fntdf /x\$].

kqklqsfx?

!!=@ @)%(knluOf d; fGt; Dddf g]fn clw/fHosf lj leG lhNnf?df btf{ePsf kqklqsfx?sf]; Wof #\$\$) ku\$]5. tldVb]@\$ (j6f bl]gs, !& j6f cw{

; fktflxs, !!(@ j6f ; fktflxs, @\$% j6f kflifs, !))^ j6f dfl; s, @#* j6f
a6fl; s, #^! j6f q6fl; s, @) j6f r6fl; s, %\$ j6f cw6j flif6 / %* j6f
jflif6 kqkqsfx? /x6f 5g\ @)%* kmlu0f d; f6t; Dddf g6fn clw/flhof
ljle6g lhNnfx?df btf{ePsf kqkqsfx?sf]; Wof #!(! ku6f]lyof]h; dWb]
@!* j6f b6gs, !@ j6f cw6; fktflxs, !!!(j6f ; fktflxs, @#% j6f kflifs,
)^ j6f dfl; s, @# j6f a6fl; s, #%& j6f q6fl; s, !^ j6f r6fl; s, %@
j6f cw6j flif6 / %# j6f jflif6 kqkqsfx? /x6f lyP . o; }u/l efiiffut
?kdf ljefhg ubf{@)% (kmlu0f d; f6t; Dddf g6fnl @\$@), cu6hl #!^,
g6fnl=cu6hl %#^, lx6bl !!, g6]f/l !(, d6ynl &, eflhk/l @, ; s6 !, pb6!,
ltAatl @, yf? @ / c6o efiiffd !@# kqkqsfx? k6flzt xg]u/6f 5g\ >l
% sf]; /sf/n]kqkqsfl f6g; u; Da4 lgsfox? ; 6gf ljefu, k] sfpl6; n,
g6fn kqs/ dx; 3nf0{Ps}ynf6f /fv l Psls6 ?kdf sfo{-rfng u/tpg]
x6]h]sf7df8f6f]ltnu6fl:yt ; -rf/ulddf pQmlgsfox?sf]e6ts k6]f6f/
lgd6f ug]sfo{k6] ul/; s6f]5 .

6]hlehg k| f/0f ;]f

!!=@^ cfly6 jif{@)%(^) df g6fn 6]hlehg]clw/flhof !\$:yfgdf /x6f
k| f/0f s6b|dfk6t kltlbg !* 306f sfo6nd ; -rfng ug]u/6f]5 . cfly6
jif{@)%*(df o:tf]k| f/0f !@ :yfgdf /x6f]k| f/0f s6b|dfk6t kltlbg
!* 306f g]lyof]. xfn; Dd clw/flhof]) kltzt e6fudf sh hg; Wofsf]
sl/a ^) kltztn]g6fn 6]hleghsf]sfo6nd x6] (; Sg]c6d6g ul/Psf]5 .
cfly6 jif{@)%*(df clw/flhof]\$) kltzt e6fudf g6fn 6]hleghsf]
;]f ku6f]lyof]. g6fn 6]hleghsf]k| f/0fnf0{clw/flhof]kl ag6pg e^u
pkux dfWbdsf]klg k6f] ug]yflnPsf]5 . g6fn 6]hleghsf]bf]]Rofgn -
d6]Rofgn_ :yfk6f u/l 56} sfo6nd k| f/0f ug]of]hg c6tu6 lq /fi6«
rlg ; /sf/sf]c6b6g ; xof]udf e0/x6f]:6l8of]ejg lgd6f sfo{cl6td
r/0fdf ku6f]5 . clw/flhof/ xfn; Dd sl/a !# (j6f s6h 6]hlehg
; -rfnsx?nf0{6]hlehg k| f/0f ;]f ; -rfng ug]0hfhtkq k6fg ul/Psf]
5 . clwNnf]jif{@)%*(df sl/a @)) j6f ; -rfnsx?nf0{0hfhtkq
k6fg ul/Psf]6f o; jif{g]ls/0f gePsf]h] ;]f ; Wof 36g uPsf]xf].
6]hlehg k| f/0fdf lghl lf6sf]nufgl cfsli6f ug]gltt cg?k sf7df8f]-
pk6osdf d6]Rofgn k| f/0f ug]Pp6f, clw/flhof/ e^u; tx (terrestrial)
dfk6t k| f/0f ug]Pp6f / e^upkux k| f/0f s6b|(Earth Station) :yfk6f u/l
k| f/0f ug]60j6f ; d6] lghl lf6sf rf/j6f ; -rfnsx?nf0{6]hlehg k| f/0f
ug]icgdlt k6fg ul/; lsPsf]5 .

/]Bof]k| f/0f ;]f

!!=@& cfly6 jif{@)%(^) df z6]6 k| f/0f k6ffnldf /]Bof]g6fn]k| f/0f ;]f
clw/flhof/ tyf ldl8odj6 k| f/0f k6ffnldf ^) b]v *) kltzt hgtf; Dd

ku\$]5. ldl8odjē k|f/0fn]9fSg g; s\$ f lq?df :yfglo ; xeflutf
; d| kl/rfng u/l qnds ?kdf lkj]l; l d\$ hz g kōffnl dkt ;]f lj :tf/
ug[u/l sfo{e}x\$]5 . clw/flhoe/ /|Bof]k|f/0f :ki6 ; Gg ; lsof] eGg]
p2]on]le:of6 klj lwsf]; d| kōf] ul/Psf]5 . /|Bof]g]k]fnn]kfF]lj sf;
lqdf :yflkt ldl8odjē k|f/0f s|?af6 ljleGg /fli6ē efiffdf ult ; ult
sfoqnd k|f/0f ugf\$ c|tl/Qm xīn g]k]nl, cuhl, ; sE, lxGbl, d]ynl,
ef]k/L, yf?, tdfE, g]f/L, /f0-jfgtjī, u?E, cjwl, lnda; du/, z]k{pbx
vfddu/, /fgyf? / 8f]hl nufotsf efiffx?df ; dfrf/ k|f/0f ug[u/Psf]
5 . lghl lqdf klq dgf]-hgffds Pj +; Pgdhs sfoqnd? k|f/0f ug[u]
p2]on]lkj]l; l d\$ hz g kōffnldf /|Bof]k|f/0f s|; ~rfng ug{xīn; Dd
% j6f lghl lqsf ; yfx?nf0{0hfhtkq kōfg ul/Psf]f @\$ j6f rfn'
e}s\$ / Psj6f rfn'xg afE /x\$]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df g)o:tf]
0hfht kq @% j6f ; yfnf0{kōfg ul/Psf]f @! j6f rfn'e}s\$ / \$ j6f
rfn'xg afE /x\$]lyof].

dbf ;]f

!!-@* >l % sf]; /sf/sf]dbf ljefusf]5kfvgfnf0{qndzM ; /If0f dbffnosf
?kdf ljsf; , lj :tf/ / ; b? ub]n]h]g]p2]o cg?k s]l dbf oGqx?sf]
Joj:yf u/l s]l a\$?sf]r\$, /fhZj l:6s/ h:tf ; /If0f dbf ; fdu]x?sf]
5kf0{sfo{e}x\$]5 . ; /If0f dbffnosf]k]f]f/sf]nflu ; /If0f dbf e]g
lgdf] clGtd r/0fdf ku\$]5 . kyd r/0fsf]; /If0f dbf sfo{e0/x\$]5 .

rnlrq

!!-@ (rnlrq lqsf]; dgjoflds ljsf; Pj +lj:tf/sf nflu >l % sf]; /sf/n]
rnlrq ljsf; af]u7g u/l ; f]lq; u ; DalGwt lj 1x?sf]; xeflutfsf ; fy
kj4Gffds sfo{f]yngl ul/ ; s\$]5 .

rgf]lx?

!!-#) ; 8s oftofts] ljsf; df zllGt ; /lffs] cefj xg' cfjZos dfqdf
lj:kns kbfy{pkn]w gxb; lj:kns kbfy\$]kōf]df ; /lffs]; d:of xg';
; dodf sfoqnd :jlsE xg g; Sg'h:tf rgf]lx? lj Bdfg /x\$]5g\

!!-#! ; Pgf tyf ; ~rf/ lqdf nufglsf]; f] a9fpg]/ ljVj zffds lqofsnfksf
sf/0f ; /lffs]v:s]l:yltdf ; wf/ Nofpg]sfo{rgf]lkf{ag\$]5 .

!!-#@ ; 8s ljefu, g]kn vfg]fgl ; yfg, vfg]fgl tyf 9n lgsf; ljefu, g]kn
b?; #f/ ; yfg h:tf lgdf] sfo{f ; nlg lgsfox?alr cfjZos ; dgj o

:yflkt xg g;Sbf zx/l lqdf lbuf]/ ;dlGj t ?kdf ;8s ;ljwf k%ofpg'
rgf}lk0{/x\$]5 .

!!## ;8sx?sf]lgoldt dd€ ;Def/ sfo{k€fj sf/l ?kn]xg ;s\$]5g eg]gofF
;8s lgdff[fs]xsdf yk}cfoffhgfx? jflif\$ tyf cijlBs ofhgdf ;dijž
ul/g't/ ;f]cg?k ;fwg ljlgoffhg ug(g;Sg'Ps csf[rbf}l /lxcfPsf]5 .

!!#\$ vlr€] ;8s, Gog 6kns 3glj tyf Psls€ ljsf; gePsf sf/Ofaf6
nufglsf]bfFdf ;8s lqsf]cily€ kltkm s d blvg'csf[kdV ;d:ofsf]
ljifo ag\$]5 .

!!=#% ljs6 ef]hs l:ylt, oftfofsf]kj'w/sf]ljsf; sf]cej / kof€ dfqdf
cfwgs kljlwsf] pknAwtsf] cejdf ;#f/ lqn] ljsf; sf] ult tlj|
agfpgkg[cj:yf klg rgf}lk0(5 .

!@= ; fdfilhs ;]f

!@!= cfly\$ jif{@}%*÷%(bl|v lzlf -;ftf); zfv|g_ Pq, @)%* nfu"ePsf]5 .
; f]Pq|n]lj Binox?nf0{-s_ ; fdbilos, -v_ ; :yfut u/l b0 efudf lj efhg
u/\$f]5 . ; :yfut lj Bfnox? sDkgl Pq jf u7l -lghl u7l / ; fj h|gs u7l_
cGtu\$ /xg ; Sg]/ ; fdbilos lj Bfnox?sf]; #fng, /yb|y / Joj :yfk g ug{
:yfglo lgsfox?nf0{a9l lhDd]f/ agf0Psf]5 . lzlf lj efus]u7g kZrft\
lj s|bls/0fsf]glit cg?k lj leq sfo\$dx?sf]yngl ul/Psf]/ o; }; Gbedf
cfly\$ jif{@}%*÷%(df lhNnf lzlf of|hgf lgdffsf]yngl ul/Psf]5 .
cfly\$ jif{@}%*(÷^) df ; f]of|hgf0{cemkl/is[ul/Psf]/ o; /l tof/
ul/Psf lhNnf lzlf of|hgf tyf lhNnfsf]vb egf|, 5fqf ; wof cflbsf]
cfw/df lhNnfsf]ahq lgwf{0f ug]kl/kf6l k/De u/l klyds txsf]; Dk0f{
ahqsf]*) kltzt lhNnfdf ljlgof|hgf ug]ul/Psf]5 .

!@=@- lj Bfno afx/ /x\$ f afnjflnsfx?sf]nflu afn lzlf kyd, afn lzlf lätlo,
j\$Nks lzlf, klyds lzlf lj :tf/ sfo\$dx tyf cgf|rf|/s klyds lzlf
sfo\$dx? ; #fng ul/Psf 5g\ cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]cjlwdf %) jfn
lj sf; s|b|vfl|Psf]!%* jfn lj sf; klyds tfnd ; DkGg xg\$sf]; fy]jfn
lj sf; ; fdul lgdff tfnd ; DkGg ePsf]5 . To:t}jfn lzlf kydsf]k]f{
;]fsnlq tfnd !!) hgfnf0{/ jfn lzlf lätlodf \$) hgfnf0{tfnd lbg]
sfo{ ; DkGg ePsf]5 . To; u/l, klyds lzlf lj :tf/ sfo\$dx dtu\$!))
slff yk u/l !& hgfnf0{kgtf|hul tfnd / cgf|rf|/s klyds lzlf
sfo\$dx !&% ; xof]ul sfo\$tf?nf0{kgtf|hul tfnd tyf %) hgfnf0{k]f{
;]fsnlq tfnd lbg]sfo{ ; DkGg ePsf]5 . ; fgi afn-afnnsfx?sf]plrt
x|rfxdf / pglx?sf] zf/l/s, dfgl; s Pj +; j|f|ds lj sf; df kg{ ; Sg]
kqjnf0{Vbfgdf /v| cfly\$ jif{)%*÷%(df \$@ lhNnf?df @(!% jfn
lj sf; s|b\$]:yfkf ul/Psf]df cfly\$ jif{@}%*(÷^) df %* lhNnfd \$@!%
jfn lj sf; s|b? :yfkf ePsf 5g\

!@=#= cfly\$ jif{@}%*÷%(df cgf|rf|/s lzlf s|baf6 ; flf/tf sfo\$dx cGtu\$
*)) ; k!ts lj t/0f ul/Psf]/ ; fdbilos clwog s|b| ; #fng tyf
Joj :yfk g ; DaGwl tfnd \$! hgfnf0{lb0Psf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df
k|9 lzlf sf]&^&&% ; k, jfn lzlf sf]!\$*@% ; k / ; flf/r|/ lzlf sf]!*!%)
; k|7ak!ts p|kfbg u/l cgf|rf|/s lzlf s|b|cGtu\$ uf= j = tyf g=kf=
/ cG ; 3 ; :yfx?sf]dfuadif]nd **&% ; k|9, !^#% ; k jfn / !%) ; k
; flf/r|/ kl:tsf lg|zNs lj t/0fsf]sfo{ ; DkGg ePsf]5 . cfodhs sfo\$dx
; #fngsf]nflu ; v|, bf^ / ndhE lhNnfdf kqj sfl/tf clwog ; DkGg
ePsf]5 .

!@=\$= cgfkrfl/s lzlf sfo\$ d cgtuf ljBfno hfg g; Sg]; a)afn-afnlsfx?nf0{
cwf/e t klyds lzlf sfo\$ ddf cj; / kbfug ug{ j\$Inks ljBfno
sfo\$ ddf] Joj: yf ldnf0{ o; cgtuf lj: tfl/ t lzlf sfo\$ d (School
outreach programe) / cgfkrfl/s klyds lzlf sfo\$ d (flexible
Schooling Programe) nf0{cemJofks agf0Psf]5 . o; sfo\$ d cgtuf
k19 tyf ; flf/f0/ &% hgf, jfn @^ hgf / : yfglo lg/lfs %% hgfnf0{ @)
hgf ; xofuL sfo\$ tff0{/ ^ %! hgf cgfkrfl/s lzlf ; ofhsx?nf0{ tfnld
pknAw u/fpgsf ; fy} k19 @!%#%, jfn !* @) / ; flf/f0/ !))) ; 6
kf7a; fduL 5kf0{lj t/ of ul/Psf]5 .

!@%= 5faj Q sfo\$ d cgtuf lzlf tyf vhsb dGqnoaf6 5gf0 e0{pRr lzlfdf
cfly\$ jif{ @) %* ÷ % (df : jbz / lj bz u/ l d]B; gdf !) & / 8Q6ndf ! \$
k7f0Psf]df cfly\$ jif{ @) % (÷ ^) df MBBS df (& hgf / BDS df ! @ hgf u/ l
hdDf !) (hgf ljBfyl? : jbzsf ljleGg d]Bsn snhx?df cVbogfy{/ x\$ f
5g\ o; u/ l d]B; gdf j unfbzdf !! , ?; df \$ / rlgdf ! hgf tyf
0lGhlgol/Edf rlgdf % hgf cVbogfy{uPsf 5g\ 0lGhlgol/Edf \$ hgf ?; /
r\$ u0ftGq / cG0 ljifox?df !) hgf 06fnl, hfkfg / ?; df cVbogfy{
k7f0Psf 5g\

!@^= cfly\$ jif{ @) %* ÷ % (df *)) ljBfnos] e]ts ; j]f0f, @) lsl; dsf
kn/fd 5kf0{ tyf lj t/ of ul/gsf ; fy} @ \$) hgf 0lGhgo/ tyf
cfe/ l; o/x?nf0{ ljBfno e]ts ; wf/ kgtfhuL tfnld lbg] sfo{ ; DkGg
ul/Psf]5 . ; fy} !)) sllf sf]f, \$ \$; f] s]b/ ! % j6f ljz] lzlf sllf
sf]f]nflu ; fduL vl/ b / lj t/ of Joj: yf ePsf]5 . cfly\$ jif{ @) % (÷ ^)
df ljBfno e]ts ; wf/ ; DaGwl ljBfno dd\$ kl: tsf \$)) yfg 5kf0{ u/ l
) hgf 0lGhgo/x?nf0{ ; f] ; DaGwl tfnld lbg] sfo{ ePsf]5 . n]s ; r]gf
; DaGwl tfnld ! @ hgfnf0{/ klyds dlxn lzlf sx?sf] tfnld # & hgfnf0{
pknAw u/ f0Psf]5 tyf lkn8/ 5fajf; jf8x?sf] kl/ rof]ds uf]7l ; DkGg
ePsf]5 . /li6 5faj 5faj Q sfo\$ d cgtuf k]j= tkn(5faj ! nfv \$ &
xhf/ &) @ hgfnf0{ blnt ! nfv % xhf/ & ^ hgfnf0{ : yfglo 5faj Q ! \$
xhf/ & # % hgfnf0{ SofDk; 5faj Q \$) # hgfnf0{/ ckulBE # ^) hgfnf0{
lbg] sfo{ ; DkGg ePsf]5 . To; u/ l cleefjs ; xlnot sfo\$ ddf ; fy} @ * ^
hgfnf0{ nllot u/ l cledvs/ of uf]7l cfo] hgf ul/ Psf]5 eg] cleefj slo
lzlf # ^) hgfnf0{ lb0Psf]5 . ljz] lzlf cgtuf ^ % * ; 6 j]h lstij
lj t/ of ul/ Psf]5 / !)) j6f > j0foGq v/ lb u/ l # \$ hgf ; xefulnf0{ klzlf
klzlf of tfnld lbg]sf ; fy} \$ (hgf lzlf snf0{ Ps dlxg] Ps]s] lzlf ; DaGwl
tfnld lb0Psf]5 .

d-hlff !@! lzlf l]sf]l]sf; ; r] , ; lfd / ; ; lrt qul/s lqdf uf]kdV sf/s lzlf q]ePsf]h]o; l]sf] lj sf; sf]nflu > l % sf] ; /sf/n]b]fo ad]hdsf] / of]gtl lnPsf]5 l-

?? cqlfkrfl/s lzlfssf]sfoqndx? lj:tf/ u/l ; flf/tf clej [4 ug] / cqlfkrfl/s
 lzlfrrf0{hljgflkofl jgfpq].

?? ljBfno lzlfssf]; du|Joj:yfkqdf :yqlo tx b'yl g)hg; xeflutdf hf\$ lb0{
 ljs0bls/0fsf]cjwf/0ff cg?k ; /sf/n]; xhls/0f, u0f:t/ kj46 lqodq Pj -
 cfjZos ; Jf tyf 6]f kbfq ug{; lfd eldsf vllg].

?? ; lkdhS hgzlQm pTkfbgsf nflu kljlws lzlf tyf Jofj; flos tfnldsf
 sfoqndx?nf0{kqfj sf/l tlf0{cj ; /df j [4 ug].

?? kflyds txjf6 pQl0f{ePsf ljBfyl{?sf]lbgfglbg j 9bf]; Wofnf0{Wbfgdf /flv
 dflblds lzlfdf pglx?sf]kxF a9fpg]/ pRr dflblds:t/nf0{ljBfno:t/sf]
 k9f0sf]cltd ljGb' jgfpq]u/l dflblds lzlf kffnlsf]lj sf; ug].

?? pRr lzlfdf nfut c; hl (Cost Recovery) sf]; 4f6t ckgf0{o; sf]cj ; /,
 u0f:t / / ljjlws/0fdf hf\$ lbg].

?? lzlfdf dlxf, blnt Pj +k5l8Psf ju\$]sdhf] cj:yfnf0{Wbfgdf /fv
 u0f:t/lo lzlfdf pglx?sf]kxF a9fpg yk sfoqndx? ; #fng ug].

?? ; j\$ sf nflu lzlfssf]qf/nf0{; fy\$ agfpg ljzif 1fg (Special learning)
 cfjZos ePsf ju{-ckfE ; lxt_ sf nflu ljzif lzlfssf]cjwf/0ff cg?k
 ; fwf/0f lzlfssf sfoqndx?nf0{; d] ; dflxt u/l Psls [lzlf k4lt -Inclusive
 and Integrated Education System) Sf]lj sf; ug].

!@&= cfly\$ jif{@}%&÷%* df clw/flhsf % lj sf; lfgdf % j6f gdf lj Bfnox?
 :yfkqf ul/Psf]/ tl lj Bfnox?nf0{yk ; ljwf lbg]sfoqndx{lg/t/ tf lb0Psf]
 5 . @e lhNnsf yk lzlfssf]nf0{Ps dlxg]bf] [r/0fsf]sDk06/ tfnld
 lb0Psf]5 . To:t}buq lfg /; jf, d:tf^a / xdnfd # j6f cfj; lo lj Bfnox?
 5gf6 ul/Psf 5g\ ; fy} xdnf, /; jf / d:tf^adf vllhPsf cfj; lo
 lj Bfnox?sf]yk kjfwf/ lj sf; sfo{rfn'/flvPsf]5 .

!@* = cfly\$ jif{@}%*÷%(df @\$ xhf/ (!% kflyds lj Bfno, & xhf/ ##) lgdg
 dflblds lj Bfno / \$ xhf/ !!! dflblds lj Bfno /x\$fd cfly\$ jif{
 @)% (÷^) df kflyds, lgdg dflblds tyf dflblds lj Bfnosf]; Wof sdzM
 @% xhf/ (!! , & xhf/ \$) \$ / % xhf/ \$\$@klg]cgtfg 5 . To: u/L, cfly\$
 jif{@}%*÷%(df lzlfssf ; Wof kflyds, lgdg dflblds tyf dflblds
 lj Bfnodf sdzM (^ xhf/ %%^, @^ xhf/ ^^! / !* xhf/ *#) ePsfdf
 cfly\$ jif{@)% (÷^) df of]; Wof sdzM (& xhf/ !!^, #% xhf/ #^) / !(
 xhf/ **^# kl\$]cgtfg 5 . To:t}cfly\$ jif{@}%*÷%(df kflyds, lgdg
 dflblds tyf dflblds lj Bfnodf lj Bfyl{; Wof sdzM#& nfv (@ xhf/, !)
 nfv %* xhf/ / \$ nfv \$(xhf/ ePsfdf cfly\$ jif{@)% (÷^) df of]

; Vof sDzM#* nfv (\$ xhf/, !) nfv &^ xhf/ / \$ nfv %^ xhf/ klg] cgdfig 5 .

!@=(vhsbsf]ljsf; sf nflu lzlf tyf vhsb dcfno cgtuf vhsb kl/ib\ sfo{t /x\$]5 . vhsb glt lgdf{ ug{; DalGwt lfgdf ljz#1x? ; lxtsf] vhsb glt lgdf{ sfo{n u7g e0{sfd-sf/j fxl e0/x\$]5 .

!@!)= @)(cflZjgsf]cgdfilgt tVofs cg' f/ kfylds, lgDg dflvlds / dflvlds txsf]lj Bfno, lj Bfyl{/ lzlfs cgkft bxfosf]tflnsdf k{tt ul/Psf]5 M

tflnsf !@ -s_ Mlj Bfno, lj Bfyl{/ lzlfs cgkft

cgkft	kfylds	lgDg dflvlds	dflvlds
lj Bfyl{lj Bfno	!%)	!\$%	*\$
lzlfs÷lj Bfno	\$	%	\$
lj Bfyl{lzlfs	\$)	#)	@#
lj Bfyl{tflndk{k lzlfs	#@@	!&\$	%*

; ft Mlzlf tyf vhsb dcfno

cflY\$ jif{@)%*÷%(sf]; fxl cjlw; u thgf ubf{lj Bfyl{lj Bfno cgkft kfylds, lgDg dflvlds / dflvlds txdf qndzM!%, !\$\$ / !)(lyof]. To; u/l @)%* cflZjgdf kfylds, lgDg dflvlds / dflvlds txdf lzlfs÷lj Bfno cgkft qndzM\$, \$ / %; lj Bfyl{lzlfs cgkft qndzM#(, \$) / @\$ / lj Bfyl{tflndk{k lzlfs cgkft qndzM##^, !*# / %(/x\$] lyof].

!@!:= lzlf -; ftf); zflvg_ Pq, @)%* sf]jul\$/ofdf k/\$f ; fdbfos lj Bfnox?n] >l % sf]; /sf/af6 cgbfg k{k ub\$g\eg]; :yfut lj Bfnox? u7l jf sDkgl Pq cgtuf /xl ; flnt xG5g\ ; /sf/l / ; fdbfos lj Bfnox? jul\$/ofsf]b[6sf]fn]; fdbfos lj Bfno cgtuf kb\$g\eg]lghl lj Bfnox? ; :yfut lj Bfno cgtuf kb\$g\ @)% (cflZjgsf]cgdfilgt tVofl cg' f/ gkfn clw/flhsf kfF ljsf; lfx?df ; /sf/l ; fdbfos / lghl:t/af6 ; -rflnt lj Bfnox?df lj Bfyl{lzlfs cgkft lgDg j dflhd /x\$]lyof]M

tflnsf !@ -v_ Mlj Bfyl{lzlfs cgkft, @)% (÷^) -cgdfilgt_

lfq	klt lzifs lj Bfylfcgkft		
	kfylds	lgDg dflblds	dflblds
gkfn clw/fllo	40	30	23
; /sf/l	44	35	28
; fdbflos	44	13	21
lghl	18	16	10
kjffrn	41	32	25
; /sf/l	44	35	28
; fdbflos	49	10	17
lghl	17	16	11
dWbdf-rn	39	30	20
; /sf/l	44	35	28
; fdbflos	34	23	23
lghl	21	20	10
klZrdf-rn	40	31	24
; /sf/l	44	34	28
; fdbflos	44	15	23
lghl	16	11	9
dWb klZrdf-rn	43	31	25
; /sf/l	44	35	28
; fdbflos	57	9	18
lghl	14	10	6
; b? klZrdf-rn	39	28	23
; /sf/l	44	35	28
; fdbflos	45	11	22
lghl	13	8	7

; ft Mizlff tyf vjhsb dGqfno
b]6Jo M; /sf/l / ; fdbflos lj Bfno eGfn]qndzllcgbfg kfpG]/ cgbfg kfpG]cfczdf
/x\$fi lj Bfno eG]alen5 .

cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]o; }cjlwdf kfylds, lgDg dflblds / dflblds
txdf lj Bfyl{lzifs cgkft #(, \$) / @\$ /x\$fi]yof].

!@!@ pRr dflblds lzlff kffnl -!)±@ nf0{k[]; fxg ugIglit cg?k pRr
dflblds lzlff kl/ib\cgtu\$ z]ifs ; q @)\$(%) b]v z]ifs ; q
@)%(÷^); Dd ; DaGwgk[]t lj Bfnox?sf]Ifqut ; Vof lgDgfg; f/ /x\$fi]5 -
tfinsf !@-u_ Mz]ifs ; q @)%(÷^); Dd ; DaGwgk[]t lj Bfnox?

lj sf; lfq	; fj h]gs lj Bfno	lghl !)±@	lghl)±@*	SofDk;	hDdf lj Bfno ; Vof	lfqut kltzt
kjffrn	96	12	38	19	165	21
dWbdf-rn	95	78	104	48	325	42
s_pklfosleg	21	62	79	24	186	24

!@!\$= efvflhs cjl:yltsf cfwf/df zlfis ; q @)%(^) ; Dd ; DaGwgkkt
lj Bfnox?sf]; Wof lgdgfg; f/ /x\$]5 M

tlnsf !@-^a Mefvflhs cjl:yltsf cfwf/df
zlfis ; q @)%(^) ; Dd ; DaGwgkkt lj Bfnox?

efvflhs lfq	; fj higs lj Bfno	lghl lj Bfno	; DaGwg kkt SofDk;	hDdf	lfqut kltzt
lxdfnl lfq	\$%)	#	\$*	^=)*
kxf8l lfq	@\$%	!*	^!	\$*&	^!&@
t/f0 lfq	!!%	!)&	#@	@%\$	#@@
hDdf	\$)%	@**	(^	&*(!))
kltzt	%!-##	#^-%)	!@!&	!))	

; ft MpRr dflblds kl/ifb

!@!%= /sf/l cgbfgkkt dflblds lj Bfnox?df ; flnt pRr dflblds
lj Bfnox?df cfly\$ j if{@)%*%.(blv klt lj Bfno klt Ps lzlfssf nflu !
j if\$]tnj j/fj/sf]/sd cgbfg:j?k kbfq ul/Psfdf ; f]glltnf0{cfly\$
j if{@)%(^) df klg lg/Gt/tf lb0Psf]5. o; af6 o:tf #*@ ; fj higs
lj Bfnox? k]olf ?kdf neflGjt xg\$g\ lzlfz tfnd tyf tflndsf
cfwf/x?nf0{a:tk/s / ; do; fk]f agfpb]nbfq]qndf cfly\$ j if{@)%*%.(
; Dddf s/lj \$%) ljleG ljifosf pRr dflblds lj Bfnosf lzlfzsf?nf0{
tflnd kbfq ul/Psfdf cfly\$ j if{@)%(^) sf]krluof d; fGt; Dddf !&
lzlfzsf?nf0{ljifout tflnd kbfq ul/Psf]5 h; af6 cfly\$ j if{@)%(^)
sf]cGto; Dddf tflndkkt lzlfzsf?sf]; Wof s/la &*^ klg]cgbdfg 5 .

!@!^= pRr dflblds lzlfdf lj kGg, blnt, hghflt, lk5l8Psf ju{tyf dlxfx?sf]
kxFnf0{; xh tlf0{/flie dh kjfxdf ; a]nf0{; d]g]gllt cg?k k]o\$
zlfis j ifdf ; /sf/l cgbfgkkt lj Bfnodf ; flnt pRr dflblds txd
clv bog/t lj Bfyl{?, h]Gf/ dlxf tyf lk5l8Psf hghflt ju\$
lj Bfyl{?nf0{k]o\$ j if{klt lj Bfyl{?= @)))- sf b/n]5faj]Q kbfq ul/b}
cfPsf] / cfly\$ j if{@)%(^) sf]cGto; Dddf s/la %) lj Bfyl{?nf0{o;
k\$]/sf]5faj]Q kbfq ul/g]cgbdfg 5 .

!@!&= pRr dflblds lzlf kl/ifbdf Joj:yfkg / ; :yfut lfdtfnf0{; wf/ ug{tyf
pRr dflblds txsf]lzlfifnf0{uof:t/oQmagf0{o; txsf]lzlfdf kj]zsf]
; dfg cj; /nf0{a9fpg]p2]on]ljZj a\$ d]knt hfkfgl cgbfg ; xfof
cGtu\$ cfly\$ j if{@)%(^) ; Dddf Educational Management System and
Mapping of Higher Secondary Institutions, Baseline Studies to

Strengthen Higher Secondary Education Evaluation of Grade XI & XII
 Textbook, The Management of Examination System / Tracer Study of Higher
 Secondary level Completers l j i f o ; u ; D a l G w t c l v b o g ; D k G g e P s f 5 g \
 o ; c l v b o g t y f c g ; G w f g a f 6 b l v P s f p k n l A w d h s ; e n j x ? n f 0 { s d z M
 c f p f j i f x ? d f s f o f j o g u b j n l u g \$.

!@! * l j B f n o x ? s f] / y b y , l g o G q 0 f / ; # f n g : y f g l o ; d b f o 4 f / f g } u / f p b } n h f g]
 g l t c g ? k c f l y \$ j i f { @ } % * % (d f ! % l h n n f - d f j E , g j f s f 0 , 0 n f d , s f e]
 D o f l b l , e n k f , s f : s l , j f 5] w g s 6 f , ; v j , k j f , c f y n 9 u f , j f / f , : o f a h f /
 8 8 j w / f _ s f !)) j 6 f k t y l d s l j B f n o x ? : y f g l o ; d b f o n f 0 { x : t f G t / 0 f u g]
 n l o / x \$ f] p Q m c f l y \$ j i f s f] c G t o ; D d d f ^) j 6 f l j B f n o x ? x : t f G t / 0 f
 u l / P s f] / c f l y \$ j i f { @ } % (% ^) s f] k y d * d l x g f ; D d d f y k @ ^ j 6 f
 l j B f n o x ? x : t f G t / 0 f u l / ; l s P s f] 5 . o ; s f o G m d n f 0 { c e m k e j s f / l ? k d f
 ; # f n g u g { ; f d b f l o s l j B f n o ; x o f j s f o G m d t h 0 f u g] s f o { e } / x \$ f] 5 /
 c f j = @ } % (% ^) b l v l j B f n o x ? s f] j h 0 l g s f ; f l h n n f l j s f ; ; l d l t d f k m f
 u l / g] l o j : y f ; d j e P s f] 5 .

pRr lzlf

!@!(= pRr lzlf cGtu£ xfn gkndf lqejg ljZljBfno, dx| ; s£
 ljZljBfno, sf7df8f} ljZljBfno, kff{rn ljZljBfno / kfy/
 ljZljBfno u/L kF j6f ljZljBfno ; #lnt 5g\ cfly\$ jif{@}%(^)
 df lqejg ljZljBfno cGtu£ cflus Sofdk; ^! j6f tyf ; DaGwg kkt
 lghl lqsf Sofdk; @@@ j6f u/L hDdf @*# j6f Sofdk; x? ; -rfngdf /x\$
 5g\ lqejg ljZljBfnodf cflus tkn! nfv !& xhf/ &% tyf lghl
 lqsf -lq-lj-af6 ; DaGwg kkt_ Sofdk; tkn(^# xhf/ #^# u/L hDdf ! nfv
 ! xhf/ # ljBfyl{? cWbog/t /x\$f]cgdfg 5 . of]; Wof cfly\$ jif@
 @}%*%(df cWbog ug]ljBfyl{; Wof @ nfv \$ xhf/ (@\$ sf]thgdf
 !!& kltztn]sd xg]cgdfg 5 .

!@@)= lqejg ljZljBfno cGtu£ klljws cWbog ; :yfgx?sf]pTkfbg lj j /of
 lqDg jdf]hd /x\$f]5 M

tflnsf !@ -r_ Mlqejg ljZljBfno klljws cWbog ; :yfgsf]
 pTkfbg lj j /of

cWbog ; :yfg / sfoGmd	@}%#.%\$	@}%\$.%.	@}%%^	@}%^.%&	@}%&.*	@}%*.%(<
!= 0lGhlgol/8=	@}%	##@	^\$&	%(<	^\$*	^^%
s= kffofkq	@\$!	@#*	%!\$	#&@	\$#^	\$\$!
v=:gfts	!\$	(\$!##	!%)	!*\$!*
u=:gfts@/	-	-	-	#&	@*	\$@
@= s[f / kzlj 1fg	&%	!!^s	!)!	!\$^	pTkfbg	!&%
s= kffofkq	%&	#@	@!	^(e0{	\$@
v=:gfts	!*	*\$	*)	&&	g; s\$f]	!)*

u=:gfts	-	-	-	-	-	@%
#=lrsl	#^%	#()	#&^	\$\$*	\$\$)	%)\$
s=lgdg:t/	-	-	-	-	-	-
v=kpf0fkq	@^*	@@*	@^*)(\$	@(\$!#\$
u=:gfts	\$*	!#(^&)	!)(!@\$
3=:gfts	\$(@#	\$!	%(\$\$&	^^
\$=jg lj 1fg	!^^	(!	*&	!#\$!^(!^\$
s=kpf0fkq	!@\$	**	*&	(%	!)#	!!#
v=:gfts	\$@	#	-	#(^^	%!
%=lj 1fg tyf klj lw	#^!	\$\$!	#\$^	!^\$	\$!%	\$\$&
:gfts	#^!	\$\$!	#\$^	!^\$	\$!%	\$\$&
sh hldf	!@@	!#*)	!%&	!\$!	!^*@	!(%)

; # Mlqejg lj Zj lj Bfno .

!@# = lqejg lj Zj lj Bfno klfj lws clbog ; yfgaf6 cfly\$ jif{@)%&.*%* df sh ! xhf/ ^* @ lj Bfyl{pkfbg ePsfdf cfly\$ jif{@)%*.%*(df ; f] ; Wof -s]f / kz'lj 1fg afx\$_%* kltztn]j e0{! xhf/ &*% ku\$]5 .

tflnsf !@-5_ Mlj Bfj fl/lw ptkfbg lj j /of

clbog ; yfg ÷ ; sfo	@)%#.%\$	@)%\$.%%	@)%%%^	@)%^.%&	@)%&.*%	@)%*.%()
!=0lghgo/E	-	-	-	-	-	!
@=lj 1fg tyf klj lw	@	!	!	!	@	-
#=Joj:yfkg	!	!	#	!	!	#
\$=dfglj sl tyf ; idflhsz:q	*	(*	*	&	!#
sh hldf	!!	!!	!@	!)	!)	!&

; # Mlqejg lj Zj lj Bfno .

lqejg lj Zj lj Bfnoaf6 cfly\$ jif{@)%&.*%* df !) hgfn]lj Bfj fl/lw xfl; n u/\$df cfly\$ jif{@)%*÷%*(df klj lj Bfj fl/lw xfl; n ug\$] ; Wof !& /x\$]5 .

!@@ = lqejg lj Zj lj Bfnon]w}jif{cl3 -lj=; =@)#& ; fn_ blv ; Jf kfbg ubf cf0/x\$] :j f:Vo ; Jf lfq cgtuf lq=l= lzlf0f c:ktfn, lj=k= sf0/fnf nfoG; gq clbog s| -cfwf c:ktfn, nfu"cf]w b]o{gl :ofxf/ s| / lq=l= xly ; Q6/ slt] /df lj leG lsl; dsf lrsl; f ; Jf kkt ug]sf]sh ; Wof cfly\$ jif{@)%*.%*(df \$ nfv !^ xhf/ ^)# ku\$]5 .

!@# = ; s] lj Bfnf0{; Dk0f{?kdf xfl; n ug{c6o /fi6sf lj afgx? klj gkfnklt cfs[6 xfbg\ecg]p2]o /fvl gkfnnf0{; s] lj Bf clbogsf]s]sf]?kdf lj sl; t ug]Pj+; s] lzlf]sf]lj:tf/nf0{lg/Gt/tf lbg]p2]on]:yflkt dx|]; s] lj Zj lj Bfno cgtufsf cflEs / ; DaGwg kkt lj Bfkl7x?df cfly\$ jif{@)%*.%*(df # xhf/ @ @ lj Bfyl? clbog/t lyP eg]cfly\$ jif{@)%*(^ df # xhf/ ! lj Bfyl? clbog/t 5g\ o; lj Zj lj Bfno cgtuf @ j6f ; s] dflblds lj Bfnof? ; flnt 5g\ tl b0 lj Bfnof?df ! xhf/ ** lj Bfyl? 5g\h; d]b] ^## 5fq / \$\$% 5fqx?n] clbog ul//x\$] 5g\

!@=\$= sf7df8f)lj Zj lj Bfno cGtu{ cflus / ; DaGwgk{kt snhx?df cfly\$ jif{
@)%*÷%(df gofF# xhf/ !%# k?if tyf ! xhf/ &#* dlxnf clbog/t
/x\$ff cfly\$ jif{@)%(^) df @ xhf/ (%(k?if / ! xhf/ &\$^ dlxnf
clbog/t /x\$ff 5g\ cfly\$ jif{@)%(^) df o; lj Zj lj Bfnos]cflus
clbfgdf :sh ckm; f0G; df &!% :sh ckm0lGhlgol/Edf \$^*, :sh ckm
Dofghd(6df !@), :sh ckmPh5zgdf !)), :sh ckmcf6{df \$@ tyf
:sh ckm d]Bsn ; f0G; df @* & 5fq5fqf clbog/t /x\$ff 5g\ eg]
; DaGwgk{kt snhx?df d]Bsn ; f0G; tkm{ @##^, Joj:yfkgtkm{ \$^(,
jftfj/0f lj 1fgtkm{ !@, snftkm{ !\$@ tyf lzlf tkm{ !\$ hgf 5fq5fqf
clbog/t /x\$ff 5g\

!@%=- kjf{rn lj Zj lj Bfno / cGtu{sf cflEs / ; f]lj Zj lj Bfnoaf6 ; DaGwgk{kt
SofDk; x?df ; d] u/L cfly\$ jif{@)%*÷%(df sh @ xhf/ *\$) hgf gofF
lj Bfyl{? clbog/t lyP eg] cfly\$ jif{@)%(^) df ; f]; Wof !!!-@
kltztn]j [e0{^ xhf/ kú\$]5 .

!@^=- kfy/f lj Zj lj Bfno / cGtu{sf cflEs tyf ; DaGwgk{kt SofDk; x?df ; d]
u/L cfly\$ jif{@)%*÷%(df hDdf @ xhf/ (\$! hgf lj Bfyl{? clbog/t
lyP eg] cfly\$ jif{@)%(^) df ; f]; Wof \$)-% kltztn]j [e0{\$ xhf/
!## kú\$]5 .

:jf:Yo

!@&= cfly\$ jif{@)%*÷%(; Dddf gkfn clw/fhoel/ c:ktfn ; Wof *#, :jf:Yo
s(!!), :jf:Yo rf\$! &)), cfoj] cfwfno @*^, pk:jf:Yo rf\$! # xhf/
!&) / kfylds :jf:Yo rf\$! !*) /x\$ff lyP eg]c:ktfn zof % xhf/ @%),
8fS6/ !@%(, kl/rfl/sf & xhf/ !%#, slj/fh @)# -cl3s[slj/fh ; d]_,
jB @(\$, :jf:Yo ; xfos -x]c= / c-x]j= ; d]_ % xhf/ @(%), :jf:Yo
sfo\$tf{-df-z-sf= # xhf/ !(), :yfglo :jf:Yo sfo\$tf{# xhf/ (*% /
c@ :jf:Yo sfo\$tf{-tfnld k{kt ; Bgl, dlxnf :jf:Yo :jo=]j sf_ ^@ xhf/
%\$^ /x\$ff 5g\ cfly\$ jif{@)%*÷%(sf]thgdf cfly\$ jif{@)%(^) df
cfoj] cfwfnodf #=* kltztn]kl/rfl/sdf @% kltztn] slj/fhdf ()=
kltztn]/ jBdf @)-\$ kltztn]j [ePsf]5 .

d-hlf !@@ cfw/e{ :jf:Yo ;]fs]klofelt
; j]hgtfdf cfw/e{ :jf:Yo ;]f k?of0{vf; u/L ul/ax?sf]:jf:Yo / kfw0fs] cj:yfdf ; wf/ Nofpq, c]ofjZos ;]fx?df hgtfs] Gof0; ut kxFsf] klofelt lbnfpg tyf ; j]; dbfo / hghltx?nf0{dhk]fxls/0f u/L ; fdflls lfqsf]lj sf; df of]bfq k?ofpq >l % sf]; /sf/n]b]foad]hdsf]/0fglt c]nd]q u/\$f]5 # ?? ul/a tvf lk5l8Psf ha: dbfonf0{c]ofiZos :if:Yo ;]f pkn]w u/foq

```

;fdllhs lq tknsf]nufqldf qnds ?kn]j [ ul/g].
?? cfoj] tyf kls[ts lrlst;f ;]f tyf k/Dk/fut cfwfkrf/ kffnl -
xflldof]ofyl, obqal lrlst;f cbl_ nfo{k's :jf:Yo ;]fsf]?kdf ljsf; ug].
o:tf ;]fsf]; Afif / k] 4q ug{:yqlo hl8j b]sf]kqof tyf ljsf; Pj +; lk
/ blftsf]clej [ ul/l tbgsh pkrf/ k4ltsf]ljsf; ug].
?? :jf:Yo ;]fnf0{:yqlo :jfoQ zf;g Pq, @)%% cq;f/ qnds ?kdf
ljs[b]s/of ub]n]h]q].
?? cTojZos :jf:Yo ;]f cGt[;t ;%lft dft]j, khgg :jf:Yo, jfn :jf:Yo,
kifof, lfo/fq, snfhi/, dn]of, hkfql OG; kmf0l6; tyf c6o ; qnds
/fqx?sf]lqoGof ug{u]ldof tyf buq lqdf ljz] pkrf/ ;]fsf]lj:tf/
ul/g].
?? ;/sf/L, lghl tyf u]; /sf/L lqsf]; fe]f/lj f6 kqf ul/Psf]:jf:Yo ;]fsf]
uof:t/df clej [ ug{dfqjlo, ljQlo tyf eflts ;]f;fwgsf]kqj sf/L
9uaf6 Joj:yfkg ul/g].

```

!@* = cfly\$ jif{@}%*(df ue]tl dlxnsf];]fdf klxnf]k6ssf]se/h \$#
kltzt, tlnld kkt JolQmf/f k]lt ;]f !% kltzt, kl/jf/ lgo]hgsf]
;fwgsf]kqof]b/ #&\$ kltzt /x\$]df cfly\$ jif{@}%(^) df ;]kltzt
qndzM \$%) , !^=) / #*=) kltzt ku\$]cgdfg 5 . To; u/l cfly\$ jif{
@}%*(df lj:tf/t vfk se/h cGtu] j]l;=h= vfk (^) kltzt,
l8=k=6l= / kfl]hof]t] [8f]h *)=) kltzt / bfb/f lj?4sf]vfk &^=) kltzt
/x\$]df cfly\$ jif{@}%(^) df ;]kltzt qndzM (^), *)=) / &=)
/x\$]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@}%*(df aflif\$ Zjf;-k]jf; /f] klt !
xhf/ aRrfd] @(hgf -h; dVb]jflif\$ s8f Zjf;-k]jf; /f] #=* kltzt,
aflif\$ en8f kvfnf /f] klt ! xhf/ jRrfd] !&& hgf -h; dVb]jflif\$ s8f
en8f kvfnf /f] \$=) kltzt_ lyof]eg]cfly\$ jif{@}%(^) df ;]f; Wof
qndzM@!) / !^\$ tyf jflif\$ s8f Zjf;-k]jf; /f] #^ kltzt / jflif\$
s8f en8f kvfnf /f] \$=) kltzt /x\$]cgdfg 5 .

!@=(cfly\$ jif{@}%*(df @ jif{dlgsf skf]ft jRrf !^=) kltzt lyP eg]
cf]f]f] /Qm k/l]f of klt ! xhf/ hg; Wofdf ^=) kltzt lyof]. To; }u/l
lfo/f]sf]lgsf]xg]b/ klt ! xhf/df *(/ :jf:Yo ; :yfdf c]pg]hg; Wofsf]
cfwf/df #%*=) kltzt /x\$]lyof]. cfly\$ jif{@}%(^) df @ jif{dlgsf
skf]ft jRrf !\$=) kltzt, cf]f]f] /Qm kl/l]f of klt xhf/ hg; Wofdf ^
kltzt, lfo/f] lgsf]xg]b/ *(/ :jf:Yo ; :yfdf ;]f lng c]pg]hg; Wofsf]
cfwf/df #&=) kltzt ku\$]cgdfg 5 . cfly\$ jif{@}%*(df sl/f]sf]
ljBdfgtf klt !))))) hg; Wofdf \$-\$! kltzt /x\$]df cfly\$ jif{
@}%(^) df klq ;]l b/ sfod /xg]cgdfg 5 .

!@#= ljut s]l bzsbl]v ljZjdf b]yfk/]f] HIWAIDS n]ca g]fndf klq cf`gf]
kqj b]y]pg yfn]h]o; /f]sf]/f]yfd / lgoGof ug]p2]on]/fli6 P8\

tyf ofg/fu lgoqof sfo\$ d ; #fng ul/Psf]5 . o ; sfo\$ d cgtuf cfly\$ jif{@}%*÷%(df %)) hgfsf/Qmgdf ; sng tyf k/Llfof ugI \$) j6f ; :ydf ofg /fu pkrf/ tyf Joj:yfksf nflu cfjw lj t/of ugI/ P8\ ; DaGwdf hgr]gf clej] ug{/Bof] 6]hlehg Pj *kqkqsf dfknf ; Gb] kYofpg] @),))) klt P8\ ; dfrf/kq 5kf0{lj t/of ugI @),))) klt l6K; f j] ; o/÷k]6/ 5kf0{lj t/of ugI tyf @%) j6f ; fljelgo/ lj t/of ugI sfo{ ul/Psf]5 .

!@#! ljs]ols/of glltsf] sfof] ogsf]l; nl; nfd :jf:Vo dGafnosf] lqflwsf/ leqsf pk-:jf:Yorf\$lx?nf0{:yfglo upf]jsf ; ;ldltdf x:tfGt/of u/L Joj:yfkslo lhDd]f/l ; Dkg] gllt cg?k kyd r/ofdf clw/fhosf !@ lhNnfd ; #flnt \$& pk-:jf:Yorf\$lx?nf0{cfj= @)% (÷^) sf] cGto ; Dddf :yfglo lgsfosf]lhDdf nuf0g]nlo /flvPsf]5 . ; f]s]df xfn; Dd !! lhNnf -eOnk/ - !@, lrtjg - #@, ?kG]l - %*, nlntk/ - @ (, g ; / - \$), dxfl/L - ^&, enkf - #*, sGrk/ - !), df]E - \$ (, sf:sl - # \$ / slknj :t' - ^*_ sf u/L hDdf \$#& pk-:jf:Yopkrf]ssf]Joj:yfkg upfF ljsf ; ;ldltnf0{x:tfGt/of ul/ ; lsPsf]5 eg]af]lhNnfsf]#% pk- :jf:Yorf\$lx? cfly\$ jif{@)% (÷^) sf] cGto; Dddf x:tfGt/of ul/ ; lsg] cgd]fg 5 .

vfg]kfgl, ; / ; knf0 tyf 9n lgsf ;

!@#- clw/fhosf zx/L vfg]kfgl k]ffnlx?nf0{cema9l r:t / kefj sf/l agfpg zx/L vfg]kfgl k]ffnlx?df e0/x\$] rxfj6 lgoqof ug\$ f ; fy} vfg]kfgl k]ffnlx?nf0{ ; b] agfpg]sfo\$ d /x\$] / sf7df8f)pk]osfsf]vfg]kfglsf] xsdf bl3\$fnlg ; d]wgsf] ?kdf d]h]dl vfg]kfgl cfof]hgaf6 vfg]kfgl cflk't{geP; Ddsf]cjlwe/ kfglsf]dfu klt{ug{pk]osfleq klxrfg ePsf ; f]x?af6 yk kfgl Nofpg sf7df8f)pk]osf vfg]kfgl ; b]ls/of cfof]hgfsf] sfof]og z? ugI/ pk]osf jl/kl/sf ; - ; fgf dhx? kl/rfng u/L yk kfgl pknAw u/fpgsf ; fy} ; tx tyf eldut ; f]x? Enjunctive use sf] cfwf/df cema9l kl/rfng u/] yk kfgl pknAw ub]nlg]gllt cjnd]g ul/Psf]5 .

!@##= cfly\$ jif{@}%*÷%(df vfg]kfgl tyf 9n lgsf ; ljefu cgtuf s]b]t/af6 @* / lhNnf:t/af6 !^! u/L hDdf !*(j6f vfg]kfgl tyf ; / ; knf0 cfof]hg ; #fng ul/Psf]df cfly\$ jif{@)% (÷^) df ; f]l ljefuaf6 s]b]o:t/sf \$@ / lhNnf:t/sf ! xhf/ !!^ u/L hDdf ! xhf/ !* j6f vfg]kfgl tyf ; / ; knf0 cfof]hg ; #fng ePsf lyP .

!@#\$= cfly\$ jif{@}%*÷%(df vfg]kfgl tyf 9n lgsf ; sfo\$ d cgtuf sf7df8f) pk]osf vfg]kfgl kf0knf0g lj :t/ sfo\$; Gb/]hn l:yt \$A d]df jf0k ;

nf0g lj :tf/ sfo{dl08sf6f/÷ ufllkn6f/ vfgllfgl ; b0ls/0f sfo{ ; Gb/lhn
kfgl kzfvg s0b| ; wf/, dxlf6nrf} ; s0/ kfgl kfy/lst] lns dd€,
lj i0fdtl dxfg dfly ; fg]sfo{kfFdfg]dxfgsf]6\$ nf0g ; Af0f cflb sfof
; dli6ut ?kdf (=)^ kltzt kùlt ePsf]5. cfly\$ jif{@)%(:^)^ df
vfgllfgl tyf 9n lgsf; sfo\$ d cGtu€ sf7df8f)-pkIosdf vfgllfgl
kf0knf0g lj :tf/df %) kltztn] gofRk0ffnl ; wf/ sfo\$ dtkn(%) kltztn]
/ vfgllfgl rxkj6 lgo6q0f tyf dd€ sfo\$ dtkn(sf7df8f)-kfy/f, e/tk/,
x0f0f tyf e]xjfdf u/L \$) kltztn]kùlt ePsf]5 .

!@#%= cfly\$ jif{@)%*÷%(df vfgllfgl ptkfbg j]4 sfo\$ d cGtu€ jNv'vfhf
vfgllfgl cfohhgf, sh]j/df kDkj]hsf]lgdf0f / kDk v/lb, snldf6l /
dxl/fhuh /ht ho6tl kfs0f kfgl kzfvg s0b| nf\$Gynl vfgllfgl
cfohhgf, hgsk/ c0/x\$ 6df, jgkfdf l8k 6d]j]h lgdf0f sfof
; dli6ut ?kdf ^(-^ kltzt kùlt ePsf]5 eg]cfly\$ jif{@)%(:^)^ df
vfgllfgl ptkfbg j]4 sfo\$ d cGtu€ /lgkfs0f 6d]j]h lgdf0f, :j0dedf
kDk h8fg, afnfh'dgd]hdf 6d]j]h lgdf0f / lqk]7j/df 6d]j]h tyf kfgl
kzfvg s0b|lgdf0f, txfnrndf kfgl kzfvg s0b|lgdf0f, e]xjfdf c0/x\$
6df lgdf0f, hgsk/df c0/x\$ 6df lgdf0f sfo\$ f; /b/ %!-\$ kltzt
kùlt ePsf]5 .

!@#^= cfly\$ jif{@)%*÷%(df j]t\9n lgsf; cfohhgf cGtu€ sltk/, sh]j/,
8Nn'rfun, nlnk/, ; fsn, ljfsf]w0af/xf, df0tl3/, /fhb/jf/ pQ/ Pl/of
cflb 7fp6f]9n lgdf0f sfof ; dli6ut ?kdf &(\$ kltzt kùlt ePsf]
5 . cfly\$ jif{@)%(:^)^ df j]t\9n lgsf; cfohhgf cGtu€ tlgsb]
a4gu/, afnfh'rsky, s0f/L dfu]fujhf/, snldf6l 6fh, wfkf; L, dgd]h';
; fg]k, ljfsf]sltk/, eQnk/ cflbdf %) kltzt kùlt ePsf]5 .

d-hlf !@#
vfgllfglsf]j :tf/

vfgllfgl JoIQnsf]hljq /lfsf nflu dfq ge0{hg:jf:Yosf]; Af0fsf nflu q}
dx]jk0f{ePsf]h]o; n]hg:jf:Yo; u ; Dal0wt dfqj lj sf; kl/; P'sx? h:tf]
cf}t cfo; lzz' tyf afn d[ob/ / /fd[]:jf:Yosf]k]46af6 j]4 xg]>dsf]
ptkfbgzlntf cflbnf0{; af]vg u/l ul/jl lqj/0fdf ; 3fp k0f0p5 . o;
kl/k]fdf, vfgllfglsf]lj sf; sf nflu >l % sf]; /sf/n]b]foj d]hdsf]/0qllt
lnPsf]5 #

?? vfgllfgl cfohhgf?sf]; #fng nfut c; hl (Cost recovery) sf]cflw/df
ul/q]. u]dl0f lf]df ; -rfngsf]nfut c; h xg]u/l pkef]0n ; d]xaf6 q]
cfohhgf? ; -rfng ug] tyf zx/L lf]df ; -rfng nfutsf cti/Qm c0o
nfut ; d]sf]c; hl ug].

?? u]dl0f vfgllfgl cfohhgf pkef]0n ; dbfosf]cfj Zostf / dfusf]cflw/df ; f]l
; dbfosf]; xelut / ; n]lgtfdf :yfglo ; f]t-; fwgnf0{clwstd ?kdf k0f0
u/l ; -rfng ul/q].

?? pkef]0n ; d]xaf6 wf0a ; lsa] Pi + pko0m tvf ; /n kll]wsf] vafkfa

cfofhgfnf0{klyldstf lb0q]. vfgkfglsf]:yfol Pj+kof(t ;ft qePsf
:yfgx?df jiff{sf]kfgl ;sng, ;f@{kDk, clnf]fW (High dam) cflb klj lw
ckqf0(vfgkfgl ;ljwf k?of0q].
?? hnfwf/ lfgsf]; Af0f tyf o; lfgleqsf ; tx / eldut ; fts]Psls[pkofu
tyf Joj:yfkqs]jCb]:t ldnf0{hne08f/sf]plrt ; Af0f / ljsf; sf]qlt
cjndjg ul/g].

!@#&= vfgkfgl ;:yfgaf6 cfly\$ jif{@}%*÷%(sf]cGlo;Dddf kltlbg yk &)
nfv ln6/ vfgkfgl pknAw u/f0Psf]5 / o; yk Joj:yfaf6 %) xhf/ hgtf
nfeffGj t ePsf 5g\ To:t}vfgkfgl tyf 9n lgsf; ljefuaf6 u|dl0f lfgdf
; #flnt gofFcfofhgaf6 yk @* nfv &^ xhf/ ln6/ kfgl pknAw u/f0Psf]
5 . o; af6 ^\$ xhf/ hgtf nfeffGj t ePsf 5g\ cfly\$ jif{@}%(^) sf]
klxnf] cf7 dlxgdf vfgkfgl ;:yfgaf6 kltlbg yk #) nfv ln6/ kfgl
pknAw u/f0Psf]5 / o; af6 @) xhf/ hgtf nfeffGj t ePsf 5g\ To:t}
vfgkfgl tyf 9n lgsf; ljefus]gofFcfofhgaf6 u|dl0f lfgdf kltlbg yk
&(nfv \$* xhf/ ln6/ kfgl pknAw u/f0Psf]5 / o; af6 ! nfv && xhf/
hgtf nfeffGj t ePsf 5g\ cfly\$ jif{@}%*÷%(df cfwgs 9n lgsf; tkn[
gkfn vfgkfgl ;:yfgn]yk !) lsnf]ld6/ 9n ;ljwf pknAw u/f0Psf]5 eg]
cfly\$ jif{@}%(^) sf]kyd cf7 dlxgdf @ lsnf]ld6/ yk 9n ;ljwf
pknAw u/f0Psf]5 .

cfjf; tyf zx/l ljsf;

!@#*= @)%* sf]hgu0fgfsf]glthf cg'f/ b?sf sh %* gu/kflnsf?df sh
hg; wofsf]!%-(klztz zx/l lfgdf a; f?f; ul//x\$]b]vPsf]5 . o; /l
zx/l lfgdf a9b)uPsf]rfk cg?k cfjf; u[xf]cfjZostf klg a9b)uPsf]
b]vPsf]5 . dh\$sf]/li6@ ptkfbgdf zx/l lfgsf]eldsfnf0{a0l ; lfd,
lbuf] tyf /fhuf/ldhs tlf0f{ u|dl0f ljsf; sf] kl/k'ssf] ?kdf zx/l
ljsf; sf sf0x? ; #fng ug]glit >l % sf]; /sf/sf]/x\$]5 . xfn e0/x\$]
clgolqt zx/l hljgnf0{ a9l ptkfbgzln, :jf:Yos/, /fhuf/ldhs /
;ljwfoQm tlf0pg effts ljsf; ofhgfx?nf0{qnds ?kdf sf0f]og ub?
hfg]tyf clw/fhosf c0o zx/l lfgx?df :yfglo lgsfox?sf]; xeflutf /
;fenf/ldf hbuf ljsf;; effts kf?w/ ljsf;; ;jf / ;ljwfx?sf]ljsf;
nufot u|dl0f ljsf; / u/lal lgj/0f sf0f ; xof]l xg]c0o sf0x?
sf0f]og ul/g]glit ; d? ; /sf/sf]/x\$]5 .

!@#(= gkfn clw/fhosf gu/x?sf] ; /; kn0 / jftj/0f, z]fs Joj:yf tyf
cfodhs cfofhgfx? h:t]vfgkfglsf]Joj:yf, gu/kflnsf ejg, a; kfs{
Jofkl/s s0b] 9n lgsf; ; Da0w Joj:yf Pj-kfs{cflbdf gu/ ljsf; sf]n]
C0f nufgl ug]glit cg?k sf]n]ljleGg gu/kflnsdf sf0x? ; #fng

u/3f] 5. pQm sfo\$đ ; #fngsf] nflu cfly\$ jif{@}%*÷%(df w sf] cgbfg cGtu\$ ^ s/f\$ () nfv @ xhf/ /ADB sf]COf cGtu\$ \$ s/f\$ #) nfv /sd 56df0Psfđf cfly\$ jif{@}%(^) df w sf]cgbfg cGtu\$!) s/f\$ /ADB sf]COf cGtu\$!# s/f\$ *) nfv /sd 56df0Psf]5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(df sfo\$đsf] #!-%^ kltzt kilt ePsfđf cfly\$ jif{@}%(^) sf]c7 dlxgdf !(@) kltzt kilt ePsf]5 .

dlxnf, >d tyf ; lk ljsf; tyf afn Pj +; dfhsNof0f

!@\$)= dlxnf?nf0{; dXdf cfa4 u/l tl ; dx?sf dfNbdaf6 pglx?nf0{; fdfhs-cfly\$ ljsf; df ; /ls u/fpg / pglx?sf]; zQns/Of ug{; d; clw/fHosf &% lhNmf?df dlxnf ljsf; zfvfsf]:yfkf ePsfđf cfly\$ jif{@}%*÷%(cff9 d; fGt; Dd %^& uf-lj=, = x? / @* gu/kfnsfx?df dlxnf ljsf; sfo\$đ lj :tf/ e0; s3f]5 . pQmcjwdf uf-lj=, = :t/df dlxnf?sf @#\$ j6f ; xsf/l ; :yf u7g e0{sfo{t /x3f 5g\ cfly\$ jif{@}%^=%& b}v z? ul/Psf]dlxnf hfu{t tyf cfo-cfhg sfo\$đ &% j6}lhNmf @)% j6} lgj{f g lqsf (#! uf-lj=, = x?df ; #fng ePsf]5 eg]!*! j6f ; dbfodf cfwf/t dlxnf ; xsf/l ; :yfx? u7g e0{; #fngdf /x3f 5g\

!@\$!= dlxnf ; lk ljsf; sf dfNbdaf6 cfo-cfhg u/fpg]clekto lnPsf]dlxnf ; lk ljsf; sDaf6 :jbZl sRrf kbfsf]kofu u/l gkfnl snf / ; :s[t emsg] vfnf ljleG ^%^^% yfg j:tx? cfly\$ jif{@}%(^) sf] * dlxgdf pTkfbg ul/gsf ; fy}!!% hgn]l; nf0-s6f0sf] klZl0f xfl; n u/3f / pTkflbt ; /; fdfgx?sf]las| k] 4gsf nflu sDh]& j6f ehdf efu lnPsf] 5 .

!@\$@= 3/7'lx#f lgoGq0fsf nflu hgr]gf clej 4 ug]k(kof; x? ul/Psf 5g\ o; ; DaGwl ljBdfg sfggdf ; wf/sf nflu yfnPsf]kof; kls0fut r/0fdf /x3f]5 . dlxnf?sf]pLyf / ljsf; sf nflu ljleG lqut ; /sf/l / u}- ; /sf/l lgsfox?af6 ; #fnt sfo\$đ? Psaf/ (One Door) k0ffnlaf6 ; Fgf tyf tYofIx? ; sng / ljZn]0f u/l ; Fgf kJfx sD| (DIC) :yfkf e0; s3f]5 eg]tYofI cfwf/ (Database) tof/ xg]sdf 5 .

!@\$#= dlxnf, afn-afnfsf, ckfEsf ; fy}h]7 gful/sx?sf]cj:yfdf slds ; wf/sf nflu ljutsf jif?df gltut, sfggl, ; :yfut / ; Argfut ; wf/x? ePsf 5g\ ; fj hlgS ;]fdf dlxnf?sf]; xflutdf j 4 ug]ljz] tof/l slfx? ; #fng ul/Psf] 5 . ljleG lgsfox?af6 ; #fng ePsf sfo\$đx?alr ; dgjofds Joj:yf ldnfpgsf ; fy}ljleG dgqnox?df n]Es ; Dks{lJG' (Genderocal Point) sf]:yfkf u/l ltglx?sf]; :yfut Pj+lfdt ljsf; sf nflu sfo\$đ ; #fng ul/Psf]5 . To; u/l n]Es ah (Gender Budgeting) / k/Ll0f (Auditing) sf]cjwf/Off cg; f/sf sfo\$đ thdf /

; #fng ug]JoJ:yf ldnf0Psf]5 . r]h]j}l j]j]j vg lgoGq0fsf nflu @^ j6f
clt kēf]j t lhNnf?df r]h]j}l j]j]j vg lgoGq0f lhNnf sfo{; ldt u7g
e0{sfo{t /x\$ 5g\

!@\$=\$= cfly\$ jif{@}%*÷%(df gkfnaf6 afn>d pGdhg ug\$ nflu /fli6α u?
of]hgfsf] d:of]f tof/ ul/Psf] lyof] eg] ; g\@!) ; Dddf ; a}vfnsf
afn>d pGdhg ug]glit ln0Psf]5 . ; fy}lj Bfyl\$?nf0{; fj h]gs oftoft
; fwgsf]ef8df # kltzt ; xlnot pknAw u/f0Psf]tyf sdhf] cfly\$
cj:yf ePsf gkfnl sdbf/nf0{J}z /fhuf/ldf hfg C0f kbf]g ug]kmf
rflnPsf]sf/jfxl cfly\$ jif{@}%(^) df klg oyfj t}/flvPsf]5 .

!@\$%= afn-afnfsf]xs-lxt / l]sf; sf]nflu afn arj 6, ; Af0f / lz lffsf ; fy}
o; ; DaGwl sfo\$dx?df pglx?nf0{g}k]ol] ?kdf ; r] / ; xeful agfpgsf
; fy}pglx?sf cleef]sx?nf0{klg ; r]gf sfo\$ddf ; /ls u/fpg]glit
ln0Psf]5 . s}df k/\$f afa-cdfsf 5f]f5f]l / b/frf/df ; nlg afn-
afnfsf?nf0{cf>o kbf]g ug{e0mk/ ; fgf]l7dlf afn ; wf/ u\$ / a6jn,
lj/f6gu/, jL/uh / /fh]j/fhdf \$ j6f afn sNof0f u{x? ; #flnt 5g\hxfF
(* hgf afn-afnfsf?n]cf>o kf0/x\$ 5g\ afn Gofonf0{; he kfg{
clw/fhosf &% j6}lhNnf cbfntdf afn Ohnf; :yfkf ePsf]5. o; sf
clt/Qm&% j6}lhNnfdf lhNnf afn sNof0f ; ldt u7g e0{sfo{t /x\$
5g\ czflGt tyf lx:faf6 kēf]j t dlxn tyf afn-afnfsf?nf0{clw/fhosf
ljleG afndlG/x?df cf>o kbf]g ul/gsf ; fy}^)) hgf afn-afnfsf?nf0{
k7gk7gsf nflu cfly\$; xof] / lx:faf6 kēf]j t @)) hgf dlxf?nf0{
/fhuf/l]sf dNbdaf6 cfo cfh]g ug{hgxl ?= %).- sf b/n]shf{kbf]g ug]
JoJ:yf ul/Psf]5 .

!@\$^= ckfEx?sf nflu ldtf l]sf; , ; lk clej] tyf /fhuf/l Pj +Jofj; flos
cj;/sf nflu lf]lo :t/df /fhuf/ldhs tfnd ; #fng e0/x\$]5 .
k]j]ws tyf Jofj; flos tfnd s}df o:tf !)) hgf ckfEx?sf nflu
6]hlehg dd\$, On\$6sn, On\$6gS; ; fdfg dd\$, k]b lkhe]g, a]
af]sf]; fdfg agfpg]tyf j} ; {-x]n JoJ:yfkg_ ; DaGwl ! b]v \$ dlxgfsf]
tfnd ; #fng e0/x\$]5 . cfly\$ jif{@}%&÷%* b]v g}% lhNnfd ; #fng
ePsf]ckfEx?sf]nflu ; dbfodf cfwf/t kg:yf]kf sfo\$dx xfn pQm %
lhNnfsf @% uf-j=, = df lj:tfl/t ePsf]5 .

!@\$&= ; dfhdf /x\$ h]7 gful/s / ckfEx?sf nflu ljleG u]-;/sf/l ; 3-
; :yfx? dfknf ; dbfodf cfwf/t kg:yf]kf sfo\$dx % lhNnaf6 z? ePsf]
5 . cfly\$ jif{@}%*÷%(; Dd ljleG !& j6f j]f>d ; #fng ul/Psf 5g\
ljleG l]sf; lf]sf #:# lhNnf u/l !% lhNnfsf ^% jif{pd] ku\$ j]-
j]fx?nf0{:yfglo :t/af6 g}:j:yo pkrf/ ;]f pknAw u/fpg h]7 gful/s

pkrf/ ; jf sfo\$ d ; #fng u/l @\$@ hgf h7 gful/sx? o; af6 nfeffj t
e0; s\$ f 5g\

!@\$* = ; dfhsNof0f kl/ib\$sf]ckfE ; xfof sf] cgtuf cfly\$ jif{@}%*÷%(df
klj=, lg-df=j=, df=j= / SofDk; txdf u/l #\$\$ hgfnf0{5faj Q kbf
ul/Psf]5 . To:t)sgd xftv\$fy tyf cyf]Bs PknfPG; h !## hgfnf0{Xjln
r/ #% hgfnf0{l; nf0-s6f0, sDko6/ tfnid / pkrf/ ; xof] ** hgfnf0{
kbf ul/Psf]5 .

rgf]lx?

!@\$ (= klyds txsf] lzlf, :jf:Yo, vfg]kfgl, ;/;kn0 h:tf lf]df :yfglo
; dbfonf0{g}; nlg / ; xeful agf0{o; ; DaGwl sfo\$dx?df pglx?sf]
:jfldj (ownership) j[4 ub]n]hfgkg]rgf]l clxn] xfd] ; fd' 5 .
dfNlbd / pRr lzlf kffnlnf0{; lfd / cfdlge{ xg; Sg]u/l :jfoQt
lbg]km/0fglt th]f ug]kg]rgf]l klg sfod]5 .

!@% = gjf]of]hgfs] clGtd aif{@}%*÷%(df em8)! (kl]ztz afn-afnlsfx?
ljBfno aflx/ /x\$]cj :yidf bz]f]hgf cj]we/df vb egf/ () kl]ztz
k]ofpg]nlo rgf]lkof{/x\$]5 .

!@% = :jf:Yo ; ljwfnf0{bu] tyf kxf8l lf]df lj:tf/ u/l cijZos ; wofdf
lrlst; sx?nf0{tl lf]df u0{; jf kbf] ug\$ nflu pkoQm]oj :yf u/l
p] ; flxt / k]t ug{ ; Sgkg]rgf]l cem]kg 68sf/]?kdf /x\$]5 .

!@% = c]ojl:yt ?kdf cijZos kj]f/sf]Vofn}gu/l 3/ lgd] e0/x\$] sf/0f
zx/l lj sf; sfo\$ds] ; km sfof]ogdf afwf klu/x\$] ; Gbed ; flj sdf
/x\$] 3/x? x6fpgkg] ; 8ssf]nflu hlu] 5f]y'kg] ; 8ssf]nflu hlu]
5f]8lbbf 3/sf nflu hlu] kof]t g/xg]lg]Ns hlu] kbf] ug]h:tf :yfglo
a; f]f ; ; u)h]f]Psf ; fdbfos ; /f]f/sf ljifodf :yfglo hgtfnf0{k]of
; nlg agf0{pglx?s}; xdl / :jfldjdf sfo\$ d ; #fng ug{ ; Sgkg]
rgf]l klg xfd] ; dl 5 .

!@%# = ; fdlhs ; Ylf sjrnf0{/fi6k]wfcg ; Sg]u/l ; #fng, lj:tf / cgludg
ug]sfo{rgf]lkof{/lx/x\$]5 .

आर्थिक सुधार कार्यक्रम, २०५९

- समष्टिगत आर्थिक सुधारका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताका साथ समयबद्ध कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने उद्देश्यले अर्थ मन्त्रालयको अग्रसरतामा सुधारको तत्काल कार्ययोजना (Immediate Plan of Action) तर्जुमा भई लागू हुँदै आइरहेको थियो । सोही कार्ययोजना लगायत आर्थिक सुधारका अन्य कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता प्रदान गर्दै सुधार कार्यक्रमलाई अभू परिष्कृत, समष्टि र बृहत् (Comprehensive) रूप प्रदान गरी समयबद्ध कार्ययोजनाका आधारमा उच्च प्राथमिकता र गम्भीर प्रतिवद्धताका साथ कार्यान्वयन गर्ने, गराउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकार (सं.प.) को मिति २०५९।०७।१३ को निर्णयबाट स्वीकृत भई आर्थिक सुधार कार्यक्रम, २०५९ (Economic Reforms Program, 2002-2003) लागू भएको हो ।
- उक्त कार्यक्रम मुलुकमा समष्टिगत आर्थिक स्थिरता कायम गर्दै अर्थतन्त्रको स्वस्थ र दिगो विकासका लागि योजना व्यवस्थापन तथा समष्टिगत आर्थिक सुधार, सुशासन, विकेन्द्रीकरण तथा प्रशासनिक सुधार, सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन, साधन परिचालनमा सुधार, बाह्य स्रोत परिचालन, वित्तीय पारदर्शिता, उत्तरदायित्व र लेखा व्यवस्थापनमा सुधार, सार्वजनिक संस्थानको व्यवस्थापनमा सुधार, वित्तीय क्षेत्रको सुधार, निजी क्षेत्रको विकास एवं आयोजना कार्यान्वयन तथा सेवा प्रदान कार्य १९९७-९८ मा दक्षता र प्रभावकारिताको अभिवृद्धि जस्ता मूल लक्ष्यहरूमाथि केन्द्रित रहेको थियो ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमनका लागि संस्थागत संयन्त्रको रूपमा अर्थ सचिवको अध्यक्षतामा राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालयका सचिव, महालेखा नियन्त्रक र अर्थ मन्त्रालयका सबै महाशाखा प्रमुखहरू सदस्य र अर्थ मन्त्रालयकै अनुगमनको काम हेर्ने सह-सचिव सदस्य-सचिव रहेको उच्चस्तरीय अनुगमन समिति गठन गरिएको थियो भने अनुगमनका क्रममा देखिएका कठिनाइहरू समन्वयात्मक रूपमा समाधान गर्नका लागि माननीय अर्थ मन्त्रीको अध्यक्षतामा राष्ट्रिय योजना आयोगका उपाध्यक्ष सदस्य र अर्थ सचिव सदस्य-सचिव रहेको उच्चस्तरीय अनुगमन समन्वय समिति गठन भएको थियो । कार्यक्रम कार्यान्वयनसंग सम्बन्धित प्रत्येक मन्त्रालय/निकायहरूले कार्य सम्पन्न नभएसम्म हरेक १५ दिनमा उच्चस्तरीय अनुगमन समिति समक्ष प्रगति प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो ।
- प्रमुख कार्यान्वयन निकाय र समयसीमाका आधारमा उक्त कार्यक्रमका वुँदाहरू देहाय वमोजिम रहेका छन् :

(१) रीष्ट्रीय योजना आयोग

- 1_ आयोजनाहरुको प्रगतिको आधारमा निकास दिने प्रक्रिया अवलम्बन गर्न कार्य सम्पादन सूचकांक (Performance Indicators) को विकास गर्ने । (२०५९ कार्तिकसम्म)
- 2_ प्रस्तावित दशौं योजनालाई आवश्यक परिमार्जन गरी सार्वजनिक गर्ने । (२०५९ मंसिर मध्यसम्म)
- 3_ मध्यमकालीन खर्च संरचना (Medium Term Expenditure Framework) स्वीकृत गरी लागु गर्ने । (२०५९ मंसिर मध्यसम्म)
- 4_ देशमा व्याप्त गरिबीलाई कम गर्न गरिबी निवारण कोष (Poverty Alleviation Fund) लाई कानूनी रूपमा स्थापना गर्ने । (यथाशीघ्र)
- 5_ स्थानीय गरिबीको स्तरलाई आधार मानी स्थानीय निकायलाई एकमुष्ट अनुदान प्रदान गर्ने प्रयोजनार्थ गरिबीको स्तर यकिन गर्न एक व्यावहारिक तथा वस्तुगत सूत्र (Poverty Based Formula) तयार गर्ने । (२०५९ मंसिर मध्यसम्म)
- 6_ आयोजनाको स्वीकृति र अनुगमनमा गुणस्तर (Quality at Entry and Quality of Supervision) कायम गर्ने सम्बन्धमा अध्ययन गरी स्थिति-पत्र (Position Paper) तयार गर्ने र सोको आधारमा मात्रै नयां आयोजनाहरुको चयन गर्ने । (२०५९ माघसम्म)
- 7_ विकास आयोजना कार्यान्वयनमा आइपरेका सुरक्षा सम्बन्धी व्यवधानलाई हटाउन विशेष ध्यान दिने, ठूला आयोजनाहरुलाई सुरक्षा कवच प्रदान गर्ने, स-साना आयोजनाहरुमा स्थानीय जनसहभागितालाई बढावा दिने र सुरक्षाको कारणले कुनै आयोजना कार्यान्वयन गर्न नसकिने स्थिति उत्पन्न भएमा त्यस्ता क्षेत्र/आयोजनामा विनियोजन गरिएको रकम कार्यान्वयन गर्न सकिने प्रकृतिका क्रमागत क्षेत्र/आयोजनामा प्रवाहित गर्ने रणनीति अवलम्बन गर्ने । (निरन्तर)

(२) सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

- 1_ आयोजनामा नयां दरवन्दी सृजना गरी भर्ना नगर्ने, स्थायी कर्मचारीबाटै काम लगाउने । आयोजनाको लागि आवश्यक दरवन्दीमा स्थायी कर्मचारी नपाएको अवस्थामा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालयको सहमति लिएर मात्र नयां दरवन्दी सृजना गर्ने । (अविलम्ब)

- 2_ निजामती सेवा ऐनमा तालीम, योग्यतामा आधारित पदस्थापना, सरुवा तथा पदोन्नतिको व्यवस्था, उच्च तहका पदाधिकारीहरूको चयन गर्ने व्यवस्था र विशेष गरी महिला कर्मचारीको सेवाको विषयमा संशोधन सुझाव गरी पेश गर्ने ।
(यथासंभव चाँडो)
- 3_ अनावश्यक पदहरूको समीक्षा गरी खारेज गर्ने कारवाही टुंगो लगाउने र चालु आर्थिक वर्षमा कुनै पनि नयाँ पदको सृजना नगर्ने । (२०५९ पौषसम्म)
- 4_ कृषि प्रसार, सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा, चिठीपत्र ओसारपसार, कार्यालय तथा बगैँचा सरसफाइ, कार्यालय सुरक्षा, विद्युत् जडान मर्मत, पालोपहरा, प्लम्बिंग कार्य, फोटोकपी, फ्याक्स तथा टेलिफोन मर्मत जस्ता कार्यहरूको लागि रिक्त पदमा स्थायी कर्मचारी भर्ना नगरी ती कार्यहरू सेवा करारबाट लिने व्यवस्थाको लागि निर्देशिका तयार गरी लागू गर्ने । (२०५९ पौषसम्म)
- 5_ विभिन्न आयोजनाहरू/समिति/ परिषद् जस्ता निकायहरूमा रहेका पदहरूको कार्य विवरण, विनियोजित बजेट र गर्नुपर्ने बाँकी कामको विस्तृत पुनरावलोकन सहित अनावश्यक दरवन्दी कटौती गरी सम्बन्धित सबै मन्त्रालयले सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालयलाई जानकारी दिने । (२०५९ पौषसम्म)
- 6_ आयोजनामा काम गर्ने कर्मचारीको छनौटको आधार तयार गरी लागू गराउने । (२०५९ माघसम्म)
- 7_ सरकारी सेवाप्रतिको जवाफदेहीमा सुधार र पारदर्शिता कायम गर्न कार्यक्रम लागू गर्ने । (२०५९ चैत्रसम्म)
- 8_ विकास आयोजनाहरूका प्रमुख पदाधिकारी जस्तै आयोजना प्रमुख, इन्जिनियर, आर्थिक प्रशासन प्रमुख, खरीद अधिकृत, प्रशासकीय प्रमुख आदिलाई आयोजना अवधिभरको लागि नियुक्ति दिई सो अवधिमा सरुवा नगर्ने व्यवस्था मिलाउने । (निरन्तर)

(३) प्रधानमन्त्रीको कार्यालय

- 1_ भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानलाई अझ बढी तीव्रता दिई व्यवस्थित गर्न रणनीति लागू गर्ने । (२०५९ कात्तिकसम्म)
- 2_ राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र (National Vigilance Centre) प्रधानमन्त्रीको कार्यालय अन्तर्गत स्थापना गरी क्रियाशील तुल्याउने । (यथाशीघ्र)

(४) स्थानीय विकास मन्त्रालय

- 1_ स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ मा व्यवस्था भएअनुसार जिल्लास्तरीय कार्यालयहरूले प्रदान गर्ने सेवालाई जिविससंग आवद्ध गर्ने समयबद्ध कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन शुरु गर्ने । (२०५९ मंसिरसम्म)
- 2_ जिल्ला पूर्वाधार विकास कार्यालय (स्फुटचञ्चलत क्लाचबकतचगअतगचभ म्भखभयिऊभलत झाब्भ० को कार्यान्वयन तथा अनुगमन क्षमता अभिवृद्धि गर्न समयबद्ध कार्य योजना बनाई लागू गर्ने । (यथाशीघ्र)
- 3_ कृषि प्रसार, प्राथमिक शिक्षा तथा स्वास्थ्य चौकीलाई स्थानीय निकायहरू मार्फत निकासी उपलब्ध गराइने व्यवस्थालाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउने । (निरन्तर)
- 4_ स्थानीय स्तरमा भएको खर्चको सार्वजनिक लेखा परीक्षण गर्ने, गराउने तथा आम्दानी खर्चको विवरण जनसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशित गर्ने व्यवस्था मिलाउने । (निरन्तर)

(५) गृह मन्त्रालय

- 1_ गृह मन्त्रालयबाट विविध खर्च शीर्षकमा गरिने खर्च रकममा अत्यधिक वृद्धि हुँदै गएकोले त्यसलाई नियन्त्रण गर्न निश्चित मापदण्ड बनाई पारदर्शिताको आधारमा खर्च गर्ने व्यवस्था गृह मन्त्रालयले मिलाउने । (अविलम्ब)
- 2_ सरकारी स्वामित्वमा रही प्रयोगमा आउन नसकेका भवन/जग्गालाई बढी भन्दा बढी उपयोग गरी खर्चमा मितव्ययिता कायम गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा सरकारी सम्पत्ति व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने । सो समितिले प्रयोगमा आउन नसकेका जग्गा तथा भवन भाडामा रहेका स्थायी प्रकृतिका कार्यालयलाई हस्तान्तरण गर्न सम्बन्धित मन्त्रालयमा सिफारिस गर्ने । यस्तो सिफारिस प्राप्त भएको दुई महिनाभित्र सम्बन्धित मन्त्रालयले हस्तान्तरण प्रक्रियाको टुंगो लगाउने । (अविलम्ब)
- 3_ आर्थिक अवस्था कमजोर भएका देशका ख्यातिप्राप्त व्यक्तिलाई औषधि उपचारको लागि आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा के कस्तो हैसियतका व्यक्तिहरूलाई के कसरी सहायता उपलब्ध गराउने भन्ने बारे गृह मन्त्रालयले अर्थ र स्वास्थ्य मन्त्रालयहरूसँग समन्वय गरी उपयुक्त मापदण्ड बनाई लागू गर्ने । (२०५९ पौषसम्म)
- 4_ विध्वंसात्मक गतिविधिका कारण नष्ट भएका सरकारी संरचनाहरू पुनः निर्माण गर्दा एकरूपता र पारदर्शिताको दृष्टिकोणले गृह मन्त्रालय मार्फत समन्वय गरी गर्ने, गराउने । (निरन्तर)

(६) शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय

- 1_ पूर्वीनिर्धारित लक्ष्यअनुसार एकसय वटा प्राथमिक विद्यालयहरू स्थानीय विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई २०५९ मार्ग महिनाको मध्यसम्ममा हस्तान्तरण गर्ने । (२०५९ मंसीरको मध्यसम्म)
- 2_ प्राथमिक विद्यालयका शिक्षकहरूको भर्ना विद्यालय व्यवस्थापन समितिद्वारा गरिने प्रबन्ध मिलाउने । (२०५९ मंसीरसम्म)

(७) उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय

- 1_ औद्योगिक सुरक्षावल सम्बन्धी व्यवस्था गर्नेतर्फ आवश्यक पहल गर्ने । (यथाशीघ्र)
- 2_ नेपाल आयल निगमको संगठनात्मक पुनर्संरचना गरी सेवामा अभिवृद्धि ल्याउने, पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्तिमा निजी क्षेत्रलाई पनि सहभागी गराउने र पेट्रोलियम पदार्थमा हुने मिसावट र कालो बजारको नियमित अनुगमन गरी कडाइका साथ नियन्त्रण गर्ने । (निरन्तर)
- 3_ देशमा आर्थिक क्रियाकलापलाई अभिवृद्धि गर्न स्वतन्त्र रूपमा देशभित्र मालसामान ओसारपसार गर्न सकिने वातावरण तयार गर्ने । (निरन्तर)

(८) स्वास्थ्य मन्त्रालय

- 1_ उप-स्वास्थ्य चौकीहरू स्थानीय स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति मार्फत संचालन गर्दै लैजाने कार्यलाई निरन्तरता दिने, उप स्वास्थ्य चौकीका कर्मचारीहरूको हाजिरी स्थानीय समितिबाट प्रमाणित गर्ने र उप स्वास्थ्य चौकीले प्रदान गर्ने सेवा, खुल्ने समय र शुल्क सार्वजनिक रूपमा प्रचार-प्रसार गर्ने व्यवस्थाको निरन्तर अनुगमन स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट गर्ने । (निरन्तर)

(९) श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय

- 1_ श्रम सम्बन्धी ऐनको संशोधन तथा अन्य संस्थागत उपायहरूद्वारा श्रम व्यवस्थालाई लचिलो बनाई व्यावसायिक क्षेत्रको विकासलाई गतिशील बनाइने र रोजगारीका थप अवसर सृजना गर्ने । (यथाशीघ्र)

(१०) अर्थ मन्त्रालय

(क) बजेट तथा कार्यक्रम महाशाखा

- 1_ पूँजीगत र चालु खर्चको वर्गीकरणको आधारमा बजेट तर्जुमा र खर्च प्रतिवेदन तयार गर्ने प्रक्रिया शुरु गर्ने । (अविलम्ब)
- 2_ अर्थ मन्त्रालयको मिति २०५७/८८६ को परिपत्रबमोजिम बैठक भत्ता व्यवस्थालाई कडाइका साथ पालना गराउने, कार्यालय समयभित्र

बैठक भत्ता नपाउने र तलबको प्रतिशतमा आबद्ध हुने गरी कुनै पनि भत्ता नदिने । (अविलम्ब)

- 3_ सरकारी खर्चमा विदेश भ्रमणमा जाँदा विषयको गाम्भीर्य समेतलाई दृष्टिगत गरी प्रधानमन्त्रीको भ्रमण टोलीमा बढीमा ९ (नौ), प्रधान न्यायाधीश, सभामुख र राष्ट्रिय सभाका अध्यक्षको टोलीमा बढीमा ५ (पाँच) र मन्त्रीहरु, संवैधानिक निकायका प्रमुख तथा सदस्यहरु तथा विशिष्ट श्रेणीका पदाधिकारीहरुको टोलीमा बढीमा ३ (तीन) सदस्य रहेको प्रतिनिधिमण्डलले भाग लिने व्यवस्था मिलाउने । (अविलम्ब)
- 4_ प्रतिनिधिमण्डलले विदेश भ्रमण गर्दा व्यहोर्नुपर्ने खाना, होटल, भैपरी, नेता भत्ता जस्ता खर्चलाई व्यवस्थित गरी साविकको दर रेटमा उल्लेखनीय रूपमा कमी ल्याउन निश्चित मापदण्ड (ल्यकक) तैयार गरी लागू गर्ने । (अविलम्ब)
- 5_ सरकारी खर्चमा प्रतिनिधिमण्डललाई विदेश पठाउँदा अति आवश्यक र नगरी नहुने बाहेक नपठाउने । संभव भएसम्म विदेशस्थित राजदूतावासहरुबाट प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था मिलाउने । (अविलम्ब)
- 6_ प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरुका लागि स्रोतको आवश्यक प्रत्याभूति गर्ने । (निरन्तर)
- 7_ सम्पन्न आयोजनालाई संचालन गर्न आवश्यक पर्ने मर्मत-सम्भारका लागि रकम उपलब्ध गराउने । (निरन्तर)
- 8_ बजेट निकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाई स्थानीय विकास, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सामाजिक क्षेत्रमा निकास सुनिश्चित गर्ने । (निरन्तर)

(ख) राजस्व महाशाखा

- 1_ अर्थ मन्त्रालयमा रहेको केन्द्रीय अनुगमन इकाइलाई सुदृढ बनाई सक्रिय पार्ने तथा राजस्व सम्बन्धी उजुरी लिई सोको अनुगमन गर्ने, राजस्व सङ्कलनको लक्ष पूरा गर्न सम्बन्धित निकायहरुको प्रभावकारी सुपरिवेक्षण गर्ने र समस्याग्रस्त कार्यालयहरुको निरन्तर दौडाहा गरी तत्काल समस्या समाधानको कार्य प्रारम्भ गर्ने । (तत्काल)
- 2_ करदाता एवं सामान्य नागरिकका गुनासा सुनी तत्काल राहत दिन विभाग, कार्यालय र अर्थ मन्त्रालयसंग सम्बन्धित सबै बैंक, वित्तीय संस्था र संस्थानहरुमा अनुगमन इकाइहरु गठन गरी तिनलाई प्रभावकारी बनाउने । (अविलम्ब)

- 3_ अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गतका विभाग, कार्यालय, बैंक र संस्थानहरू सबैले आ-आफ्नो सम्पर्कमा आउने जनसाधारणले त्यहाँबाट पाउने सेवाको परिमाण र गुणस्तर बारे किटानीका साथ सार्वजनिक जानकारी गर्नुपर्ने । साथै, त्यस्तो सेवा प्राप्त गर्न प्रस्तुत गर्नुपर्ने कागजात, तिर्नुपर्ने कर/शुल्क, सम्पर्क राख्नुपर्ने समय एवं प्राथमिकता, कानूनी व्यवस्था, सम्बन्धित अधिकृत र निजको काम कर्तव्य, सेवाग्राहीको काम र अधिकार र सेवा प्राप्तिको प्रक्रिया समेतका बारेमा स्पष्ट उल्लेख गरी कार्यालय परिसरको देखिने ठाउँमा सूचना पाटी राख्ने, जानकारी पुस्तिकाहरू वितरण गर्ने एवं अन्तर्किया कार्यक्रमहरूमार्फत प्रचार-प्रसार गर्ने । (अविलम्ब)
- 4_ उद्योग-वाणिज्य क्षेत्रका प्रतिनिधिहरू समेत समावेश गरिएका अधिकार- सम्पन्न टोलीहरू बजार सर्भेक्षण एवं अनुगमनमा निरन्तर पठाई करको दायरा विस्तार गर्ने, सही बिल-बिजक लिने दिने कामलाई तीव्र बनाउने, कम मूल्यांकन गरी बिल-बिजक दिने वा बिल-बिजक नदिने व्यवसायीहरूलाई हतोत्साह तुल्याउन व्यवसाय थलोमै जरिवाना गर्ने कामलाई तीव्र बनाउने । (अविलम्ब)
- 5_ राजस्व न्यायाधिकरणमा रिक्त रहेका पदहरू यथाशीघ्र पूर्ति गरी राजस्व सम्बन्धी मुद्दाहरूको शीघ्र किनारा लगाउने प्रयास गर्ने । (यथाशीघ्र)
- 6_ राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्न राजस्व अनुसन्धान विभागलाई थप साधन-स्रोतसम्पन्न बनाई विशेष अनुसन्धान र नियन्त्रण कार्यक्रम संचालन गर्ने । यस अन्तर्गत विदेशी मुद्रा अपचलन, भंसार चुहावट, आन्तरिक बिल- बिजक जारीमा देखिएको शिथिलता एवं न्यून मूल्यांकनका साथै मूल्य अभिवृद्धि कर, आयकर र अन्तःशुल्कमा चुहावट नियन्त्रण गर्न छुट्टाछुट्टै इकाइहरू गठन गर्ने र देशभरि घुम्ती टोलीहरू परिचालन गर्ने । (२०५९ माघसम्म)
- 7_ कम्प्यूटर प्रणालीमा आधारित स्वचालित भंसार सूचना प्रणाली १७७७७७ लाई काकडभित्ता, कृष्णनगर र तातोपानी भन्सार नाकाहरूमा समेत थप गरी विस्तार गर्ने । (२०५९ चैत्रसम्म)
- 8_ भन्सार मूल्यांकन सम्बन्धी गुनासा हटाउन जाँचपास पश्चात् परीक्षण (एयकत अभिबचबलअभ बगमप्त) कार्यालाई तत्कालै प्रभावकारी ढंगले संचालन गर्ने, कम मूल्यांकन भई पैठारी भएका मालवस्तु खरीद गर्ने, पैठारी भएका मुख्य-मुख्य वस्तुहरूको मूल्यको तथ्याङ्क आधार १७७७७७ दबकभ० बनाउनका लागि नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ र नेपाल चेम्बर अफ कमर्सको सहयोग लिने र त्यस्तै, आन्तरिक मूल्य स्थितिको अनुगमन निरन्तर गरी बिल(बिजकको प्रमाणिकता बारे डाटाबेस बनाई अनुसन्धान र जाँच- पडताल गर्ने । (निरन्तर)

- 9_ राजस्व बक्यौता बुझाउन अटेरी गर्ने करदाताहरूलाई कानूनबमोजिम कडा कारवाही गरी राजस्व संकलन गर्ने । (निरन्तर)
- 10_ आयकर ऐन, २०५८ को कार्यान्वयनको क्रममा देखिएका जटिलता हटाउन सरलीकृत विवरण ढाँचाहरू, कार्य निर्देशिकाहरू, पर्चा, ब्रोसियर आदि तयार गरी व्यापक रूपमा वितरण गर्ने, करदाता शिक्षा कार्यक्रमलाई तीव्र पार्ने, नयाँ आयकर ऐन लागू भएको यो पहिलो वर्ष भएकोले करदातालाई ऐन अन्तर्गत उनीहरूको कर्तव्य र अधिकार बारे सुसूचित गर्ने । (निरन्तर)
- 11_ राजस्व प्रशासनलाई पारदर्शी एवं प्रभावकारी बनाउन नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ लगायत निजी क्षेत्रका प्रतिनिधिमूलक एवं व्यावसायिक संस्थाहरूसंग परामर्श एवं सहयोग लिने, राजस्व परामर्श समितिलाई बढी सक्षम तथा प्रभावकारी बनाउन विज्ञ र दक्षहरूको सहभागिता गराई संस्थागत सुधार गर्ने र जिल्ला स्तरमा निजी क्षेत्र र राजस्व कार्यालयका प्रमुखहरूको संयुक्त समिति बनाई स्थानीय स्तरका कार्यान्वयनसंग सम्बन्धित समस्याहरू स्थानीय रूपमै समाधान गर्ने प्रक्रियालाई संस्थागत गर्ने । (निरन्तर)
- 12_ मालसामान पैठारी गर्ने प्रयोजनको लागि खोलिने प्रतीतपत्रमा मालसामानको विस्तृत विवरण उल्लेख गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्थालाई कडाइका साथ लागू गर्ने । (निरन्तर)
- 13_ मूल्य अभिवृद्धि करतर्फ छुट दिइएको मालवस्तु र सेवाहरूमा क्रमिक रूपले त्यस्तो छुट हटाउदै लगी तिनलाई करको दायरामा ल्याउने । (निरन्तर)
- 14_ आयकरतर्फ पेट्रोल अडिट, अग्रिम कर कटौती परीक्षण लगायत ठूला करदाताहरूको लेखा परीक्षण कार्यलाई समय तालिकाको आधारमा सम्पन्न गर्ने । (समयतालिका बनाई सोको आधारमा)

(ग) संस्थान समन्वय महाशाखा

- 1_ आर्थिक, प्राविधिक र व्यवस्थापकीय रूपले जीर्ण भएका र भविष्यमा आर्थिक संभाव्यताका आधारमा संचालन हुन नसक्ने संस्थानहरूलाई तुरुन्तै विघटन गर्ने, आर्थिक संभाव्यता राम्रो भई निजी क्षेत्रमा संचालन हुन सक्ने केही संस्थानहरूलाई निजीकरण गरिने । (विघटन तुरुन्तै, निजीकरण चालु आर्थिक वर्षभित्र)
- 2_ केही सार्वजनिक संस्थानहरूलाई सम्भाव्यताको आधारमा कम्पनीको रूपमा परिणत गर्दै लैजाने । (यथाशीघ्र)
- 3_ निजीकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन समयबद्ध कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने । (२०५९ मंसिरसम्म)

- 4_ श्री ५ को सरकार र सार्वजनिक संस्थानहरुबीच लिन-दिन बाँकी बक्यौता (ज्वचभबचक) तथा कर र गैर-कर राजस्वको विवरण तयार गर्न बक्यौता फछ्छ्यौट समितिको गठन गरी हिसाव यकिन गर्ने । (२०५९ माघसम्म)
- 5_ संस्थानहरुको आर्थिक स्थिति निर्यौल गर्न सबै संस्थानहरुको लेखापरीक्षण यसै आर्थिक वर्षमा अनिवार्य रुपले अद्यावधिक गर्न लगाउने र त्यसरी अद्यावधिक गर्न नसक्ने सरकारी संस्थानहरुका कार्यकारी प्रमुखहरुलाई हटाउनेतर्फ कारवाही गर्ने । (यसै आर्थिक वर्षभित्र)
- 6_ अर्थ मन्त्रालयले सार्वजनिक संस्थानहरुको अनुगमन प्रक्रियालाई सुदृढ गरी नियमित रुपमा अर्धवार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन तयार गर्ने । (नियमित रुपमा)
- 7_ श्री ५ को सरकार संस्थानहरुमा सक्रिय व्यवस्थापकका रुपमा नबसी लगानीकर्ताको रुपमा मात्र बस्ने नीति लिने । (निरन्तर)
- 8_ संस्थानहरुका संचालक समितिहरुमा उपयुक्त पेशाविद्हरु नियुक्त गर्ने । (निरन्तर)
- 9_ संस्थानहरुलाई दिइने अनुदानहरु क्रमशः हटाई उनीहरुलाई खुला बजारमा प्रतिस्पर्धात्मक रुपमा अड्न सक्षम बनाउने र राज्यकोषमा संस्थानहरुको भार कम गराउने । (निरन्तर)
- 10_ सार्वजनिक संस्थानमा अनावश्यक कर्मचारी भर्ना नगर्ने, खर्च कटौती गर्ने र अनावश्यक कर्मचारीलाई क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गरी स्वेच्छिक अवकाश दिने कार्यक्रम संचालन गर्ने । (निरन्तर)

(घ) वैदेशिक सहायता समन्वय महाशाखा

- 1_ श्री ५ को सरकारसंग सम्झौता सम्पन्न भएका वैदेशिक सहयोगमा आधारित सबै आयोजनाहरु समयमै सम्पन्न गराउन विशेष अनुगमन र समस्या समाधानका उपायहरु अवलम्बन गर्ने । (निरन्तर)
- 2_ वैदेशिक सहायता अन्तर्गत कार्यान्वयन भइरहेका आयोजनाहरुले तोकिएको अवधिभित्र शोधभर्नाको माग गर्ने, खर्च प्रतिवेदन तयार गर्ने तथा लेखापरीक्षण गराउने व्यवस्थालाई कडाइका साथ पालना गराउने । (निरन्तर)
- 3_ वर्तमान वित्तीय व्यवधान हटाउन लचिलो र छिटो उपलब्ध हुने (भिहृद्धभि ७ त्तगषअपधि म्कदगचकबदभि) तथा आयोजनासंग अनाबद्ध बजेट सहायता (ल्यल(एचयवभअत च्गमनभतबचथ काउउयचत) प्राप्त गर्न विशेष पहल गर्ने । (निरन्तर)

- 4_ अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संघ-संस्थाहरुलाई राष्ट्रिय प्राथमिकतासंग आबद्ध गर्न, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्न तथा सुविधाहरुमा एकरूपता ल्याउन वैदेशिक सहायता नीतिले निर्देशित गरेबमोजिमको नीतिगत, संस्थागत तथा प्रक्रियागत विषयहरुमा सुधार गर्ने । (निरन्तर)
- 5_ वैदेशिक सहायता नीति, २०५९ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने । (निरन्तर)

(ड) आर्थिक कार्य विषयक तथा नीति विश्लेषण महाशाखा

- 1_ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन २०५९ मंसिर १५ गतेभित्र व्यावसायिक दक्षताप्राप्त प्रमुख कार्यकारी अधिकृत (ऋण) र २०५९ पौष मसान्तभित्र व्यवस्थापन समूहका अन्य सदस्यहरु नियुक्त गरी बैंकको संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमलाई दृढताका साथ अगाडि बढाउने । साथै, नेपाल बैंक लिमिटेडको सुधार कार्य योजना यथाशीघ्र बनाई सार्वजनिक गर्न लगाउने । (कार्यक्रममा तोकिएबमोजिम)
- 2_ ऋण असूली नियमावली, २०५९ लागु गरी ऋण असूली न्यायाधिकरण यसै पौष मसान्तभित्र गठन गर्ने । (२०५९ पौषसम्म)
- 3_ नेपाल औद्योगिक विकास निगम तथा कृषि विकास बैंकको वित्तीय पुनर्संरचना कार्य सम्पन्न गर्न लगाउने । (यसै आर्थिक वर्षभित्र)
- 4_ बदलिंदो परिवेशमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वायत्तता सुदृढ गरी बैंकिंग र मौद्रिक क्षेत्रमा नियामक तथा सुपरिवेक्षकको रूपमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्नका लागि सक्षम तुलाउन बैंकको संगठनात्मक सुधार तथा पुनर्संरचना (छम-भलनष्लभभचष्लन) कार्य निर्धारित समयतालिकाभित्र गर्न लगाउने । (यथाशीघ्र)
- 5_ संस्थागत तथा वित्तीय सुशासन आयोजना (ऋयचउयचबतभ बलम ष्लबलअष्वा न्यखभचलबलअभ एचयवभअत) अन्तर्गत न्यायिक क्षेत्र सुधार कार्यक्रम र पूजीबजार सुधार कार्यक्रमलाई समयमै सम्पन्न गर्ने । (यथाशीघ्र)
- 6_ संस्थानहरुको संचालक समितिमा उपयुक्त पेशाविद्हरु नियुक्त गर्ने (अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गतका हकमा) । (निरन्तर)
- 7_ अर्थ मन्त्रालयमा समष्टिगत आर्थिक सूचकांकको तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्ने र सोको विश्लेषण गरी आवधिक रूपमा प्रतिवेदनहरु प्रकाशित गर्ने । (निरन्तर)
- 8_ उद्योगहरुले ड्यूटी ड्रव्याक प्रणाली अन्तर्गत फिर्ता पाउन बाँकी रहेको रकम पासबुकको माध्यमबाट औद्योगिक कच्चा पदार्थको

पैठारी गर्दा लागने महसूलमा मिलान गरिने व्यवस्था मिलाउने । (निरन्तर)

- 9_ ग्रामीण स्तरमा रहेका कतिपय बैंकका शाखाहरु सुरक्षाका कारणले बन्द भएकोमा ती शाखाहरुको पुनर्स्थापना गरी ग्रामीण जनतालाई बैंकिंग सुविधा सर्वसुलभ रूपले उपलब्ध गराउने । (यथाशीघ्र)

(च) कानून महाशाखा

- 1_ बैंक तथा वित्तीय संस्था अध्यादेश र सम्पत्ति व्यवस्थापन निगम अध्यादेश तर्जुमा गर्ने । (२०५९ पौषसम्म)
- 2_ साहुको दामासाही अध्यादेश (क्षलकयखिभलअथ इचमप्लबलअभ), सुरक्षित कारोवार अध्यादेश १९९७अगचभम त्वबलकवअतप्यलक इचमप्लबअभ० तथा कम्पनी ऐन र निजीकरण ऐनमा आवश्यकता अनुसार संशोधन वा परिमार्जन गर्न अध्यादेशका मस्यौदाहरु तर्जुमा गरी स्वीकृत गर्ने । (यथाशीघ्र)

(छ) प्रशासन महाशाखा

- (१) राजस्व प्रशासनमा कार्यरत कर्मचारीलाई आफ्नो कर्तव्यप्रति बढी लगनशील भई उत्प्रेरित गर्न एवं इमान्दार, दक्ष तथा व्यावसायिक समूहको रूपमा विकास गर्न विद्यमान राजस्व समूहभित्र प्रवेश, बहिर्गमन, सरुवा, वृत्ति विकास लगायतका सम्पूर्ण पक्षहरुको पुनरावलोकन गर्ने । (२०५९ माघसम्म)

(११) महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

- 1_ ठेक्का तथा खरीद प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्न खरीद प्रक्रिया पुनरावलोकन अध्ययन प्रतिवेदनका सिफारिसहरु समेत कार्यान्वयन गरी मौजूदा कानूनी व्यवस्थामा सुधार गर्न नयां सार्वजनिक खरीद सम्बन्धी कानून १९९७ अचयअगचभलत०को तर्जुमा गर्ने । (२०५९ फाल्गुणसम्म)
- 2_ हाल सरकारी रकम खर्च गर्ने इकाइहरु ३ हजार ५ सय भन्दा बढी रहेकोले स्रेस्ता व्यवस्थापन र आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने कार्य कठिन भइरहेको सन्दर्भमा साबिकमा अध्ययन भई कार्यान्वयन हुन बाँकी एकीकृत कोष प्रणाली परीक्षणका रूपमा लागू गर्ने । (यथाशीघ्र)
- 3_ सार्वजनिक निर्माण निर्देशिका १९९६अ ध्यचपक म्चभअतष्वभक० को कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने । (निरन्तर)
- 4_ आयोजनाहरुको लेखा दुरुस्त गर्ने कार्यलाई जोड दिने । (निरन्तर)

- 5_ आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमहरूमा आयोजनाको प्रभावकारी संचालनको दृष्टिले समसामयिक सुधार गर्ने । (निरन्तर)
- 6_ विद्यालयहरूतर्फ अनुदानका रूपमा जाने रकमको खर्चको उपयोगिताको अध्ययन गर्ने । (निरन्तर)
- 7_ वित्तीय उत्तरदायित्व पुनरावलोकन (ऋणगततथ्य ष्णबलअष्ण्णि ष्णअयगततबदष्षित्तथ ष्णकभककभलत) अध्ययनका सिफारिसहरूको कार्यान्वयन स्थितिको नियमित अनुगमन गर्ने । (निरन्तर)
- 8_ स्तरीय लेखा परीक्षणमान तथा लेखामानको विकास गर्ने । (निरन्तर)

(१२) सबै/सम्बन्धित मन्त्रालय/निकायहरू

- 1_ आयोजनामा नयां दरबन्दी सृजना गरी भर्ना नगर्ने, स्थायी कर्मचारीबाटै काम लगाउने । आयोजनाको लागि आवश्यक दरबन्दीमा स्थायी कर्मचारी नपाएको अवस्थामा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालयको सहमति लिएर मात्र नयां दरबन्दी सृजना गर्ने । (निरन्तर)
- 2_ औषधि उपचारको पटके निकासालिंदा निजामती कितावखाना वा प्रहरी किताव- खाना वा शाही नेपाली सैनिक अभिलेखालयबाट रकम लिए-नलिएको प्रमाण अनिवार्य रूपले समावेश गर्ने । (निरन्तर)
- 3_ कार्यालयको आवश्यकता अनुसार मात्र मसलन्द खरीद गर्ने र सकभर पुनः प्रयोगमा आउन सक्ने कागजात तथा मसलन्द नै प्रयोग गर्ने । (निरन्तर)
- 4_ विशेष परिस्थितिमा शान्ति सुरक्षाको प्रयोजनमा बाहेक एक सरकारी निकायको सवारी साधनलाई अर्को सरकारी निकायले इन्धन तथा मर्मत खर्च उपलब्ध नगराउने । (निरन्तर)
- 5_ सरकारी खर्चमा सेमिनार/सम्मेलन नगर्ने, अत्यावश्यक परी गर्नु नै पर्ने देखिएमा अर्थ मन्त्रालयको पूर्व सहमति लिई तालीम केन्द्र, अध्ययन प्रतिष्ठान तथा सभागृहहरू जस्ता कम खर्चिला स्थान उपयोग गर्ने र मदिरा जस्ता पेय पदार्थ उपलब्ध नगराउने । (निरन्तर)
- 6_ यो आर्थिक वर्षमा श्री ५ को सरकारको खर्चमा सवारी साधन तथा फर्निचर खरीद नगर्ने, र सुरक्षा निकाय तथा वैदेशिक सहयोगमा संचालित आयोजनाहरूले सवारी साधन खरीद गर्दा समेत सुरक्षा प्रयोजनका लागि प्रयोग हुने र अत्यावश्यक देखिएका सवारी साधन मात्र खरीद गर्ने । विलासिताका महंगा गाडी खरीद नगर्ने । (निरन्तर)
- 7_ गत वर्ष शुरु भई निर्माण पुरा हुन बांकी रहेका, विध्वंसात्मक गतिविधिका कारण नष्ट भएका संरचनाको पुनर्निर्माण तथा सुरक्षाका दृष्टिकोणले निर्माण गर्नुपर्ने भवन बाहेक यस आर्थिक वर्षमा श्री ५ को सरकारको स्रोतमा नयां भवन निर्माण नगर्ने । (निरन्तर)

- 8_ सरकारी स्वामित्वमा रही प्रयोगमा आउन नसकेका भवन/जग्गालाई बढी भन्दा बढी उपयोग गरी मितव्ययिता कायम गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा सरकारी सम्पत्ति व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने । त्यस्तो समितिले प्रयोगमा आउन नसकेका जग्गा तथा भवन भाडामा रहेका स्थायी प्रकृतिका कार्यालयलाई हस्तान्तरण गर्न सम्बन्धित मन्त्रालयमा सिफारिस गर्ने र यस्तो सिफारिस प्राप्त भएको दुई महिनाभित्र सम्बन्धित मन्त्रालयले हस्तान्तरण प्रक्रियाको टुंगो लगाउने । (निरन्तर)
- 9_ आयोग, समिति जस्ता स्थायी नयां संरचना खडा नगर्ने । भइरहेका आयोग/समितिको उपादेयता बारे पुनरावलोकन गरी खारेज गर्नुपर्ने भए खारेज गर्ने । (निरन्तर)
- 10_ संस्थानहरूमा उपलब्ध गराउने ऋण लगानी तथा अनुदान, आर्थिक सहायता, चन्दा, पुरस्कार, प्रतिनिधिहरूको विदेश भ्रमण सम्बन्धी खर्च, औषधि उपचार आदि जस्ता श्री ५ को सरकारलाई थप आर्थिक दायित्व सृजना हुने विषयमा कुनै पनि निकायले मन्त्रपरिषद्मा प्रस्ताव पेश गर्नुपूर्व अनिवार्य रूपले अर्थ मन्त्रालयको सहमति लिनुपर्ने । (निरन्तर)
- 11_ हालको कठिन परिस्थितिलाई विशेष ध्यान दिई अत्यावश्यक क्षेत्रमा मात्र खर्च गरी जे जति जहाँबाट बजेट बचत हुन सक्छ, सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले अभ्यास गरी अर्थ मन्त्रालयलाई अनिवार्य रूपमा जानकारी दिने । (निरन्तर)
- 12_ स्वदेशी वस्तुको उपयोगमा वृद्धि गर्न १० प्रतिशतसम्म बढी मूल्य पर्ने भएतापनि सरकारी कार्यालयले स्वदेशी वस्तु नै खरीद गर्ने व्यवस्थालाई कडाइका साथ पालना गर्ने, गराउने । (निरन्तर)
- 13_ विकास आयोजनाहरूका प्रमुख पदाधिकारी जस्तै आयोजना प्रमुख, इन्जिनियर, आर्थिक प्रशासन प्रमुख, खरीद अधिकृत, प्रशासकीय प्रमुख आदिलाई आयोजना अवधिभरको लागि नियुक्ति दिई सो अवधिमा सुरुवा नगर्ने व्यवस्था मिलाउने । (निरन्तर)
- कार्यक्रममा उल्लेख भएबमोजिम निर्धारित समयसीमाभित्रै किटिएका कार्यहरू सम्पन्न गर्ने सन्दर्भमा विभिन्न कठिनाइहरू अनुभव गर्नुपरेतापनि समग्रमा कार्यक्रमको परिणाम र प्रभाव सकारात्मक रह्यो । कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन संयन्त्रलाई क्रियाशील बनाइएका कारण समयसीमाको पालना गर्न नसक्नुका कारणहरू र तिनको निराकरणका उपायहरू सहित नियमित रूपमा प्रगति प्रतिवेदनको प्रस्तुति हुन सक्यो । कार्यक्रम अन्तर्गत उपलब्धि हासिल हुन सकेका कार्यहरूको उल्लेख प्रस्तुत आर्थिक सर्वेक्षणको मूलपाठमा तत्तत् परिच्छेदका अनुच्छेदहरूमा प्रासंगिक रूपमा भएकै छ । यस क्रममा, दशौं योजना तथा गरीबी निवारण सम्बन्धी रणनीतिपत्रको स्वीकृति र कार्यान्वयन, मध्यमकालीन खर्च संरचनाको स्वीकृति र कार्यान्वयन, आयोजनाहरूको कार्य सम्पादन सूचकांकको विकास र सो को आधारमा निकासा दिने प्रक्रियाको थालनी, भ्रष्टाचार विरुद्धको रणनीति र कार्ययोजनाको तर्जुमा, राष्ट्रिय सतर्कता

केन्द्रको स्थापना, गरीबी निवारण कोष स्थापना सम्बन्धी कानूनी प्रक्रिया अन्तिम चरणमा प्रवेश, नेपाल आयल निगमको पुनः संरचना तथा पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्तिमा निजी क्षेत्रको सहभागिता समेतका विषयमा अध्ययन प्रतिवेदनको प्रस्तुति, विकेन्द्रीकरणको भावना अनुरूप उप-स्वास्थ्य चौकीहरु तथा प्राथमिक विद्यालयहरु स्थानीय व्यवस्थापन समितिलाई हस्तान्तरण, सार्वजनिक खरीद सम्बन्धी नयाँ कानूनको तर्जुमा आरम्भ, वित्तीय जवाफदेही पुनरावलोकन अध्ययनका सिफारिशहरुको कार्यान्वयन आरम्भ, स्तरीय लेखामान तथा लेखापरीक्षण मान बोर्डहरुको गठन तथा मानहरुको तर्जुमा, सेवा करार निर्देशिकाको स्वीकृति, आर्थिक अनुशासन र मितव्ययिताको पालनाका लागि अनावश्यक खर्च कटौतीमा कडाइ, औषधोपचार सहायता सम्बन्धी मापदण्डको निर्माण र कार्यान्वयन, वुटवल पावर कम्पनीमा रहेको श्री ५ को सरकारको ७५ प्रतिशत शेयर बिक्रीको निर्णयबाट निजीकरण कार्यमा प्रगति, बीरगञ्ज चिनी कारखाना र कृषि औजार कारखानाको खारेजीको निर्णय, हिमाल सिमेन्ट कारखानाको खारेजीतर्फ कारवाही अगाडि बढाउने निर्देशन, भक्तपुर ईटा कारखानाको निजीकरणको निर्णय, निजीकरण भइसकेका रघुपति जुट मिल्स र नेपाल ढलौट कारखानाको शेयर बिक्री कारवाही, संस्थानहरुको संचालक समितिमा पेशाविद्हरुको छनौट कार्य आरम्भ, वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत दुइवटा पुराना वाणिज्य बैंकहरुको व्यवस्थापन करार तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचना आरम्भ, संगठित तथा वित्तीय क्षेत्र सुशासन आयोजना अन्तर्गत आवश्यक कानूनी पूर्वाधारको तर्जुमा, कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको वित्तीय तथा व्यवस्थापकीय पुनः संरचना कार्यमा प्रगति, ऋण असूली सम्बन्धी कानूनको प्रारम्भ र न्यायाधिकरणको स्थापना, वित्तीय सुधार कार्यदलको गठन तथा अध्ययन प्रतिवेदन प्रस्तुति, राजस्व छुट नीति एवं कार्यविधिको स्वीकृति तथा कार्यान्वयन र राजस्व परिचालनका क्षेत्रमा विभिन्न प्रक्रियागत सुधार र सरलीकरण जस्ता कार्यहरुलाई उपलब्धिका रूपमा स्मरण गर्नु असान्दर्भिक हुनेछैन । उच्च प्राथमिकता र गम्भीर प्रतिबद्धताका साथ कार्यक्रम कार्यान्वयन र सोको नियमित र निरन्तर अनुगमन कुनैपनि घोषित कार्यक्रमको सफलताको पहिलो शर्त हो भन्ने अनुभव प्रस्तुत आर्थिक सुधार कार्यक्रम, २०५१।६० ले दिलाएको छ ।

तालिका १.१ : कुल गार्हस्थ्य उत्पादन[#]

	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा)	७३१७.०	८५८३.१	९९७०.२	११६१२.७	१४४९३.३	१६५३५.०	१९१५९.६	२०९९७.६	२३९३८.८	२६९५७.०	२८९७९.८	३३००१.८	३६६२५.१	३९३५६.६	४०४४८.२
कृषि क्षेत्र	३६७५.५	४२५७.२	५०४७.०	५५३६.८	६५१५.६	७००९.०	८०५८.९	८५५६.९	९६८९.६	१०८७८.५	११२४९.५	१३२३७.३	१४५१३.१	१५१०५.९	१६०१४.४
गैर-कृषि क्षेत्र	३६४१.५	४३२५.९	४९२३.२	६०७५.९	७९७७.७	९५२६.०	१११००.७	१२४४०.७	१४२४९.२	१६०७८.५	१७७३०.३	१९७६४.५	२२११२.०	२४२५०.७	२४४३३.८
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (२०५१/५२ को मूल्यमा)	१४८४०.५	१५६४७.८	१६३८९.३	१७४९०.८	१८३३७.१	१८८७८.०	२०४३९.७	२०९९७.६	२२१९३.०	२३३०४.०	२४०८१.६	२५१७५.८	२६७०९.६	२७९७४.९	२७८४७.१
कृषि क्षेत्र	७०८२.९	७५१३.७	७९५१.२	८१३२.०	८०३९.२	७९६३.१	८६३५.६	८५५६.९	८८८३.०	९२७०.६	९३४९.६	९६१५.१	१००८५.६	१०६३८.०	१०८७५.२
गैर-कृषि क्षेत्र	७७५७.६	८१३४.१	८४३८.१	९३५८.८	१०२९७.९	१०९१४.९	११८०४.१	१२४४०.७	१३३१०.०	१४०३३.४	१४७३२.०	१५५६०.७	१६६२४.०	१७३३६.९	१६९७१.९
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन मूल्य सुचकांक	४९.३	५४.९	६०.८	६६.४	७९.०	८७.६	९३.७	१००.०	१०७.९	११५.७	१२०.३	१३१.१	१३७.१	१४०.७	१४५.३
कृषि क्षेत्र	५१.९	५६.७	६३.५	६८.१	८१.०	८८.०	९३.३	१००.०	१०९.१	११७.३	१२०.३	१३७.७	१४३.९	१४२.०	१४७.३
गैर कृषि क्षेत्र	४६.९	५३.२	५८.३	६४.९	७७.५	८७.३	९४.०	१००.०	१०७.६	११४.६	१२०.४	१२७.०	१३३.०	१३९.९	१४४.०

प्रतिशत परिवर्तन

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा)	१९.७	१७.३	१६.२	१६.५	२४.८	१४.१	१५.९	९.६	१४.०	१२.६	७.५	१३.९	११.०	७.५	२.८
कृषि क्षेत्र	२०.०	१५.८	१८.६	९.७	१७.७	७.६	१५.०	६.२	१३.२	१२.३	३.४	१७.७	९.६	४.१	६.०
गैर कृषि क्षेत्र	१९.३	१८.८	१३.८	२३.४	३१.३	१९.४	१६.५	१२.१	१४.५	१२.८	१०.३	११.५	११.९	९.७	०.८
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (२०५१/५२ को मूल्यमा)	७.०	५.२	४.५	६.३	४.६	२.९	७.६	२.७	५.४	४.८	३.३	४.५	६.१	४.७	-०.५
कृषि क्षेत्र	६.६	५.७	५.५	२.२	-१.२	-१.०	७.८	-०.९	३.७	४.२	०.८	२.८	४.९	५.५	२.२
गैर कृषि क्षेत्र	७.५	४.६	३.६	९.८	९.१	५.७	७.५	५.१	६.५	५.२	४.७	५.३	६.८	४.३	-२.१

गार्हस्थ्य उत्पादन बैंक सेवा शुल्क (bank service charge) घटाउनुपूर्वको साधनको लागतमा ।

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक अनुमान

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग ।

रु. करोडमा

२०५९/६०**

४२८४७.७

१६९६९.२

२५८७८.५

२८५०६.१

१११०६.९

१७३९९.२

१५०.३

१५२.८

१४८.७

५.९

६.०

५.९

२.४

२.१

२.५

#८३२/०! #८३२/०!

तालिका १.२ : कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (स्रोत अनुसार)
(प्रचलित मूल्यमा)
(नयाँ सिरिज अनुसार)

सि.नं.	उद्योग	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*
१	कृषि, मत्स्यपालन तथा वन	३६७५.५	४२५७.२	५०४७.०	५५३६.८	६५१५.६	७००९.०	८०५८.९	८५५६.९	९६८९.६	१०८७८.५	११२४९.५	१३२३७.३	१४५१३.१	१५१०५.९	१६०१४.४
२	खानी	३१.७	४२.१	४४.९	५७.५	७९.५	९२.१	९९.०	१११.७	१३४.२	१४९.५	१५५.३	१६८.५	१८१.५	१९२.४	२०५.४
३	उत्पादन उद्योग	४६१.५	४८५.७	५९५.६	७८९.४	१२८२.२	१४६१.८	१७८६.१	१९५५.५	२२४६.६	२४८१.६	२६९८.७	३०३३.७	३३५५.०	३५४९.५	३८८०.५
४	विद्युत, ग्यास तथा पानी	४४.१	४६.६	५२.३	८१.५	१२४.१	१५४.३	२१६.३	२८६.२	३५९.८	४४५.७	४३८.३	४६३.२	५९४.२	७००.४	७३५.९
५	निर्माण	६३०.३	८२३.१	८९४.३	११०७.८	१४७६.९	१७३१.८	१९६२.१	२३०९.३	२६०९.३	२९२६.३	३०४८.३	३३२६.२	३७३८.२	३९५८.४	४२२४.७
६	व्यापार, रेष्टुरा तथा होटल	८११.८	९०५.२	१०५०.७	१२९०.२	१६५६.३	१९२६.०	२२४९.७	२४३२.६	२८३१.७	३०५५.१	३३६८.७	३९३१.३	४२८९.५	४४५७.२	४०४९.८
७	यातायात, संचार तथा भण्डार	४२५.०	४७३.२	५७२.४	६५६.०	८५५.८	१०८१.९	१२६२.५	१३९९.५	१५८९.८	१९३१.५	२२५९.८	२४६३.१	२९३३.६	३३२९.७	३४७२.५
८	वित्त तथा घर जग्गा	६६८.१	८०३.२	९२६.९	१०९४.४	१३२४.१	१५६८.४	१८१२.२	२०५३.३	२३५२.१	२७५५.७	२९७७.८	३३२०.३	३६९१.९	४१६३.४	४३८८.२
९	सामुदायिक तथा सामाजिक सेवाहरु	५६९.१	७४६.९	७८६.१	९९९.१	११७८.८	१५११.५	१७९२.८	१८९२.४	२१२५.७	२३७३.१	२७८३.४	३०५८.२	३३२८.१	३८९९.७	४०७६.८
१०	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (साधनको लागतमा)	७३१७.०	८५८३.१	९९७०.२	११६१२.७	१४४९३.३	१६५३६.८	१९१५९.६	२०९९७.४	२३९३८.८	२६९५७.०	२८९७९.८	३३००१.८	३६६२५.१	३९३५६.६	४०४४८.२
	कृषि	३६७५.५	४२५७.२	५०४७.०	५५३६.८	६५१५.६	७००९.०	८०५८.९	८५५६.९	९६८९.६	१०८७८.५	११२४९.५	१३२३७.३	१४५१३.१	१५१०५.९	१६०१४.४
	गैर-कृषि	३६४१.५	४३२५.९	४९२३.२	६०७५.९	७९७७.७	९५२६.०	१११००.७	१२४४०.५	१४२४९.२	१६०७८.५	१७७३०.३	१९७५८.७	२२११२.०	२४२५०.७	२४४३३.८
११	वैकिङ्ग सेवा शुल्क	९५.६	१३१.९	१९५.४	२२८.९	२९३.३	३५७.८	४४७.३	५०६.०	५९३.२	७००.९	७८९.६	९४३.८	१०७०.८	११९१.२	१२३८.८
१२	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (साधनको लागतमा)	७२२१.४	८४५१.२	९७७४.८	११३८३.८	१४२००.०	१६१७९.०	१८७९२.३	२०४९१.४	२३३४५.६	२६२५६.१	२८१९०.२	३२०५८.०	३५५५४.३	३८१६५.४	३९२०९.४
१३	खुद अप्रत्यक्ष कर	४६९.२	४७५.८	५६६.८	६५३.२	७४८.७	९७०.२	१२१४.९	१४२६.१	१५४५.७	१७९५.२	१८९४.३	२१४५.६	२३९४.५	२८६३.३	२९२४.०
१४	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादक मूल्यमा)	७६९०.६	८९२७.०	१०३४१.६	१२०३७.०	१४९४८.७	१७१४९.२	१९९२७.२	२१९१७.५	२४८९१.३	२८०५१.३	३००८४.५	३४२०३.६	३७९४८.८	४१०२८.७	४२१३३.४

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक अनुमान

स्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग ।

रु. करोडमा

२०५९/६०**
१६९६९.२
२१९.२
३३७२.१
८४७.९
४४४७.०
४२५९.२
३७०९.५
४६८७.८
४३३५.७
४२८४७.६
१६९६९.२
२५८७८.४
१३२९.४
४१५१८.२
३०९९.४
४४६१७.६

तालिका १.३ : कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (स्रोत अनुसार)
(२०५१/५२ को मूल्यमा नयां सिरिज अनुसार)

उद्योग	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*
१ कृषि, मत्स्यपालन तथा वन	७०८२.९	७५१३.७	७९५१.२	८१३२.०	८०३९.२	७९६३.१	८६३५.६	८५५६.९	८८८३.०	९२७०.६	९३४९.६	९६१८.३	१००८५.६	१०६३८.०	१०८७५.२
२ खानी	७८.५	८९.५	८४.६	९२.२	९९.६	१०१.८	१०८.०	१११.७	१२६.२	१३४.८	१३६.५	१४१.६	१४८.०	१५४.७	१५६.३
३ उत्पादन उद्योग	१०१४.२	९४२.६	१०३५.०	१२१७.९	१६०७.६	१७०७.५	१९१७.९	१९५५.५	२१३२.२	२२८२.६	२३६०.७	२४८५.६	२६६४.६	२७६४.९	२४८९.२
४ विद्युत, ग्यास तथा पानी	१५२.०	१४३.०	१८४.५	२४८.१	२६४.९	२४०.६	२५५.३	२८६.२	३४१.४	३४७.५	३३३.१	३५२.०	४०२.५	४४१.३	४४८.६
५ निर्माण	१५३८.२	१७५१.५	१६९५.७	१८२८.५	१९६९.५	२०४७.४	२१७६.५	२३०९.३	२४७३.३	२६३७.२	२६९५.३	२८७८.६	३१५५.०	३१८२.३	३२३५.७
६ व्यापार, रेष्टुरां तथा होटल	१६२६.४	१६४६.६	१६८२.४	१८७०.१	१९८२.८	२११३.०	२२९४.७	२४३२.६	२५४२.४	२६४५.८	२७९८.१	२९०६.९	३१०३.६	३१५०.७	२८२१.८
७ यातायात, संचार तथा भण्डार	७८१.५	७९१.७	८७५.९	९९१.०	१०७७.२	११५९.७	१२६३.३	१३९९.५	१४७५.९	१५९०.२	१७१८.६	१८३५.५	१९६४.४	२०८६.०	२१२४.८
८ वित्त तथा घर जग्गा	१३३२.२	१४१९.८	१५१९.८	१६६४.७	१७५१.९	१८५२.२	१९६८.४	२०५३.४	२२०९.६	२३१३.६	२४४९.४	२५७१.९	२७०२.६	२७४९.१	२८४१.०
९ सामुदायिक तथा सामाजिक सेवाहरू	१२३४.६	१३४९.४	१३६०.२	१४४६.४	१५४४.४	१६९२.९	१८१८.०	१८९२.४	२००९.०	२०८१.७	२२४०.३	२३८८.५	२४८३.३	२८०८.०	२८५४.५
कृषि गार्हस्थ्य उत्पादन (साधनको लागतमा)	७०८२.९	७५१३.७	७९५१.२	८१३२.०	८०३९.२	७९६३.१	८६३५.६	८५५६.९	८८८३.०	९२७०.६	९३४९.६	९६१८.३	१००८५.६	१०६३८.०	१०८७५.२
गैर-कृषि गार्हस्थ्य उत्पादन ((साधनको लागतमा)	७७५७.६	८१३४.१	८४३८.१	९३५८.९	१०२९७.९	१०९१५.१	११८०४.१	१२४४०.६	१३३१०.०	१४०३३.४	१४७३२.०	१५५६०.६	१६६२४.०	१७३३७.०	१६९७१.९
१० कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (साधनको लागतमा)	१४८४०.५	१५६४७.८	१६३८९.३	१७४९०.९	१८३३७.१	१८८७८.२	२०४३९.७	२०९९७.५	२२१९३.०	२३३०४.०	२४०८१.६	२५१७८.९	२६७०९.६	२७९७५.०	२७८४७.१
११ बैंकिंग सेवा शुल्क (-)	१८४.४	२२८.७	३०६.०	३२७.७	३५१.९	३६९.२	४५१.८	५०६.०	५६१.६	५७०.३	६१८.१	६६१.०	७२३.०	७८३.१	७८३.९
१२ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन	१४६५६.१	१५४१९.१	१६०८३.३	१७१६३.२	१७९८५.२	१८४८९.०	१९९८७.९	२०४९१.५	२१६३१.४	२२७३३.७	२३४६३.५	२४५१७.९	२५९८६.६	२७१९१.९	२७०६३.२
१३ खूद अप्रत्यक्ष कर	९०४.९	८२४.८	८८७.४	९३४.६	८९७.९	१०५४.१	१२२८.७	१४२६.१	१४५६.१	१५६८.४	१५५३.७	१६२४.०	१७५०.८	१८६३.१	१८५२.३
१४ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादक मूल्यमा)	१५५६१.०	१६२४३.९	१६९७०.७	१८०९७.८	१८८८३.१	१९५४३.१	२१२१६.६	२१९१७.६	२३०८७.५	२४३०२.१	२५०१७.२	२६१४१.९	२७७३७.४	२९०५५.०	२८९१५.५

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक अनुमान

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग ।

रु. करोडमा

२०५९/६०**
१११०६.९
१६०.९
२४९९.०
५००.३
३३१४.४
२८६२.२
२१९८.२
२९४५.७
२९१८.५
१११०६.९
१७३९९.२
२८५०६.१
८२३.८
२७६८२.३
१८९८.६
२९५८०.९

#354/O!

तालिका १.४ : राष्ट्रिय आय : साधनको स्रोत र उपयोग
(प्रचलित मूल्यमा)

	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादक मूल्यमा)	७६९०.६	८९२७.०	१०३४९.६	१२०३७.०	१४९४८.७	१७९४७.४	१९९२७.२	२१९१७.५	२४८९९.३	२८०५९.३	३००८४.५	३४२०३.६	३७९४८.८	४१०२८.७	४२९३३.३
+ वस्तु र सेवाको आयात	१६३५.०	१९१६.२	२१८२.०	२७७८.५	३९३२.१	४७४२.९	६२९७.२	७५८५.०	८८९९.६	१०५७७.५	१०९९४.९	१०९६४.८	१२३०५.५	१२९१०.४	१२९५३.९
कुल उपलब्ध स्रोत उपयोग	९३२५.६	१०८४३.२	१२५२३.६	१४८१५.५	१८८८०.८	२१८९०.३	२६२२४.४	२९५०२.५	३३७९०.९	३८६२८.८	४०२७९.४	४४३६८.४	५०२५४.३	५३९३९.९	५४२८६.४
कुल उपभोग	६९३०.२	७९१२.०	९५२७.३	१०८८५.६	१३३२८.०	१४८३०.२	१७००५.२	१८६७९.०	२१४४८.७	२४१३५.९	२५९४०.७	२९५४७.३	३२९९९.९	३४९२५.७	३७९५२.६
गैर सरकारी क्षेत्रको उपभोग	६२४०.७	७०७७.३	८६३९.४	९७७७.९	१२९३७.२	१३३४०.२	१५४०६.५	१६६४४.३	१९९४६.९	२१६३६.४	२३९३९.२	२६४९४.४	२८७९४.७	३०९१०.७	३२९९९.९
सरकारी क्षेत्रको उपभोग	६८९.५	८३४.७	८८५.९	११०८.५	११९०.८	१४९०.०	१५९८.७	२०२६.७	२३०९.८	२४९८.४	२८०९.५	३०५२.९	३३९६.४	४०९५.०	४२३२.७
कुल लगानी	१५२३.७	१९४९.५	१९०७.६	२५०७.४	३९६९.९	३९६५.३	४४६४.४	५५२३.९	६८०९.७	७९०८.४	७४७२.८	७००६.९	९२२७.२	९८३९.३	१०३६९.६
कुल स्थिर पूंजी निर्माण	१३४९.४	१६३९.२	१७००.२	२२७८.०	२९२७.७	३७२७.८	४२०३.२	४८३७.०	५६०८.९	६०७९.४	६५३७.५	६५३६.९	७३३२.४	७८०३.९	८१२६.०
सरकारी	५४८.३	७९०.२	७९६.८	८६८.३	१०३३.९	११७६.९	१३३८.०	१५०७.०	१७६२.४	१९३९.२	२२५७.३	२३८८.८	२६४३.६	३१२६.८	३२०४.४
गैर सरकारी	७९३.९	८४९.०	९०३.४	१४०९.७	१८९४.५	२५५०.९	२८६५.२	३३३०.०	३८४५.७	४९४०.२	४२८०.२	४१३८.९	४६८८.८	४६७६.३	४९२९.६
स्टकमा परिवर्तन	१८२.३	३०२.३	२०७.४०	२२९.४	२३४.२	२३७.५	२६९.२	६८६.९	११९३.६	१०२९.०	९३५.३	४७९.२	१८९४.८	२०२८.२	२२३५.६
वस्तु र सेवाको निर्यात	८७९.७	९८९.७	१०८८.७	१४२२.६	२३९०.९	३०९४.८	४७५४.८	५३०८.४	५५४०.५	७३८५.३	६८६५.९	७८१५.०	८८३६.०	९९८२.९	६७७२.३
कुल गार्हस्थ्य बचत	७६०.४	१०१५.०	८१४.३	११५९.४	१६२०.७	२३९७.२	२९२२.०	३२४६.५	३४४२.६	३९९६.२	४१४३.८	४६५६.३	५७५७.७	६१०३.०	४९८०.७
खुद साधनको आय	१५७.५	१५४.९	१९३.४	२१४.७	२७९.५	३२३.९	३८६.३	४८९.७	३५६.६	४६६.०	६०२.५	१०८८.९	१३९२.५	१६१७.२	१८३७.५
खुद ट्रान्सफर	१५.६	१९.६	१७.२	२९.८	४८.२	५८.९	४९.५	८९.९	९०.०	१००.९	११५.८	१२०.५	१३९.९	१४५.६	१७०.९
कुल राष्ट्रिय बचत	९३३.५	११८०.७	१०२४.९	१३८७.९	१९४०.४	२६९८.४	३३५७.८	३८९०.९	३८८९.२	४४८३.९	४८६२.०	५८६४.८	७०७०.२	७७२०.२	६८९८.२
कुल राष्ट्रिय आय (बजार मूल्यमा)	७८४८.९	९०८९.९	१०५३५.०	१२२५९.७	१५२२०.२	१७४७०.५	२०३९३.५	२२३९९.२	२५२४७.९	२८५९७.३	३०६८७.०	३५२९९.७	३९२६९.३	४२६४५.८	४३९७०.८

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक अनुमान

स्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग ।

रु. करोडमा

२०५९/६०**

४४६१७.७

१३०९१.७

५७७०९.४

३९५५८.५

३४८७८.०

४६८०.५

११६२६.६

८५५०.६

३१४५.५

५४०५.१

३०७६.०

६५२४.३

५०५९.२

२२७४.४

२२७.६

७३३३.६

४६८९२.१

	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७
कुल गार्हस्थ उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा)	२०९९७.६	२३९३८.८	२६९५७.०	२८९७९.८	३३००१.८	३६६२५.१
साधारण	१९२६.५१	२१५६.१९	२४१८.११	२७१७.४४	३१०४.७७	३४५२.३३
विकास	१९७९.४९	२४९८.०५	२६५४.२६	२८९४.३९	२८५३.१३	३१७४.९२
राजस्व	२४५७.५२	२७८९.३१	३०३७.३५	३२९३.७९	३७२५.१०	४२८९.३८
कर राजस्व	१९६६.०	२१६६.८	२४४२.४	२५९४.०	२८७५.३	३३१५.२

रु. करोडमा

२०५७/५८	२०५८/५९*
३९३५६.६	४०४४८.२
४२७६.९२	४८५९.००
३७०६.५९	३१४८.२२
४८८९.३६	५०४४.५५
३८८६.५	३९३३.१

तालिका २.१ : सरकारी खर्च र साधनको श्रोत

रु. करोडमा

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९
खर्च	१४१०.५०	१८००.५०	१९६६.९३	२३५४.९८	२६४१.८२	३०८९.७७	३३५९.७४	३९०६.००	४६५४.२४	५०७२.३७	५६११.८३	५९५७.९०	६६२७.२५	७९८३.५१	८००७.२३
साधारण	४६७.७०	५६७.६२	६६७.१८	७५७.०३	९९०.५४	११४८.४१	१२४०.९२	१९२६.५१	२१५६.१९	२४१८.११	२७१७.४४	३१०४.७७	३४५२.३३	४२७६.९२	४८५९.०१
विकास	९४२.८०	१२३२.८८	१२९९.७५	१५९७.९५	१६५१.२८	१९४१.३६	२११८.८२	१९७९.४९	२४९८.०५	२६५४.२६	२८९४.३९	२८५३.१३	३१७४.९२	३७०६.५९	३१४८.२२
आय	९४२.७२	९४५.७५	११२६.२९	१२८९.४७	१५१५.६५	१८९४.१७	२१९७.४४	२८५१.२३	३२७१.८२	३६३६.१८	३८३४.०५	४१५८.७६	४८६०.५५	५५६४.७०	५७१३.१६
राजस्व	७३५.०४	७७७.६९	९२८.७५	१०७२.९९	१३५१.२७	१५१४.८४	१९५८.०८	२४५७.५२	२७८९.३१	३०३७.३५	३२९३.७९	३७२५.१०	४२८९.३८	४८८९.३६	५०४४.५५
वैदेशिक अनुदान	२०७.६८	१६८.०६	१९७.५४	२१६.४८	१६४.३८	३७९.३३	२३९.३६	३९३.७१	४८२.५१	५९८.८३	५४०.२६	४३३.६६	५७१.१७	६७५.३४	६६८.६१
बचत (+) वा न्यून (-)	-४६७.७८	-८५४.७५	-८४०.६४	-१०६५.५१	-११२६.१७	-११९५.६०	-११६२.३०	-१०५४.७७	-१३८२.४२	-१४३६.१९	-१७७७.७८	-१७९९.१४	-१७६६.७०	-२४१८.८१	-२२९४.०७
न्यून व्यहोरिने श्रोतहरू															
वैदेशिक ऋण	३८१.५८	५६६.६४	५९५.९६	६२५.६७	६८१.६९	६९२.०९	९१६.३६	७३१.२३	९४६.३९	९०४.३६	११०५.४५	११८५.२४	११८१.२२	१२०४.४०	७६९.८७
आन्तरिक ऋण	११३.००	१३३.००	२१५.००	४५५.२७	२०७.८८	१६२.००	१८२.००	१९०.००	२२०.००	३००.००	३४०.००	४७१.००	५५०.००	७००.००	८००.००
(क) बैंकिंग क्षेत्र	७९.७७	१३२.००	१४५.००	३७१.३२	११७.८८	९२.००	१००.००	१३०.००	७५.००	१५०.००	१६०.००	२८५.००	३३०.००	०.००	०.००
(ख) गैर-बैंकिंग क्षेत्र	३३.९४	१.००	७०.००	८३.९५	९०.००	७०.००	८२.००	६०.००	१४५.००	१५०.००	१८०.००	१८६.००	२२०.००	०.००	०.००
मौज्दात परिवर्तन (-) वचत	-२६.८०	१५५.११	२९.६८	-१५.४३	२३६.६०	३४१.५१	६३.९४	१३३.५४	२१६.०३	२३१.८३	३३२.३३	१४२.९०	३५.४८	५१४.४१	७२४.२०

द्रष्टव्य : प्रत्यक्ष भुक्तानीमा विनिमय दर परिवर्तन समायोजन गरिएको ।

श्रोत : अर्थ मन्त्रालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालय ।

190.4

368.5

107.8

838.8

263.6

63.29

65.91

17.17

17.17

386.1

386.1

42.74

6.85

35.89

तालिका २.२ : कर राजस्व

रु. करोडमा

सि. नं.	शीर्षक	प्रथम आठ महिना*																	
		२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०		
१	भन्सार महसुल	२२१.४६	२२८.९९	२६८.४९	३०४.४३	३३५.८९	३९४.५०	५२५.५०	७०१.८१	७३२.७४	८३०.९१	८५०.२२	९५१.७७	१०८१.३३	१२५५.२१	१२६५.८८	७९७.९८	८८३.२७	
	पैठारीबाट	१९८.४२	२१३.३९	२६४.६०	२७५.२६	२७९.५२	३१७.८०	४३५.६०	५८४.०१	६२४.६५	७०९.३२	७०१.९४	७६९.८३	८९५.९९	१०३९.१९	९६७.८४	६२२.०७	६७४.९८	
	निकासीबाट	१०.७९	६.२७	३.२६	७.८५	११.४७	१४.०७	४२.७०	३३.२५	१४.९९	१६.७८	२१.७१	३७.८	४३.२५	४९.२६	९१.७४	७२.५१	६६.५७	
	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	१२.१२	९.१६	०.००	२१.१७	४४.७४	६२.३५	४६.०४	८३.७५	८९.९९	१००.९१	११०.२०	१२०.६०	१३३.१७	१४५.६२	१७०.०९	८१.३८	११३.२२	
	अन्य	०.१३	०.१७	०.६३	०.१५	०.१६	०.२८	१.१६	०.८०	३.११	३.९०	१६.३७	२३.५४	८.९२	२१.१४	३६.२१	२२.०२	२८.५०	
२	वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा उपभोगमा लाग्ने कर	२५२.८०	२६६.५९	३१६.३९	३७६.३४	४९२.१५	५६८.१३	७२६.१२	८७९.२६	९६८.४७	१०७७.५२	११२४.९७	११७१.९१	१३३८.७३	१६१५.३६	१६०७.४३	१००५.४०	१०८८.८४	
	औद्योगिक उत्पादनमा अन्तःशुल्क	८२.२४	८७.०९	१०९.४९	११९.९६	१४१.४१	१४५.२४	१५९.२२	१६५.७३	१९४.४३	२२९.८१	२८८.५८	२९५.३२	३१२.७६	३७७.१२	३८०.७०	२२२.३५	२८८.०१	
	मदभट्टी ठेक्का	०.२९	०.६८	०.२१	०.०६	०.०२	०.०४	०.०३	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	बिक्री कर र मूल्य अभिवृद्धि कर	१३०.०५	१३७.९७	१६५.०१	२०२.६१	२८४.०७	३४३.८२	४६९.३१	६०३.१७	६४३.१३	७१२.६५	७१२.२६	७८८.२२	९८५.४९	१२०४.७८	११९६.४०	७६०.९८	८००.७३	
	मनोरन्जन कर	३.२३	३.२८	३.३५	३.९४	३.८३	५.३१	११.२२	९.११	१०.०४	११.४०	९.०६	२.३५	२.८५	३.०४	०.२१	०.५८	०.०९	
	होटल कर	८.०६	९.३२	९.९७	११.५६	१९.१३	२२.३४	२१.९१	२२.९१	२८.४२	३०.११	४.५९	०.१५	०.१८	०.०१	०.००	०.२७	०.०१	
	हवाई उडान कर	६.५४	६.७०	८.७७	१७.३४	१७.७९	२०.५७	२७.०७	२७.८२	३१.११	३१.४२	३४.३३	२४.०७	०.००	०.०१	०.००	०.००	०.००	
	ठेक्का कर	१९.९१	१९.३२	१७.०५	१७.३३	२१.३३	२९.३०	३५.६५	५०.५२	६१.३४	६२.१३	७६.१५	६१.८०	३७.४५	३०.४०	३०.१२	२१.२२	०.००	
	सडकपूल सम्भार कर र अन्य	२.४८	२.२३	२.५४	३.५०	४.५७	१.५१	१.७१	-	-	-	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	
	३	मालपोत तथा रजिष्ट्रेशन	३६.६९	४०.१०	४५.१७	५३.८७	६३.६१	७५.४९	८३.३२	९३.७७	१०६.६६	१०१.५४	१००.४२	१००.३२	१०१.५९	६१.२९	११३.१८	५७.४२	७१.७३
		मालपोत	८.०७	८.०४	७.४६	८.२१	६.४८	६.९४	६.१०	३.४९	१.८२	०.५९	०.३६	०.१४	०.४६	०.५१	०.०८	०.००	०.३०
	४	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२८.६२	३२.०६	३७.७१	४५.६६	५७.१३	६८.५५	७७.२२	९०.२८	१०४.८४	१००.९५	१००.०६	१००.१८	१०१.१३	६०.७८	११३.१०	५७.४२	७१.४३
आय, नाफा र सम्पत्ति कर		६४.३३	९३.०४	९८.३४	८२.९७	९५.९१	१२८.१३	२०२.२१	२९१.१६	३५८.९३	४३२.४६	५१८.३७	६५१.२९	७९३.५६	९५४.६५	९४६.५७	५२७.०६	४५१.१६	
आयकर (सरकारी क्षेत्र)		१९.३२	२१.६९	२४.०९	१६.२२	१७.११	२५.५३	५३.४१	८६.०२	११४.४५	१२३.११	१३१.७८	१५२.६५	२१९.८८	२९२.८०	१७६.९३	११०.२८	५६.११	
आयकर (अर्ध सरकारी क्षेत्र)		०.१९	०.२६	०.२४	०.२७	०.५३	०.२६	०.२१	-	-	-	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	
आयकर (सार्वजनिक क्षेत्र)		०.१९	०.०४	०	०.००	०.६५	०.९५	१.९७	४४.०१	५६.३९	८५.८४	९२.५१	११५.५०	१३३.९५	१९२.४३	१४१.२०	६६.२८	५७.९८	
आयकर (निजी क्षेत्र)		३४.८६	५९.७४	६२.५	५३.१२	६९.७९	८०.०७	११८.४८	१२९.३१	१४७.०१	१७१.१४	२१२.०८	२७७.२७	३०९.६४	३२०.०५	४४९.९१	२३३.१७	२१३.३७	
आयकर (पारिश्रमिक)		३.३४	४.३८	५.०७	४.९९	५.४७	५.६७	८.३८	११.८४	१३.३१	१६.८१	३२.२२	३९.६५	४५.१५	५९.७३	८३.५६	४५.२९	१.७०	
शहरी क्षेत्र घर जग्गा कर		१.७४	१.९०	१.९१	०.०२	२.२३	१.६७	०.८४	३.४२	८.७२	९.५०	११.०७	१२.३३	११.८५	०.२९	०.२३	०.००	०.०४	
सवारी साधन कर		२.८३	३.१०	३.१९	२.३९	४.५४	६.३३	४.१४	५.४०	७.०७	१०.६२	१७.४९	२१.९४	३९.६५	४२.९६	५५.९७	४४.८७	४३.३८	
व्याज कर		१.७१	१.८५	१.३१	३.७८	१.९५	७.३४	९.६७	११.१६	११.९८	१५.४४	२१.२२	३१.९५	४१.४४	४६.३९	४६.७७	२७.१७	४५.४३	
अन्य करहरु		०.१५	०.०७	०.०३	२.१९	१.६४	०.३१	५.११	-	-	-	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	३३.१५	
जम्मा		५७५.२८	६२८.७२	७२८.३९	८१७.६३	९८७.५६	११६६.२५	१५३७.१५	१९६६.००	२१६६.८०	२४४२.४३	२५९३.९८	२८७५.२९	३३१५.२१	३८८६.५१	३९३३.०६	२३८७.८६	२४९५.००	

* अपरिष्कृत : आर्थिक वर्ष ०५१।५२ देखि राजस्व शीर्षकहरुलाई पुनवर्गीकृत गरिएकोले आयकरका केही शीर्षकहरुको राजस्व असुलीको प्रवृत्ति आर्थिक वर्ष ०५०।५१ को असुलीसंग मेल खादैन ।

आयकर (निजी क्षेत्र) मा व्यक्तिगत आयकर मात्र समावेश गरिएको छ ।

श्रोत: महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय ।

6.85

35.89

1029.49
197.99

298.5

0.04

तालिका २.४ : साधारण खर्च

रु. करोडमा

/२/

सि.नं.	शीर्षक	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९
८	सामाजिक सेवाहरु	५६.२०	६३.४९	७१.६१	७४.२६	९९.९०	१२६.९३	१३५.२८	४४४.१६	५३७.५०	५९०.९१	६९९.३३	७३७.६९	८३२.७९	१०८८.२२	१३३५.०५
	शिक्षा	२६.२५	२८.२९	३१.९७	३६.६३	४७.२६	६८.५२	७४.१९	३६१.२१	४३५.९२	४८४.७०	५७६.६८	६०४.०२	६७५.४८	८२६.०८	१०२९.५०
	स्वास्थ्य	२०.४१	२५.११	२९.६६	२९.३८	४१.०९	४६.०८	५०.५१	६३.७१	७९.९०	८८.५४	१०४.९०	११३.७४	१३२.४८	१५४.७३	१९८.००
	पिउने पानी	१.४६	१.६५	०.२६	०.२३	०.३७	०.४४	०.३५	०.९६	१.०७	१.०९	१.१४	१.२३	१.३०	१.५०	१.०५
	स्थानीय विकास	२.८७	३.०१	०.८५	०.६८	०.९२	१.०१	०.९६	१.२९	१.१४	१.१९	१.३०	१.७७	१.७९	२.१८	१.९५
	अन्य सामाजिक सेवा	५.२१	५.४३	८.८८	७.३४	१०.२६	१०.८८	९.२७	१६.९८	१९.४८	१५.३९	१५.३१	१६.९३	२१.७४	१०३.७३	१०४.५५
९	आर्थिक सेवाहरु	२८.९६	३५.१४	४२.३८	३७.४८	५४.८७	५८.६१	६०.५३	१३५.३९	१५३.३५	१७३.८२	१८८.९९	२१६.७९	२२२.४८	१६३.११	१९०.५१
	कृषि	०.९०	२.९८	३.१६	३.३०	४.०४	४.५६	३.६९	६.३२	६.८१	७.५१	८.०८	८.८६	९.९५	११.१४	१३.५१
	सिंचाई	०.७९	०.८७	१.०१	०.४६	०.८९	०.९५	०.८४	९.८३	१०.३९	९.९५	१०.४४	११.०९	११.७२	१३.१६	४.३५
	भूमि सुधार	२.९६	१.१५	१.१९	१.३९	१.४७	३.१९	२.९९	३.०३	३.२५	३.११	३.५९	३.५९	३.९३	४.६५	४.८१
	नापी	१.२७	१.४९	१.४९	१.७७	२.२२	२.५९	२.७६	४.५५	३.९१	४.३७	४.६०	५.४५	६.०५	७.१७	८.७२
	वन	१.४६	१.५७	१.७३	१.७४	२.२६	२.१३	२.३४	३.१९	४.८१	५.२९	५.३९	७.३६	७.०९	८.९४	१००.७८
	उद्योग तथा खानी	१.४५	१.५६	१.६१	१.५१	२.१०	२.४०	२.२५	१.३२	१.६०	२.१४	२.३२	२.३८	२.३७	१.८३	२.७७
	संचार	१०.७९	१३.१७	१८.५५	१४.४३	२५.८०	२६.५०	२७.८२	३२.८९	३७.३७	४७.६१	५६.३८	६३.०५	६५.८७	०.६९	२.७३
	यातायात	८.८०	११.५९	१२.७४	१२.००	१४.८५	१४.८८	१६.५३	१९.२३	२१.१७	२२.७४	२४.४३	२३.२८	१७.४९	१९.६०	२५.४६
	विद्युत	०.००	०.००	-	-	-	-	-	-	-	०.८७	१.०१	१.०४	०.९५	०.८१	०.९७
	अन्य आर्थिक सेवाहरु	०.५५	०.७७	०.८९	०.८९	१.२४	१.४१	१.३१	३.००	३.७०	३.७२	३.७२	३.८७	४.२६	४.६२	५.४१
१०	ऋण तथा लगानी	०.२६	०.८९	०.६७	१.००	०.३०	२.४०	१.६०	०.५२	१.७४	३.१७	२.४९	१.५१	३.९२	१.००	१.२६
	ऋण र लगानी	०.२६	०.८९	०.६७	१.००	०.३०	२.४०	१.६०	०.५२	१.७४	३.१७	२.४९	१.५१	३.९२	१.००	१.२६
११	सांवा र व्याज भुक्तानी	१४४.१६	१७२.०७	२२७.९२	२४०.७४	३७९.७१	४५६.०५	४८५.५१	६०८.३३	६७१.५५	७५२.७२	७६८.२८	८७२.३०	१००३.२८	१०३८.८४	१२२०.५२
	सांवा भुक्तानी	३९.७५	५३.४१	८०.२३	७३.९०	१२०.७०	१५९.७९	१८९.८२	२६५.३२	२८४.७५	३४५.३३	३९३.१२	४६४.२७	५२१.२७	५६९.०६	६४३.५०
	व्याज भुक्तानी	१०४.४१	११८.६६	१४७.६९	१६६.८४	२५९.०१	२९६.२६	२९५.६९	३४३.०१	३८६.७९	४०७.३९	३७५.१६	४०८.०३	४८२.०१	४६९.७८	५७७.०२
१२	विविध	४५.८९	७४.२३	७३.९९	१०७.५७	६७.६७	६१.८१	८४.५३	२१९.५७	२१२.३२	२२७.७५	३३५.७३	४४५.०२	४४९.६१	७८६.०५	५१७.०५
	विशिष्ट व्यक्ति तथा प्रतिनिधि															
	मण्डलको भ्रमण खर्च	२.५२	३.५६	५.१०	०.७९	०.९१	२.७३	३.७७	६.२२	७.६१	६.८९	६.६२	९.०७	७.९१	९.११	१०.३८
	निवृत्तिभरण, भत्ता तथा उपदान	१०.२३	११.३०	१४.४६	१९.०१	३२.६९	२१.९२	४६.६८	५८.९०	५८.४७	७२.८६	१०२.८६	१२६.११	१३७.२०	१५७.३१	२९८.५१
	अतिथि सत्कार	०.११	०.०८	०.०५	०.०३	०.०९	०.०५	०.१२	०.१२	०.२८	०.३३	०.१७	०.१०	०.०५	०.३१	०.०२
	आकस्मिक सहायता, चन्दा र पुरस्कार	-	-	-	-	-	०.०१	-	-	०.२०	०.११	-	०.०२	०.०२	०.२२	०.०३
	मुआवजा	०.१०	०.०६	०.५५	०.००	०.५५	०.२५	०.३०	०.१३	३.७०	२.२१	२.४५	२.६४	३.९९	२.२५	२.२२
	अन्य	२१.१२	१५.०३	४०.१०	१५.३०	१८.८७	२९.९६	१९.७९	३०.१४	७२.८९	१००.१०	१९४.४७	१४०.२८	१२२.००	१२०.८१	१३१.९८
	भैपरी आउने	११.८१	४४.२१	१३.७३	७२.४३	१४.५६	६.८९	१३.८७	१२४.०५	६९.३४	४५.२५	२९.१६	१६६.८०	१७८.४४	४९६.०४	७३.९१
	जम्मा	४६२.२१	५६७.६५	६६७.२२	७५७.४१	९९०.५४	११४८.४१	१२४०.९२	१९२६.५१	२१५६.१९	२४१८.११	२७१७.४४	३१०४.७७	३४५२.३३	४२७६.९२	४८५९.०१

श्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय ।

श्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय ।

298.50

0.04

तालिका २.६ : स्वीकृत वैदेशिक सहायता रकम (श्रोत अनुसार)

रु. करोडमा

शीर्षक	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	प्रथम आठ महिना	
																२०५८/५९	२०५९/६०
१. द्विपक्षीय	३४७.८५	३५३.२३	६६०.५४	३४९.४९	७६४.३२	१२६५.००	७४०.२३	९७४.४८	१०३५.५९	१९७६.८०	१३७९.७८	१३७८.७४	११२९.३४	१७४९.५९	१८४३.८७	१५७०.७१	९७०.६७
अनुदान	२९२.५५	३२१.५३	६०७.८३	२७३.४४	७६४.३२	१२३८.६०	७२६.७१	९६७.००	८५५.८१	१०९४.६३	१२३४.२४	१३२९.९१	११२९.३४	१४०४.६०	१७२९.२२	१४५६.०६	९५७.७४
ऋण	५५.३०	३१.७०	५२.७१	७६.०५	-	२६.४०	१३.५२	७.४८	१७९.७८	८८२.१७	१४५.५४	४८.८३	-	३४४.९९	११४.६५	११४.६५	१२.९३
२. बहुपक्षीय	२९७.११	६८७.०७	९२२.४६	२१७.०५	१३४४.०९	७८७.६७	५७६.९९	३१३.२१	६१८.१४	१९८७.५०	१८२२.४३	४५६.५०	९१५.४६	१३७९.१०	१४७८.९०	१४६९.१८	१४७४.२९
अनुदान	१.४५	१५४.३७	१६.०५	३.५५	४१.७९	३६१.१७	१५.८९	१४९.६८	२५०.८३	२७९.७४	६०२.६०	०.५०	१५६.६८	२४.३०	६०४.८०	५९५.०९	८९६.०८
ऋण	२९५.६६	५३२.७०	९०६.४१	२१३.५०	१३०२.३०	४२६.५०	५६१.१०	१६३.५३	३६७.३१	१७०७.७६	१२१९.८३	४५६.००	७५८.७८	१३५४.८०	८७४.१०	८७४.१०	५७८.२१
३. जम्मा	६४४.९६	१०४०.३०	१५८३.००	५६६.५४	२१०८.४१	२०५२.६७	१३१७.२२	१२८७.६९	१६५३.७३	३९६४.३०	३२०२.२१	१८३५.२५	२०४४.८०	३१२८.७०	३३२२.७७	३०३९.८९	२४४४.९६
अनुदान	२९४.००	४७५.९०	६२३.८८	२७६.९९	८०६.११	१५९९.७७	७४२.६०	१११६.६८	११०६.६४	१३७४.३७	१८३६.८४	१३३०.४२	१२८६.०२	१४२८.९१	२३३४.०२	२०५१.१४	१८५३.८२
ऋण	३५०.९६	५६४.४०	९५९.१२	२८९.५५	१३०२.३०	४५२.९०	५७४.६२	१७१.०१	५४७.०९	२५८९.९३	१३६५.३७	५०४.८३	७५८.७८	१६९९.७९	९८८.७५	९८८.७५	५९१.१४

श्रोत : अर्थ मन्त्रालय ।

तालिका २.७ : स्वीकृत वैदेशिक सहायता रकम (क्षेत्र अनुसार)

रु. करोडमा

सि.नं.	शीर्षक	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७#	२०५७/५८#	२०५८/५९#	२०५९/६०#*
१	कृषि, सिंचाइ र वन	३५६.०६	३९०.११	२९९.२४	३६१.६२	५००.३३	२३५.४९	१५५.०७	३३२.६५	२५१.८६	६४८.९५	१२९९.७४	३८०.४०	६८.५८	३२९.०३	७४.८३	१४७.६८
		३१७.५	३८१.५०	२९९.२४	३६१.६२	४९५.१९	२१६.२६	१५१.९०	२६१.७९	२०५.३३	६४८.९५	१२९९.७४	३८०.४०	६८.५८	३२९.०३	७४.८३	१४७.६८
२	यातायात तथा संचार	६०.७७	१४३.७२	३०७.६७	३९.८८	३९५.००	१२२.६९	५२८.०९	१२०.०१	५५९.७२	१९८.९८	८१.२८	१३८.०९	५६२.८८	९२.४६	५३६.१२	३७६.०४
		५८.९०	१४०.३६	३०७.६७	३४.८४	३९५.००	८९.५९	२६६.५७	९२.९७	५५९.७२	१९८.९८	८१.२८	१३८.०९	५६२.८८	९२.४६	५३६.१२	३७६.०४
३	विद्युत	६३.११	१२९.६३	३१८.७६	५८.५५	२७९.७४	४४७.४७	६७.०५	१९५.२४	३१४.४५	१८८७.९५	२९९.३९	३३१.८०	४१७.४४	११५.८७	७५.८५	४४.७५
		६३.११	१२९.६३	३१८.७६	५८.५५	२७९.७४	४४७.४७	६७.०५	१९५.२४	३१४.४५	१८८७.९५	२९९.३९	३३१.८०	४१७.४४	११५.८७	७५.८५	४४.७५
४	उद्योग तथा खानी	६१.९०	३.२७	१८.६४	१.७०	४४.६६	१०३.४४	४.६६	२५.४१	-	-	१५.६५	१३७.२७	८७.६६	०.००	०.००	२.५७
		६१.९०	३.२७	१८.६४	१.७०	४४.६६	१०३.४४	४.६६	२५.४१	-	-	१५.६५	१३७.२७	८७.६६	०.००	०.००	२.५७
५	ग्रामीण विकास	१४.४३	१२८.०४७	६.०२	४६.७४	२४.३९	५०.४६	५७.९५	६०.२५	२४८.२१	९०.६०	१४९.१७	८४.८४	१४७.४०	३३९.९१	२१४.८९	२३१.८४
		३.८१	१२८.४७	६.०२	४६.७४	२४.३९	१२.५८	५७.९५	६०.२५	१३१.९४	९०.६०	१४९.१७	८४.८४	१४७.४०	३३९.९१	२१४.८९	२३१.८४
६	पिउने पानी तथा ढल निकास	०.७०	९२.२८	५०.८४	-	३७९.४९	१५६.५४	-	५.९०	-	२१७.७४	०.०	४४.००	५१.८७	१५४१.८४	६२०.५८	५९.०४
		-	९२.२८	५०.८४	-	३७९.४९	१५६.५४	-	५.९०	-	२१७.७४	०.०	४४.००	५१.८७	१५४१.८४	६२०.५८	५९.०४
७	शिक्षा	२.०८	९२.२८	१७८.४१	-	२६८.७१	१५२.३२	१२१.०३	२१.०२	१०६.२९	२०.१०	४०९.४५	१०८.३२	४०३.४५	५४.०२	२००.७४	९२०.८०
		२.०८	९२.२८	१७८.४१	-	२६८.७१	१५२.३२	१२१.०३	२१.०२	७७.९३	२०.१०	४०९.४५	१०८.३२	४०३.४५	५४.०२	२००.७४	९२०.८०
८	स्वास्थ्य	२१.४७	१४०.१६	६९.०६	४८.७२	११.३१	३७३.०३	२८८.४४	१०५.२१	४७.२०	४३३.३८	११०.७०	१२४.६४	-	०.९६	४८९.५६	६४.२७
		२१.४७	११७.६६	६९.०६	४७.७१	११.३१	९६.१३	१४४.५०	६५.२१	४७.२०	४३१.७८	११०.७०	१२४.६४	-	०.९६	४८९.५६	६१.०७
९	अन्य	६४.४४	५.९६	३३४.३६	९.३४	२०४.७८	४११.२३	९४.९३	४२२.०१	१२६.०१	४६६.६०	८३६.८४	४८५.८९	३०५.५२	६५४.६०	१११०.२२	५९७.९७
		३४.७९	५.९६	२९३.३४	९.३४	१६५.७४	३०३.८९	९४.९३	३४०.५१	१२६.०१	४१०.६०	८१२.५४	४४३.३९	२१२.१६	५४३.०१	१०३४.८६	५९७.९७
	जम्मा	६४४.९६	१०४०.३०	१५८३.००	५६६.५४	२१०८.४१	२०५२.६७	१३१७.२	१२८७.७०	१६५३.७३	३९६४.३०	३२०२.२१	१८३५.२५	२०४४.८०	३१२८.६९	३३२२.७८	२४४४.९७
		५६३.५७	९९९.१३	१४४१.९८	५६०.४९	२०६४.२३	१४४९.८१	९०८.५९	१०६८.३०	१३६६.४७	३९०६.७०	३१७७.९१	१७९२.७५	१९५१.४४	३०१७.१०	३११३.०२	२४४१.७७

द्रष्टव्य : इटालिक अंक भएको रकम सहायता समूहका सदस्यहरूले प्रदान गर्ने रकम हो।

नोट :

- १) भूमि सुधार - कृषिमा
 - २) भौतिक योजना - पिउने पानीमा
 - ३) पर्यटन तथा नागरिक उड्यन - उद्योगमा
 - ४) आपूर्ति - ग्रामिण विकासमा
- * आठ महिनाको अनुमानित

तालिका २.८ : वैदेशिक सहायताको उपयोग (स्रोत अनुसार)

रु. करोडमा

शीर्षक	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९
१. द्विपक्षीय	२२५.१६	१७०.७७	२५४.४९	२९३.९९	३५९.७३	३६३.८५	२६२.७१	३९८.८७	३५३.३३	६०१.२७	६२९.७७	४१६.७६	४९२.९१	२७७.१२	४६७.५३
अनुदान	१७८.९१	११९.९९	१५४.४३	१३३.७१	१२०.७५	२३३.०९	२०४.४२	३२७.१४	३०७.३३	५१६.२०	४९८.३२	३५८.३६	४१७.१२	२१८.४५	४५८.८३
ऋण	४६.२५	५०.७८	१००.०६	१६०.२८	२३८.९८	१३०.७६	५८.२९	७१.७३	४६.००	८५.०७	१३१.४५	५८.४०	७५.७९	५८.६७	८.७०
२. बहुपक्षीय	२८२.६९	३९५.९२	३८८.२२	३०५.०१	४२०.३१	५५९.७१	८९३.०१	७२६.०७	१०७५.५७	९०१.९२	१०१५.९४	१२०२.१४	१२५९.४८	१६०२.६२	९७०.९५
अनुदान	१९.५१	२७.८३	२५.४५	२९.२९	३२.३५	९४.३०	३४.९४	६६.५७	१७५.१८	८२.६३	४१.९४	७५.३०	१५४.०५	४५६.८९	२०९.७९
ऋण	२६३.१८	३६८.०९	३६२.७७	२७५.७२	३८७.९६	४६५.४१	८५८.०७	६५९.५०	९००.३९	८१९.२९	९७४.००	११२६.८४	११०५.४३	११४५.७३	७६१.१६
३. जम्मा	५०७.८५	५६६.६९	६४२.७१	५९९.००	७८०.०४	९२३.५६	११५५.७२	११२४.९४	१४२८.९०	१५०३.१९	१६४५.७१	१६१८.९०	१७५२.३९	१८७९.७४	१४३८.४८
अनुदान	१९८.४२	१४७.८२	१७९.८८	१६३.००	१५३.१०	३२७.३९	२३९.३६	३९३.७१	४८२.५१	५९८.८३	५४०.२६	४३३.६६	५७१.१७	६७५.३४	६६८.६२
ऋण	३०९.४३	४१८.८७	४६२.८३	४३६.००	६२६.९४*	५९६.१७**	९१६.३६	७३१.२३	९४६.३९	९०४.३६	११०५.४५	११८५.२४	११८१.२२	१२०४.४०	७६९.८६

* ऋण सहायता अन्तर्गत स्ट्रक्चरल एडजस्टमेण्ट लोनको रकम रु. ५४.७५ करोड समावेश नरहेको ।

** ऋण सहायता अन्तर्गत स्ट्रक्चरल एडजस्टमेण्ट लोनको रु. ४५.०७ करोड र इण्डिप्ट्रियल सेक्टर प्रोग्राम लोनको रु. ५०.८५ करोड समावेश छैन ।

स्रोत : महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय ।

तालिका २.९ : वैदेशिक सहायताको उपयोग (क्षेत्र अनुसार)

/1/

रु करोडमा

सि. नं.	क्षेत्र	२०४४/४५			२०४५/४६			२०४६/४७			२०४७/४८			२०४८/४९			२०४९/५०			२०५०/५१		
		अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा
१	कृषि, सिंचाई र वन	१५.९३	१०६.७०	१२२.६३	२१.१४	१२५.५४	१४६.६८	१९.४९	१२९.४८	१४८.९७	१४.११	१११.२१	१२५.३२	३१.३३	१६३.२१	१९४.५४	४६.२०	१४६.५४	१९२.७४	६१.४३	४९०.४८	५५१.९१
	कृषि	७.०६	४८.२७	५५.३३	८.२६	४४.६९	५२.९५	९.२५	४४.३७	५३.६२	६.२४	५४.७२	६०.९६	१२.६४	२७.०४	३९.६८	१७.१४	५५.३५	७२.४९	२६.३९	१८०.१०	२०६.४९
	सिंचाई	२.३०	४५.३३	४७.६३	७.११	७२.०८	७९.१९	४.६९	७२.५५	७७.२४	२.०४	४१.४९	४३.५३	९.३९	१०६.५०	११५.८९	१९.२९	८३.४२	१०२.७१	८.२७	१६३.१०	१७१.३७
	वन	६.५६	१३.०९	१९.६५	५.७४	८.७४	१४.५१	५.५०	१२.५६	१८.०६	५.७८	१५.००	२०.७८	९.३०	२९.६७	३८.९७	९.३५	७.७७	१७.१२	१९.७४	११३.२४	१३२.९८
	अन्य	०.०१	०.०१	०.०२	०.०३	-	०.०३	०.०५	-	०.०५	०.०५	-	०.०५	-	-	-	०.४२	०.००	०.४२	७.०३	३४.०४	४१.०७
२	यातायात, विद्युत तथा संचार	११९.६०	१५९.८६	२७९.४६	६७.२२	२४४.७९	३१२.०१	९२.०५	१७५.८६	२६७.९१	१०४.३८	१५३.१८	२५७.५६	४७.५०	२०१.०१	२४८.५१	६४.००	३२९.९६	३९३.९६	८९.६३	३२७.३१	४१६.९४
	यातायात	२५.७६	३४.९७	६०.७३	३३.४५	६८.३५	१०१.८०	३७.१३	३७.८६	७४.९९	६८.७१	६७.०३	१३५.७४	१७.४७	९५.३५	११२.८२	५.६६	१४०.९४	१४६.६०	८४.३८	१२७.६०	२११.९८
	विद्युत	५३.६४	११३.५१	१६७.१५	२९.६१	१४३.९३	१७३.५४	५२.६२	१२७.५४	१८०.१६	३५.६७	८०.६९	११६.३६	३०.०३	९४.३१	१२४.३४	४२.९०	१५७.९५	२००.८५	५.०९	१५८.१४	१६३.२३
	संचार	४०.२०	११.३८	५१.५८	४.१६	३२.५१	३६.६७	२.३०	१०.४६	१२.७६	-	५.४६	५.४६	-	११.३५	११.३५	१५.४४	३१.०७	४६.५१	०.१६	४१.५७	४१.७३
३	उद्योग तथा वाणिज्य	२५.२१	१९.३६	४४.५७	४.६२	१४.५०	१९.१२	१.०७	६४.५९	६५.६६	१२.०२	१२७.०७	१३९.०९	३.०६	२१४.३७	२१७.४३	३.३६	६६.३३	६९.६९	१५.५४	२३.४५	३८.९९
४	सामाजिक सेवा	२९.३९	२२.८४	५२.२३	५१.०३	३३.४७	८४.५०	६३.३३	९२.२५	१५५.५८	२८.४१	३८.३८	६६.७९	७०.८१	४८.३५	११९.१६	२१३.४२	५३.३४	२६६.७६	७१.७५	७५.११	१४६.८६
	शिक्षा	४.४८	१३.५६	१८.०४	३.४५	२३.४४	२६.८९	६.५९	११.८७	१८.४६	३.०८	९.१४	१२.२२	५.८२	१४.६९	२०.५१	५.७३	७.२३	१६.५०	४५.२१	६१.७१	६१.७१
	स्वास्थ्य	१३.८१	०.१६	१३.९७	२८.८०	०.०८	२८.८८	१०.६३	०.३३	१०.९६	१०.५४	-	१०.५४	१८.२०	-	१८.२०	२६.६३	-	२६.६३	२२.६८	-	२२.६८
	पिउने पानी	१.१९	६.४६	७.६५	६.२२	५.५४	११.७६	९.०७	१४.९९	२४.०६	५.०४	१३.१५	१८.१९	४१.७९	२१.५१	६३.३०	९.२५	२७.५७	१२०.१६	२.५५	२९.९०	३२.४५
	अन्य	९.९१	२.६६	१२.५७	१२.५६	४.४१	१६.९७	३७.०४	६५.०६	१०२.१०	९.७५	१६.०९	२५.८४	५.००	१२.१५	१७.१५	३६.९०	११.८४	४८.७४	३०.०२	-	३०.०२
५	अन्य *	८.२९	०.६७	८.९६	३.८१	०.५७	४.३८	३.९४	०.६५	४.५९	४.०८	६.१६	१०.२४	०.४०	-	०.४०	०.४१	-	०.४१	१.०१	-	१.०१
	जम्मा	१९८.४२	३०९.४३	५०७.८५	१४७.८२	४१८.८७	५६६.६९	१७९.८८	४६२.८३	६४२.७१	१६३.००	४३६.००	५९९.००	१५३.१०	६२६.९४*	७८०.०४	३२७.३९	५९६.१७	९२३.५६	२३९.३६	९१६.३५	११५५.७१

क्रमशः...

तालिका २.९ : विदेशी सहायताको उपयोग (क्षेत्र अनुसार)

121

रु करोडमा

क्र.सं.	क्षेत्र	२०५१/५२			२०५२/५३			२०५३/५४			२०५४/५५			२०५५/५६			२०५६/५७			२०५७/५८			२०५८/५९		
		अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा
१	कृषि, सिंचाई र वन	१०३.२६	२४२.९८	३४६.२४	३४.५२	३०५.४४	३३९.९६	६२.५९	२२०.१६	२८२.७५	३०.८६	२५४.३५	२८५.२१	४५.८८	२९२.५१	३३८.३९	५१.६४	२६९.३४	३२०.९८	५३.२८	३२४.२०	३७७.४८	७२.५०	२५६.०८	३२८.५८
	कृषि	४९.२४	८१.००	१३०.२४	८.३८	१०१.३५	१०९.७३	१६.२४	२७.३७	४३.६१	१४.४४	७८.०५	९२.४९	१०.०५	८०.८९	९०.९४	७.९०	७८.८३	८६.७३	२.७५	७७.८८	८०.६३	२८.९५	६०.७२	८९.६७
	सिंचाई	३१.३७	१५६.९४	१८८.३१	१०.९८	१९९.२७	२१०.२५	१७.१६	१८७.६८	२०४.८४	-	१६८.१९	१६८.१९	१९.२५	२००.३०	२१९.५५	२०.५३	१८६.७८	२०७.३१	३४.७१	२४३.६८	२७८.३९	१८.३५	१८९.५९	२०७.९४
	वन	१३.०५	५.०४	१८.०९	३.२६	४.८२	८.०८	१६.८१	५.११	२१.९२	११.१४	८.११	१९.२५	७.६०	११.३२	१८.९२	१७.२७	३.७३	२१.००	९.६७	२.६४	१२.३१	२२.७०	०.००	२२.७०
	अन्य +	९.६०	०.००	९.६०	११.९०	०.००	११.९०	१२.३८	०.००	१२.३८	५.२८	-	५.२८	८.९८	-	८.९८	५.९४	-	५.९४	६.१५	०.००	६.१५	२.५०	५.७७	८.२७
२	यातायात, विद्युत तथा संचार	१४७.१३	३१०.३६	४५७.४९	३५९.१३	४४६.१४	८०५.२७	३३७.३०	५१३.१५	८५०.४५	३१७.६६	५८१.३०	८९८.९६	१७१.२५	६१७.९७	७८९.२२	२११.९८	६०३.९५	८१५.९३	३२२.२५	६०१.२६	९२३.५१	२३१.२४	३५९.३३	५९०.५७
	यातायात	६७.९८	११२.००	१७९.९८	२५६.१८	१४७.५६	४०३.७४	१६१.८५	१९९.५९	३६१.४४	१६४.१०	२११.५९	३७५.६९	१२३.१०	१९४.५६	३१७.६६	१७५.७०	८४.७२	२६०.४२	२०६.८८	१२९.२५	३३६.१३	१६८.७४	८०.१३	२४८.८७
	विद्युत	५.१५	१२०.१८	१२५.३३	८१.७४	२०८.४७	२९०.२१	१३०.३०	२५६.५५	३८६.८५	८२.८८	३२८.९८	४११.८६	४३.७०	४२३.४१	४६७.११	३२.५१	५१९.२३	५५१.७४	११२.०४	४६२.६८	५७४.७२	५७.८३	२७६.३१	३३४.१४
	संचार	७४.००	७८.१८	१५२.१८	२१.२१	९०.११	१११.३२	४५.१५	५७.०१	१०२.१६	७०.६८	४०.७३	१११.४१	४.४५	-	४.४५	३.७७	-	३.७७	३.३३	९.३३	१२.६६	४.६७	२.८९	७.५६
३	उद्योग तथा वाणिज्य	१२.१०	३५.९३	४८.०३	१.२४	०.३५	१.५९	०.५९	१.७५	२.३४	३.०२	१६.७९	१९.८१	१.३१	३९.१६	४०.४७	१.४७	२८.३८	२९.८५	१.९९	०.००	१.९९	३१.९२	४.९५	३६.८७
४	सामाजिक सेवा	१२६.०५	१४१.९६	२६८.०१	८५.१९	१७८.४३	२६३.६२	१९७.२०	१६९.३०	३६६.५०	१८८.७२	२५३.०१	४४१.७३	२१३.४१	२३१.२३	४४४.६४	२९९.८९	२७९.५१	५७९.४०	२९७.०१	२७८.९४	५७५.९५	३१९.०८	१४९.५०	४६८.५८
	शिक्षा	४५.२०	८६.६८	१३१.८८	४६.४६	८५.३०	१३१.७६	८५.१८	९३.३९	१७८.५७	४७.७०	९२.३६	१४०.०६	४०.५७	५३.५८	९४.१५	१२५.०३	७०.९८	१९६.७७	५६.२०	१९२.९७	१६०.१३	२७.८५	१८७.९८	
	स्वास्थ्य	३८.६२	३.०१	४१.६३	१९.३५	३.९६	२३.३१	७६.९२	९.०१	८५.९३	६७.०६	४१.५५	१०८.६१	४०.३८	३५.७३	७६.११	५५.३३	४९.७०	१०५.०३	४९.१०	१४.५०	६३.६०	३७.९३	०.००	३७.९३
	पिउने पानी	१८.२३	१९.१९	३७.४२	१२.६९	५८.६७	७१.३६	१२.१२	३७.६१	४९.७३	१८.१८	६९.५७	८७.७५	२१.७२	६२.३२	८४.०४	५३.२३	८३.९८	१३७.२१	५२.३१	७८.२६	१३०.५७	३९.८२	५७.५४	९७.३६
	अन्य ++	२४.००	३३.०८	५७.०८	६.६९	३०.५०	३७.१९	२२.९८	२९.२९	५२.२७	५५.७८	४९.५३	१०५.३१	११०.७४	७९.६०	१९०.३४	६६.३०	७४.८५	१४१.१५	५८.८३	१२९.९८	१८८.८१	८१.२०	६४.११	१४५.३१
५	अन्य *	५.१७	०.००	५.१७	२.४३	१६.०३	१८.४६	१.१५	०.००	१.१५	-	-	-	१.८१	४.३७	६.१८	६.१९	०.०४	६.२३	०.८१	०.००	०.८१	१३.८८	०.००	१३.८८
	जम्मा	३९३.७१	७३१.२३	११२४.९४	४८२.५१	९४६.३९	१४२८.९०	५९८.८३	९०४.३६	१५०३.१९	५४०.२६	११०५.४५	१६४५.७१	४३३.६६	११८५.२४	१६१८.९०	५७१.१७	११८१.२२	१७५२.३९	६७५.३४	१२०४.४०	१८७९.७४	६६८.६२	७६९.८६	१४३८.४८

+ नापी र भूमिसुधार ।

++ स्थानीय विकास, आपूर्ति तथा अन्य सामाजिक सेवा, पर्यटन, श्रम, हावापानी तथा जलवायु र अन्य मात्र ।

* तथ्यांक, प्रशासन सुधार, योजना र भेपरि ।

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.१० : खुद वैदेशिक ऋण

रु. करोडमा

शीर्षक	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५८/५९*	२०५९/६०**
प्रत्यक्ष																	
१ अधिल्लो वर्षसम्मको बाँकी	१६९९.०६	२३८६.१८	३१४६.७५	५२६८.८८	६४५६.९२	८१७३.८१	९४२५.७९	१०७५०.४९	१२०५५.५९	१२५२१.४१	१५०१२.६८	१६१८१.३६	१८२००.१८	१९३७९.३८	२१४८२.१८	२१४८२.१८	२२१७०.८६
२ यो वर्ष प्राप्त भएको	४०६.९९	५६७.१४	५९५.९६	७२९.६७	७२८.१८	६९२.०९	९१६.३६	७३१.२२	९४६.३९	८९६.३९	१३८५.०९	१०८३.९५	१२३६.२४	१११०.४३	१००४.९५	६६९.९७	३३५.८१
३ यो वर्ष साँवा तिरेको	२९.६५	३८.७६	७०.०८	५८.८०	९४.११	१२५.१८	१४६.७२	१८२.७१	१९८.६६	२१०.१२	२७७.९०	३१९.५३	३६७.९९	४४९.९४	४७५.०१	३१६.६७	३०७.७७
४ यो वर्ष व्याज तिरेको	२९.३०	३१.२२	४१.९६	४९.७०	७२.२३	८७.८६	१०२.०२	११५.६२	१३०.६३	१२४.६७	१४२.०८	१५४.८६	१६४.०१	१७०.०७	१८१.६०	१२१.०७	११२.९७
५ खुद तिर्न बाँकी ऋण	२०७६.४०	२९१४.५६	३६७२.६३	५९३९.७५	७०९०.९९	८७४०.७२	१०१९५.४३	११२९९.००	१२८०३.३२	१३२०७.६८	१६११९.८७	१६९४५.७८	१९०६८.४३	२००३९.८७	२२०१२.१२	२१८३५.४७	२२१९८.९
अप्रत्यक्ष																	
१ अधिल्लो वर्षसम्मको बाँकी	६.३०	७.२३	७.५६	१०.८८	१.५१	१.४७	१.३५	१.२०	१.२३	१.१२	१.०५	०.९३	०.८१	०.६९	०.५७	०.५७	०.४१
२ यो वर्ष प्राप्त भएको	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	०.००	०.००	०.००	०
३ यो वर्ष साँवा तिरेको	०.१०	०.१०	०.१०	०.१०	०.११	०.११	०.१०	०.११	०.११	०.१२	०.१२	०.१२	०.१२	०.१२	०.१३	०.०९	०.१२
४ यो वर्ष व्याज तिरेको	०.०५	०.०५	०.०५	०.०५	०.०४	०.०४	०.०३	०.०३	०.०३	०.०३	०.०२	०.०४	०.०२	०.०१	०.०१	०.०१	०.०१
५ खुद तिर्न बाँकी ऋण	६.२०	७.१३	७.४६	१०.७८	१.४०	१.३६	१.२५	१.०९	१.१२	१.००	०.९३	०.८१	०.६९	०.५७	०.४४	०.४८	०.२९
जम्मा वैदेशिक ऋण																	
१ अधिल्लो वर्षसम्मको बाँकी	१७०५.३६	२३९३.४१	३१५४.३१	५२७९.७६	६४५८.४३	८१७५.२८	९४२७.१४	१०७५१.६९	१२०५६.८२	१२५२२.५३	१५०१३.७३	१६१८२.२९	१८२००.९९	१९३८०.०७	२१४८२.७५	२१४८२.७५	२२१७१.२७
२ यो वर्ष प्राप्त भएको	४०६.९९	५६७.१४	५९५.९६	७२९.६७	७२८.१८	६९२.०९	९१६.३६	७३१.२२	९४६.३९	८९६.३९	१३८५.०९	१०८३.९५	१२३६.२४	१११०.४३	१००४.९५	६६९.९७	३३५.८१
३ यो वर्ष साँवा तिरेको	२९.७५	३८.८६	७०.१८	५८.९०	९४.२२	१२५.२९	१४६.८२	१८२.८२	१९८.७७	२१०.२४	२७८.०२	३१९.६५	३६८.११	४४९.९४	४७५.१४	३१६.७६	३०७.८९
४ यो वर्ष व्याज तिरेको	२९.३५	३१.२७	४२.१८	४९.७५	७२.२७	८७.९०	१०२.०५	११५.६५	१३१.६६	१२४.७०	१४२.१०	१५४.९०	१६४.०३	१७०.०८	१८१.६१	१२१.०७	११२.९८
५ खुद तिर्न बाँकी ऋण	२०८२.६०	२९२१.६९	३६८०.०९	५९५०.५३	७०९२.३९	८७४२.०८	१०१९६.६८	११३००.०९	१२८०४.४४	१३२०८.६८	१६१२०.८०	१६९४६.५९	१९०६९.१२	२००४०.४४	२२०१२.५६	२१८३५.९६	२२१९९.१९

* प्रथम आठ महिनाको यथार्थ

** प्रथम आठ महिनाको अनुमानित

नोट : विनिमय दरको फरकले गर्दा प्रत्येक आ.व. को तिर्न बाँकी ऋण रकममा फरक पर्न सक्छ ।

श्रोत: महालेखा नियन्त्रक कार्यालय ।

तालिका ३.१ : शहरी क्षेत्रको समग्र उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(आधार वर्ष २०५२/५३ = १००)

महिना	अधिराज्य			काठमाडौँ उपत्यका		
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*
श्रावण	१३७.५	१४१.५	१४७.५	१३२.४	१३५.४	१४१.५
भाद्र	१३८.५	१४३.७	१४८.४	१३३.८	१३७.९	१४२.०
आश्विन	१४१.६	१४४.४	१४८.७	१३६.६	१३९.२	१४१.९
कार्तिक	१४१.३	१४४.८	१४८.०	१३७.४	१३८.६	१४०.९
मंसिर	१३९.३	१४३.१	१४७.०	१३५.९	१३७.२	१४०.०
पौष	१३६.७	१४०.७	१४५.३	१३४.२	१३६.४	१३८.४
माघ	१३५.१	१३९.४	१४५.८	१३२.१	१३४.६	१३८.९
फाल्गुण	१३४.९	१३९.४	१४६.७	१३०.७	१३४.०	१३९.१
चैत्र	१३६.८	१४०.१		१३१.६	१३४.२	
वैशाख	१३७.७	१४१.२		१३२.९	१३५.८	
जेष्ठ	१३८.६	१४२.८		१३३.६	१३६.८	
आषाढ	१३९.६	१४४.५		१३४.३	१३८.३	
वार्षिक	१३८.१	१४२.१		१३३.८	१३६.५	
विन्दुगत मूल्य वृद्धि दर (प्रतिशत) (आषाढ - फाल्गुण)	-०.१	-०.१	१.५	०.४	-०.२	०.६
औषत मूल्य वृद्धि दर (प्रतिशत) पहिलो आठ महिना**	२.१	२.९	३.६	३.२	१.९	२.६
वार्षिक	२.४	२.९		३.२	२.०	

तालिका ३.१ : शहरी क्षेत्रको समग्र उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(आधार वर्ष २०५२/५३ = १००)

महिना	पहाड			तराई		
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*
श्रावण	१३९.९	१४६.४	१५०.६	१३९.७	१४३.३	१५०.०
भाद्र	१४१.७	१४८.०	१५१.१	१४०.२	१४५.७	१५१.३
आश्विन	१४५.३	१४८.४	१५१.०	१४३.३	१४६.१	१५२.०
कार्तिक	१४५.२	१४८.२	१५०.०	१४२.३	१४७.४	१५१.७
मंसिर	१४२.९	१४६.६	१४९.३	१४०.०	१४५.४	१५०.३
पौष	१४१.४	१४४.४	१४८.४	१३६.६	१४२.०	१४८.४
माघ	१४०.८	१४३.४	१४९.०	१३४.८	१४०.९	१४८.८
फाल्गुण	१४०.६	१४३.३	१४९.७	१३५.४	१४१.२	१५०.३
चैत्र	१४२.०	१४४.५		१३८.१	१४२.०	
वैशाख	१४३.२	१४५.७		१३८.५	१४२.८	
जेष्ठ	१४३.६	१४७.२		१३९.९	१४४.८	
आषाढ	१४४.२	१४८.३		१४१.२	१४६.९	
वार्षिक	१४२.६	१४६.२		१३९.२	१४४.०	
विन्दुगत मूल्य वृद्धि दर (प्रतिशत) (आषाढ - फाल्गुण)	३.३	-०.६	०.९	-१.६	०.०	२.३
औषत मूल्य वृद्धि दर (प्रतिशत)	४.४	२.७	२.६	०.६	३.६	४.४
पहिलो आठ महिना**						
वार्षिक	५.२	२.५		१.१	३.४	

* अपरिष्कृत ।

** आठ महिनाको औषत ।

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ३.२ : शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	२०५३।५४	२०५४।५५	२०५५।५६	२०५६।५७	२०५७।५८	२०५८।५९	प्रथम आठ महिनाको औषत		
							२०५८।५९	२०५९।६०*	% परिवर्तन
कूल	१०८.१	११७.१	१३०.४	१३४.९	१३८.१	१४२.१	१४२.१	१४७.२	३.६
खाद्य तथा पेय पदार्थ	१०८.२	११६.६	१३५.५	१३६.१	१३३.०	१३७.९	१३८.४	१४२.९	३.३
अन्न तथा त्यसबाट बनेका परिकार	१०९.१	११२.५	१३३.५	१४५.०	१२५.१	१२७.७	१२७.१	१३६.७	७.६
चामल	१०६.५	११०.१	१३२.९	१४५.८	१२४.४	१२५.८	१२५.६	१३५.३	७.७
दाल	१०६.१	१०३.६	१२३.६	११८.७	१२१.६	१२३.९	१२४.०	१२५.८	१.५
तरकारी तथा फलफूल	१०३.७	१२१.०	१४५.१	१२०.६	१२५.६	१३५.०	१४०.८	१३८.१	-१.९
मरमसला	१०५.७	११३.८	१३९.३	१४१.२	१५३.०	१५६.१	१६२.४	१४१.५	-१२.९
मासु, माछा तथा फुल	१११.१	१२०.६	१२८.५	१३४.०	१३७.८	१४३.५	१४१.६	१४६.१	३.२
दुध तथा दुग्ध पदार्थ	११२.०	१२०.६	१३२.१	१३६.९	१४४.७	१४६.४	१४६.२	१४७.२	०.७
तेल तथा घ्यू	१०२.५	१११.०	१४३.२	११०.९	१०५.७	११४.५	११३.४	१३०.३	१४.९
चिनी तथा मिठाई	१०४.२	११२.८	११८.०	११३.४	१२६.४	१३३.८	१३४.८	१२७.८	-५.२
पेय पदार्थ	१०९.२	१२५.३	१३६.२	१४१.२	१४४.०	१५१.२	१५०.२	१६१.४	७.५
जलपान	१११.०	१२४.०	१३९.८	१५०.८	१६२.९	१६८.२	१६८.०	१७१.३	२.०
गैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	१०८.०	११७.८	१२४.६	१३३.४	१४४.२	१४७.२	१४६.६	१५२.२	३.८
लत्ता कपडा तथा तयारी लुगा	१०७.८	११५.२	१२२.१	१२७.८	१३०.६	१३३.८	१३३.७	१३५.४	१.३
कपडा	१०४.९	१०७.६	११२.५	१२०.२	१२३.४	१२५.५	१२५.८	१२४.४	-१.१
तयारी लुगा	१०८.६	११६.७	१२३.४	१२७.७	१३०.३	१३३.५	१३३.२	१३६.३	२.३
जुत्ता	१०८.३	११९.३	१२४.९	१२७.१	१२९.१	१३१.२	१३०.९	१३२.६	१.३
घरायसी सामान	१०७.८	११४.५	११९.१	१२७.५	१४२.५	१४४.५	१४३.६	१४८.१	३.१
इन्धन, वस्ती तथा पानी	१११.२	११९.६	१२२.९	१३९.२	१७०.२	१६८.६	१६७.९	१७२.२	२.६
यातायात तथा संचार	१११.८	१२४.७	१३०.२	१४६.५	१५८.४	१६२.४	१६२.३	१६४.८	१.५
औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाह	१०७.५	११९.९	१३१.०	१३९.४	१४७.४	१५६.५	१५५.१	१६२.५	४.८
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जन	१०७.६	१२०.४	१२८.९	१४१.६	१६१.४	१५९.३	१५९.१	१७३.९	९.३
चुरोट	१०६.८	१२४.६	१३०.२	१३७.४	१३९.९	१४६.३	१४५.५	१५०.३	३.३

* अपरिष्कृत ।

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ३.३ : समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(अधिराज्य)

(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	अधिराज्य								
	२०५६।५७ आषाढ	२०५७।५८ फाल्गुण	प्रतिशत परिवर्तन	२०५७।५८ आषाढ	२०५८।५९ फाल्गुण	प्रतिशत परिवर्तन	२०५८।५९ आषाढ	२०५९।६० फाल्गुण*	प्रतिशत परिवर्तन
कूल	१३५.०	१३४.९	-०.१	१३९.६	१३९.४	-०.१	१४४.५	१४६.७	१.५
खाद्य तथा पेय पदार्थ	१३४.०	१२६.६	-५.८	१३४.९	१३९.९	-२.२	१४९.०	१४०.९	-०.१
अन्न तथा त्यसबाट बनेका परिकार	१३६.५	११६.६	-१४.७	१२९.९	१२३.७	१.५	१३२.६	१३६.८	३.२
चामल	१३७.२	११३.१	-१७.६	१२०.३	११९.८	-०.४	१३९.७	१३९.३	-०.३
दाल	१२९.१	११९.०	-१.७	१२२.८	१२९.८	-०.८	१२८.२	१२९.९	-४.९
तरकारी तथा फलफूल	१२६.३	१०३.०	-१८.४	१३३.९	१०७.३	-१९.९	१३८.८	११९.६	-१३.८
मरमसला	१४६.३	१४७.३	०.७	१६०.१	१५५.५	-२.९	१४३.२	१४९.०	-१.५
मासु, माछा तथा फुल	१३५.२	१३७.७	१.८	१४९.४	१४३.९	१.२	१४६.६	१४८.७	१.४
दुध तथा दुग्ध पदार्थ	१३७.५	१४६.२	६.३	१४६.५	१४४.९	-१.१	१४७.९	१४७.९	०.५
तेल तथा घ्यू	१०४.३	१०२.८	-१.४	१०८.७	१११.८	२.९	१२३.५	१३६.४	१०.४
चिनी तथा मिठाई	१११.७	१२०.२	७.६	१३३.९	१२८.३	-३.६	१३९.३	११९.२	-९.२
पेय पदार्थ	१४९.०	१४४.९	२.२	१४६.४	१५३.२	४.६	१५३.३	१६९.९	५.६
जलपान	१५४.७	१६६.३	७.५	१६७.८	१६८.९	०.२	१६९.९	१७३.८	२.८
गैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	१३५.८	१४४.६	६.५	१४५.२	१४८.९	२.०	१४८.७	१५३.५	३.२
लत्ता कपडा तथा तयारी लुगा	१२८.०	१३९.५	२.७	१३९.७	१३४.०	१.७	१३४.०	१३६.४	१.८
कपडा	१२०.३	१२४.७	३.७	१२५.८	१२४.५	-१.०	१२४.७	१२५.९	०.३
तयारी लुगा	१२७.८	१३०.७	२.३	१३०.५	१३४.९	२.८	१३४.०	१३७.६	२.७
जुत्ता	१२८.०	१२९.०	०.८	१२९.५	१३०.८	१.०	१३२.९	१३२.८	०.५
घरायसी सामान	१३९.६	१४९.६	७.६	१४२.४	१४५.९	२.५	१४६.५	१५०.७	२.९
इन्धन, बत्ती तथा पानी	१४६.७	१६५.४	१२.७	१६७.०	१६९.९	१.७	१७०.०	१७४.२	२.५
यातायात तथा संचार	१५९.५	१६९.९	६.९	१६९.९	१६२.९	०.९	१६३.७	१६५.९	०.९
औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाह	१४२.७	१४८.८	४.३	१४९.६	१५८.५	५.९	१५९.८	१६३.७	२.४
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री, मनोरञ्जन	१४९.५	१६९.७	१४.३	१६९.७	१५९.५	-१.४	१५९.६	१७४.३	९.२
चुरोट	१३८.२	१३९.३	०.८	१४९.४	१४७.४	४.२	१४८.२	१५०.८	१.८

क्रमशः...

* अपरिष्कृत ।

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ३.३ : समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(काठमाडौं उपत्यका)

(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	काठमाडौं उपत्यका								
	२०५६।५७ आषाढ	२०५७।५८ फाल्गुण	प्रतिशत परिवर्तन	२०५७।५८ आषाढ	२०५८।५९ फाल्गुण	प्रतिशत परिवर्तन	२०५८।५९ आषाढ	२०५९।६० फाल्गुण*	प्रतिशत परिवर्तन
कूल	१३०.२	१३०.७	०.४	१३४.३	१३४.०	-०.२	१३८.३	१३९.१	०.६
खाद्य तथा पेय पदार्थ	१३०.०	१२४.०	-४.६	१३०.७	१२७.३	-२.६	१३५.६	१३३.२	-१.८
अन्न तथा त्यसबाट बनेका परिकार	१३९.२	१२०.९	-१३.१	१२६.४	१२६.८	०.३	१३२.७	१३४.३	१.२
चामल	१४२.५	१२०.१	-१५.७	१२७.१	१२६.५	-०.५	१३४.१	१३४.०	-०.१
गहुं तथा गहुंको पिठो	१३८.०	१२२.६	-११.२	११९.७	१४१.३	१८.०	१३७.८	१८१.८	३१.९
दाल	१२२.५	११५.४	-५.८	१२०.८	११३.४	-६.१	१२१.८	१११.५	-८.५
तरकारी तथा फलफूल	११७.०	९७.४	-१६.८	११७.७	९६.२	-१८.३	१२९.४	११०.४	-१४.७
मरमसला	१३९.०	१४३.५	३.२	१६०.०	१५१.५	-५.३	१३९.०	१३३.६	-३.९
मासु, माछा तथा फुल	१२६.०	१३४.०	६.३	१३४.६	१३७.१	१.९	१४०.०	१४१.५	१.१
दुध तथा दुग्ध पदार्थ	१२२.१	१३३.२	९.१	१३३.२	१३३.४	०.२	१३३.५	१३३.६	०.१
तेल तथा घ्यू	१०१.६	९९.९	-१.७	१०४.४	१०९.२	४.६	११८.२	१३२.१	११.८
चिनी तथा मिठाई	११३.६	१२१.६	७.०	१३५.५	१३०.९	-३.४	१३५.२	१२६.४	-६.५
पेय पदार्थ	१३६.३	१३४.८	-१.१	१३४.८	१३६.३	१.१	१३४.९	१३५.९	०.७
जलपान	१४३.०	१५२.२	६.४	१५४.२	१५५.१	०.६	१५६.६	१५७.४	०.५
गैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	१३०.५	१३७.७	५.५	१३८.१	१४१.१	२.२	१४१.३	१४५.४	२.९
लत्ता कपडा तथा तयारी लुगा	१३२.९	१३३.७	०.६	१३३.७	१३३.८	०.१	१३३.५	१३४.७	०.९
कपडा	१२५.२	१२६.७	१.२	१२७.८	१२४.९	-२.३	१२५.६	१२७.०	१.१
तयारी लुगा	१३३.१	१३२.८	-०.२	१३२.५	१३३.६	०.८	१३२.८	१३३.७	०.७
जुत्ता	१२९.१	१२८.०	-०.९	१२९.९	१३२.७	२.२	१३२.६	१३२.५	-०.१
घरायसी सामान	१२७.१	१३७.२	७.९	१३७.४	१४१.२	२.८	१४१.३	१४६.१	३.४
इन्धन, बत्ती तथा पानी	१४९.१	१६९.१	१३.४	१६९.३	१७४.०	२.८	१७४.०	१७८.८	२.८
यातायात तथा संचार	१३७.४	१४९.२	८.६	१४९.१	१५१.२	१.४	१५३.०	१५५.७	१.८
औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाह	१३७.१	१४३.७	४.८	१४४.२	१६४.३	१३.९	१६४.८	१६७.०	१.३
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जन	१२७.३	१३८.०	८.४	१३८.१	१२६.२	-८.६	१२६.१	१३६.३	८.१
चुरोट	११८.३	१२१.२	२.५	१२५.१	१३१.४	५.०	१३१.१	१३३.६	१.९

* अपरिष्कृत ।

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

क्रमशः..

तालिका ३.३ : समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(तराई)

(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	तराई								
	२०५६।५७ आषाढ	२०५७।५८ फाल्गुण	प्रतिशत परिवर्तन	२०५७।५८ आषाढ	२०५८।५९ फाल्गुण	प्रतिशत परिवर्तन	२०५८।५९ आषाढ	२०५९।६० फाल्गुण*	प्रतिशत परिवर्तन
कूल	१३७.६	१३५.४	-१.६	१४१.२	१४१.२	०.०	१४६.९	१५०.३	२.३
खाद्य तथा पेय पदार्थ	१३५.७	१२५.०	-७.९	१३५.०	१३२.४	-१.९	१४२.०	१४३.९	१.३
अन्न तथा त्यसबाट बनेका परिकार	१३६.३	१११.९	-१७.९	११८.३	१२१.६	२.८	१३४.०	१४०.६	४.९
चामल	१३६.२	१०७.६	-२१.०	११५.९	११६.०	०.१	१३२.८	१३२.१	-०.५
गहुं तथा गहुंको पिठो	१३८.३	१२३.९	-१०.४	१२३.१	१४२.४	१५.७	१३८.०	१७९.९	३०.४
दाल	११७.२	११५.८	-१.२	११९.४	१२४.३	४.१	१३०.१	१२७.१	-२.३
तरकारी तथा फलफूल	१२९.१	१०२.२	-२०.८	१४२.६	१११.५	-२१.८	१४०.८	१२२.९	-१२.७
मरमसला	१४६.२	१४०.७	-३.८	१५४.६	१५५.०	०.३	१४१.८	१४३.९	१.५
मासु, माछा तथा फुल	१४०.१	१४०.३	०.१	१४४.५	१४६.२	१.२	१४९.१	१५१.३	१.५
दुध तथा दुग्ध पदार्थ	१४३.९	१५१.८	५.५	१५२.३	१४८.६	-२.४	१४९.८	१५०.८	०.७
तेल तथा घ्यू	१०३.४	१०३.४	०.०	१०९.४	११२.४	२.७	१२५.९	१३७.९	९.५
चिनी तथा मिठाई	११०.३	११८.२	७.२	१३१.७	१२६.०	-४.३	१२८.१	११५.१	-१०.१
पेय पदार्थ	१३६.८	१३९.५	२.०	१४३.९	१५३.७	६.८	१५४.७	१६९.०	९.२
जलपान	१५७.९	१६८.१	६.५	१६९.२	१६८.५	-०.४	१६८.३	१७५.३	४.२
गैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	१३९.९	१४८.१	५.९	१४८.८	१५१.९	२.१	१५२.९	१५८.१	३.४
लत्ता कपडा तथा तयारी लुगा	१२८.७	१३३.८	४.०	१३४.५	१३८.४	२.९	१३८.७	१४१.६	२.१
कपडा	१२३.५	१३१.८	६.७	१३३.२	१३१.८	-१.१	१३१.८	१३१.२	-०.५
तयारी लुगा	१२७.५	१३१.३	३.०	१३१.८	१३७.९	४.६	१३८.३	१४३.६	३.८
जुत्ता	१२९.०	१३१.१	१.६	१३०.८	१३१.५	०.५	१३४.२	१३४.७	०.४
घरायसी सामान	१३५.८	१४४.०	६.०	१४५.०	१४८.२	२.२	१४८.८	१५३.२	३.०
इन्धन, वत्ती तथा पानी	१४८.९	१६३.९	१०.१	१६५.८	१६७.८	१.२	१६८.०	१७२.४	२.६
यातायात तथा संचार	१५४.२	१६३.३	५.९	१६३.३	१६२.१	-०.७	१६३.४	१६४.२	०.५
औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाह	१४६.४	१५१.५	३.५	१५२.७	१५६.०	२.२	१५७.९	१६२.६	३.०
शिक्षा,शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जन	१४९.७	१७१.३	१४.४	१७१.१	१७६.०	२.९	१७६.३	१९४.६	१०.४
चुरोट	१५१.८	१५०.३	-१.०	१५२.४	१५७.०	३.०	१५८.६	१६०.६	१.३

* अपरिष्कृत ।

क्रमशः...

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ३.३ : समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(पहाड)

(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	पहाड								
	२०५६।५७ आषाढ	२०५७।५८ फाल्गुण	प्रतिशत परिवर्तन	२०५७।५८ आषाढ	२०५८।५९ फाल्गुण	प्रतिशत परिवर्तन	२०५८।५९ आषाढ	२०५९।६० फाल्गुण*	प्रतिशत परिवर्तन
कूल	१३६.१	१४०.६	३.३	१४४.२	१४३.३	-०.६	१४८.३	१४९.७	०.९
खाद्य तथा पेय पदार्थ	१३८.१	१३५.३	-२.०	१४१.६	१३८.३	-२.३	१४७.१	१४५.७	-१.०
अन्न तथा त्यसबाट बनेका परिकार	१३२.६	१२०.८	-८.९	१२४.२	१२४.३	०.१	१२८.५	१३०.८	१.८
चामल	१३१.१	११६.५	-११.१	१२१.१	११९.३	-१.५	१२५.०	१२५.०	०.०
गहुँ तथा गहुँको पिठो	१४१.१	१२६.०	-१०.७	१२१.४	१३९.६	१५.०	१३६.५	१७२.३	२६.२
दाल	१२९.१	१३३.४	३.३	१३५.४	१२८.८	-४.९	१३३.९	१२५.१	-६.६
तरकारी तथा फलफूल	१३४.१	११४.५	-१४.६	१३७.३	११४.३	-१६.८	१४८.८	१२५.४	-१५.७
मरमसला	१५८.६	१७१.०	७.८	१७४.९	१६३.५	-६.५	१५३.६	१४५.१	-५.५
मासु, माछा तथा फुल	१३७.०	१३६.७	-०.२	१४३.९	१४४.४	०.३	१५०.५	१५३.६	२.१
दुध तथा दुग्ध पदार्थ	१४५.४	१५२.४	४.८	१५२.९	१५३.९	०.७	१६२.२	१६३.६	०.९
तेल तथा घीउ	११०.८	१०६.२	-४.२	११३.७	११४.६	०.८	१२५.७	१३९.६	११.१
चिनी तथा मिठाई	११२.४	१२३.३	९.७	१३३.०	१३०.४	-२.०	१३३.६	११८.५	-११.३
पेय पदार्थ	१६०.२	१७१.८	७.२	१७२.३	१७९.६	४.२	१८०.०	१८५.७	३.२
जलपान	१६५.४	१८५.०	११.९	१८६.२	१८८.१	१.०	१९१.९	१९७.०	२.७
गैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	१३३.७	१४६.७	९.७	१४७.०	१४९.०	१.४	१४९.६	१५४.२	३.१
लत्ता कपडा तथा तयारी लुगा	११८.१	१२१.७	३.०	१२०.८	१२२.४	१.३	१२२.२	१२५.२	२.५
कपडा	१०३.३	१०२.६	-०.७	१०२.९	१०४.४	१.५	१०३.८	१०५.५	१.६
तयारी लुगा	१२०.०	१२५.५	४.६	१२३.९	१२४.७	०.६	१२४.५	१२७.७	२.६
जुत्ता	१२३.४	१२४.९	१.२	१२५.३	१२५.८	०.४	१२५.९	१२८.१	१.७
घरायसी सामान	१२८.०	१४२.४	११.३	१४३.८	१४७.७	२.७	१४८.९	१५१.४	१.७
इन्धन, बत्ती तथा पानी	१३७.०	१६३.१	१९.१	१६६.४	१६८.७	१.४	१६८.७	१७१.५	१.७
यातायात तथा संचार	१६७.४	१७९.२	७.०	१७९.२	१८०.१	०.५	१८२.२	१८२.९	०.४
औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाह	१४१.८	१५०.०	५.८	१५०.२	१५५.८	३.७	१५६.४	१६१.०	२.९
शिक्षा,शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जन	१४२.७	१७४.८	२२.५	१७५.१	१६९.६	-३.१	१६९.६	१८२.२	७.४
चुरोट	१३३.९	१३९.१	३.९	१३८.६	१४७.७	६.६	१४८.०	१५२.७	३.२

* अपरिष्कृत ।

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ३.४

तालिका ३.४ : राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क (वस्तुगत)

(आधार वर्ष २०५६।५७ = १००)

समूह/उपसमूह	भार प्रतिशतमा	२०५७/५८	२०५८/५९	प्रतिशत परिवर्तन	२०५८/५९	२०५९/६०	प्रतिशत परिवर्तन
		आषाढ	फाल्गुण		आषाढ	फाल्गुण*	
		१	२	२/१=३	४	५	५/४ = ६
कूल	१००.०	१०४.६	१०३.५	-१.१	१०६.३	१०९.६	३.१
कृषि वस्तु	४९.६	१०३.८	९९.४	-४.२	१०५.०	१०८.७	३.५
खाद्यान्न वस्तु	१६.६	८३.६	९१.१	९.०	८७.५	१००.१	१४.४
नगदे वाली	६.१	१५३.४	१०५.९	-३१.०	१३२.०	१०१.८	-२२.९
दलहन	३.८	१०९.३	१०५.५	-३.५	१०८.८	११२.३	३.२
फलफूल तथा तरकारी	११.२	१०१.५	९६.६	-४.८	११०.४	११४.१	३.४
मसलाहरु	१.९	१०३.७	९६.२	-७.२	८६.०	९९.३	१५.५
पशुजन्य उत्पादन	१०.०	१०७.६	११०.४	२.६	११३.८	१२१.६	६.९
स्वदेशमा उत्पादित औद्योगिक वस्तु	२०.४	१०२.२	१०६.६	४.३	१०५.७	१०८.९	३.०
खाद्यजन्य वस्तु	६.१	९८.९	१०२.४	३.५	१०३.६	१०८.७	४.९
पेय तथा सूतीजन्य वस्तु	५.७	१०२.४	१११.१	८.५	१११.८	१११.६	-०.२
निर्माण सामग्री	४.५	१०७.४	११०.०	२.४	१०६.१	१०८.६	२.४
अन्य	४.१	१०१.१	१०२.७	१.६	१००.०	१०५.७	५.७
आयातित वस्तु	३०.०	१०७.७	१०८.२	०.५	१०८.८	१११.६	२.६
पेट्रोलियम वस्तु तथा कोईला	५.४	१२५.८	१२५.७	-०.१	१२५.८	१३१.८	४.८
रसायनिक मल तथा रसायनिक वस्तु	२.५	११७.३	१२०.९	३.१	१२१.०	१२३.३	१.९
यातायातका साधन तथा मेशिनरी वस्तु	७.०	१०२.०	१०१.७	-०.३	१०१.०	१०३.०	२.०
विद्युत तथा विद्युतिय वस्तु	१.९	९९.५	९९.४	-०.१	९९.३	९७.४	-१.९
औषधि	२.७	१०२.४	१०१.१	-१.३	१०१.७	१०३.१	१.४
कपडाजन्य वस्तु	३.१	१००.१	९९.८	-०.३	१०३.६	१०६.३	२.६
अन्य	७.५	१०३.९	१०५.६	१.६	१०६.८	११०.१	३.१

* अपरिष्कृत ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ३.५ : केही प्रमुख वस्तुहरूको सरदर खुद्रा बजार मूल्य

मूल्य रु. प्रति किलोग्राममा
तोरीको तेल रु. प्रति लिटरमा

क्र.सं.	वस्तुको नाम	२०५८/५९						२०५९/६०*					
		पहाड		तराई		अधिराज्य		पहाड		तराई		अधिराज्य	
		श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण
१	चामल मोटो	२२.६६	१९.०७	१४.६३	१२.९७	१७.५९	१६.६३	२१.४२	१७.१५	१४.७१	१४.७५	१८.०६	१५.९५
२	गहुँको पीठो	१९.९६	१८.७०	१४.८८	१३.७५	१६.१७	१६.७२	१९.१९	१८.१५	१६.०३	१६.५०	१७.६१	१७.३३
३	मासको दाल	५४.१४	५२.३४	४६.००	४५.८९	५२.१४	४९.७६	४९.५३	५०.३४	३७.६१	४२.९७	४३.५७	४६.६५
४	रहरको दाल	४८.९७	५२.४८	४७.५०	४३.२८	४९.६२	४८.८०	५५.३८	५३.२२	४६.५०	४७.६७	५०.९४	५०.४५
५	तोरीको तेल	८८.५९	७६.९९	७५.५०	६५.३३	७४.२२	७२.३३	८७.२७	८६.९७	६३.३१	८२.२९	७५.२९	८४.६३
६	घीउ खारेको	२०५.१४	२१५.५९	२३५.००	२२८.५७	२१७.३५	२२०.६४	१८६.४५	२३३.२२	१९०.३८	२३७.१४	१८८.४१	२३५.१८
७	खसीको मासु	१७१.४३	१८१.९८	१८३.३३	१२६.८८	१७७.१७	१८०.८८	१८३.००	१८६.८९	१६३.७५	१९०.००	१७३.३८	१८८.४४
८	आलु	१५.७९	१२.६१	१३.४१	७.५६	१३.६०	१०.०९	१६.०३	११.४८	१३.२२	६.६७	१४.६२	९.०८
९	सुकेको प्याज	१६.०१	२५.१०	११.००	१२.३९	१६.१४	१८.७४	२१.७८	१६.६१	१३.८१	१२.००	१७.८०	१४.३१
१०	अदुवा	३२.१५	२९.८७	३७.००	२०.५४	३२.०७	२५.२०	३०.४९	१८.७१	१९.६३	१६.९७	२५.०६	१७.८४

* प्रारम्भिक तथ्याङ्क

स्रोत : कृषि विभाग, बजार विकास महाशाखा ।

तालिका ३.६ : केही कृषिजन्य वस्तुहरुको मासिक राष्ट्रिय सरदर खुद्रा मूल्य

मूल्य रु. प्रति किलो ग्राममा
तोरिको तेल रु. प्रति लिटरमा

क्र.सं	वस्तुको नाम	वर्ष	श्रावण	भाद्र	आश्विन	कार्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	प्रथम आठ महिनाको राष्ट्रिय सरदर औषत खुद्रा मूल्य
१	चामल मोटो	२०५८/५९	१७.५९	१७.४२	१८.०४	१७.७७	१६.९१	१६.८९	१५.०४	१६.६३	१७.०४
		२०५९/६०*	१८.०६	१८.५६	१७.४९	१८.५०	१५.९४	१५.२०	१६.२४	१५.९५	१६.९९
२	गहुँको पीठो	२०५८/५९	१६.१७	१६.६८	१६.८८	१६.७१	१६.६२	२०.००	१५.१२	१६.७२	१६.८६
		२०५९/६०*	१७.६१	१७.५९	१५.८२	१७.५८	१६.७७	१६.३३	१६.८४	१७.३३	१६.९८
३	मासको दाल	२०५८/५९	५२.१४	५२.५०	५३.०६	५१.४१	५०.६०	४८.१७	४८.१४	४९.७६	५०.७२
		२०५९/६०*	४३.५७	४९.८८	४६.७१	५१.५०	४३.२६	४६.२०	४६.३६	४६.६५	४६.७७
४	रहरको दाल	२०५८/५९	४९.६२	४८.९४	४९.२०	४९.५४	४९.२९	४९.८३	४७.८२	४८.८	४९.१३
		२०५९/६०*	५०.९४	५२.५९	४९.५७	५१.४१	५१.०७	४८.८१	५०.११	५०.४५	५०.६२
५	तोरीको तेल	२०५८/५९	७४.२२	७५.६८	७४.४०	७५.२०	७३.१६	१०५.७४	७०.५८	७२.३३	७७.६६
		२०५९/६०*	७५.२९	७९.९८	७९.९३	८३.३७	७७.२४	८४.९७	८५.८२	८४.६३	८१.४०
६	घ्यू खारेको	२०५८/५९	२१७.३५	२०१.८३	१९८.५९	२०२.४९	२२३.८५	२१५.८६	२१७.११	२२०.६४	२१२.२२
		२०५९/६०*	१८८.४१	२२८.३३	२३४.८७	२३७.२५	१९९.६४	२३२.४६	२३५.६६	२३५.१८	२२३.९८
७	खंसीको मासु	२०५८/५९	१७७.१७	१८०.२४	१७६.१०	१७४.८९	१७४.३९	१७८.०७	१८०.२१	१८०.८८	१७७.७४
		२०५९/६०*	१७३.३८	१८४.००	१७२.४६	१८६.३८	१७४.३५	१९०.२२	१७५.१३	१८८.४४	१८०.५५
८	आलु	२०५८/५९	१३.६०	१४.०६	१४.९६	१५.७१	१४.९	१३.६३	११.०३	१०.०९	१३.५०
		२०५९/६०*	१४.६२	१५.०२	१५.८९	१६.३१	१६.१७	११.०१	९.७३	९.०८	१३.४८
९	सुकेको प्याज	२०५८/५९	१६.१४	१९.४४	२१.५२	२३.१९	२६.२३	२१.७५	१६.००	१८.७४	२०.३८
		२०५९/६०*	१७.८०	२१.१०	१७.८७	२१.६९	१९.४१	१६.३४	१४.१०	१४.३१	१७.८३
१०	अदुवा	२०५८/५९	३२.०७	३६.०३	३८.३४	३०.२०	२८.७१	२८.४०	२२.४६	२५.२०	३०.१८
		२०५९/६०*	२५.०६	२८.६५	२३.८३	२७.९२	१७.७७	१९.१७	१८.८४	१७.८४	२२.३९

* प्रारम्भिक तथ्याङ्क

+ मकैको खुद्रा कारोवार प्रायः नहुने भएकोले आ.व. २०५७/५८ देखि मूल्य संकलन सूचीबाट मकै हटाइएको।

स्रोत : कृषि विभाग, बजार विकास महाशाखा।

३.७ : केही पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य स्थिति[@]

मूल्य रु. मा

शीर्षक	इकाई	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२+	२०५२/५३	२०५३/५४++	२०५४/५५#	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५८/५९**
पेट्रोल	प्रति लिटर	१२.९०	१२.९०	१९.००	२०.००	२५.००	२९.००	२९.००	२९.००	३१.००	३४.००	३९.००	४०.००	४०.००	४६.००	४६.००	५२.००
डिजेल	प्रति लिटर	७.५०	७.५०	९.१०	१०.००	१०.००	११.५०	१२.००	१२.००	१३.५०	१४.००	१५.५०	१५.५०#	२३.००	२६.५०	२६.५०	२६.५०
मट्टितेल	प्रति लिटर	५.७५	५.७५	६.९०	८.५०	८.००	९.७५	९.७५	८.५०	९.५०	९.५०	१०.५०	१०.५०	१३.००	१७.००	१७.००	१७.००
हवाई इन्धन (ATF)	प्रति लिटर	९.७१	४३.६५	१३२६.००	१३.२६	१५.५७	१६.६६	१६.६६	१९.३०	१९.३०	२१.७४	२३.५३	२३.५३	२८.८०	२८.८०	२८.८०	२८.८०
लाइट डिजेल आयल (LDO) डिलर रेट	प्रति किलो लिटर	५८५५.८९	५८५५.८९	-	८९१५.५६	८९१५.५६	१०६८९.०८	१०६८९.०८	१०९८१.६९	१२२११.५४	१५६२२.८१	१५६२२.८१	१२२३७.७६	१३५०५.२४	२०६६६.६८	२२९०६.७८	२३३६५.५१
फर्नेस आयल (FO) डिलर रेट	प्रति किलो लिटर	५१४२.६१	५१४२.६१	६०२४.७०	७८९६.८२	७८९६.८२	७८९६.८२	७८९६.८२	८९८०.५८	१०९२२.३३	११५८२.५२	११९३८.२२	१०५६७.२२	१२७६०.७२	१५८६३.३६	१७३५९.६२	२३६१५.६२
एल.पी.ग्यास PDO विक्रि मूल्य	प्रति मे.टन	७१३०.००	-	-	७१६०.००	८५३०.००	११६२२.९३	१६०२४.००	१६०२४.००	१६०२४.००	१५६७४.००	१९८५८.११	१९८५८.११	१७८१६.२६	२२२४१.४५	२२२४१.४५	३०३४६.८०

@ काठमाण्डौ उपत्यकाको मूल्य मात्र

+ २०५१ चैत्रको मूल्य

++ २०५३ चैत्र

२०५५ माघ देखि

** आठ महिनाको अनुमानित

स्रोत : नेपाल आयल निगम

३.८ : केही प्रमुख पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्ति स्थिति

केही प्रमुख पेट्रोलियम पदार्थहरू	इकाई	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*
पेट्रोल	कि.लि.	१५६०९	१७३४०	१४७०८	१७२४१	२६७८०	२९९१०	३१०५६	३४९४२	४११९१	४४८८९	४६९३९	४९९९४	५५५८९	५९२४५	६३५७८	४६८२४
डिजेल	कि.लि.	७३३२१	७५३५६	१०३२७३	१०६४३८	१६६५५२	१७९९००	१९६०४७	२२७२२६	२५०५०४	२५७२३५	३००६०४	३१५७८०	३१०५६१	३२६०६०	२८७६५७	१८८४९९
मट्टितेल	कि.लि.	५१८३५	६३२४६	९२६७२	७५९३९	१२२४५८	१४९२३७	१६२०७७	१८०५३६	२०८७२०	२४३००५	२८२०२६	२९४९८२	३३११२०	३१६३८१	३९०११३	२४४४४६
लाइट डिजेल आयल (LDO)	कि.लि.	-	-	९३२७	१६५४१	२५४२	१५३०	-	४१९१	४३७५	२०१७	९६७	५४७	४००५	३४१८	२४१३	२०८
फर्नेस आयल (FO)	कि.लि.	-	-	-	-	११०६२	२०२२२	२७३१९	३१५६७	१८४४९	१६८५८	२७७७६	३३८६०	२६८७६	२०९९९	१८२५५	१०४००
हवाई इन्धन (ATF)	कि.लि.	-	-	-	-	२४८३६	२९२१०	३०२५०	३७५३६	४०६२१	४७६८८	५१४१२	५५५४९	५६८४९	६३१३०	४७२७४	३४१९४
एल.पी.ग्यास (मे.टनमा) +	मे.ट	-	-	-	-	-	-	-	-	१८४००	२१८२४	२२९६१	२५०१९	३०६२७	४०१०२	४८७५७	३७०१२

* आठ महिनाको अनुमानित

स्रोत : नेपाल आयल निगम

तालिका ४.१ : मौद्रिक सर्वेक्षण

रु. करोडमा

सि. नं.	शीर्षक	आपाठ मसान्त															प्रथम आठ महिना		
		२०४४	२०४५	२०४६	२०४७	२०४८	२०४९	२०५०	२०५१	२०५२	२०५३	२०५४	२०५५	२०५६	२०५७	२०५८	२०५९*	२०५८/५९*	२०५९/६०**
१	खुद बैदेशिक सम्पत्ति	३०५.९९	५५७.३६	६२०.३५	९३३.८९	१६१५.१७	२०७९.२४	२९१२.५०	३६२१.८१	३७०८.५५	३७७०.३६	४०१९.११	५५५७.२८	६५०२.७६	८०४६.७५	८७७९.८०	८८४१.९१	८९६५.८४	९२३८.८९
२	खुद आन्तरिक सम्पत्ति	१४४३.८३	१५८४.९०	२०४०.१६	२२२१.३५	२१५६.०८	२४८७.८२	२९१९.७५	३३५५.९०	४३८९.९२	५४९४.८६	६३५२.९५	७०८८.९८	८७७७.२६	१०५६५.३४	१२६६५.६१	१३५५६.९२	१३०३८.४३	१४४९१.०१
३	कुल आन्तरिक कर्जा	१७८०.३१	२०४६.९३	२६५८.४३	२९६६.१६	३४४९.१४	४१९७.३०	४९८२.६०	५८४१.३५	७३२५.४७	८९२६.५७	१००९१.६७	११५८१.२१	१३४८३.२७	१५८००.१२	१८७८५.५४	२०४४८.२३	१९२७०.६२	२१८२६.८२
४	सरकारलाई गएको खुद कर्जा	८७१.२३	९२५.९०	१२३४.५१	१३९४.०२	१६८२.१४	१९००.१६	२३४४.६२	२३४८.२०	२५१९.१२	२७५३.१७	२९२२.९४	३१७५.३१	३४९१.८२	३८२४.२६	४९१९.११	५९६९.२०	५०१८.७२	६१३३.०२
५	सरकारी संस्थानलाई कर्जा	२९५.८३	३२६.३२	३८८.२२	४०३.३८	३५६.१३	४८२.७३	५७४.९८	४७३.९२	५०५.०४	६२०.९३	७०२.८६	७२२.८९	९११.४०	(१०३१.०९)	११९०.६४	११४७.११	११४७.१४	१०४६.१९
	(क) वित्तीय	११०.२३	१२९.७०	१७१.४३	२००.५४	२२२.५४	२७८.८०	३२९.१७	३२२.७२	३८२.१५	४२५.१०	५४३.१६	६१७.०४	७५४.७३	८५०.२८	९६८.३४	८३९.९१	९१८.७९	७२४.८६
	(ख) गैर वित्तीय	१८५.६०	१९६.६२	२१६.७९	२०२.८४	१३३.५९	२०३.९३	१४५.८१	१५१.२०	१२२.८९	१९५.८३	१५९.७०	१०५.८५	१५६.६७	१८०.८१	२२२.३०	३०७.६०	२२८.३५	३२१.३३
६	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	६१३.२५	७९४.७१	१०३५.७०	११६८.७६	१४१०.८७	१८१४.४१	२१६३.००	३०१९.२३	४३०१.३१	५५५२.४७	६४६५.८७	७६८३.०१	९०८०.०५	१०९४४.७६	१२६७५.७९	१३३३१.५३	१३१०४.७७	१४६४७.६१
७	अवर्गिकृत खुद दायित्व	३३६.४८	४६२.०३	६१८.२७	७४४.८१	१२९३.०६	१७०९.४९	२०६२.८५	२४८५.४५	२९३५.५५	३४३१.७१	३७३८.७२	४४९२.२२	४७०६.०१	५२३४.७८	६११९.९३	६८९१.३१	६२३२.२०	७३३६.७२
८	मुद्रा प्रदाय, एम _२ (९+१०)	१७४९.८२	२१४२.२६	२६६०.५१	३१५५.२४	३७७१.२५	४५६७.०५	५८३२.२५	६९७७.७१	८०९८.४७	९२६५.२२	१०३७२.०६	१२६४६.२६	१५२८०.०१	१८६१२.०९	२१४४५.४१	२२३९८.८३	२२००४.२७	२३७२९.००
९	मुद्रा प्रदाय, एम _१	८१२.०२	९५९.६६	११७७.५४	१४२२.३०	१६२८.३६	१९४५.७७	२३८३.३०	२८५१.०४	३२९८.५४	३६४९.८०	३८४६.०३	४५१६.३८	५१०६.२४	६०९७.९८	७०५७.६९	७७१५.६२	७६४२.४५	७९५६.९३
	(क) मुद्रा	५७४.६१	६३७.४६	७९४.६६	९७१.८२	११६५.४५	१३६३.९७	१६३१.३०	१९६५.९७	२२४९.३९	२५०४.६४	२७३३.३७	३०८९.३२	३४९८.४३	४२१४.३०	४८२९.५१	५५६५.८३	५५७६.६१	५८८९.७१
	(ख) चल्ती निक्षेप	२३७.४१	३२२.२०	३८२.८८	४५०.४८	४६२.९१	५८१.८०	७५२.००	८८५.०७	१०४९.१५	११४५.१६	१११२.६६	१४२७.०६	१६०७.८१	१८८३.६८	२२२८.१८	२१४९.७९	२०६५.८४	२०६७.२२
१०	मुद्रती र वचत निक्षेप ++	९३७.८०	११८२.६०	१४८२.९७	१७३२.९४	२१४२.८९	२६२१.२८	३४४८.९५	४१२६.६७	४७९९.९३	५६१५.४२	६५२६.०३	८१२९.८८	१०१७३.७७	१२५१४.११	१४३८७.७२	१४६८३.२१	१४३६१.८२	१५७७२.०७
११	परिवर्तन प्रतिशत																		
	- एम _१	१५.५०	१८.२	२२.७	२०.८	१४.५	१९.५	२२.५	१९.६	१५.७	१०.६	५.४	१७.४	१३.१	१९.४	१५.७	९.३	८.३	३.१
	- एम _२	१५.४०	२२.४	२४.२	१८.६	१९.५	२१.१	२७.७	१९.६	१६.१	१४.४	११.९	२१.९	२०.८	२१.८	१५.२	४.४	२.६	५.९

* अपरिष्कृत

** अनुमानित

++ मार्जिन निक्षेप समेत

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ४.२ : मुद्रा प्रदायमा प्रभाव पार्ने कारकहरु

(वार्षिक परिवर्तन रकममा)

(रु. करोडमा)

सि. नं.	शीर्षक	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	प्रथम आठ महिना	
																	२०५८/५९*	२०५९/६०**
१	खुद वैदेशिक सम्पत्ति @	२५१.३७	६२.९९	३१३.५४	६८१.२८	४६४.०७	८३३.२६	७०९.३१	८६.७४	६१.८१	२४८.७५	१५३८.१७	९४५.४८	१५४३.९९	७३३.०५	६२.११	१८६.०४	३९६.९८
२	खुद आन्तरिक सम्पत्ति	१४१.०७	४५५.२६	१८१.१९	-६५.२७	३३१.७४	४३१.९३	४३६.१५	१०३४.०२	११०४.९४	८५८.०९	७३६.०३	१६८८.२८	१७८८.०८	२१००.२७	८९१.३१	३७२.८२	९३४.०९
३	कुल आन्तरिक कर्जा	२६६.६२	६११.५०	३०७.७३	४८२.९८	७९५.८१	१२६५.१९	१४६५.४६	११४८.९६	१२१५.८८	११६५.१०	१४८९.५३	१९०२.०७	२३१६.८५	२९८५.४२	१६६२.६९	४८५.०८	१३७८.५९
४	सरकारलाई गएको खुद कर्जा	५४.६७	३०८.६१	१५९.५१	२८८.१२	२१८.०२	४४४.४६	३.५८	१७०.९२	२३४.०५	१६९.७७	२५२.३७	३१६.५१	३३२.४४	१०९४.८५	१०५०.०९	९९.६१	१६३.८२
५	संस्थान तर्फ गएको कर्जा	३०.४९	६१.९०	१५.१६	-४७.२५	१२६.६०	-७.७५	-१.०६	३१.१२	११५.८९	८१.९३	२०.०३	१८८.५१	११९.७०	१५९.५५	-४३.१३	-४३.५०	-१०१.३२
	(क) वित्तीय	१९.४७	४१.७३	२९.११	२२.००	५६.२६	५०.३७	-६.४५	५९.४३	४२.९५	११८.०६	७३.८८	१३७.६९	९५.५६	११८.०६	-१२८.४३	-४९.५५	-११५.०५
	(ख) गैर वित्तीय	११.०२	२०.१७	-१३.९५	-६९.२५	७०.३४	-५.१२	५.३९	-२८.३१	७२.९४	-३६.९३	-५३.८५	५०.८२	२४.१४	४१.४९	८५.३०	६.०५	१३.७३
६	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	१८१.४६	२४०.९९	१३३.०६	२४२.११	४०३.५४	३४८.५९	८५६.२३	१२८२.०८	१२५१.१६	९१३.४०	१२१७.१४	१३९७.०५	१८६४.७१	१७३१.०३	६५५.७४	४२८.९८	१३१६.०८
७	खुद अर्वाङ्कित दायित्व @	१२५.५५	१५६.२४	१२६.५४	५४८.२५	४१६.४३	३५३.३६	४२२.६०	४५०.१०	४९६.१६	३०७.०१	७५३.५०	२१३.७९	५२८.७६	८८५.१५	७७१.३८	११२.२७	४४५.४१
८	मुद्रा प्रदाय, एम २ (९+१०)	३९२.४४	५१८.२५	४९४.७३	६१६.०१	७९५.८०	१२६५.२०	११४५.४६	११२०.७६	११६६.७५	११०६.८४	२२७४.२०	२६३३.७५	३३३२.०८	२८३३.३२	९५३.४२	५५८.८६	१३३०.१७
९	मुद्रा प्रदाय, एम १	१४७.६४	२१७.८८	२४४.७६	२०६.०६	३१७.४१	४३७.५३	४६७.७४	४४७.५०	३५१.२६	१९६.२३	६७०.३५	५८९.८६	९९१.७४	९५९.७१	६५७.९३	५८४.७६	२४१.३१
	क) मुद्रा	६२.८५	१५७.२०	१७७.१६	१९३.६३	१९८.५२	२६७.३३	३३४.६७	२८३.४२	२५५.२५	२२८.७३	३५५.९५	४०९.११	७१५.८७	६१५.२१	७३६.३२	७४७.१०	३२३.८८
	ख) चल्ती निक्षेप	८४.७९	६०.६८	६७.६०	१२.४३	११८.८९	१७०.२०	१३३.०७	१६४.०८	९६.०१	-३२.५०	३१४.४०	१८०.७५	२७५.८७	३४४.५०	-७८.३९	-१६२.३४	-८२.५७
१०	मुद्रा र बचत निक्षेप +	२४४.८०	३००.३७	२४९.९७	४०९.९५	४७८.३९	८२७.६७	६७७.७२	६७३.२६	८१५.४९	९१०.६१	१६०३.८५	२०४३.८९	२३४०.३४	१८७३.६१	२९५.४९	-२५.९०	१०८८.८६

* अपरिष्कृत

** अनुमानित

+ मार्जिन निक्षेप समेत ।

@ : विनिमय नाफा । नोक्सान समायोजन नगरिएको ।

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ४.३ : वाणिज्य बैंकहरूको साधनको श्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

सि. नं.	शीर्षक	आपाह मसान्त														प्रथम आठ महिना		
		२०४५	२०४६	२०४७	२०४८	२०४९	२०५०	२०५१	२०५२	२०५३	२०५४	२०५५	२०५६	२०५७	२०५८	२०५९*	२०५८/५९*	२०५९/६० **
१	कुल निक्षेप	१४९५.१९	१८९५.४६	२१८८.५०	२६६८.७५	३३३२.८६	४३५४.३१	५२१६.८५	६१०४.५५	७१२०.७५	८१५४.२४	१०२४०.१६	१२६७७.४	१५४५३.०३	१८१२०.३४	१८३७२.८१	१७९१३.३५	१९४७४.९३
२	चलती	२९८.६२	३९२.४०	४२९.३७	४७८.२४	६४५.१२	८३०.२१	१०१५.६८	१२०१.४४	१३२१.५५	१२९१.७४	१६४०.९४	१७७७.७६	२०३०.७६	२४६२.९२	२३७४.९२	२२६७.९२	२३२३.१३
३	वचत	३३३.८८	४३२.१८	५२१.८२	६६७.१५	८६३.४९	१२९२.३३	१७४६.०७	२२७६.५९	२५८८.७३	२९७८.३१	३६८८.४४	५०१४.०८	६५७०.३६	८०९८.७८	८३८१.७७	७९३९.५०	९११४.९७
४	मुद्दती	८०३.६४	१००४.४७	११७६.१५	१४३८.२६	१७३२.६४	२१४१.४७	२३३५.८७	२४८१.१८	३०१५.५५	३६९७.४७	४७३०.०५	५६८४.४३	६६५१.६२	७३४८.८८	७४३७.३७	७५१२.८०	७७६४.७८
५	मार्जिन	५९.०५	६६.४१	६९.१६	८५.१०	९९.६१	९०.३०	११९.२३	१४५.३४	१९४.९२	१८६.७२	१८०.७३	२०१.०९	२००.२९	२०९.७६	१७८.७५	१९३.१३	२७२.०५
६	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सापटी	३५.७४	१६.०१	५.०५	३.७२	३.४०	४.७८	२.९२	१.५४	३६.४६	०.६५	०.५५	०.५५	४.५१	०.५५	१०४.३७	०.५५	२१.३७
७	अन्य वैदेशिक दायित्व	४.८७	३.८८	०.०५	१.१४	१.०४	०.०६	०.०५	-	-	-	-	२.१७	०.००	०.००	२२.८४	१७.९५	६.३७
८	खुद अन्य साधनहरु	१५८.१०	२४१.८५	२७९.३७	५३५.३४	७०८.९८	८१६.४५	१०९४.३१	१२६३.४५	१८१४.३२	२१२१.१४	२२४३.९२	२२८७.८२	२६७७.०३	३०३५.४३	३०४३.०६	२९६०.६१	३६५१.६३
९	कुल साधनको श्रोत = उपयोग	१६९३.९०	२१५७.२०	२४७२.९७	३२०८.९५	४०४६.२७	५१७५.६०	६३१४.१३	७३६९.५४	८९७१.५३	१०२७६.०३	१२४८४.६३	१४९६०.९०	१८१३४.५७	२११५६.३२	२१५४३.०८	२०८९२.४६	२३१५४.३०
१०	नगद मौ. र बैंक बैलेन्स	३४१.५५	४३०.७५	५८१.२६	७६७.९०	८३०.४०	१५११.३३	१८९०.५०	१७५१.२९	२०७०.०९	२४२४.८६	३१०४.८६	३७७१.०२	४५१६.०९	५०६४.३८	४६९५.१९	४३४०.९५	४०७५.१३
११	नगद मौज्जात	५८.७५	७६.१३	८०.८२	९५.३९	११४.७०	१३६.०१	१८५.९४	२०३.७६	२४४.६४	२८३.७३	२८८.९७	३३१.०४	३५०.७०	४११.६९	४९०.८९	३९१.१५	३३७.६७
१२	राष्ट्र बैंकमा रहेको मौज्जात @	१३६.४३	२०३.२९	२५२.२०	३५२.८७	३७०.४३+	९५१.५१+	११००.३९+	८३२.२०+	९०३.६६+	११०१.७३	१२७०.४०	१३३४.०८	१५४२.६६	१८३६.३४	१८१६.७८	१४८३.३३	१२२१.२१
१३	विदेशी मुद्रा मौज्जात	१९.८१	१९.९८	२९.६८	३५.३९	४१.४७	३३.५६	४५.९५	४५.५८	५९.२९	६२.७५	७५.०७	६९.२६	६३.२१	६६.५९	६९.६९	६८.९०	८६.८५
१४	विदेशमा रहेको मौज्जात	१२६.५६	१३१.३५	२१८.५६	२८४.२५	३०३.८०	३९०.२५	५५८.२२	६६९.७५	८६२.५०	९७६.६५	१४७०.४२	२०३६.६४	२५५९.५२	२७४९.७६	२३२५.८३	२३९७.५७	२४२९.४०
१५	कर्जा तथा सापटी	१३५२.३५	१७२६.४५	१८९१.७१	२४४१.०५	३२१५.८७	३६६४.२७	४३२३.६३	५६१८.२५	६९०१.४४	७८५१.१७	९३७९.७७	१११९६.९	१३६१८.४८	१६०९१.९४	१७०४९.४६	१६७५७.३७	१९१३२.४७
१६	सरकार माथि दावी	३२२.२२	३७७.१४	३५८.२४	७३४.३१	९१९.८६	९९९.८०	८८९.४१	८१९.७८	७५४.८४	७७४.६२	१०२८.०७	१२६५.९१	१८१७.६७	२५३९.३०	२९२५.९२	२६५६.५९	३६४६.९३
१७	सरकारी संस्थानहरुमाथि दावी	२०२.२५	३०७.२७	३२५.४९	२८३.०७	४०७.९५	४१८.९९	४२४.३९	४३१.८७	५०६.००	५५३.३१	५६०.७१	७४६.३१	८६८.४३	१०२२.५४	९८२.०५	९८१.४१	८९६.८१
१८	निजी क्षेत्रमाथि दावी	७९४.१२	१००७.९८	११५२.७२	१३५५.३१	१७६३.३२	२१११.५८	२९६५.३०	४२३७.९२	५४५८.४८	६३१६.९७	७५६४.३९	८९४३.३१	१०७३४.३१	१२३४१.७४	१३००८.८४	१२८८६.७९	१४४३३.७८
१९	विदेशी बिल खरीद	३३.७६	३४.०६	५५.२६	६८.३६	१२४.७४	१३३.९०	१४४.५३	१२८.६८	१८२.१२	२०६.२७	२२६.६०	२४१.३५	१९८.०७	१८८.३६	१३२.६५	२३२.५८	१५४.९५
२०	कर्जा तथा सापटी निक्षेप/अनुपात (%) #	६८.९	७१.२	७०.१	६४.०	६८.९	६९.२	६७.७	७८.६	८६.३	८६.८	८९.६	७८.३	७६.४	७४.८	७६.९	७८.७	७९.५

* अपरिष्कृत
 ** अनुमानित
 + नेपाल राष्ट्र बैंक वण्ड समेत समावेश।
 # सरकार माथि दावी समावेश नभएको।
 @ आर्थिक वर्ष २०५२/५३ देखि स्थानान्तरण रकम समेत समावेश गरिएको।
 श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक।

तालिका ४.४ : वाणिज्य बैंकहरूबाट कर्जा बितरण

रु करोडमा

सि. नं.	प्रयोजन	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	प्रथम आठ महिना	
																	२०५८/५९*	२०५९/६० **
१	कृषि	५५.३२	११५.७८	१५३.१६	१८५.०३	२४३.२१	३१४.४२	३३९.५६	४९२.३८	३९७.२८	५१०.२९	६०९.५९	७८६.८५	८८६.३७	९९९.९४	१०१५.६०	१००६.०७	११२६.८५
२	उद्योग	२५७.५२	३१३.४७	३८१.७६	४५४.५६	५३८.९३	६६२.११	११०४.६९	१५८७.७६	२४२१.२६	२६३९.३८	३१७७.५२	३८०६.२१	४४८८.५३	५१००.८९	५३५९.५३	५३०९.२५	५९४६.६०
३	व्यापार	२५१.२०	२८२.९८	३३७.१७	४१५.००	६८०.१८	७२३.५२	९५०.८१	१३३०.५७	१७०१.०३	२०४०.१०	२३९६.३९	२७६५.४९	३२७५.३३	३६२०.०२	३६९२.८६	३६५८.२२	४०९७.३७
४	उपभोग्य र सामाजिक	२१९.०१	२७३.३२	२७८.५३	३१३.२७	३६२.९३	३७४.१०	४११.६७	४७८.५५	४७४.९७	५६५.१९	५९७.०१	६२५.६१	७२३.७९	८०४.९०	८२३.८२	८१६.०९	९१४.०५
५	सेवा क्षेत्र	३३.३८	५०.१२	२९.२५	३३.०४	५४.५१	७३.५५	१२७.१८	१६९.७७	२६७.४४	२९२.७०	३४३.९१	४२४.०९	५७१.३६	७६०.३२	९११.०३	९०२.४८	१०१०.८२
	जम्मा	८१६.४३	१०३५.६७	११७९.८७	१४००.९०	१८७९.७६	२१४७.७०	२९३३.९१	४०५९.०३	५२६१.९८	६०४७.६६	७१२४.४२	८४०८.२५	९९४५.३८	११२८६.०७	११८०२.८४	११६९२.११	१३०९५.६९

* अपरिष्कृत

** अनुमानित

श्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ४.५ : केही वित्तीय संस्थानहरूको कर्जा विवरण

रु. करोडमा

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८**	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	फाल्गुण मसान्तसम्म *		
																२०५८/५९	२०५९/६०	
१. कृषि विकास बैंक																		
(क) कर्जा वितरण	८५.४०	१०४.९५	११७.०८	१०९.५१	१४६.९०	१९८.५३	२८८.७९	३४३.३७	३८९.६८	४०२.३४	४४३.०१	५५६.२४	७१३.००	८०३.७०	८८८.८९	५२२.७२	६०३.०४	
(ख) सांवा असूली	५९.३२	७३.२१	७५.४९	७४.१३	११४.२५	१३८.३९	१८३.२८	२१६.५०	२७८.८१	२८७.३०	३५०.३८	४२३.३९	५३४.१३	६०६.५०	६९९.७५	३९०.९६	४७१.२८	
(ग) खुद कर्जा वितरण	२६.०८	३१.७४	४१.५९	३४.३८	३२.६५	६०.१४	१०५.५१	१२६.८७	११०.८७	११५.०४	९२.६३	१३२.८५	१७९.६४	१९७.२०	१८९.१४	१३१.७६	१३१.७६	
(घ) उठाउन बांकी कर्जा	२२४.२१	२५६.८८	२९८.४७	३३२.८८	३६५.५३	४२५.६७	५३१.१८	६५८.०५	७६८.९२	८८३.९६	९७६.५९	११०९.४४	१२८९.०७	१४८५.५१	१६६७.३८	१६१०.००	१७९९.१४	
२. नेपाल औद्योगिक विकास निगम																		
(क) कर्जा वितरण	१५.७२	१०.१६	२०.६५	२४.७५	३७.१३	२९.२९	३९.४२	३६.१८	७८.३४	७१.१४	३९.६२+	२९.२१+	१०.७७	८.१७	७.७२	६.३९	२.१९	
(ख) सांवा असूली	५.७०	५.३६	१०.५९	१७.३०	२४.६५	२२.६३	२६.०१	३३.२६	१८.६२	२०.५२	२७.८१	३४.८६	३५.८३	२४.०१	१६.५२	११.३५	२.३६	
(ग) खुद कर्जा वितरण	१०.०२	४.७७	१०.०६	७.४५	१२.४८	६.६६	१३.४१	२.९२	५९.७२	५०.६२	११.८१	-५.६५	-२५.०६	-१५.८४	-८.८०	-४.९६	-०.१७	
(घ) उठाउन बांकी कर्जा	६८.९९	७३.७६	८३.८२	९९.२७	१०३.७५	११०.४१	१२३.८२	१२६.७४	१८६.४६	२३७.०८	२४८.८९	२४३.२४	२१८.१८	२०२.३४	१९९.६३	२०३.४७	१९९.४६	
३. कर्मचारी संचय कोष																		
(क) कर्जा वितरण	३३.५५	४१.७४	४५.४१	१९.३४	५.३५	४.८७	१५.८६	८२.६६	९३.६१	५१.०७	८१.७८	१०५.४०	१६५.१३	२५२.४९	३६१.६४	२१३.२७	३२४.०३	
(ख) सांवा असूली	१९.८१	२७.०२	८.४६	-	३.२७	५.९४	९.१३	९.८७	२०.६३	१४.६७	५२.४३	३१.५०	२९.३३	५८.५९	५६.४४	३९.१०	५३.३९	
(ग) खुद कर्जा वितरण	१३.७४	१४.७२	३६.९५	९.६०	२.०८	-१.०७	६.७३	७२.७९	७२.९८	३६.४०	२९.३५	७३.९०	१३५.८०	१९३.९०	३०५.२०	१७४.१७	२७०.६४	
(घ) उठाउन बांकी कर्जा	१२३.६८	१५१.६३	१५८.०२	२८.९४	३१.०२	२९.९५	३६.६८	१०९.४७	१८२.४५	२१८.८५	२४८.२०	३२२.१०	४५७.९०	६५१.८०	९५७.००	८२५.९७	१२२७.६४	
४. जम्मा																		
(क) कर्जा वितरण	१३४.०७	१५६.८५	१५८.०१	१५३.६०	१८९.३८	२३२.६९	३४४.०७	४६२.२१	५६१.६३	५२४.५५	५६४.४१	६९०.८५	८८८.९०	१०६४.३६	१२५८.२५	७४२.३८	९२९.२६	
(ख) सांवा असूली	८३.८१	१०६.१३	९१.६५	२५.५७	१४२.१७	१६६.९६	२१८.४२	२५९.६३	३१८.०६	३२२.४९	४३०.६२	४८९.७५	५९९.२९	६८९.१०	७७२.७१	४४१.४१	५२७.०३	
(ग) खुद कर्जा वितरण	५०.२६	५०.७२	९३.३६	५१.४३	४७.२१	६५.७३	१२५.६५	२०२.५८	२४३.५७	२०२.०६	१३३.७९	२०१.१०	२९०.३८	३७५.२६	४८५.५४	३००.९७	४०२.२३	
(घ) उठाउन बांकी कर्जा	४१६.९४	४८२.२७	५४०.३१	४५३.०९	५००.३०	५६६.०३	६९१.६८	८९४.२६	११३७.८३	१३३९.८९	१४७३.६८	१६७४.७८	१९६५.१५	२३३९.६५	२८२४.०१	२६३९.४४	३२२६.२४	

* अनुमानित ।

+ अनुमानित नगद मात्र ।

** कर्मचारी संचय कोषको लेखा ढाचामा परिवर्तन भई समायोजन भएको ।

श्रोत : ने.औ.वि.नि., कृषि विकास बैंक, नेपाल राष्ट्र बैंक र कर्मचारी संचय कोष ।

तालिका ४.१ : मौद्रिक सर्वेक्षण

रु. करोडमा

सि. नं.	शीर्षक												प्रथम आठ महिना			
		२०४९	२०५०	२०५१	२०५२	२०५३	२०५४	२०५५	२०५६	२०५७	२०५८	२०५९*	२०५८*	२०५९**		
१	खूद वैदेशिक सम्पत्ति	२०७९.२४	२९१२.५०	३६२१.८१	३७०८.५५	३७७०.३६	४०१९.११	५५५७.२८	६५०२.७६	८०४६.७५	८७७९.८०	८८४१.९१	८९६५.८४	९२३८.८९	2.1	4.5
२	खूद आन्तरिक सम्पत्ति	२४८७.८२	२९१९.७५	३३५५.९०	४३८९.९२	५४९४.८६	६३५२.९५	७०८८.९८	८७७७.२६	१०५६५.३४	१२६६५.६१	१३५५६.९२	१३०३८.४३	१४४९१.०१	2.9	6.9
३	कुल आन्तरिक कर्जा	४१९७.३०	४९८२.६०	५८४१.३५	७३२५.४७	८९२६.५७	१००९१.६७	११५८१.२१	१३४८३.२७	१५८००.१२	१८७८५.५४	२०४४८.२३	१९२७०.६२	२१८२६.८२	2.6	6.7
४	सरकारलाई गएको खूद कर्जा	१९००.१६	२३४४.६२	२३४८.२०	२५१९.१२	२७५३.१७	२९२२.९४	३१७५.३१	३४९१.८२	३८२४.२६	४९१९.११	५९६९.२०	५०१८.७२	६१३३.०२	2.0	2.7
५	सरकारी संस्थानलाई कर्जा	४८२.७३	५७४.९८	४७३.९२	५०५.०४	६२०.९३	७०२.८६	७२२.८९	९११.४०	(१०३१.०९)	११९०.६४	११४७.५१	११४७.१४	१०४६.१९	-3.7	-8.8
	(क) वित्तीय	२७८.८०	३२९.१७	३२२.७२	३८२.१५	४२५.१०	५४३.१६	६१७.०४	७५४.७३	८५०.२८	९६८.३४	८३९.९१	९१८.७९	७२४.८६	-5.1	-13.7
	(ख) गैर वित्तीय	२०३.९३	१४५.८१	१५१.२०	१२२.८९	१९५.८३	१५९.७०	१०५.८५	१५६.६७	१८०.८१	२२२.३०	३०७.६०	२२८.३५	३२१.३३	2.7	4.5
६	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	१८१४.४१	२१६३.००	३०१९.२३	४३०१.३१	५५५२.४७	६४६५.८७	७६८३.०१	९०८०.०५	१०९४४.७६	१२६७५.७९	१३३३१.५३	१३१०४.७७	१४६४७.६१	3.4	9.9
७	अवर्गिकृत खूद दायित्व	१७०९.४९	२०६२.८५	२४८५.४५	२९३५.५५	३४३१.७१	३७३८.७२	४४९२.२२	४७०६.०१	५२३४.७८	६११९.९३	६८९१.३१	६२३२.२०	७३३६.७२	1.8	6.5
८	मूद्रा प्रदाय, एम _२ (९+१०)	४५६७.०५	५८३२.२५	६९७७.७१	८०९८.४७	९२६५.२२	१०३७२.०६	१२६४६.२६	१५२८०.०१	१८६१२.०९	२१४४५.४१	२२३९८.८३	२२००४.२७	२३७२९.००	2.6	5.9
९	मूद्रा प्रदाय, एम _१	१९४५.७७	२३८३.३०	२८५१.०४	३२९८.५४	३६४९.८०	३८४६.०३	४५१६.३८	५१०६.२४	६०९७.९८	७०५७.६९	७७१५.६२	७६४२.४५	७९५६.९३	8.3	3.1
	क) मुद्रा	१३६३.९७	१६३१.३०	१९६५.९७	२२४९.३९	२५०४.६४	२७३३.३७	३०८९.३२	३४९८.४३	४२१४.३०	४८२९.५१	५५६५.८३	५५७६.६१	५८८९.७१	15.5	5.8
	ख) चल्ती निक्षेप	५८१.८०	७५२.००	८८५.०७	१०४९.१५	११४५.१६	१११२.६६	१४२७.०६	१६०७.८१	१८८३.६८	२२२८.१८	२१४९.७९	२०६५.८४	२०६७.२२	-7.3	-3.8
१०	मुद्रती र बचत निक्षेप ++	२६२१.२८	३४४८.९५	४१२६.६७	४७९९.९३	५६१५.४२	६५२६.०३	८१२९.८८	१०१७३.७७	१२५१४.११	१४३८७.७२	१४६८३.२१	१४३६१.८२	१५७७२.०७	-0.2	7.4
११	परिवर्तन प्रतिशत															
	- एम. १	१९.५	२२.५	१९.६	१५.७	१०.६	५.४	१७.४	१३.१	१९.४	१५.७	९.३	८.३	३.१		
	- एम. २	२१.१	२७.७	१९.६	१६.१	१४.४	११.९	२१.९	२०.८	२१.८	१५.२	४.४	२.६	५.९		

* अपरिष्कृत

** अनुमानित

++ मार्जिन निक्षेप समेत

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ४.३ : वाणिज्य बैंकहरूको साधनको श्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

सि. नं.	शीर्षक	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	प्रथम आठ महिना		-१.१	६.०
													२०५८/५९*	२०५९/६०**		
१	कुल निक्षेप	३३३२.८६	४३५४.३१	५२१६.८५	६१०४.५५	७१२०.७५	८१५४.२४	९०२४०.९६	९२६७७.४	९५४५३.०३	९८१२०.३४	९८३७२.८१	९७९१३.३५	९९४७४.९३	-१.१	६.०
२	चलती	६४५.१२	८३०.२१	१०१५.६८	१२०१.४४	१३२१.५५	१२९१.७४	१६४०.९४	१७७७.७६	२०३०.७६	२४६२.९२	२३७४.९२	२२६७.९२	२३२३.९३	-७.९	-२.२
३	वचत	८६३.४९	१२९२.३३	१७४६.०७	२२७९.५९	२५८८.७३	२९७८.३१	३६८८.४४	५०१४.०८	६५७०.३६	८०९८.७८	८३८१.७७	७९३९.५०	९११४.९७	-२.०	८.७
४	मुद्दती	१७३२.६४	२१४१.४७	२३३५.८७	२४८१.१८	३०१५.५५	३६९७.४७	४७३०.०५	५६८४.४३	६६५१.६२	७३४८.८८	७४३७.३७	७५१२.८०	७७६४.७८	२.२	४.४
५	मार्जिन	९१.६१	९०.३०	११९.२३	१४५.३४	१९४.९२	१८६.७२	१८०.७३	२०१.०९	२००.२९	२०९.७६	१७८.७५	१९३.१३	२७२.०५	-७.९	५.२
६	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सापटी	३.४०	४.७८	२.९२	१.५४	३६.४६	०.६५	०.५५	०.५५	४.५१	०.५५	१०४.३७	०.५५	२१.३७	०.०	-७९.५
७	अन्य वैदेशिक दायित्व	१.०४	०.०६	०.०५	-	-	-	-	२.१७	०.००	०.००	२२.८४	१७.९५	६.३७	-७२.१	-७२.१
८	खुद अन्य साधनहरू	७०८.९८	८१६.४५	१०९४.३१	१२६३.४५	१८१४.३२	२१२१.१४	२२४३.९२	२२८७.८२	२६७७.०३	३०३५.४३	३०४३.०६	२९६०.६१	३६५१.६३	-२.५	२०.०
९	कुल साधनको श्रोत = उपयोग	४०४६.२७	५१७५.६०	६३१४.१३	७३६९.५४	८९७१.५३	१०२७६.०३	१२४८४.६३	१४९६०.९०	१८१३४.५७	२११५६.३२	२१५४३.०८	२०८९२.४६	२३१५४.३०	-१.२	७.५
१०	नगद मौ. र बैंक बैलेन्स	८३०.४०	१५११.३३	१८९०.५०	१७५१.२९	२०७०.०९	२४२४.८६	३१०४.८६	३७७१.०२	४५१६.०९	५०६४.३८	४६९५.१९	४३४०.९५	४०७५.१३	-१४.३	-१३.२
११	नगद मौज्जात	११४.७०	१३६.०१	१८५.९४	२०३.७६	२४४.६४	२८३.७३	२८८.९७	३३१.०४	३५०.७०	४११.६९	४९०.८९	३९१.१५	३३७.६७	-५.०	-३१.२
१२	राष्ट्र बैंकमा रहेको मौज्जात @	३७०.४३+	९५१.५१+	११००.३९+	८३२.२०+	९०३.६६+	११०१.७३	१२७०.४०	१३३४.०८	१५४२.६६	१८३६.३४	१८१६.७८	१४८३.३३	१२२१.२१	-१९.२	-३२.८
१३	विदेशी मुद्रा मौज्जात	४१.४७	३३.५६	४५.९५	४५.५८	५९.२९	६२.७५	७५.०७	६९.२६	६३.२१	६६.५९	६१.६९	६८.९०	८६.८५	३.५	४०.८
१४	विदेशमा रहेको मौज्जात	३०३.८०	३९०.२५	५५८.२२	६६९.७५	८६२.५०	९७६.६५	१४७०.४२	२०३६.६४	२५५९.५२	२७४९.७६	२३२५.८३	२३९७.५७	२४२९.४०	-१२.८	४.५
१५	कर्जा तथा सापटी	३२१५.८७	३६६४.२७	४३२३.६३	५६१८.२५	६९०१.४४	७८५१.१७	९३७९.७७	१११९६.९	१३६१८.४८	१६०९१.९४	१७०४९.४६	१६७५७.३७	१९१३२.४७	४.१	१२.२
१६	सरकार माथि दावी	९९९.८६	९९९.८०	८८९.४१	८१९.७८	७५४.८४	७७४.६२	१०२८.०७	१२६५.९१	१८१७.६७	२५३९.३०	२९२५.९२	२६५६.५९	३६४६.९३	४.६	२४.६
१७	सरकारी संस्थानहरूमाथि दावी	४०७.९५	४१८.९९	४२४.३९	४३१.८७	५०६.००	५५३.३१	५६०.७१	७४६.३१	८६८.४३	१०२२.५४	९८२.०५	९८१.४१	८९६.८१	-४.०	-८.७
१८	निजी क्षेत्रमाथि दावी	१७६३.३२	२१११.५८	२९६५.३०	४२३७.९२	५४५८.४८	६३१६.९७	७५६४.३९	८९४३.३१	१०७३४.३१	१२३४१.७४	१३००८.८४	१२८८६.७९	१४४३३.७८	४.४	११.०
१९	विदेशी बिल खरीद	१२४.७४	१३३.९०	१४४.५३	१२८.६८	१२२.१२	२०६.२७	२२६.६०	२४१.३५	१९८.०७	१८८.३६	१३२.६५	२३२.५८	१५४.९५	२३.५	१६.८
२०	कर्जा तथा सापटी निक्षेप/अनुपात (%) #	६८.९	६१.२	६७.७	७८.६	८६.३	८६.८	८१.६	७८.३	७६.४	७४.८	७६.९	७८.७	७९.५		

* अपरिष्कृत
 ** अनुमानित
 + नेपाल राष्ट्र बैंक वण्ड समेत समावेश ।
 # सरकार माथि दावी समावेश नभएको ।
 @ आर्थिक वर्ष २०५२/५३ देखि स्थानान्तरण रकम समेत समावेश गरिएको ।
 श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

ग ४.५ : केही वित्तीय संस्थानहरुको कर्जा विवरण

रु. करोडमा

विवरण	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	फाल्गुण मसान्तसम्म			
				२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*	
१. कृषि विकास बैंक +				१	२	३	२/१
(क) कर्जा वितरण	७१३.००	८०३.७०	८८८.८९	३२२.००	५२२.७२	६०३.०४	६२.३
(ख) सांवा असूली	५३४.१३	६०६.५०	६९९.७५	२१६.००	३९०.९६	४७१.२८	८१.०
(ग) खुद कर्जा वितरण	१७९.६४	१९७.२०	१८९.१४	१०६.१०	१३१.७६	१३१.७६	२४.२
(घ) उठाउन बांकी कर्जा	१२८९.०७	१४८५.५१	१६६७.३८	१३९६.६०	१६१०.००	१७९९.१४	१५.३
२. नेपाल औद्योगिक विकास निगम							
(क) कर्जा वितरण	१०.७७	८.१७	७.७२	४.८२	६.३९	२.१९	३२.६
(ख) सांवा असूली	३५.८३	२४.०१	१६.५२	८.४३	११.३५	२.३६	३४.६
(ग) खुद कर्जा वितरण	(२५.०६)	(१५.८४)	(०८.८०)	-३.६१	-४.९६	-०.१७	३७.४
(घ) उठाउन बांकी कर्जा	२१८.१८	२०२.३४	१९९.६३	१९८.७३	२०३.४७	१९९.४६	२.४
३. कर्मचारी संचय कोष							
(क) कर्जा वितरण	१६५.१३	२५२.४९	३६१.६४	१४१.५४	२१३.२७	३२४.०३	५०.७
(ख) सांवा असूली	२९.३३	५८.५९	५६.४४	३९.५८	३९.१०	५३.३९	-१.२
(ग) खुद कर्जा वितरण	१३५.८०	१९३.९०	३०५.२०	१०१.९६	१७४.१७	२७०.६४	७०.८
(घ) उठाउन बांकी कर्जा	४५७.९०	६५१.८०	९५७.००	५५९.८६	८२५.९७	१२२७.६४	४७.५
४. जम्मा							
(क) कर्जा वितरण	८७२.८६	१०६४.३६	१२५८.२५	४६८.३६	७४२.३८	९२९.२६	५८.५
(ख) सांवा असूली	५८३.२५	६८९.१०	७७२.७१	२६४.०१	४४१.४१	५२७.०३	६७.२
(ग) खुद कर्जा वितरण	२८९.६१	३७५.२६	४८५.५४	२०४.४५	३००.९७	४०२.२३	४७.२
(घ) उठाउन बांकी कर्जा	१९६४.३९	२३३९.६५	२८२४.०१	२१५५.१९	२६३९.४४	३२२६.२४	२२.५

* अनुमानित ।

+ आ.व. २०५७/५८ सम्मको लेखापरीक्षण भएको ।

++ अनुमानित नगद मात्र ।

** कर्मचारी संचय कोषको लेखा ढाचामा परिवर्तन भई समायोजन भएको ।

श्रोत : ने.औ.वि.नि., कृषि विकास बैंक, नेपाल राष्ट्र बैंक र कर्मचारी संचय कोष ।

३/२

१५.४

२०.५

०.०

११.७

-६५.७

-७९.२

-९६.६

-२.०

५१.९

३६.५

५५.४

४८.६

२५.२

१९.४

३३.६

२२.२

तालिका ४.१ : मौद्रिक सर्वेक्षण

रु. करोडमा

सि. नं.	शीर्षक	आपाठ मसान्त															प्रथम आठ महिना			
		२०४४	२०४५	२०४६	२०४७	२०४८	२०४९	२०५०	२०५१	२०५२	२०५३	२०५४	२०५५	२०५६	२०५७	२०५८	२०५९*	२०५८*	२०५९**	
१	खुद बैदेशिक सम्पत्ति	३०५.९९	५५७.३६	६२०.३५	९३३.८९	१६१५.१७	२०७९.२४	२९१२.५०	३६२१.८१	३७०८.५५	३७७०.३६	४०१९.११	५५५७.२८	६५०२.७६	८०४६.७५	८७७९.८०	८८४१.९१	८९६५.८४	९२३८.८९	२.१
२	खुद आन्तरिक सम्पत्ति	१४४३.८३	१५८४.९०	२०४०.१६	२२२१.३५	२१५६.०८	२४८७.८२	२९१९.७५	३३५५.९०	४३८९.९२	५४९४.८६	६३५२.९५	७०८८.९८	८७७७.२६	१०५६५.३४	१२६६५.६१	१३५५६.९२	१३०३८.४३	१४४९१.०१	२.९
३	कुल आन्तरिक कर्जा	१७८०.३१	२०४६.९३	२६५८.४३	२९६६.१६	३४४९.१४	४१९७.३०	४९८२.६०	५८४१.३५	७३२५.४७	८९२६.५७	१००९१.६७	११५८१.२१	१३४८३.२७	१५८००.१२	१८७८५.५४	२०४४८.२३	१९२७०.६२	२१८२६.८२	२.५
४	सरकारलाई गएको खुद कर्जा	८७१.२३	९२५.९०	१२३४.५१	१३९४.०२	१६८२.१४	१९००.१६	२३४४.६२	२३४८.२०	२५१९.१२	२७५३.१७	२९२२.९४	३१७५.३१	३४९१.८२	३८२४.२६	४९१९.११	५९६९.२०	५०१८.७२	६१३३.०२	२.०
५	सरकारी संस्थानलाई कर्जा	२९५.८३	३२६.३२	३८८.२२	४०३.३८	३५६.१३	४८२.७३	५७४.९८	४७३.९२	५०५.०४	६२०.९३	७०२.८६	७२२.८९	९११.४०	(१०३१.०९)	११९०.६४	११४७.५१	११४७.१४	१०४६.१९	-३.८
	(क) वित्तीय	(११०.२३)	(१२९.७०)	(१७१.४३)	(२००.५४)	(२२२.५४)	(२७८.८०)	(३२९.१७)	(३२२.७२)	(३८२.१५)	(४२५.१)	(५४३.१६)	(६१७.०४)	(७५४.७३)	(८५०.२८)	(९६८.३४)	(८३९.९१)	(९१८.७९)	(७२४.८६)	-५.४
	(ख) गैर वित्तीय	(१८५.६०)	(१९६.६२)	(२१६.७९)	(२०२.८४)	(१३३.५९)	(२०३.९३)	(१४५.८१)	(१५१.२०)	(१२२.८९)	(१९५.८३)	(१५९.७०)	(१०५.८५)	(१५६.६७)	(१८०.८१)	(२२२.३०)	(३०७.६०)	(२२८.३५)	(३२१.३३)	२.६
६	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	६१३.२५	७९४.७१	१०३५.७०	११६८.७६	१४१०.८७	१८१४.४१	२१६३.००	३०१९.२३	४३०१.३१	५५५२.४७	६४६५.८७	७६८३.०१	९०८०.०५	१०९४४.७६	१२६७५.७९	१३३३१.५३	१३१०४.७७	१४६४७.६१	३.३
७	अवर्गिकृत खुद दायित्व	३३६.४८	४६२.०३	६१८.२७	७४४.८१	१२९३.०६	१७०९.४९	२०६२.८५	२४८५.४५	२९३५.५५	३४३१.७१	३७३८.७२	४४९२.२२	४७०६.०१	५२३४.७८	६११९.९३	६८९१.३१	६२३२.२०	७३३६.७२	१.८
८	मुद्रा प्रदाय, एम२ (९+१०)	१७४९.८२	२१४२.२६	२६६०.५१	३१५५.२४	३७७१.२५	४५६७.०५	५८३२.२५	६९७७.७१	८०९८.४७	९२६५.२२	१०३७२.०६	१२६४६.२६	१५२८०.०१	१८६१२.०९	२१४४५.४१	२२३९८.८३	२२००४.२७	२३७२९.००	२.६१
९	मुद्रा प्रदाय, एम१	८१२.०२	९५९.६६	११७७.५४	१४२२.३०	१६२८.३६	१९४५.७७	२३८३.३०	२८५१.०४	३२९८.५४	३६४९.८०	३८४६.०३	४५१६.३८	५१०६.२४	६०९७.९८	७०५७.६९	७७१५.६२	७६४२.४५	७९५६.९३	७.७
	क) मुद्रा	(५७४.६१)	(६३७.४६)	(७९४.६६)	(९७१.८२)	(११६५.४५)	(१३६३.९७)	(१६३१.३०)	(१९६५.९७)	(२२४९.३९)	(२५०४.६४)	(२७३३.३७)	(३०८९.३२)	(३४९८.४३)	(४२१४.३०)	(४८२९.५१)	(५५६५.८३)	(५५७६.६१)	(५८८९.७१)	१३.४
	ख) चल्ती निक्षेप	(२३७.४१)	(३२२.२०)	(३८२.८८)	(४५०.४८)	(४६२.९१)	(५८१.८०)	(७५२.००)	(८८५.०७)	(१०४९.१५)	(११४५.१६)	(११९२.६६)	(१४२७.०६)	(१६०७.८१)	(१८८३.६८)	(२२२८.१८)	(२१४९.७९)	(२०६५.८४)	(२०६७.२२)	-७.९
१०	मुद्रती र बचत निक्षेप ++	(९३७.८०)	(११८२.६०)	(१४८२.९७)	(१७३२.९४)	(२१४२.८९)	(२६२१.२८)	(३४४८.९५)	(४१२६.६७)	(४७९९.९३)	(५६१५.४२)	(६५२६.०३)	(८१२९.८८)	(१०१७३.७७)	(१२५१४.११)	(१४३८७.७२)	(१४६८३.२१)	(१४३६१.८२)	(१५७७२.०७)	-०.२
११	परिवर्तन प्रतिशत																			
	- एम. १	१५.५०	१८.२	२२.७	२०.८	१४.५	१९.५	२२.५	१९.६	१५.७	१०.६	५.४	१७.४	१३.१	१९.४	१५.७	९.३	८.३	३.१	
	- एम. २	१५.४०	२२.४	२४.२	१८.६	१९.५	२१.१	२७.७	१९.६	१६.१	१४.४	११.९	२१.९	२०.८	२१.८	१५.२	४.४	२.६	५.९	

* अपरिष्कृत
 ** अनुमानित
 ++ मार्जिन निक्षेप समेत
 श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

4.3
6.4
6.3
2.7
-9.7
-15.9
4.3
9.0
6.1
5.939
3.0
5.5
-4.0
6.9

तालिका ४.३ : वाणिज्य बैकहरुको साधनको श्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

सि. नं.	शीर्षक	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	प्रथम आठ महिना	
																	२०५८/५९*	२०५९/६०**
१	कुल निक्षेप	१४९५.१९	१८९५.४६	२१८८.५०	२६६८.७५	३३३२.८६	४३५४.३१	५२१६.८५	६१०४.५५	७१२०.७५	८१५४.२४	१०२४०.१६	१२६७७.४	१५४५३.०३	१८१२०.३४	१८३७२.८१	१७९१३.३५	१९४७४.९३
२	चलती	२९८.६२	३९२.४०	४२९.३७	४७८.२४	६४५.१२	८३०.२१	१०१५.६८	१२०१.४४	१३२१.५५	१२९१.७४	१६४०.९४	१७७७.७६	२०३०.७६	२४६२.९२	२३७४.९२	२२६७.९२	२३२३.१३
३	बचत	३३३.८८	४३२.१८	५२१.८२	६६७.१५	८६३.४९	१२९२.३३	१७४६.०७	२२७६.५९	२५८८.७३	२९७८.३१	३६८८.४४	५०१४.०८	६५७०.३६	८०९८.७८	८३८१.७७	७९३९.५०	९११४.९७
४	मुद्दती	८०३.६४	१००४.४७	११७६.१५	१४३८.२६	१७३२.६४	२१४१.४७	२३३५.८७	२४८१.१८	३०१५.५५	३६९७.४७	४७३०.०५	५६८४.४३	६६५१.६२	७३४८.८८	७४३७.३७	७५१२.८०	७७६४.७८
५	मार्जिन	५९.०५	६६.४१	६१.१६	८५.१०	९१.६१	९०.३०	११९.२३	१४५.३४	१९४.९२	१८६.७२	१८०.७३	२०१.०९	२००.२९	२०९.७६	१७८.७५	१९३.१३	२७२.०५
६	नेपाल राष्ट्र बैकबाट सापटी	३५.७४	१६.०१	५.०५	३.७२	३.४०	४.७८	२.९२	१.५४	३६.४६	०.६५	०.५५	०.५५	४.५१	०.५५	१०४.३७	०.५५	२१.३७
७	अन्य वैदेशिक दायित्व	४.८७	३.८८	०.०५	१.१४	१.०४	०.०६	०.०५	-	-	-	-	२.१७	०.००	०.००	२२.८४	१७.९५	६.३७
८	खुद अन्य साधनहरु	१५८.१०	२४१.८५	२७९.३७	५३५.३४	७०८.९८	८१६.४५	१०९४.३१	१२६३.४५	१८१४.३२	२१२१.१४	२२४३.९२	२२८७.८२	२६७७.०३	३०३५.४३	३०४३.०६	२९६०.६१	३६५१.६३
९	कुल साधनको श्रोत = उपयोग	१६९३.९०	२१५७.२०	२४७२.९७	३२०८.९५	४०४६.२७	५१७५.६०	६३१४.१३	७३६९.५४	८९७१.५३	१०२७६.०३	१२४८४.६३	१४९६०.९०	१८१३४.५७	२१५५६.३२	२१५४३.०८	२०८९२.४६	२३१५४.३०
१०	नगद मौ. र बैक बैलेन्स	३४१.५५	४३०.७५	५८१.२६	७६७.९०	८३०.४०	१५११.३३	१८९०.५०	१७५१.२९	२०७०.०९	२४२४.८६	३१०४.८६	३७७१.०२	४५१६.०९	५०६४.३८	४६९५.१९	४३४०.९५	४०७५.१३
११	नगद मौज्जात	५८.७५	७६.१३	८०.८२	९५.३९	११४.७०	१३६.०१	१८५.९४	२०३.७६	२४४.६४	२८३.७३	२८८.९७	३३१.०४	३५०.७०	४११.६९	४९०.८९	३९१.१५	३३७.६७
१२	राष्ट्र बैकमा रहेको मौज्जात @	१३६.४३	२०३.२९	२५२.२०	३५२.८७	३७०.४३+	९५१.५१+	११००.३९+	८३२.२०+	९०३.६६+	११०१.७३	१२७०.४०	१३३४.०८	१५४२.६६	१८३६.३४	१८१६.७८	१४८३.३३	१२२१.२१
१३	विदेशी मुद्रा मौज्जात	१९.८१	१९.९८	२९.६८	३५.३९	४१.४७	३३.५६	४५.९५	४५.५८	५९.२९	६२.७५	७५.०७	६९.२६	६३.२१	६६.५९	६१.६९	६८.९०	८६.८५
१४	विदेशमा रहेको मौज्जात	१२६.५६	१३१.३५	२१८.५६	२८४.२५	३०३.८०	३९०.२५	५५८.२२	६६९.७५	८६२.५०	९७६.६५	१४७०.४२	२०३६.६४	२५५९.५२	२७४९.७६	२३२५.८३	२३९७.५७	२४२९.४०
१५	कर्जा तथा सापटी	१३५२.३५	१७२६.४५	१८९१.७१	२४४१.०५	३२१५.८७	३६६४.२७	४३२३.६३	५६१८.२५	६९०१.४४	७८५१.१७	९३७९.७७	१११९६.९	१३६१८.४८	१६०९१.९४	१७०४९.४६	१६७५७.३७	१९१३२.४७
१६	सरकार माथि दावी	३२२.२२	३७७.१४	३५८.२४	७३४.३१	९१९.८६	९९९.८०	८८९.४१	८१९.७८	७५४.८४	७७४.६२	१०२८.०७	१२६५.९१	१८१७.६७	२५३९.३०	२९२५.९२	२६५६.५९	३६४६.९३
१७	सरकारी संस्थानहरुमाथि दावी	२०२.२५	३०७.२७	३२५.४९	२८३.०७	४०७.९५	४१८.९९	४२४.३९	४३१.८७	५०६.००	५५३.३१	५६०.७१	७४६.३१	८६८.४३	१०२२.५४	९८२.०५	९८१.४१	८९६.८१
१८	निजी क्षेत्रमाथि दावी	७९.४.१२	१००७.९८	११५२.७२	१३५५.३१	१७६३.३२	२१११.५८	२९६५.३०	४२३७.९२	५४५८.४८	६३१६.९७	७५६४.३९	८९४३.३१	१०७३४.३१	१२३४१.७४	१३००८.८४	१२८८६.७९	१४४३३.७८
१९	विदेशी बिल खरीद	३३.७६	३४.०६	५५.२६	६८.३६	१२४.७४	१३३.९०	१४४.५३	१२८.६८	१८२.१२	२०६.२७	२२६.६०	२४१.३५	१९८.०७	१८८.३६	१३२.६५	२३२.५८	१५४.९५
२०	कर्जा तथा सापटी निक्षेप/अनुपात (%) #	६८.९	७१.२	७०.१	६४.०	६८.९	६१.२	६७.७	७८.६	८६.३	८६.८	८१.६	७८.३	७६.४	७४.८	७६.९	७८.७	७९.५

* अपरिष्कृत

** अनुमानित

+ नेपाल राष्ट्र बैक वण्ड समेत समावेश ।

सरकार माथि दावी समावेश नभएको ।

@ आर्थिक वर्ष २०५२/५३ देखि स्थानान्तरण रकम समेत समावेश गरिएको ।

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैक ।

-1.2	5.7
-8.6	-2.2
-2.0	8.0
2.2	4.2
-8.6	34.3
0.0	-388.4
100.0	-258.6
-2.5	16.7
-1.3	7.0
-16.7	-15.2
-5.3	-45.4
-23.8	-48.8
3.4	29.0
-14.7	4.3
4.0	10.9
4.4	19.8
-4.2	-9.5
4.2	9.9
19.0	14.4
5.0	3.3

तालिका ६.१ : वैदेशिक व्यापारको स्थिति

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*
निर्यात एफ. ओ. वि.	४११.४६	४१९.५३	५१५.६२	७३८.७५	१३७०.६५	१७२६.६५	१९२९.३४	१७६३.९२	१९८८.११	२२६३.६५	२७५१.३५	३५६७.६३	४९८२.२७	५५६५.४१	४७५४.०४
- भारत	१५६.७८	१०३.४९	६०.२५	१५५.२२	१४५.००	१६२.१७	२४०.८९	३१२.४३	३६८.२६	५२२.६२	८७९.४४	१२५३.०७	२१२२.०७	२६०३.०२	२८८६.५२
- अन्य मुलुकहरु	२५४.६८	३१६.०४	४५५.३७	५८३.५३	१२२५.६५	१५६४.४८	१६८८.४५	१४५१.४९	१६१९.८५	१७४१.०३	१८७१.९१	२३१४.५६	२८६०.२०	२९६२.३९	१८६७.५२
आयात सि. आइ. एफ.	१३८६.९६	१६२६.३७	१८३२.४९	२३२२.६५	३१९४.००	३९२०.५६	५१५७.०८	६३६७.९५	७४४५.४५	९३५५.३४	८९००.२०	८७५२.५३	१०८५०.४९	११५६८.७२	१०६७३.१३
- भारत	४५९.५८	४२३.८७	४६७.४५	७३२.३१	११२४.५५	१२५४.२१	१७०३.५४	१९६१.५९	२४३९.८६	२४८५.३३	२७३३.१०	३२११.९७	३९६६.०१	४५२१.१०	४५३६.४३
- अन्य मुलुकहरु	९२७.३८	१२०२.५०	१३६५.०४	१५९०.३४	२०६९.४५	२६६६.३५	३४५३.५४	४४०६.३६	५००५.५९	६८७०.०१	६१६७.१०	५५४०.५६	६८८४.४८	७०४७.६२	६१३६.७०
व्यापार सन्तुलन	-९७५.५०	-१२०६.८४	-१३१६.८७	-१५८३.९०	-१८२३.३५	-२१९३.९१	-३२२७.७४	-४६०४.०३	-५४५७.३४	-७०९१.६९	-६१४८.८५	-५१८४.९०	-५८६८.२२	-६००३.३१	-५९१९.०९
- भारत	-३०२.८०	-३२०.३८	-४०७.२०	-५७७.०९	-९७९.५५	-१०९२.०४	-१४६२.६५	-१६४९.१६	-२०७१.६०	-१९६२.७१	-१८५३.६६	-१९५८.९०	-१८४३.९४	-१९१८.०८	-१६४९.९१
- अन्य मुलुकहरु	-६७२.७०	-८८६.४६	-९०९.६७	-१००६.८१	-८४३.८०	-११०१.८७	-१७६५.०९	-२९५४.८७	-३३८५.७४	-५१२८.९८	-४२९५.१९	-३२२६.००	-४०२४.२८	-४०८५.२३	-४२६९.१८
कुल व्यापार	१७९९.१२	२०४५.९०	२३४८.११	३०६१.४०	४५६४.६५	५६४७.२१	७०८६.४२	८१३१.८७	९४३३.५६	११६१८.९९	११६५१.५५	१२३२०.१६	१५८३२.७६	१७१३४.१३	१५४२७.१७
- भारत	६१६.३६	५२७.३६	५२७.७०	८८७.५३	१२६९.५५	१४१७.३८	१९४४.४३	२२७४.०२	२८०८.१२	३००७.९५	३६१२.५४	४४६५.०४	६०८८.०८	७१२४.१२	७४२२.९५
- अन्य मुलुकहरु	११८२.७६	१५१८.५४	१८२०.४१	२१७३.८७	३२९५.१०	४२३०.८३	५१४१.९९	५८५७.८५	६६२५.४४	८६११.०४	८०३९.०१	७८५५.१२	९७४४.६८	१००१०.०१	८००४.२२
कूल व्यापारमा अंश (%)	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०
- भारत	३४.३	२५.८	२२.५	२९.०	२७.८	२५.१	२७.४	२८.०	२९.८	२५.९	३१.०	३६.२	३८.५	४१.६	४८.१
- अन्य मुलुकहरु	६५.७	७४.२	७७.५	७१.०	७२.२	७४.९	७२.६	७२.०	७०.२	७४.१	६९.०	६३.८	६१.५	५८.४	५१.९

* अपरिष्कृत

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

(रु. करोडमा)

प्रथम आठ महिना*	
२०५८/५९	२०५९/६०
३४९३.३८	३३५५.०३
२२०५.७८	१८८२.७२
१२८७.६०	१४७२.३१
६९८४.१२	८०१६.३८
२८७८.७६	३५०२.२२
४१०५.३६	४५१४.१६
-३४९०.७४	-४६६१.३५
-६७२.९८	-१६१९.५०
-२८१७.७६	-३०४१.८५
१०४७७.५०	११३७१.४१
५०८४.५४	५३८४.९४
५३९२.९६	५९८६.४७
१००.०	१००.००
४८.५	४७.४
५१.५	५२.६

तालिका ट. ६ : वस्तुगत व्यापार

(एस.आइ.टी.सी. समुह अनुसार)

एस.आइ.टी.सी. समुह	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	प्रथम आ
																२०५८/५९
निर्यात	४११.४६	४२९.५३	५१०.६२	७३८.७५	१३७०.५८	१७२६.६५	१९२९.३४	१७६३.९२	१९८८.११	२२६३.६५	२७५१.३५	३५६७.६३	४९८२.२७	५५६५.४१	४७५४.०४	३४९३.३८
खाद्य वस्तु तथा जीवजन्तु	८०.४४	५७.७६	६१.६०	९८.६५	१९४.१६	१८६.२९	११६.३४	१५६.२७	१९४.६६	२६६.१७	३१२.३२	३७२.४५	४२४.०४	४७७.६६	५४१.१०	३८७.७०
सूति तथा पेय पदार्थ	१.०१	०.६६	०.४१	१.१२	१.३०	१.३२	१.२८	१.१३	०.९७	१.४९	२.२८	५.००	११.७२	७.५६	१६.०५	८.४२
अप्रशोधित पदार्थ र अखाद्य वस्तुहरु	५१.३७	२४.९९	२३.८६	३१.२१	४३.७४	५३.१८	४३.२४	४८.५५	७६.८७	६६.३५	४८.७१	४६.९९	५६.१३	७५.११	९४.४३	६७.७३
खनिज इन्धन र चिल्लो पदार्थहरु	०.०८	-	-	-	-	०.०३	-	-	०.१३	०.१४	२.०९	०.०५	०.२२	०.१३	०.०९	०.०३
जीवजन्तु तथा बनस्पतीको तेल तथा बोसो	१७.१५	१०.०३	२.०१	२०.१९	१६.०३	१७.६४	१३.८४	२१.४१	२५.१३	३१.२६	२१३.६३	३५९.७२	३२२.९७	४१०.४०	७४७.७८	६७०.७८
रसायन तथा औषधि	१.२६	२.६०	१.०९	१.७७	१.९६	२.८७	२१.२१	३०.२३	६४.०४	१३५.३४	१९६.८५	२८०.४०	३९३.३२	४०४.१७	३२२.८६	२२१.९५
वर्गिकृत तयारी वस्तुहरु	१६०.१६	१९८.२६	२६४.३१	४३१.२३	७५५.७२	१०२९.८३	१०९१.२६	९२६.०३	१०४५.५७	११०२.८६	११६३.७१	१३५३.९६	१५८३.८७	१८९०.९३	१७३३.६६	१२३०.२२
यातायात तथा यान्त्रिक उपकरण	०.०५	०.५८	०.०१	०.०१	०.०३	०.१२	०.६४	३.७१	३.५२	५.९६	५.८०	९.७८	३९.०८	३४.३६	३६.४४	२८.७८
विविध तयारी वस्तुहरु	९९.६९	१३४.६५	१५७.३३	१५४.५७	३५७.६४	४३५.२३	६४१.५१	५७६.५८	५७७.२२	६५४.०३	८०५.९६	११३९.२८	२१५०.९२	२२६५.०९	१२६१.६३	८७७.७७
वर्गिकृत नभएका वस्तुहरु	०.२५	-	-	-	-	०.१४	०.०२	०.०१	-	०.०५	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
आयात	१३८६.९६	१६२५.३७	१८३२.४९	२३२२.६३	३१९४.००	३९२०.५६	५१५७.०८	६३६७.९५	७४४५.४५	९३५५.३४	८९००.२०	८७५२.५३	१०८५०.४९	११५६८.७२	१०६७३.१३	६९८४.१२
खाद्य वस्तु तथा जीवजन्तु	१५२.३७	१३२.२६	१६०.७७	१८२.०५	२९४.७५	३०२.४७	४०८.४८	४४६.४०	४७८.५८	५४०.०५	४९२.९०	७६१.९५	१०८३.९०	५९९.४४	७०५.४०	४६१.५२
सूती तथा पेय पदार्थ	१७.२२	१९.७१	२२.६६	२५.७०	२८.८३	४६.९३	३६.७६	५०.०९	५०.८६	५९.०७	७९.९५	८४.६१	९०.६५	९०.६१	८४.८४	५५.७२
अप्रशोधित पदार्थ र अखाद्य वस्तुहरु	१०३.६८	११८.२७	१५७.११	२०१.३४	३४१.५७	३९७.७०	३१२.२३	३३४.७९	४८६.५९	५४८.७१	६९७.६२	६२४.६७	७०१.२४	७५५.९६	६८९.०६	४३०.५७
खनिज इन्धन र चिल्लो पदार्थ	१०४.९९	१११.६६	१५१.५५	२२७.८३	३६४.४७	३८३.४१	४८३.७०	४७१.७१	५५४.९३	७१६.०३	९५३.७३	८७३.७५	९०९.७९	११२६.९२	१५२३.१३	८९४.०३
बनस्पती तथा जीवजन्तुको तेल तथा बोसो	३५.२६	३४.२७	४७.६३	७४.१७	८०.१८	१०८.५१	१४५.७२	२०५.६०	२८३.०९	२३२.७६	२०२.५८	३३२.९०	४४४.६०	५५८.९२	७८८.७५	५८८.९३
रसायन तथा औषधि	१४९.५४	१५३.२६	२८२.३९	३०५.११	४६१.५३	५२६.५०	५५४.१४	७१९.३२	८६८.६८	८५०.४२	११०७.७३	१२४७.६४	१४४७.४२	१२९४.१९	१२५०.५०	८३३.९४
वर्गिकृत तयारी वस्तुहरु	३३५.९२	४६७.१०	५०६.५०	५९५.०८	८५९.९९	११६३.३१	१९१४.७४	२५३०.०६	२८१२.९७	४४७४.१९	३२६०.१६	२५६३.८०	३४४२.००	४११८.८०	३२६१.८५	२१३२.८७
यातायात तथा यान्त्रिक उपकरण	४१४.३७	४८४.७०	३७९.०४	५९९.०८	५८९.२५	७७०.१७	१००३.७५	१३०२.७६	१५३०.११	१३७९.४९	१६७३.४७	१८०६.३७	२०५४.७९	२३०२.७८	१८८३.५२	१२७२.४२
विविध तयारी वस्तुहरु	७२.९१	१०३.६६	१२४.७८	११२.०७	१५४.७६	२१८.५९	२८८.४५	३०५.७२	३७९.४६	४०१.६४	३९७.४०	४३०.२४	६६८.२८	७२१.०२	४७९.८७	३०८.२९
वर्गिकृत नभएको वस्तुहरु	०.७०	०.४८	०.०६	०.२०	१.६७	२.९७	९.११	१.५०	०.१८	१५२.९८	३४.६६	२६.६०	६.८२	०.०८	६.२१	५.८३

* अपरिष्कृत

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

(रु. करोडमा)

ठ महिना *
२०५९/६०
३३५५.०३
४०९.९८
८.६८
५३.९६
०.६६
३९६.२२
२०३.९३
१११२.१५
१४.७६
११५१.४३
४.०६
८०१६.३८
६१६.४०
६०.८९
४४०.१५
१२९५.८७
५१७.९४
९४६.६६
२३६६.४९
१३१४.५४
३८८.१५
६९.२९

तालिका ६.३ : भारत निर्यात भएका केही प्रमुख वस्तुहरू

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	प्रथम आठ २०५८/५९
	काठ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
चामल	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	०.८०	७.४९	०.००	१.६६	०.००	०.००
मकै	-	०.९३	०.०९	०.५८	-	-	-	-	-	-	०.४४	०.०९	०.०९	०.००	०.००	०.००
तोरी र सर्सिउ	१४.९३	५.०८	०.३७	०.५८	७.२७	१४.९६	९.९३	६.४८	४.८०	३.५२	०.९५	१.९२	२.९३	३.७९	१.०२	१.०२
जडीबुटी	१.६४	१.३७	०.४५	२.९३	२.२४	२.४०	२.८९	४.९७	४.०५	५.२६	५.०९	३.९४	६.९२	७.९५	७.२३	६.३२
घ्यू	४.६७	४.९९	०.७८	२.७६	२.२६	४.३६	४.६५	४.९६	३.५४	९.००	१६.७०	३.९२	३.७६	४७.०७	१.२७	०.९४
सुठो	३.७३	३.०३	०.९९	२.९४	२.९९	३.०७	२.३९	७.६९	४.७२	४.६५	४.९५	४.९९	५.९५	६.९०	६.८२	४.३८
दाल	१२.३९	५.९८	०.२७	७.७०	१.४३	०.६३	१८.३०	४०.९५	३९.४७	५९.०७	१९.८८	२८.९२	९६.९७	७९.३५	९९.९९	७९.०३
कच्छ	१०.५४	४.३६	-	०.५८	१.०९	०.५६	०.४८	०.३२	०.४२	०.६२	०.७४	१.९३	१.०२	१.२६	०.८८	०.६५
जीवित जनावर	१६.२५	१२.६९	७.३९	१७.८९	१५.८६	१५.२९	१७.३४	१८.९२	१७.६३	१८.३४	१६.३२	५.४९	७.९९	४.५८	३.२३	१.९७
मैदा	०.०२	०.०९	०.०२	०.४५	०.९७	-	-	-	०.०३	०.३९	०.८३	१.३४	०.००	६.०८	३.६५	३.४८
अदुवा	३.४९	३.०५	२.९२	७.३४	८.४६	७.३९	७.३८	९.०९	१३.७३	१४.०७	१६.७२	१५.९७	१६.९५	१६.९८	१७.४०	१४.६०
पीना	५.७५	४.९०	२.२६	७.८९	६.७७	९.९७	११.००	१०.५६	१०.३४	१०.४९	१२.४४	१६.५०	२२.२४	२९.२८	२७.९३	१७.८८
खयर	०.९०	०.३३	१.९०	९.३९	१०.९०	४.६५	०.४६	०.७५	२.७९	५.५४	६.९७	११.७३	१९.९३	१५.००	१७.५८	१३.३९
चामलको ढुटोको तेल	७.९०	५.३२	०.५९	१३.६४	९.४०	१२.०३	९.९५	१२.९२	१२.९३	१०.६२	९.५४	१०.६७	४.५०	१२.४७	९.०६	५.९४
सालको बियाको तेल	५.६९	३.५८	०.००	३.३९	-	०.२५	-	४.७५	०.०९	०.०४	-	०.३७	५.९९	०.००	०.९६	०.००
कच्चा जुट	४.४९	३.६५	११.७५	०.५७	-	४.४२	४.००	८.६०	३.३०	०.३२	०.५०	०.०९	०.००	११.३६	०.७९	०.७९
जुट कटिङ्ग	०.८६	१.०५	-	-	०.०५	-	०.०५	०.०९	०.२८	०.३३	०.९४	-	०.०९	०.९९	०.००	०.००
जुटका सामान	१८.८७	१३.४०	०.४५	२७.२३	१९.९४	१७.६४	२४.२०	२३.९९	४५.३२	५६.५९	७२.०२	८७.९७	११०.३९	१२९.४२	१६३.०९	१०३.९६
(क) चिट्टि	८.४९	५.८५	०.२२	१०.५२	७.२२	६.७८	७.२०	१.५३	७.६९	६.९२	१५.५५	१५.३२	१०.३९	५.०५	४.४७	१.९०
(ख) बोरा	६.८४	४.६६	०.०६	७.८०	२.९५	१.९२	२.४९	०.०२	२.८४	७.४९	२६.७३	२९.८४	४०.३२	५४.०४	६०.९२	४०.७८
(ग) डोरी	३.५४	२.८९	०.१७	८.९१	८.९७	९.७४	१४.५९	२९.५६	३४.८७	४२.९०	२९.७४	४२.०९	५९.६८	७०.३३	९७.६२	६०.४८
जम्मा	११९.०८	७२.०४	२९.९९	१०४.८२	८६.३५	९७.६२	११२.०६	१५०.८८	१५५.२८	१९०.६९	१८४.२३	१९८.९३	३०२.३६	३५४.८६	३५९.९४	२५३.५५
अन्य	४५.७०	३९.४५	३९.०६	५०.४०	५८.६५	६४.५५	१२८.८३	१६९.५५	२१२.९८	३३९.९३	६९५.२९	१०५४.९४	१८९९.७९	२२४८.९६	२५२६.५८	१९५२.२३
कुल जम्मा	१५६.७८	१०३.४९	६०.२५	१५५.२२	१४५.००	१६२.१७	२४०.८९	३१९.४३	३६८.२६	५२२.६२	८७९.४४	१२५३.०७	२९२२.०७	२६०३.०२	२८८६.५२	२२०५.७८

* अपरिष्कृत

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

(रु. करोडमा)

महिना *
२०५९/६०
०.००
०.००
०.००
४.३९
५.३७
१.२४
७.३८
७८.३६
०.६६
२.७४
०.१०
२४.२५
१८.३९
७.७६
१४.४४
०.१९
०.००
०.००
१३२.९२
२.६६
५१.१७
७९.०९
२९८.१९
१५८४.५३
१८८२.७२

तालिका ६.४ : अन्य मूलकतर्फ निर्यात भएका केही प्रमुख वस्तुहरु

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	प्रथम आठ
	२०५८/५९															
दाल	०.४०	४.६०	२०.८८	१६.९९	११४.४३	१०४.३०	१६.४३	५.५४	३४.८७	५२.८३	८५.८३	९१.५७	८.७१	५०.११	२१.५९	६.७८
अलैंची ठूलो	२.००	१.४९	०.५६	-	-	-	-	०.०२	०.००	०.००	०.००	०.५४	०.००	२.१८	७.१५	६.४१
जडिवूटी	०.०२	०.०८	०.२६	०.१२	०.४५	०.३५	०.३५	०.७२	०.८१	१.८०	१.४३	०.९६	१.५१	२.५९	२.२८	१.३६
खयर	०.१४	०.१६	-	-	-	-	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
उनीका कपडा	०.९०	१.६८	२.३२	२.१९	४.६८	-	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
नेपाली कागज र कागजवाट बनेका सामान	०.११	०.१८	-	-	-	१.९९	२.५४	५.०२	४.७३	६.६४	८.२७	१२.१५	१६.८४	१९.६७	२०.०५	१३.७१
छाला	१६.५४	१६.१२	२८.३९	२१.०६	२१.८०	२४.३६	२२.२६	४१.६५	३८.७६	२८.८५	४१.७३	२७.०५	१८.१९	६५.८४	४५.९५	३२.२६
गलैंचा (उनी धागोको)	१२२.३७	१६३.४०	२३१.८५	३७३.३०	७०४.८१	९५९.४२	९५३.४१	७७१.८१	८१६.३९	८८८.००	८४८.५३	९८०.२०	९८४.२१	८५९.२३	६२१.००	४३३.२६
तैयारी लुगा	९१.६६	१११.७८	१३९.९२	१३५.०३	३२५.४५	३९३.०३	५९४.३२	५१३.९३	५३७.४८	५९५.५०	७०१.५४	९७०.१९	१३९४.२४	१३१२.४७	७८२.५३	५४१.६४
हस्तकला	५.३८	९.१६	७.११	८.६९	१७.६५	८.४७	९.१५	१४.५४	८.१८	१४.२१	१३.५०	१७.३५	२१.८१	२३.३९	२१.७२	१२.९४
जम्मा	२३९.५२	३०८.६५	४३१.२९	५५७.३८	११८९.२७	१४९१.९२	१५९८.४६	१३५३.२३	१४४१.२२	१५८७.८३	१७००.८३	२१००.०१	२४४५.५१	२३३५.४८	१५२२.२७	१०४८.३६
अन्य	१५.१६	७.३९	२४.०८	२६.१५	३६.३८	७२.५६	८९.९९	९८.२६	१७८.६३	१५३.२०	१७१.०८	२१४.५५	४१४.६९	६२६.९१	३४५.२५	२३९.२४
कुल जम्मा	२५४.६८	३१६.०४	४५५.३७	५८३.५३	१२२५.६५	१५६४.४८	१६८८.४५	१४५१.४९	१६१९.८५	१७४१.०३	१८७१.९१	२३१४.५६	२८६०.२०	२९६२.३९	१८६७.५२	१२८७.६०

* अपरिष्कृत

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

रु. करोडमा

सं. महिना *
२०५९/६०
१२.५२
८.०९
१.१८
०.००
०.००
१५.८३
१६.३२
३२९.७९
८०७.२४
१८.६२
१२०९.५९
२६२.७२
१४७२.३१

तालिका ६.५ : परिवर्त्य विदेशी विनिमयको आय व्यय

बिबरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	प्रथम ६ : २०५८/५९
	आय	९२०.७०	१११५.०८	१३३६.२७	१६४६.५८	२५०५.६०	२७३२.३४	३६१६.०८	३९१०.३४	३७४५.९८	३८२८.०४	४४९८.३९	५७९३.९८	६४२५.००	८९८२.३२	७६१५.३४
१. सेवा	२२५.३१	२८७.९९	२७७.७८	३३४.३१	४६७.५१	४६३.२१	६४५.७६	९३४.३७	८५२.६४	८४५.९२	१०८१.७२	१५२२.५८	१५८३.६५	१८५२.०५	१४१२.२७	७४०.६४
(क) गोरखा रेमिटेन्स	५८.९८	६०.२१	६७.६८	५४.९६	४२.३६	५४.९७	२२.३०	१८४.२९	७१.६०	९७.९९	१२८.५९	१६२.७०	१२८.८२	३५५.७५	४३३.४२	२०८.२०
(ख) पर्यटकको खर्च	१४१.५१	१८५.६५	१५४.१७	१९९.३८	३०९.०७	२६१.५१	४८१.९७	५८९.६२	६६०.५९	६१५.८८	७८५.०९	११५.४२	११६९.१०	११९६.९२	७७९.८४	४३१.२०
(ग) वैदेशिक लगानीमा व्याज	२४.८२	४२.१३	५५.९३	७९.९७	११६.०८	१४६.७३	१४१.४९	१६०.४६	१२०.४५	१३२.०५	१६८.०४	२०१.४६	२८५.७३	२९९.३८	१९९.०१	१०१.२४
२. वस्तुहरुको निर्यात	२३४.८५	३००.५२	४२३.९९	५७६.३४	१००२.०६	१०३८.९५	१६०३.३२	१५६२.४५	१४७१.९४	१५६०.३९	१६३५.५३	१८७६.६६	२३७२.४४	२९७८.९७	१८३१.१०	९७७.२९
३. कुटनैतिक नियोग	१२२.३५	१५२.७०	१८१.८६	१८२.९९	२९०.३२	५८०.५३	४७०.७८	४६८.९७	२९८.९०	२३६.२९	४३७.४४	८३२.७३	६२४.७७	७२५.४४	९६६.३९	५६८.४८
४. वैदेशिक सहायता	२७५.३९	३०३.७१	३६४.५९	३८७.७६	३७१.२६	५१८.८६	४४७.४६	४४१.९३	७९४.३४	८९२.१५	९८६.८४	८५१.८४	११०७.२४	२३४५.९०	१८९६.८३	१००३.७९
५. विविध	६२.८०	७०.१६	८८.०५	१६५.१८	३७४.४५	१३०.७९	४४८.७६	५०२.६२	३२८.१६	२९३.२९	३५६.८६	७१०.१७	७३६.९०	१०७९.९६	१५०८.७५	८५०.००
व्यय	७३४.५४	८४६.३९	११४४.६८	१११९.७१	१८८८.५०	२१४९.६८	२९७८.९२	३५५१.०६	३३४६.३३	३४८२.१५	३९९१.२३	४५१६.४३	५३०६.६०	८२५६.०३	७११०.५८	४०९९.०६
१. सेवा	१११.४८	१९३.०२	२१०.०५	२५६.९०	६०१.२५	६८६.९९	८२२.१२	१०८५.८२	११३३.६०	१०१८.८१	९८२.००	८३१.८६	१०६३.६५	१३८३.९५	१४६४.३४	६८२.८३
(क) सांवा व्याज भुक्तानी	६४.४२	१०६.३२	११४.३२	१३१.८०	२२१.४८	२५८.२४	३२६.३१	४९८.३७	३७७.२२	३८७.०६	४४९.६४	५२२.७८	५७७.६३	६४७.६३	६९१.५३	३१७.२१
(ख) अन्य	४७.०६	८६.७०	९५.७३	१२५.१०	३७९.७७	४२८.७५	४९५.८१	५८७.४५	७५६.३८	६३१.७५	५३२.३६	३०९.०८	४८६.०२	७३६.३२	७७२.८१	३६५.६२
२. वस्तुहरुको आयात	५८७.१९	५८७.६०	८७१.०८	७७४.५९	८३३.९१	११२५.५३	१८६३.८५	२१५२.७३	२१३६.१५	२४०९.९७	२९५९.००	३४१८.५९	४११५.२२	६६५६.९०	५२७९.१४	३०६४.१०
३. कुटनैतिक नियोग	१०.९१	१४.००	१४.१५	१६.७२	५.९२	६.१०	२०.४३	२३.८५	४७.८४	२९.८१	३६.११	११२.८९	६०.४७	५०.७६	४६.३९	३४.९६
४. विविध	२४.९६	५१.७७	४९.४०	७१.५०	४४६.४२	३३१.०६	२७२.५२	२८८.६६	२८.७४	२३.५६	१४.१२	१५३.०९	६७.२६	१६४.४२	३२०.७१	३१७.१७
वचत वा घाटा (-)	१८६.१६	२६८.६९	१९१.५९	५२६.८७	६१७.१०	५८२.६६	६३७.१६	३५९.२८	३९९.६५	३४५.८९	५०७.१६	१२७७.५५	१११८.४०	७२६.२९	५०४.७६	४१.१४

* अपरिष्कृत
 श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

रु. करोडमा

महिना *
२०५९/६०
४५३५.७३
७९९.७२
१९३.७०
५३४.३५
७१.६७
११२१.३२
१८६.९१
३९९.९८
२०२७.८०
३९१२.३६
८८२.२६
३५९.५५
५२२.७१
३००४.७८
२०.०८
५.२४
६२३.३७

तालिका ६.६ : बैंकहरूसंग रहेको सुन र विदेशी मुद्राको संचिति

रु. करोडमा

वर्ष	नेपाल राष्ट्र बैंक							वाणिज्य बैंक			कुल जम्मा (१+८)
	जम्मा (२+३+४+५)	सुन	आई.एम.एफ गोल्ड ट्रान्च	स्पेशल ड्रइंग राइट्स	विदेशी विनिमय (६+७)	परिवर्त्य मुद्रा	अपरिवर्त्य मुद्रा	विदेशी विनिमय (९+१०)	परिवर्त्य मुद्रा	अपरिवर्त्य मुद्रा	
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
२०४४ आषाढ	२७९.५८	१३.९२	१५.९२	०.२६	२४९.४८	१९३.६८	५५.८०	१६८.१४	११७.१४	५१.००	४४७.७२
२०४५ आषाढ	५५९.४१	१५.०७	१७.५७	०.४२	५२६.३५	४८०.८२	४५.५३	१८०.१३	१२६.३७	५३.७६	७३९.५४
२०४६ आषाढ	६८३.७१	१७.६७	२०.०२	०.३३	६४५.६९	६२०.७४	२४.९५	१८५.३९	१३२.९५	५२.४४	८६९.१०
२०४७ आषाढ	८९७.९४	१८.७७	२२.५४	१.१५	८५५.४८	७९२.७३	१४२.७५	३०३.५०	२३४.४४	६९.०६	१२०१.४४
२०४८ आषाढ	१५३९.००	२७.५५	३२.१५	१.६४	१४७७.६६	१३३२.९०	१४४.७६	३८८.००	३०७.५४	८०.४६	१९२७.००
२०४९ आषाढ	२०१८.२२	२७.४८	३५.२५	०.३६	१९५५.१३	१९१२.५६	४२.५७	४७०.०१	४०२.०२	६७.९९	२४८८.२३
२०५० आषाढ	२८६४.७९	३१.६१	३८.८५	१.००	२७९३.३३	२५९२.६५	२००.६८	५५७.७१	४८४.०७	७३.६४	३४२२.५०
२०५१ आषाढ	३५२६.१३	३१.६८	४१.४३	०.१५	३४५२.८७	३१५८.४२	२९४.४५	७४८.७०	६५५.२८	९३.४२	४२७४.८३
२०५२ आषाढ	३५४२.३०	३२.४४	४५.०१	०.३७	३४६४.४८	२८३६.५४	६२७.९४	८४४.०१	७७७.१३	६६.८८	४३८६.३१
२०५३ आषाढ	३४२३.१२	३६.२९	४५.९६	०.९६	३३३९.९१	२७४३.२४	५९६.६७	११०३.९१	१०५०.२१	५३.७०	४५२७.०३
२०५४ आषाढ	३६९०.९८	३६.६१	४५.१४	०.७६	३६०८.४७	२६९७.३४	९११.१३	१२४५.६७	११५२.८९	९२.७८	४९३६.६५
२०५५ आषाढ	४८३९.३१	४३.६१	५१.४५	०.५७	४७४३.६८	३६०१.६३	११४२.०५	१७७२.०९	१६६२.१६	१०९.९३	६६११.४०
२०५६ आषाढ	५४१३.८६	४३.९७	५१.७०	०.३६	५३१७.८३	४८२९.०३	४८८.८०	२३४७.२५	२०६९.७०	२७७.५५	७७६१.११
२०५७ आषाढ	६६६४.७८	४५.४२	५३.२४	१.११	६५६५.०१	५४३६.४९	११२८.५२	२८२०.८०	२५९५.६०	२२५.२०	९४८५.५८
२०५८ आषाढ	७६१४.३६	४८.१६	५३.३५	०.३१	७५१२.५४	५२९७.२४	२२१५.३०	३००४.७१	२७९.४९	२८५.२२	१०६१९.०७
२०५८ फाल्गुण	८१४९.५४	४९.८७	५५.२६	०.३८	८०४४.०३	५४४७.१७	२५९६.८६	२६९९.०५	२४१७.९९	२८१.०६	१०८४८.५९
२०५९ आषाढ*	८१७९.४६	५०.३२	५९.११	०.०८	८०६९.९५	५६६९.९५	२४००.००	२५२०.१७	२३६०.९७	१५९.२०	१०६९९.६३
२०५९ फाल्गुण**	८५०३.५९	५०.१६	६०.६७	०.०४	८३९२.७२	६७२५.४६	१६६७.२६	२६७१.२०	२३२२.७७	३४८.४३	१११७४.७९

* अपरिष्कृत

** अनुमानित

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ६.७ : शोधनान्तर स्थिति

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	प्रथम छ	
																२०५८/५९	२०५९/६०
निर्यात (एफ.ओ.बी.)	४९२.७३	४२९.९९	५९६.९९	७४०.३३	९३७२.५६	९७२८.६४	९९३९.६०	९७६८.०३	९९९९.२७	२२६६.३९	२७५४.०२	३५६९.२७	४९८४.४७	५५६७.६५	४७५५.९८	२६३७.९८	
आयात (सि.आइ.एफ)	९३८९.२८	९६२९.६८	९८३५.६५	२३२५.५७	३९९८.७०	३९२५.९९	५९६२.८७	६३७४.०४	७४५७.०८	९३६६.९९	८९९५.३८	८७६९.५०	९०८६२.४४	९९५७९.७०	९०६८७.३४	५२५९.३०	
व्यापार सन्तुलन	-९७६.५५	-९२०८.५७	-९३९८.६६	-९५८५.२४	-९८३६.९४	-२९९७.३५	-३२३९.२७	-४६०६.०९	-५४६५.८९	-७०९९.८८	-६९६९.३६	-५२००.२३	-५८७७.९७	-६०९२.०५	-५९३९.३६	-२६९४.९२	
सेवा, खुद	२२९.९७	२९८.९५	२७५.२९	२६९.९५	३८९.३९	५०६.४४	९७४७.६५	२३५६.५२	२०९२.२७	३९३६.०७	२९९२.७५	३०२०.९३	२६४४.५७	२२२३.९०	९२५.७३	४५९.८५	
आय	४७८.५४	६९८.९७	६३३.६५	७६७.९०	९९७५.६७	९४९४.२७	३०००.०९	३७४७.८५	३७९७.८५	५३९८.०५	४३४९.५८	४५९६.७२	४३०८.४९	४९६९.४९	२८८९.७४	९४९८.२९	
पर्यटन	९६७.५७	२७८.७५	३९२.९४	३५८.७६	५०९.६९	५९६.६०	८२५.९७	८९७.३२	९५२.९२	८५२.३०	९८८.९६	९२९६.७८	९२०७.३९	९९७९.७०	८६५.४३	४३५.४६	
लगानीवाट प्राप्त आय	९९.६०	५०.३८	६५.५३	८५.६५	९९२.३३	९५९.८९	९७६.८६	२०७.५९	९६८.५८	९९९.०३	२३७.७२	३५९.०४	४५६.९३	५४७.०५	४२९.७०	२०५.३०	
अन्य	२९९.३७	२८९.८४	२५५.९८	३२९.४९	५६९.६५	७४५.७८	९९९७.९८	२६४३.०२	२५९७.९५	४२६६.७२	३९२३.७०	३०२८.९०	२६४४.९७	२४४२.७४	९५८६.६९	७७७.५३	
भुक्तानी	२५७.३७	३२०.०२	३५८.३६	४९८.७५	७८६.३६	९८७.८३	९२५२.३६	९३९९.३३	९६२५.५८	९३८९.९८	९४३६.८३	९५७६.५९	९६६३.९२	९९३७.५९	९९५६.०९	९६६.४४	
ट्रान्सफर खुद	२९३.९०	२७६.९४	२७९.०९	३६६.९२	४२९.४३	६९३.७३	६८०.९०	९०७०.८८	९२९९.३२	९५९३.०९	९७२९.७९	२२०३.६९	२३३६.८२	२६९२.७७	३०५९.९८	९३८९.९९	
आय	३०४.३२	३०२.०३	३००.५५	४०४.०५	४४८.९९	७०७.५५	७००.३९	९९२२.७२	९२७६.६३	९६३४.७३	९९०६.५३	२३९६.७५	२५२६.७३	२८३६.०४	३२४९.९०	९४८८.९४	
निजीक्षेत्रको रेमिटयान्स	९६०.८४	९६२.८६	९७४.७९	२९२.८३	२३९.६५	२९९.४३	३४६.९९	५०६.३६	४२८.३६	५५९.५०	६९८.७८	९०३९.४६	९२६६.२३	९५९०.३२	२०९५.९२	९३९.७६	
विदेशी अनुदान	९२७.८७	९२७.२७	९०८.५८	९६९.४०	९६८.९५	३४९.८५	३०३.९९	५३३.९९	७५८.२८	९७४.३२	९०९९.९७	९९६४.८३	९९२८.६९	९९००.९९	९८३.८९	४८९.६९	
भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	९९.२८	८.७२	०.०२	९८.८०	४२.२०	५६.९८	४९.४२	८९.९०	८९.९९	९००.९९	९९५.७८	९२०.४६	९३९.८९	९४५.६९	९७०.०९	५९.४९	
अन्य	४.३३	३.९८	९७.९६	३.०२	६.९९	२.०९	०.०७	०.५५	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	
भुक्तानी	९९.२२	२५.८९	२९.५४	३७.९३	९९.५६	९३.८२	९९.४९	५९.८४	५७.३९	९२९.७२	९७६.७४	९९३.९४	९८९.९९	९४३.२७	९९७.९२	९९.७५	
चालू खाता रकम	-४६२.२८	-६३३.४८	-७६४.३६	-९४९.९७	-९०७.४०	-९९७.९८	-८०२.७२	-९९७८.६९	-२९५४.२२	-९६५०.८०	-९५९८.८२	२३.५९	-८९६.५८	-९०९५.३८	-९९५३.६५	-७७३.०८	
विदेशी पूँजी खुद	४३६.८०	६०४.५९	५८८.८८	६३०.००	७३२.६०	५४७.४२	९०७२.३३	८८०.४७	७४०.९०	८३९.०२	९०३६.९६	९९०.०७	८८७.८४	६९७.६५	२९६.३५	२२६.२२	
विदेशी ऋण	४६७.५४	६४२.५२	६६९.७६	७९५.४०	८७९.०३	६९६.०९	९२९७.४७	९९३९.५९	९०२८.४७	९९२३.२९	९४२३.६९	९३२६.४२	९३४५.३५	९९७९.५९	८०४.०३	४५७.९३	
सांवा भुक्तानी	-३०.७४	-३८.०९	-७२.८८	-८५.४०	-९३८.४३	-९४८.५९	-२२५.९४	-२५९.९२	-२८८.३७	-२८४.२७	-३८६.६५	-४९६.३५	-४५७.५९	-४७३.८६	-५०७.६८	-२३०.९९	
प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी	-	-	-	-	-	-	-	-	३८.७८	९६२.०७	६८.४६	५७.७७	०.००	०.००	०.००	०.००	
विविध पूँजी रकम	२५२.७८	३६.५६	४४०.४४	७३३.९९	६९४.२४	९२२३.७८	३५८.७२	२६६.७५	९२६७.२९	९६९.९२	९५०९.९९	-७.३५	९४५३.५८	९९९.८६	९३२९.७९	८०९.९४	
खुद विदेशी सम्पत्तिमा परिवर्तन (-घाटा)	२२७.३०	७.५९	२६४.९६	४९३.२२	३३९.४४	७७४.०२	६२८.३३	-३९.३९	-९०८.०५	३२०.२९	९०९६.५९	९८४.००	९४४४.८४	५२२.९३	-३३५.५९	२६२.२८	

* अपरिष्कृत
 श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

रु. करोडमा

महिना *
२०५९/६०
२३५३.२०
५७७५.१७
-३४२१.९७
३६५.९०
१३४७.८८
३७५.६१
२१८.९५
७५३.३२
९८१.९८
१५४६.४८
१७०७.८९
१२५२.५४
३७५.७३
७९.६२
०.००
१६१.४१
-१५०९.५९
९५.३८
३७५.०१
-२७९.६३
०.००
१४६१.६४
४७.४३

तालिका ८.१ : प्रमुख खाद्यान्न बालीहरु लगाइएको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व

क्षेत्रफल: हजार हेक्टरमा

उत्पादन: हजार मे.टनमा

उत्पादकत्व: मे.टन प्रति हेक्टरमा

खाद्यान्न बालीहरु	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	२०५९/६०**	
धान	क्षेत्रफल	१४२१	१४९७	१५०५	१५०६	१५१४	१५५१	१५६०	१५१७	१५४५
	उत्पादन	२९२८	३५७९	३६९९	३६४१	३७१०	४०३०	४२१६	४१६५	४१३२
	उत्पादकत्व	२.०६	२.३९	२.४६	२.४२	२.४५	२.५९	२.७०	२.७३	२.६७
मकै	क्षेत्रफल	७७१	७९२	७९३	७९९	८०२	८१९	८२५	८२६	८३६
	उत्पादन	१२७३	१३३१	१३१२	१३६७	१३४६	१४४५	१४८४	१५११	१५६९
	उत्पादकत्व	१.६५	१.६८	१.६५	१.७१	१.६८	१.७६	१.८०	१.८३	१.८८
गहुँ	क्षेत्रफल	६३४	६५४	६६५	६४७	६४१	६६०	६४१	६६७	६६९
	उत्पादन	९१४	१०१३	१०५६	१००१	१०८६	११८४	११५८	१२५८	१३४४
	उत्पादकत्व	१.४४	१.५५	१.५९	१.५५	१.६९	१.७९	१.८१	१.८९	२.०१
जौ	क्षेत्रफल	३१	३९	३९	३७	३२	२८	२८	२८	२८
	उत्पादन	३०	४१	३९	३७	३२	३१	३१	३१	३२
	उत्पादकत्व	०.९६	०.९५	१.००	१.००	१.००	१.१०	१.०८	१.११	१.१५
कोदो	क्षेत्रफल	२५०	२६०	२६०	२६२	२६४	२६३	२६०	२५८	२५९
	उत्पादन	२६८	२८२	२८९	२८५	२९१	२९५	२८३	२८३	२८३
	उत्पादकत्व	१.०७	१.०९	१.११	१.०९	१.१०	१.१२	१.०९	१.०९	१.०९
जम्मा क्षेत्रफल	३१०७	३२४२	३२६२	३२५१	३२५३	३३२१	३३१४	३२९६	३३३७	
जम्मा उत्पादन	५४१३	६२४६	६३९५	६३३१	६४६५	६९८५	७१७२	७२४८	७३६०	

खाद्यान्न बालीको सूचकांक

९६७३२२४६ . जण्ण०

क्षेत्रफल	१००.००	१०४.३५	१०४.९९	१०४.६३	१०४.७०	१०६.८९	१०६.६६	१०६.०८	१०७.४०
उत्पादन	१००.००	११५.३९	११८.१४	११६.९६	११९.४३	१२९.०४	१३२.५०	१३३.८८	१३५.९७
उत्पादकत्व	१००.००	११०.५८	११२.५३	१११.७८	११४.०७	१२०.७३	१२४.२२	१२६.२०	१२६.६०

* संशोधित अनुमान

** आठ महिनाको अनुमान

श्रोत : कृषि तथा सहकारी मंत्रालय, कृषि व्यवसाय प्रवर्धन तथा तथ्यांक महाशाखा र केन्द्रीय तथ्यांक विभाग ।

तालिका ८.२ : प्रमुख नगदे बालीहरु लगाइएको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व

क्षेत्रफल : हजार हेक्टरमा

उत्पादन : हजार मे. टनमा

उत्पादकत्व : मे. टन प्रति हेक्टरमा

नगदे बालीहरु	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	२०५९/६०**	
उखु	क्षेत्रफल	४२	४५	४६	४९	५४	५८	५९	५९	६०
	उत्पादन	१५००	१५६९	१६२२	१७१८	१९७२	२१०३	२२१२	२२४८	२३४३
	उत्पादकत्व	३५.९९	३५.००	३५.३०	३५.१३	३६.५८	३६.१८	३७.२२	३७.८०	३८.७८
तेलहन	क्षेत्रफल	१७०	१८५	१८४	१७९	१९०	१९०	१८९	१८८	१८७
	उत्पादन	१०२	११६	११९	१०९	१२०	१२३	१३२	१३५	१२५
	उत्पादकत्व	०.६०	०.६३	०.६५	०.६१	०.६३	०.६५	०.७०	०.७२	०.७०
सूर्ती	क्षेत्रफल	७	६	६.००	६.०	४.४	४.३	४.२	३.८	३.६
	उत्पादन	७	६	५.०	४.६	३.९	३.८	३.९	३.८	३.४
	उत्पादकत्व	०.९१	०.९०	०.८३	०.८०	०.८८	०.८९	०.९४	०.९९	०.९६
आलु	क्षेत्रफल	९७	१०६	११०	११२	११८	१२३	१२९	१३५	१४०
	उत्पादन	८४०	८९८	९६१	९३५	१०९१	११८३	१३१४	१४७३	१५३१
	उत्पादकत्व	८.६२	८.४८	८.७४	८.३९	९.२४	९.६४	१०.१८	१०.९०	१०.९२
जुट	क्षेत्रफल	९	११	११	१२	११.६	१४.७	११.३	११.६	११.८
	उत्पादन	११	१५	१४	१५	१५.१	१५.२	१६.४	१७.०	१७.१
	उत्पादकत्व	१.२०	१.३४	१.२७	१.२६	१.३३	१.०४	१.४५	१.४५	१.४४
जम्मा क्षेत्रफल	३२५	३५३	३५७	३५८	३७८	३९०	३९२.५	३९७.४	४०२.४	
जम्मा उत्पादन	२४६०	२६०४	२७२१	२७८१.६	३२०२	३४२८	३६७८.३	३८७६.८	४०१९.५	

नगदेबालीको सूचकांक

(२०५१/५२=१००)

क्षेत्रफल	१००.००	१०८.६२	१०९.८५	११०.१५	११६.३१	१२०.००	१२०.६२	१२२.४६	१२४.००
उत्पादन	१००.००	१०५.८५	११०.६१	११३.०९	१३०.१६	१३९.३५	१४९.५१	१५७.६०	१६३.४१
उत्पादकत्व	१००.००	९७.४६	१००.७०	१०२.६६	१११.९१	११६.१२	१२३.९६	१२८.६९	१३१.७९

* संशोधित अनुमान

** आठ महिनाको अनुमान

श्रोत : कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कृषि व्यवसाय प्रवर्धन तथा तथ्यांक महाशाखा ।

तालिका ८.३ : अन्य बालीहरुको उत्पादन स्थिति

हजार मे. टनमा

अन्य बालीहरु	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	२०५९/६०**	२०५८/५९ को तुलनामा २०५९/६० मा फरक (% मा)
दलहन	१३९.९०	१५६.७०	१६३.२३	१६९.३२	१५४.५४	१९९.१४	२०४.६९	२०९.७८	२१४.८५	२२३.००	२१५.७०	२२८.८४	२३७.३२	२४३.२४	२५०.४०	२५६.९०	२.६०
फलफूल	३९७.५०	४०४.४०	४६३.३९	५०२.३६	५०२.००	५१९.५०	५३५.००	५६५.००	३६७.४९	४२८.२३	४२५.६०	४५६.००	४४७.३३	४८७.३३	४७३.६२	५१७.८९	९.३५
तरकारी	८७४.५२	९२२.००	९९३.५६	९७०.२०	११२८.००	११९७.००	११९७.००	१२५६.८५	१३२७.२९	१३५०.००	१४१२.२०	१३४२.५७	१४८९.६६	१६५२.९८	१७३८.०९	१७६७.३६	१.६८
जम्मा उत्पादन	१४११.९२	१४८३.१०	१६२०.१०	१६३३.८८	१७८४.५४	१९०७.६४	१९३६.६९	२०२३.६३	१९०९.६३	२००९.२३	२०५३.५०	२०२७.४१	२१७४.३१	२३८३.५५	२४६२.११	२५४२.१५	३.२५

* संशोधित अनुमान

** आठ महिनाको अनुमान

स्रोत: कृषि व्यवसाय प्रवर्धन तथा तथ्यांक महाशाखा ।

तालिका ८.४ : पशूजन्य उत्पादन स्थिति

हजार मे. टनमा

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	२०५९/६०**	२०५८/५९ को तुलनामा २०५९/६० मा फरक (% मा)
मासु	१३७.७३	१४२.०१	१४५.१५	१४७.०८	१४८.४२	१४९.८९	१५३.५२	१५९.२४	१६१.५२	१७४.२७	१८०.६७	१८५.०३	१८९.१६	१९४.२६	१९८.६४	२०३.८९	२.६४
दुध र दुग्ध पदार्थ	८०८.६०	८३४.४१	८५९.३६	८६५.४२	८७१.८२	८७६.५९	८८५.३६	९०३.६४	९६१.५६	१०१२.१६	१०४८.०४	१०७२.९४	१०९७.०२	११२४.१३	११५८.७९	११९५.९३	३.२१
फुल (दश लाख गोठामा)	२७८.३४	२८८.०६	३४२.१५	३६९.५२	३६८.१६	३७०.९३	३७५.१०	४१२.११	३९६.४०	४२१.५०	४४०.९०	४६०.६२	४८०.८०	५०७.३२	५३८.४२	५५७.३६	३.५२
माछा	१२.१०	१२.५२	१३.३०	१४.५०	१६.५०	१५.१९	१५.५२	१७.५८	२१.८८	२३.२०	२४.८६	२५.७५	३१.७२	३३.२७	३५.००	३६.५३	४.३७

* संशोधित अनुमान

** आठ महिनाको अनुमान

श्रोत : केन्द्रिय तथ्यांक विभाग र कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कृषि व्यवसाय प्रवर्धन तथा तथ्यांक महाशाखा

तालिका ८.५ : कृषि उत्पादनको सूचकाङ्क
(आधार वर्ष २०५१/५२=१००)

विवरण	भार (प्रतिशतमा)	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*	प्रतिशत परिवर्तन
१. खाद्यान्न बालीहरु	३३.६८	१००.००	११६.०८	११६.९३	११७.६९	१२०.०४	१२९.५८	१३३.२३	१३४.१२	१३५.७२	१.२
क) धान	१९.७५	१००.००	१२२.२३	१२६.३३	१२४.३५	१२६.७०	१३७.६४	१४४.००	१४२.२४	१४१.१४	-०.८
ख) मकै	६.८७	१००.००	१०४.५४	१०३.०६	१०७.३९	१०५.७१	११३.५३	११६.५६	११८.६६	१२३.२४	३.९
ग) गहुँ	४.५९	१००.००	११०.८६	११५.५७	१०९.५३	११८.९१	१२९.५३	१२६.७२	१३७.६९	१४७.११	६.८
घ) कोदो	२.२३	१००.००	१०५.५८	१०८.००	१०६.५८	१०८.९२	११०.४१	१०५.७३	१०५.६३	१०५.७३	०.१
ड.) जौ	०.२३	१००.००	१४०.०४	१३०.९६	१२५.१७	१०७.७२	१०४.३९	१०३.२८	१०४.३०	१०७.४२	३.०
२. नगदे बालीहरु	६.८७	१००.००	१०७.७१	११२.७९	११०.२५	१२५.५४	१३३.७१	१४५.८५	१५७.०४	१५९.७८	१.७
क) ऊखु	१.३७	१००.००	१०४.५४	१०८.०६	११४.४६	१३१.३९	१४०.१८	१४७.४०	१४९.८१	१५६.१४	४.२
ख) तेलहन	१.५०	१००.००	११३.६३	११६.७१	१०७.०३	११७.२९	१२०.२५	१२९.६३	१३२.२०	१२२.३९	-७.४
ग) सूती	०.१९	१००.००	८२.८६	७६.९९	६८.५७	५८.८१	५७.२८	५९.७४	५६.५९	५२.०३	-८.१
घ) जुट	०.१३	१००.००	१३१.७२	१२३.३५	१३५.२४	१३३.८८	१३३.७०	१४४.४२	१४९.३७	१५०.१०	०.५
ड.) आलु	३.६८	१००.००	१०६.९३	११४.४५	१११.२८	१२९.८९	१४०.७६	१५६.३७	१७५.३१	१८२.२८	४.०
३. अन्य बालीहरु	२१.५७	१००.००	८६.१२	९२.३६	९३.५९	९५.४६	९८.५६	१०६.४५	१०७.८८	११२.८९	४.६
क) दलहन	२.७२	१००.००	१०६.४८	१११.००	१०६.८८	११३.४१	११७.६२	१२०.५५	१२४.१०	१२७.३२	२.६
ख) फलफूल	१०.०७	१००.००	६५.०४	७५.७९	७५.३३	८०.७१	७९.१७	८६.२५	८३.८३	९१.६६	९.३
ग) तरकारी	५.७३	१००.००	१०५.५८	१०७.४१	११२.३६	१०६.८२	११८.५२	१३१.५२	१३८.२९	१४०.६२	१.७
घ) अन्य	३.०५	१००.००	१०१.००	१०२.२०	१०६.८२	१०६.८२	१०८.०५	११३.४६	११५.७०	११८.०१	२.०
४. पशु अन्य	२७.६६	१००.००	१०३.१३	१०९.५५	११३.५६	११६.४४	११९.२०	१२२.४५	१२६.१९	१२९.९०	२.९
क) दूध र दुग्ध पदार्थ	१५.८४	१००.००	१०६.४१	११२.०१	११५.९८	११८.७४	१२१.४०	१२४.४०	१२८.२४	१३२.३५	३.२
ख) रांगाको मासु	४.५१	१००.००	१०५.९७	११४.७२	११८.६३	१२०.८७	१२३.१०	१२६.२१	१२८.८९	१३२.२२	२.६
ग) खसीको मासु	३.९९	१००.००	९२.७०	९९.४७	१०२.३७	१०३.८७	१०५.६८	१०७.९०	१०९.९८	११२.८५	२.६
घ) बंगुरको मासु	०.७५	१००.००	९६.१७	१००.८५	१०६.६८	११३.४८	११९.३६	१२४.२०	१२७.०९	१२७.३५	०.२
ड.) कुखुराको मासु	१.०१	१००.००	९६.०६	१०५.४०	११२.४२	११९.६२	१२४.५७	१३०.२५	१३८.४५	१४२.०७	२.६
च) फुल	१.५५	१००.००	९६.१९	१०२.२७	१०६.९९	१११.७७	११६.६७	१२३.१०	१३०.६५	१३५.२४	३.५
५. माछा	०.९९	१००.००	१२४.४७	१३१.९८	१४१.४६	१४६.४९	१५०.४७	१५९.२७	१६९.११	२०७.८१	४.४
६. अन्य	९.२४	१००.००	१०१.००	१००.७७	१००.६२	१००.९०	१००.४७	१०४.२२	१०५.८०	१०२.६३	-३.०
जम्मा सूचकाङ्क	१००.००	१००.००	१०४.१५	१०८.६३	१०९.५०	११२.६१	११८.१२	१२३.२२	१२५.८८	१२८.५०	२.१

* प्रारम्भिक अनुमान
श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिक ८.६ : रासायनिक मल, उन्नत बीउ र कीटनाशक औषधिको प्रयोग

मेट्रिक टनमा

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	प्रथम आठ महिनाको		
																२०५८/५९	२०५९/६०	
१. रासायनिक मल (न्यूट्रिएन्टमा)																		
क. नाइट्रोजन	३८११२	३९८०१	४९२०६	५१९२९	५९९५६	६०४४७	५५३८५	६४३८५	४६४४८	४३२३१	३२६२९	३२३१४	२५०३४	१६३९७	१०६१०	४८९७	७९९६	
ख. फोस्फोरस	१५२११	१५२६८	१६७४२	१९२५७	२२८३३	२१५९५	१७१४९	२४३००	२१३०६	१९२८४	१३१२४	१२०९७	१२०३१	७९९१	८५६२	४५३६	८७३५	
ग. पोट्यास	८५८	१७७०	१३३८	१५३३	१६०२	१२८९	१२७८	१५७८	२४००	१६३५	१२५७	१२५८	१८५	३५	५४१	२९८	८१२	
२. उन्नत बीउ																		
क. धान	२१२	२१३	१४६	१५६	१७७	२११	२४२	३२४	२५०	३७२	१७८	३०८	३२६	२३१	८९	९	-	
ख. मकै	९६	१२१	१२६	४४	६६	७७	१०५	८१	१४४	१२४	११६	४३	२५	७	४१	४१	-	
ग. गहुँ	२२४३	१७१४	२१२२	२०७५	१९१०	१५७४	३२२९	३२७९	२९४९	३४३०	१९३५	१४४३	२२३४	१६५६	२५२४	२५२४	-	
३. कीटनाशक औषधि																		
क. धुलो (मे. टनमा)*	७२०	७३३	९७१	४२९	३९१	४२२	३०३	१४७	८३	३४	३९	७	-	-	-	-	-	
ख. भोल (लिट्रमा)	८००८	७५२७	४८८६	३९४५	३२३६	२५१३	१६८८	७४४	४७०	४४५	२३५	५५	-	-	-	-	-	

* कृषि चुन समेत

श्रोत: कृषि सामाग्री कम्पनी लिमिटेड

नोट :

(क) श्री ५ को सरकारले मिति २०५९/११/१६ मा साविक कृषि सामाग्री संस्थानलाई विघटन गरी कृषि सामाग्री कम्पनी लिमिटेड र राष्ट्रिय वीउ-विजन कम्पनी लिमिटेड स्थापना गरी निजी क्षेत्रसंग प्रतिस्पर्धा गर्न लगाएको छ । प्रस्तुत तथ्याङ्क निजी क्षेत्रबाट आपूर्ति भए बाहेकको हो ।

(ख) साविक कृषि सामाग्री संस्थानले आ.व. २०५६/५७ देखिनै कीटनाशक औषधिको कारोबार गर्न छाडेकाले सोको विवरण तत्पश्चात् उल्लेख हुन सकेको छैन ।

तालिका ८.७ : थप सिंचाइ सुबिधा विस्तार

हेक्टरमा

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९+	आठ महिनाको	
																२०५८/५९	२०५९/६०
१. भौगोलिक क्षेत्र	३४६०२	५३३०४	२५६६६	२२२८८	३३८३३	३०४०५	३३५४२	२५३७२	४८५३०	३२०१८	२१४४७	४९०१५	३५७०२	२९६६१	१७५८७	३०१७	२०००
क. पहाड	२०८५	१७५०२	२३७३	६४१८	६९७७	८६०१	५०७८	४२१५	१०६०३	९२०९	८३७८	१०८१५	७८९९	७२६६	६२९६	१२९	८००
ख. तराई	५१३५	३२५२७	११०७०	१५८३९	९७०५	२१८०४	१६५७६	२११५७	३६०८४	२१७१७	१३०६९	३८२००	२६९६०	२२३९५	११२९१	२८८८	१२००
ग. नछुट्याइएको	२७३८२	३२७५	१२२२३	३१	१७५५१	२९५१८ *	११८८८	-	१८४३	१०९२	-	-	८४३	-	-	-	-
२. किसिम	३४६०२	५३३०४	२५६६६	२२२८८	३३८३३	३०४०५	३३५४२	२५३७२	४८५३०	३२०२८	२१४४७	४९०१५	३५७०२	२९६६१	१७५८७	३०१७	२०००
क. नहर	७३८५	२७९७४	३९६८	११८०७	१७५२२	२९५०८	७८५०	७३०४	३३८९८	२३६३६	१९०२७	२७५२८	२६५०९	२६०९१	१४८८२	१२९	२०००
ख. भूमिगत	२२८५	२५३३०	८४६८	९८४०	१६३११	८९७	१८५९४	१८०६८	१२२३१	६८७८	२४२०	२१४८७	९०३०	३५७०	२७०५	२८८८	-
ग. नछुट्याइएको	२४९३२	-	१३२३०	६४१	-	२९५१८ *	७०९८	-	२४०१	१५१४	-	-	१६३	-	-	-	-

* कृषि विकास बैक तर्फको अपरिष्कृत

+ सिंचाइ विभागको मात्र समावेश गरिएको

श्रोत : सिंचाइ विभाग र कृषि विकास बैक

तालिका ८.८ : कृषि ऋण लगानी तथा असुली

रु. करोडमा

क्र.सं.	विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	आठ महिनाको	
																	२०५८/५९	२०५९/६०*
१	ऋण लगानी	८५.४०	१०४.९५	११७.०७	१०९.५३	१४६.९०	१९८.५३	२८८.७९	३४३.३७	३८९.६८	४०२.३४	४४३.०१	५५६.२४	७०८.४७	८०८.९८	८८८.८९	५२२.७२	६०३.०४
क	खाद्यान्न तथा नगदेवाली उत्पादन	२७.३१	३३.५५	३८.३८	३०.०३	४३.५०	५६.१६	८१.१५	८९.४८	१०१.५६	९९.३६	११७.००	१४६.५९	१७५.६३	१९१.३२	१८९.१९	९५.२९	१०५.४९
ख	कृषि औजार तथा सिंचाइ	११.७३	१५.८८	१५.७४	१८.२२	२७.४८	४५.१९	५५.७०	६७.८४	६६.१५	६०.९१	५८.०४	८२.३०	१०२.७७	१०८.४०	९५.८७	५२.१७	४२.५८
ग	कृषि व्यवसाय	२१.४७	२१.७१	२७.६४	२८.०३	२९.९६	३७.१२	६९.९५	६९.४५	७६.८५	७९.५४	८६.६६	१०२.९३	१२२.१७	१३४.९८	१५७.०१	१०४.९५	१११.७८
घ	कृषि उद्योग, वेचबिखन, गोदाम निर्माण	२१.२३	२५.७५	२८.७६	२७.३५	४२.०५	५४.२६	७२.५९	९७.२३	१२२.४०	१३८.७८	१५५.९१	१९६.९९	२७७.२५	३४४.८८	४१५.०१	२५३.९९	३०७.१४
ड.	फलफूल खेती	३.२४	३.६८	४.०२	४.४५	२.७१	२.९०	३.५३	३.६४	३.७१	३.३५	३.६०	३.०१	६.१५	३.६८	३.८२	१.४६	८.५१
च	चिया, कफी खेती	०.४२	०.७५	०.५९	०.९९	०.७८	२.१२	३.७३	५.०७	४.३५	४.३७	४.१८	८.३६	१३.८०	१४.१९	९.७५	९.७०	२.९०
छ	आवास तथा जग्गा विकास ऋण		३.६३	१.९४	०.४६	०.४२	०.७८	२.१४	१०.६६	१४.६६	१६.०३	१७.६२	१६.०६	१०.७०	११.५३	१८.२४	५.१६	२४.६४
२	ऋण असुली	५९.३२	७३.२१	७५.४८	७४.७७	११४.२५	१३८.३९	१८३.२८	२१६.५०	२७८.८१	२८७.३०	३५०.३८	४२३.३९	५२७.४८	६१९.८१	६९९.७५	३९०.९६	४७१.२८
क	खाद्यान्न तथा नगदेवाली उत्पादन	२०.७२	२५.७३	२५.९२	२९.४९	३९.१८	३९.१७	५६.६०	६६.२०	८०.४५	८१.८३	९३.४०	११३.२१	१४२.३७	१५९.४७	१६२.७	७८.६५	९२.४१
ख	कृषि औजार तथा सिंचाइ	१०.०८	१२.५१	१२.६७	८.५४	२१.५७	३०.४१	३३.९४	४०.०८	४४.०७	४०.७९	५१.८३	५४.७७	६९.९३	७३.६०	८०.२०	४२.६३	४४.४६
ग	कृषि व्यवसाय	१२.८६	१५.६८	१४.८१	१२.९५	२१.३०	२५.६८	४३.१०	४०.०४	५२.५७	५३.६३	६७.१७	८२.९२	९६.८०	१०२.४८	११५.९१	६८.५९	८६.४७
घ	कृषि उद्योग, वेचबिखन, गोदाम निर्माण	१४.६८	१८.००	२०.३५	२२.२१	२९.०७	३८.२४	४३.८८	५६.४५	८६.८४	९५.७५	११८.६३	१५१.७७	१९८.६८	२५५.६३	३२२.९८	१९१.०२	२२८.३१
ड.	फलफूल खेती	०.८०	०.९८	०.९५	१.१४	१.५७	२.१२	२.६१	२.६०	३.१२	३.५७	३.५१	३.३९	४.८०	३.९१	४.००	२.०५	६.६८
च	चिया, कफी खेती	०.१८	०.१०	०.३२	०.२५	०.१७	२.३९	२.४९	१.४२	०.८०	०.८०	०.६३	०.९१	३.०३	१४.२२	१.५९	०.६२	१.०८
छ	आवास तथा जग्गा विकास ऋण	-	०.२१	०.४६	०.१९	१.३९	०.३८	०.६६	९.७१	१०.९६	१०.९३	१५.२१	१६.४२	११.८७	१०.५०	१२.३७	७.४०	११.८७
३	ऋण बक्यौता	२२४.२१	२५६.८७	२९८.४७	३३३.२५	३६५.५३	४२५.६७	५३१.१८	६५८.०५	७६८.९२	८८३.९६	९७६.५९	११०९.४४	१२९०.४२	१४७८.२४	१६६७.३८	१६१०.००	१७९९.१४

* आठ महिनाको अनुमानित

श्रोत : कृषि विकास बैक

तालिका ८.९ : रासायनिक मलको मूल्य

रु. प्रति मेट्रिक टन

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४/१४	२०४८/५/४	२०४९/११/३	२०५०/१२/३१	२०५१/१२/३०	२०५२/१२/३१	२०५३/१२/३१	२०५४/१२/३१	२०५५/१२/३१	२०५६/११/३०	२०५७/११/३०	२०५८/११/२९	२०५९/११/३०	
रासायनिक																		
क) सल्फेट	२८५०.०	३०५०.०	३१११.०	३१११.०	४६७०.०	४२००.०	६९००.०	६९००.०	६९००.०	६९००.०	६९००.०	-	६९००.०	१०३००.०	१०३००.०	१०३००.०	-	
ख) युरिया	३९२०.०	३९९०.०	४०७०.०	४०७०.०	५७१०.०	५१४०.०	५६००.०	५६००.०	५६००.०	६७२०.०	६७२०.०	७४००.०	७४००.०	८०००.०	१३९८०.०	१३५००.०	१४१२५.०	
ग) कम्प्लेक्स	३९९०.०	४३७०.७५	४५०२.०	४५०२.०	६३००.०	५६८०.०	१००००.०	१००००.०	१००००.०	१००००.०	१००००.०	-	१००००.०	-	-	-	-	
घ) कम्पाउण्ड	३९९०.०	३९९०.०	३९९०.०	३९९०.०	३९९०.०	३९९०.०	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ङ) डि.पि.ए.	५३३९.०	६०२०.०	६३१९.०	६३१९.०	८३६०.०	७५२०.०	१२५००.०	१२५००.०	१२५००.०	१६८८०.०	१६८८०.०	१८५७०.०	१८५७०.०	२०४००.०	१९५००.०	१९०००.०	१९३२५.०	
च) पोटास	१९९५.०	२१९०.०	२३१५.०	२३१५.०	३२१०.०	२९००.०	८५००.०	८५००.०	८५००.०	८५००.०	८५००.०	९३५०.०	९३५०.०	१३९००.०	१३९०७.०	१३६००.०	१४३२५.०	
छ) टी.एस.पि.	३३७५.५	३७००.०	३९६३.०	३९६३.०	५१५०.०	४६४०.०	८०००.०	८०००.०	८०००.०	८०००.०	८०००.०	-	८०००.०	-	-	-	-	

श्रोत : कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड

तालिका ढ.३ : समूहगत औद्योगिक उत्पादन^१

क्रमांक	सांकेतिक	प्रमुख औद्योगिक समूह	इकाई	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०**
१	३११-३१२	खाद्य समूह																	
	४२.३०	१ चाउचाउ	मे. टन	१५३२	१६२०	१६४७	१७७४	२१७६	२३०४	२७७५	४०४३	४९४७	४९०८	४४५८	६०७९	६०२१	६४७३	७२००	८६४०
	४८.४२	२ बिस्कुट	"	४६७४	४४५८	४४३०	५५३८	५५३४	६४९७	६२७८	६७८९	६०५७	६८६८	९११३	११८१०	९१२९	९५८५	९४४०	९६३८
	५४.५०	३ सर्वत (स्क्वायस)	हजार लिटर	७७३	४२१	५६५	९०८	८४८	१६५१	१८१६	१९३४	२२००	२३००	२४००	२५३४	२३७९	२३०८	२२५०	२३२७
	६१.२०	४ चिनी	मे. टन	३००४०	२४१९७	३१९२७	४४५४८	५५३६५	६४४१६	३४०४४	४९२२७	६७०५१	६३३७४	६७२०६	६८५१२	७७५६	७८३१३	८२२००	९२०६४
	७४.११	५ चिया	"	१२९०	११८४	१३९३	१२४९	१४७६	१६३६	१९९३	२३५१	२४५७	२५६१	२२७५	२३३९	७३९५	८२८२	८७७०	९३४९
	८१.९८	६ पशुदाना	"	१२३२८	११९७२	११५४३	१०५७४	२१६८२	१५१४१	१८०००	१९५००	२१९९९	२४०००	२२४५२	२२८९३	२२७५५	२१६१७	२२२६६	२४१५९
	९१.४०	७ वनस्पति घ्यू	"	५३६५	४४८३	७८६२	१२६३८	१२२४२	११७९०	२०२३३	२०८००	१९५८३	२०६६३	६७२१८	८६९७५	८८७१५	९५३६८	९९०००	६८५०८
२	३१३	पेय समूह																	
	१११.०२	१ हल्का पेय पदार्थ	हजार लिटर	१५९९६	१२२७०	११५२०	१२०४२	१३४१०	१२९५३	१४५०७	२०५९२	२३९५४	२५७८३	२५६२६	२५६३६	२६२११	२७५२२	२७१००	२८२६५
	११२.३०	२ वियर	हजार लिटर	५२७६	६२८१	६८३८	१०३८६	१२३२९	१४३८२	१४९००	१६७७६	१८३१५	२१४९७	१३९३३	१८७५३	२१७२५	२३३५४	२२८००	२३०९६
११२.४०	३ मदिरा	हजार लिटर	२११८	२०९२	२४६०	२६२६	३०२२	३४७७	२१००	२५००	२६०८	२८००	३१००	३३४५	३८४७	३८८५	३७००	४००३	
३	३१४	सूर्तीजन्य पेय																	
	१२२.२०	१ चुरोट	दशलाख खिल्ली	६०४६	५६६५	६३१७	६६९१	६९६३	७८४६	६८९४	७४३०	८०६७	७९४४	८१२७	७३१५	६५८४	६९७९	६९००	७४८७
	१२२.३०	२ विडी	" "	६३५	५८१	३६८	२२४	२४५	२४७	१६५	१५०	१२०	१००	१६०	५४८	२३४	२२९	१५०	१६४
४	३२१	लत्ता कपडा																	
	६५२.१०	१ सूती कपडा	हजार मिटर	९९१४	७०५७	५२८६	५४२१	७२०७	७१३९	५६१९	५०६०	५१६०	४०००	३३२९	२६७८	२६३०	२४८५	१७००	१४९६
	६५३.५०	२ सिन्थेटिक कपडा	" "	१३३६३	११८४८	१३६३१	१६४८४	११४४५	१२७९५	१६६५७	१४७००	१८१२३	१८१८३	१८६८५	१७८११	२४२४८	२५५८२	२६१००	३०२७६
	३ जुटका सामान	मेट्रिक टन	१७१९८	१६९५०	७४७३	१११७०	१७६३९	१८१९९	१९३१५	२०१८७	२९९०८	३९५८५	५१४३२	४९३२८	३३१३०	३२०३७	३१४००	३५१६८	
५	३२३	छाला र छालाका सामान																	
	६११.२०	१ प्रशोधित छाला	ह वर्गफुट	६२७४	७११७	१२०३५	१४१७४	६८९२	८४२४	७९५०	१०३०६	१०९७७	१०७५४	११३७२	९८४१	३०१०	३२३६	३१८४	३४७७
६	३२४	जुत्ता																	
	८५१	१ जुत्ता	हजार जोडा	२१४	३३२	७४४	१००९	१५३०	८२३	७००	६८५	६४९	५५०	५५०	६०५	६५०	७०९	७४४	७५८
७	३३१	काठ तथा काष्ठ वस्तु																	
	६३४.२०	१ प्लाइवुड	हजार वर्गफुट	१३१४	१३१५	-	२६८	६४५	४११	५७०	४५०	३८३	४७६	७०	१०२	५९०	६०८	६३२	३५१
		२ स्ट्राबोर्ड	मेट्रिक टन	७८१	३३४	४९४	४०२	३३६	५७४	७१४	८३१	९३६	९५८	८२५	८४०	१०४८	११९५	११९५	८९४
८	३४१	कागज तथा स्टेशनरी बोर्ड																	
	६४१.९०	१ कागज	मेट्रिक टन	४८१९	५९०४	५३२१	६३४१	६४१७	६७७५	८१७७	८८६३	११५६४	१३५७५	१५८४८	१९४५९	४००६५	४१२६७	४१०००	४३००९
९	३५२	अन्य रासायनिक सामान																	
	५५४.१०	१ साबुन	मेट्रिक टन	१२३०३	१४८५६	११९४३	२००५७	२०९०३	२२९७०	२०६४८	२३४७७	२५१११	२९०१४	३९०८६	४७७०४	४९६३१	५५०९०	५५९००	६३७२६
	५५४.३०	२ धूलो साबुन	मेट्रिक टन	१८४	२५०	४८९	४९०	७२३	७५६	६८१	२४००	६३७८	७०००	४३३७	३४२२	४८१४	४९५८	५००८	५१८३
	९९.३२	३ सलाई	हजार गुस	१२१५	१२७२	१२२३	१०९१	९४२	१०८१	१११३	११७६	१३१६	१२४६	१९५१	१९३०	२२४१	२२९७	२३२०	२५६१

क्रमशः

तालिका : ९.१ समुहगत औद्योगिक उत्पादन*

/२/

क्रमांक	सांकेतिक नं	प्रमुख औद्योगिक समूह	इकाई	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०**
१०	३५५	रबरका सामान																	
	८५१.०१	१ चप्पल	हजार जोडा	५७६९	७२४७	७६८९	९७५२	९३५३	६२६७	४३३२	४१००	४३५१	४४००	५३२१	५७९४	५००६	४९०६	५१००	४५१९
११	३५६	प्लास्टिक सामान																	
	५८१	१ प्लास्टिक सामान	मेट्रिक टन	१५७९	२०७०	२८२९	५६०४	४८८५	२८५०	२८०८	२७००	२९००	३०००	२५३२	२६७०	१५५२	१५८३	१६१५	१८९९
१२	३६९	धातु वाहेकका खनिजजन्य वस्तु																	
	६६१.२	१ सिमेन्ट	मेट्रिक टन	२१५०१०	२१७६६६	१०११७९	१३५८९७	२३७३२७	२४७८९१	३१५५१४	३२६८३९	३०९४६६	२२६६८१	१३९०८०	१९०५८८	२०५८३५	२१५०९८	२३३०००	३१०५८९
	६६२.४१	२ इटा टायल	हजार गोटा	३४६२९	३३४४०	१६२९१	३२६२५	३४९१५	२७२९०	२३५४५	२३४४९	२५९११	३२४१४	२८२५०	२२८६६	२५१५३	२५७८१	२५५००	३०७५३
१३	३७१	फलाम तथा स्टिलका सामान																	
	६७३	१ फलामे छड, आंगल्स आदि	मेट्रिक टन	२५६२५	३४८३४	३६३३९	४५६३१	५९६६१	६०३१६	७१०२३	९५११८	९१५८३	१०७३४६	९१२९१	१०६६४६	१३१३५४	१३५९५१	१४००००	१६३९४०
१४	३८१	मेशीन वाहेक अन्य ज्याबल उपकरण																	
	६९७.२१	१ स्टिलका भांडा वर्तन	मेट्रिक टन	३८९	२३७	१८९	२६५	१५९	२७५	३४७	३००	२४०	२५०	१००	८३	५५	५६	५८	६५
		२ कृषि उपकरण	मेट्रिक टन	२९७	२६४	२८३	११३	७३५	१३२९	१५०	१२०	६०	४०	-	-	-	-	-	-
१५	३८३	विद्युत् उपकरण तथा सामान र औद्योगिक उपकरण आदि																	
	७२३.१	१ क. जी.आइ. एच. वी. तार	मेट्रिक टन	१२७६५	९६४०	७७०२	६२१७	१५५२२	६५७४	५०२३	१२०००	१३५७४	१९९०४	१८२२८	२१४४९	२१३९५	२२८९३	२४०००	२२८००
		२ ख. ए.सी.आर.एस. कन्डक्टर र पी.भी.सी तार	कि.मि.	११७७३	९६१७	१३७६६	२०८४२	२०४६९	११९३०	७५१४	८०००	९७२३	११४९६	१०३१९	८८१२	११०८८	१२७५१	१२३६९	१३९४०
	७२९.११	३ ब्याट्री	हजार वटा	१०८०८	१००९५	१०७५४	१०३५०	१२७८९	१२३७३	१७१०२	१७६०३	२५५९७	२८६७४	२८९६५	२२७२८	४३३७४	४६८४४	४८०००	५४०९६

* ने.रा. बैंकको ४२ जिल्लाका छानिएका उद्योगहरूबाट प्राप्त उत्पादन तथ्यांकमा आधारित

** प्रथम आठ महिनाको वास्तविक तथ्यांक र बाँकी चार महिनाको अनुमानको आधारमा तयार गरिएको साथै ३६ जिल्लाका छानिएका उद्योगहरूबाट प्राप्त उत्पादन तथ्यांकमा आधारित

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक र उद्योग विभाग ।

तालिका १.२ : समुहगत औद्योगिक सुचकांक*
(आधार वर्ष: २०४३।४४= १००)

/२/

क्रमांक	सांकेतिक नं.	प्रमुख औद्योगिक समूह	भार (प्रतिशतमा)	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०**
१०	३५५	रबरका सामान	०.६५	१३०.९९	१६४.५५	१७४.५९	२२१.४४	२१२.३८	१४२.३०	९८.३७	९३.१०	९८.८०	९९.११	१२०.८२	१३१.५६	११३.६७	१११.४०	११५.८०	१०२.६१
	८५१.०१	१ चप्पल	०.६५	१३०.९९	१६४.५५	१७४.५९	२२१.४४	२१२.३८	१४२.३०	९८.३७	९३.१०	९८.८०	९९.११	१२०.८२	१३१.५६	११३.६७	१११.४०	११५.८०	१०२.६१
११	३५६	प्लास्टिक सामान	१.२७	११९.२६	१५६.३४	२१३.६७	४२३.२६	३६८.९६	२१५.९६	२१२.०८	२०३.९३	२१९.०३	२२६.५९	१९१.२४	२०१.६६	११७.२२	११९.५६	१२१.९८	१४३.४५
	५८१	१ प्लास्टिक सामान	१.२७	११९.२६	१५६.३४	२१३.६७	४२३.२६	३६८.९६	२१५.९६	२१२.०८	२०३.९३	२१९.०३	२२६.५९	१९१.२४	२०१.६६	११७.२२	११९.५६	१२१.९८	१४३.४५
१२	३६९	धातु वाहेकका खनिज जन्य वस्तु	१६.८५	१२१.५१	१२०.५६	५७.१७	९३.०५	१२९.११	१२०.९६	१३७.०२	१४०.५२	१३८.६६	१२१.९०	८७.४५	९५.८५	१०४.२१	१०८.१४	११३.४७	१४६.३५
	६६१.२०	१ सिमेन्ट	८.२१	१४१.८०	१४३.५५	६६.७३	८९.६२	१५६.५२	१६३.४८	२०८.०८	२१५.५५	२०४.०९	१४९.५०	९१.७२	१२५.६९	१३५.७५	१४१.८६	१४३.६६	२०४.८३
	६६२.४१	२ इंटा टायल	८.६४	१०२.२२	९८.७१	४८.०९	९६.३१	१०३.०७	८०.५६	६९.५०	६९.२२	७६.४९	९५.६८	८३.३९	६७.५०	७४.२५	७६.१०	७५.२७	९०.७६
१३	३७१	फलाम तथा स्तिलका सामान	३.०७	७४.१७	१००.८३	१०५.१८	१३२.०८	१७२.६९	१७४.५९	२०५.५८	२७५.३२	२६५.०९	३१०.७२	२६४.२४	३०८.६९	३८०.२१	३९३.५१	४०५.२३	४७४.५३
	६७३.००	१ फलामे छड, आंगल्स आदि	३.०७	७४.१७	१००.८३	१०५.१८	१३२.०८	१७२.६९	१७४.५९	२०५.५८	२७५.३२	२६५.०९	३१०.७२	२६४.२४	३०८.६९	३८०.२१	३९३.५१	४०५.२३	४७४.५३
१४	३८१	मेशीन वाहेक अन्य ज्यावल उपकरण	३.१७	९१.६६	५७.४३	४७.१९	६०.७४	४९.२०	८६.२०	७९.५७	६८.६१	५४.२०	५६.०३	२२.१०	१८.४१	१२.१६	१२.३८	१२.८२	१४.४५
	६९७.२१	१ स्तिलका भाडा वर्तन	२.९५	९२.४०	५६.२९	४४.८९	६२.९५	३७.७७	६५.३२	८२.४२	७१.२६	५७.०१	५९.३८	२३.७५	१९.७९	१३.०६	१३.३०	१३.७८	१५.५३
		२ कृषि उपकरण	०.२२	८१.८२	७२.७३	७७.९६	३१.१३	२०२.४८	३६६.१२	४१.३२	३३.०६	१६.५३	११.०२	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
१५	३८३	विद्युत् उपकरण तथा सामान र औद्योगिक उपकरण आदि	१.९०	१२२.१९	९९.०३	९४.०४	९१.६८	१५४.२२	९०.३०	९०.७९	१३४.४४	१७०.३१	२१९.४३	२०९.०६	२०७.४०	२७३.१३	२९४.५६	३०४.३०	३१७.६३
	७२३.१०	१ तार। केबल	१.४१	११९.८२	९१.५५	८२.११	८०.६०	१५४.७६	७०.३५	५१.३९	१०८.१२	१२३.२९	१७६.७२	१६१.५४	१८५.१८	१८८.०९	२०२.५७	२१०.८९	२०३.५७
		२ क. जी.आइ. एच. वी. तार	१.०३	१४०.२९	१०५.९५	८४.६५	६८.३३	१७०.५९	७२.२५	५५.२०	१३१.८८	१४९.१८	२१८.७५	२००.३३	२३५.७३	२३५.१४	२५१.६०	२६३.७७	२५०.५८
		ख. ए.सी.आर.एस. कन्डक्टर र पी.भी.सी. तार	०.३८	६४.३३	५२.५५	७५.२२	११३.८८	१११.८४	६५.१८	४१.०६	४३.७१	५३.१३	६२.८१	५६.३८	४८.१५	६०.५८	६९.६७	६७.५८	७६.१७
	७२९.११	३ ब्याट्री	०.४९	१२९.०४	१२०.५२	१२८.३९	१२३.५७	१५२.६९	१४७.७२	२०४.१८	२१०.१६	३०५.६०	३४२.३४	३४५.८१	२७१.३५	५१७.८४	५५९.२८	५७३.०७	६४५.८५
		कूल सूचकांक	१००.००	१०७.३९	१०२.०७	१००.५८	१२९.७२	१४१.७०	१४३.६८	१५०.२५	१६४.०७	१७९.९७	१८५.३६	२५५.१४	२९०.७१	३०८.५७	३२८.०६	३३४.५८	३१०.३५

* ने.रा. बैंकको ४२ जिल्लाका छानिएका उद्योगहरूबाट प्राप्त उत्पादन तथ्यांकमा आधारित

** प्रथम आठ महिनाको वास्तविक तथ्यांक र बाँकी चार महिनाको अनुमानको आधारमा तयार गरिएको साथै ३६ जिल्लाका छानिएका उद्योगहरूबाट प्राप्त उत्पादन तथ्यांकमा आधारित

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक र उद्योग विभाग ।

तालिका ९.३ : केही छानिएका उद्योगहरुको उत्पादन क्षमताको उपयोग

प्रतिशतमा

सि.	विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९
१	चिनी	७३	५८	५२	७२	६९	६९	६५	९८	७०	६९	५७	५५	५४	४४	४०
२	चुरोट	६७	६०	६३	६५	६६	६३	६८	७९	८६	८४	८३	८५	७७	८०	८६
३	बियर	८१	९६	७६	७२	५७	७७	९०	५३	५८	५५	४५	४८	५७	५९	६४
४	सलाई	७०	५३+	१९	१३	२५	४४	३७	४२	५५	५४	५९	५३	६०	५८	५९
५	जुता	११+	१३+	३१	३९	४८	२४	४८	२१	२१	२०	२१	-	२१	२३	२४
६	सिमेन्ट	६७	६८	२६	३४	४८	४४	५२	५१	६२	३७	४८	४७	४३	४१	४५
७	जुटको सामान	७३	५४	२४	३५	४७	३८	३७	२०	३६	४९	४५	४६	७०	७२	७४

श्रोत : उद्योग विभाग ।

तालिका ९.४ : उद्योगको किसिम अनुसार वितरित ऋणको विवरण ⁺

प्रतिशतमा

उद्योगको किसिम	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*
होटल र पर्यटन	१३.६८	७.८९	३०.३५	२३.२८	१९.५२	३१.२६	१६.६२	१९.७६	१७.५६	३०.०३	४०.४१	२३.२४	१६.०६	१२.९६	१०.०८	११.१७
यातायात	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
विद्युत्	५.३४	१.७४	-	१.१४	०.४०	१.७३	०.०२	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ठूलो उद्योग	६४.५७	७१.६८	४४.३३	५६.९७	६६.४६	५५.८९	५४.०६	४९.६२	७०.५६	५२.३०	३१.९२	३०.८५	५७.२४	५१.८६	५५.९२	५५.७७
सिमेन्ट	०.८३	४.४३	९.५१	७.७२	१६.७२	०.७८	-	-	-	-	२.५२	-	-	-	-	१४.०२
खाद्य++	२४.४३	११.७२	११.९२	६.३१	७.३८	६.६९	१४.८१	११.१९	८.३९	३.६०	५.५५	४.८०	२०.८६	३३.१९	४५.८३	२६.१५
जसमध्ये चिनी	५.१५	०.७९	१.०२	१.८६	१.५६	०.६३	१.०४	८.३१	१.५९	१६.७०	६.०८	०.०३	-	-	-	-
पेय पदार्थ र हल्का पेय पदार्थ	८.८४	६.५०	-	२.६०	१.४५	११.३५	५.६८	६.०२	१०.०३	४.८६	-	-	९.२८	-	-	-
टेक्सटाइल (जुट समेत)	८.८४	१६.४९	९.८३	२२.१५	२८.०२	१७.०९	२२.४०	१२.९०	२३.५४	२१.९०	१३.२३	२३.८०	३.९५	३.२२	०.५४	२.००
काष्ठ उद्योग	१.०२	६.७०	१.३८	०.७०	०.२०	०.६८	०.४१	-	०.३४	०.६०	०.९१	०.१०	१.९२	-	-	-
स्ट्रुबोर्ड	-	-	-	०.६२	०.६२	-	-	-	०.२७	-	-	-	-	-	-	-
मुद्रण र प्रकाशन	३.०५	५.२७	०.२८	७.२७	४.१६	६.४५	२.५६	१.२९	३.६६	२.७६	०.९८	०.६२	३.९६	५.३०	४.१७	०.४१
रसायन	१.२१	१.९२	२.९८	०.३१	०.१८	२.७९	-	-	२.४९	-	०.२०	-	१३.५०	६.८३	०.८१	०.०८
हुंगा उत्पादन (माटो, इंटा)	७.१३	१३.२६	५.९१	५.१४	३.४८	८.६३	४.८५	८.२३	१.५१	१.२८	०.९३	०.७५	१.४३	३.३२	४.५७	१२.८९
हल्का मेशीन	०.८९	०.५९	-	०.९६	१.४४	-	१.०४	१.०५	१.७४	०.५६	०.२३	०.०३	-	-	-	-
बरफ बनाउने र कोल्ड स्टोरेज	३.१८	४.०१	१.५०	१.३३	१.२५	०.८०	१.२७	०.६३	-	०.०४	१.२९	०.७२	२.३४	-	-	०.२२
विविध	१६.४१	१८.६९	२५.३२	१८.६१	१३.६२	११.१२	२९.३०	३०.६२	११.८८	१७.६७	२७.६७	४५.९१	२६.७३	३५.१८	३४.००	३३.०६
कुल जम्मा	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००
जम्मा ऋण वितरण रु. करोडमा +++	१५.७२	१०.१६	२०.६२	२४.७५	३७.१३	२९.२९	३९.४२	३६.१८	७८.३४	७१.१४	३९.६२	२९.२१	१०.७७	८.१७	७.७२	२.१९

* आठ महिनाको हिसाव विवरण

+ ने.औ.वि.क.को मात्र ।

++ प्रायशः धान चामल मिलहरु ।

+++ आ.व. २०५३/५४ देखि रिसेड्युल रकम समावेश नगरी नगद कारोबार मात्र समावेश ।

नोट : आ.व. २०५६/५७ देखि अपरिष्कृत

श्रोत : नेपाल औद्योगिक विकास निगम ।

तालिका ९.५ : दर्ता भएका घरेलू तथा साना उद्योगको संख्या

उद्योगको किसिम आर्थिक वर्ष	उद्योगको संख्या				स्थिर पूँजी लगानी भएको रकम रु. करोडमा			
	प्राइभेट फर्म	प्राइभेट लिमिटेड	साझेदारी	जम्मा	प्राइभेट फर्म	प्राइभेट लिमिटेड	साझेदारी	जम्मा
२०४४/४५	७५८	३९	२२८	१०२५	२४.६३	२.६६	१०.४८	३७.७७
२०४५/४६	६९४	६०	८५	८३९	२१.१२	९.०८	४.५२	३४.७२
२०४६/४७	७२७	८८	११७	९३२	४०.९४	३०.१२	११.८०	८२.८६
२०४७/४८	९४६	४३	१२३	१११२	९०.५०	१३.७२	१८.४०	१२२.६२
२०४८/४९*	५०२०	२४२	४६५	५७२७	१८४.०६	३८.२२	३५.१२	२५७.४०
२०४९/५०	६०८७	२९६	३९८	६७८१	२०७.००	५९.००	४९.००	३१५.००
२०५०/५१	८५३५	३२१	६३०	९४८६	३६३.००	६३.००	१४६.००	५७२.००
२०५१/५२	७८३३	२४७	४३९	८५१९	४२८.०६	६७.९८	४०.९६	५३७.००
२०५२/५३	८६३८	५४४	४६८	९६५०	३८५.००	२८९.००	४८.००	७२२.००
२०५३/५४	७४०४	३४६	४४६	८१९६	४०८.००	१३६.००	६०.००	६०४.००
२०५४/५५	८६६९	५११	४७०	९६५०	४७८.००	३४७.००	७१.००	८९६.००
२०५५/५६	८७७३	५३३	६८४	९९९०	५१०.००	३६४.००	८८.००	९६२.००
२०५६/५७	८८८९	६८९	५४९	१०१२७	६६५.००	३२४.००	४५.००	१०३४.००
२०५७/५८	८३६८	५४२	४०७	९३१७	४५५.००	२३८.००	३९.००	७३२.००
२०५८/५९	८८५१	५१३	५२६	९८९०	४११.००	२९१.००	७०.००	७७२.००
२०५९/६०+	४५७५	२५२	२८९	५११६	२३८.००	३९.५०	२२.५०	३००.००

+ प्रथम आठ महिनाको

* आ. व. २०४८/४९ देखिको तथ्यांकमा घरेलू तथा साना उद्योग विभाग अन्तर्गत दर्ता

भएका अधिराज्यभरिका उद्योगको संख्या समावेश भएको ।

नोट: आ. व. २०५९/६० को प्रथम आठ महिनामा विभाग अन्तर्गतका २७ जिल्ला कार्यालयमा दर्ता भएका

उद्योगहरूको विवरण समावेश भएको ।

श्रोत : घरेलू तथा साना उद्योग विभाग ।

**तालिका ९.६ : बाणिज्य बैंकहरुबाट सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत
घरेलू उद्योग क्षेत्रमा वितरित कर्जा विवरण**

रु. हजारमा

आर्थिक वर्ष	पूर्वाञ्चल		मध्यमाञ्चल		पश्चिमाञ्चल		मध्य पश्चिमाञ्चल		सुदूर पश्चिमाञ्चल		जम्मा	
	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम
२०४४/४५	३५६	१३७८९	३६२	१७९५८	४३५	२१९७२	१२०	३९२७	६५	१५३९	१३३८	५९१८५
२०४५/४६	४८४	१८५२९	४९८	२९६१२	४७२	२१९७७	१५८	३३५१	१७३	३४४२	१७८५	७६९११
२०४६/४७	६४५	२०११३	५३३	३११६६	५७६	२५८९५	१६८	४७३८	१८६	३१६२	२१०८	८५०७४
२०४७/४८	४३२	२८८७९	४२०	३१०३३	४५६	२१३४७	२०१	७३१६	१६९	४०७८	१६७८	९२६५३
२०४८/४९	३६३	३४४५१	४२१	२५९८६	३३०	१४०५२	१२५	४७६७	१६९	४८९८	१४०८	८४१५४
२०४९/५०	३०९	१९९८३	४३६	५१७५९	२२७	१३८२५	१०२	३९५२	९७	३४२५	११७१	९२९४४
२०५०/५१	३०६	१६२७७	४६८	१४१७३५	४६०	३९०६२	२२१	९५५८	१२५	५६७५	१५८०	२१२३०७
२०५१/५२	२७४	१७५४३	३९०	७८९३७	३०९	२७१६५	१६६	६९६०	९९	४३०४	१२३८	१३४९०९
२०५२/५३	४७२	३९१९२	५८४	१३२७४९	३१५	३२९५८	१८०	१२७५६	१२०	८५०४	१६७१	२२६१५९
२०५३/५४	५०२	४५५६६	४९२	१०४१९९	२६६	३२८४३	२०८	१२५००	७४	५३००	१५४२	२००४०८
२०५४/५५	६०९	२८२६५	२४१	७२१५२	१३०	२७०२८	९५	११६५	६०	७७९८	११३५	१३६४०८
२०५५/५६	१२७१	१२३३१८	१६३१	२३४१७६	८६३	८६६७८	४८१	३५५४८	३४२	१८०५७	४५८८	४९७७७७
२०५६/५७	१४८२	१३३०१८	१७६६	२२२१२८	१४६८	९९०३०	६०३	३७२३८	१३१	८२३१	५४५०	४९९६४५
२०५७/५८	१५७	२००६७	२३४	८१५५०	४१९	४३१५१	१२२	१४१४५	१२८	८१८८	१०६०	१६७१०१
२०५८/५९	२६२	२६५७०	१८६	६७२०६	६१७	३९२९६	९४	८३३५	८७	३९८६	१२४६	१४५३९३
२०५९/६०*	२६९	१९९१८	१२३	२१३३१	१३९	८९०७	१९	१९३४	२०	१२८९	५७०	५३३७९
जम्मा	८१९३	६०५४७८	८७८५	१३४३६७७	७४८२	५५५१८६	३०६३	१६८१९०	२०४५	९१८७६	२९५६८	२७६४४०७

* प्रथम छ महिनाको

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ९.७ : केही छानिएका सरकारी क्षेत्रका उद्योगका उत्पादन क्षमताको प्रयोग

प्रतिशतमा

क्र.सं	उद्योगको नाम	वार्षिक उत्पादन क्षमता	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*	कैफियत
१	बीरगन्ज चिनी कारखाना																		
	क) चिनी	१३,५०० मेट्रिक टन	९८.६८	८८.९८	१०६.८२	१५०.१८	१५२.६६	९०.०८	३७.०३	९२.७६	११३.४६	१११.५०	५८.८७	६९.५४	९९.८७	६१.०७	३१.८५	-	खारेज भैसकेको
२	ख) रेक्टिफाइड स्प्रिट	१३,५०,००० लिटर	८७.०२	९३.८५	९९.२५	७८.६६	९०.८९	७५.०३	४३.६२	३२.७४	५१.०४	०.०२	१२.९६	२०.९६	२०.९६	१५.२६	०.०१	-	
	लुम्बिनी चिनी कारखाना																		
३	क) चिनी	१०,८०० मेट्रिक टन		७.४८	४६.६०	९०.३८	१२९.०६	९५.९१	६९.३६	१२६.२८	११७.५३	११२.१७	८९.७६	५८.२१	८४.१९	५६.०२	५७.८६	११६.६०	
	ख) अल्कोहल	१०,८०,००० लिटर		५.४६	४१.५७	४७.४०	१२५.१९	५४.५४	५८.५३	९९.६९	७२.६३	८.३४	५४.०६	५०.९३	३७.९६	२१.९५	४.२५	७४.०७	
४	जनकपुर चुरोट कारखाना	५.२५ अरब खिल्ली	९८.२९	७९.६७	८३.६१	८३.६०	८५.००	६१.३०	५५.०७	४३.२४	५५.४०	३२.५५	४०.००	४१.९०	४३.८१	७८.९३	७८.६७	७८.६६	
५	भक्तपुर इंटा कारखाना	२ करोड गोटा	६५.५०	६८.५०	६३.५०	६६.००	७२.५०	६२.५०	६०.००	५२.००	७५.०८	५९.८४	-	-	-	-	-	-	खारेज भैसकेको
६	हेटौंडा कपडा उद्योग लि.	१.१ करोड गोटा	५९.०७	५५.४५	४२.४८	४३.४४	५५.००	८१.८३	७५.०४	४२.५४	८६.४२	३६.५९	४२.७४	१७.११	-	-	-	-	खारेज भैसकेको
७	हिमाल सिमेन्ट कम्पनी	१०८००० मे.टन क्लिंकर	४४.५०	३८.५९	६.७८	७९.१७	६२.६७	५८.४८	५१.७५	४२.५६	४४.६१	३५.९५	४४.४२	३७.५७	३५.४६	-	-	-	खारेज भैसकेको
८	हेटौंडा सिमेन्ट कारखाना	२६०,००० मेट्रिक टन	५२.०५	५२.२८	३८.९७	४५.५४	५७.६९	३८.९१	४५.४	४१.१४	४८.००	४८.४२	५२.६९	४९.५५	४५.६४	३३.४२	४६.४०	३८.४६	
९	उदयपुर सिमेन्ट	२७७३०० मेट्रिक टन	-	-	-	-	-	२५.००	४६.४५	५७.६२	४७.२५	३३.२२	४७.४९	३५.९४	३९.८५	३८.२१	५१.५२	४५.०७	

* आठ महिनाको अनुमानित

स्रोत : अर्थ मन्त्रालय ।

तालिका १.८ : श्री ५ को सरकार र सरकारी क्षेत्रका संस्थानबीच भएको नगद प्रवाहको विवरण

रु. करोडमा

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५८/५९*	२०५९/६०*
१. श्री ५ को सरकारबाट सरकारी क्षेत्रका संस्थान तर्फ	१२३.५५	१४९.९१	१७४.५६	३४४.८६	४७८.७७	३५९.५१	२१०.०७	२७८.००	६२९.८०	७०६.५१	७५६.२७	६२१.३७	७९५.०५	८२५.५१	५९८.८८	१०७.८१	१७.१५
क) शेयर पूँजी	१५.२८	२४.००	२१.८९	१७.८५	२२.५५	७०.११	२५.३१	८५.८७	१५५.३०	८६.८२	१८३.९०	१४२.००	१३७.३०	१०८.८८	१०३.६०	५५.४१	०.४६
ख) ऋण पूँजी	३७.४७	८१.२४	१०६.१८	२५०.२९	४०२.००	२१०.२८	१६५.५२	१२७.२४	३८२.२०	५३०.३३	४६५.८८	४०९.००	५९४.५०	६८९.८०	४६६.३३	२३.९०	१६.६९
ग) संचालन ढुवानी अनुदान	९.०५	३.६२	१.८१	४.३२	१७.००	०.००	०.००	५७.१४	७२.६०	७१.३६	९८.८०	६९.८७	५७.७५	२६.८३	२८.९५	२८.५०	०.००
घ) पूँजीगत अनुदान	६१.७५	४१.०५	४४.६८	७२.४०	३७.२२	७९.१२	१९.२४	७.७५	१९.७०	१८.००	७.६९	०.५०	५.५०	०.००	०.००	०.००	०.००
२. सरकारी क्षेत्रका संस्थानबाट श्री ५ को सरकार तर्फ	१७९.६३	१७१.४४	१९३.०१	२२३.३३	२१४.८३	४०६.८४	५००.२३	३९६.६७	५३३.०४	४५८.५५	४९१.३३	६८३.००	८५२.३२	८७८.४३	९१५.९८	३२७.८१	२४२.८८
क) अप्रत्यक्ष कर र अन्य	१०८.०९	११५.३७	११५.८४	१५२.७०	११३.०४	१४३.०६	१८७.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
ख) आयकर	१९.८२	२०.८४	२३.८२	२१.८५	१८.२८	४५.७७	५५.५९	८६.०२	११४.४५	१२३.१०	१३१.७८	११५.००	२१९.०२	२९२.८०	३५०.००	११०.२१	५६.१२
ग) लाभांश	११.७२	२.५६	१.००	२.१०	२.०५	७५.५५	७६.६०	१०६.३०	१३५.७९	११३.४२	११९.४५	१७८.००	२६२.३०	२३३.६३	२५१.१३	१०३.८४	११०.९४
घ) ब्याज	२२.३२	१६.३९	१३.८२	२०.५६	५३.१७	६८.९०	१२०.४६	८४.३१	१७३.४०	१३५.७५	११५.३०	१६६.००	१५६.८०	१४६.३०	१२२.०३	१३.५४	१९.३६
ङ) सावां भुक्तानी	१७.६८	१६.२८	३८.५३	२६.१२	२८.२९	७३.५६	६०.५८	१२०.०४	१०९.४०	८६.२८	१२४.८०	२२४.००	२१४.२०	२०५.७०	१९२.८२	१००.२२	५६.४६
३. श्री ५ को सरकारबाट सरकारी संस्थान तर्फ गएको खूद नगद प्रवाह	-५६.०८	-२१.५३	-१८.४५	१२१.५३	२६३.९४	-४७.३३	-२९०.१६	-११८.६७	९६.७६	२४७.९६	२६४.९४	-६१.६३	-५७.२७	-५२.९२	-३१७.१०	-२२०.००	-२२५.७३

* आठ महिनाको अनुमानित

द्रष्टव्य : १. आ.व. २०४७/४८ मा वाणिज्य बैंकहरुको वित्तीय सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत ऋण पत्र जारी गरी शेयर पूँजीमा लगानी गरिएको रकम समावेश छैन ।

२. ऋण पूँजीमा उदयपुर सिमेण्ट कारखाना र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले प्राप्त गरेको बाह्य ऋण समेत समावेश छ ।

३. आ.व. २०४८/४९ मा मस्याङ्दी जल विद्युत् आयोजनामा बजेटबाट खर्च भएको रकम ऋण पूँजीमा परिणत गरेको रु. ४ अरब ९० करोड नगद प्रवाहमा समावेश छैन ।

४. ऋणलाई शेयरमा परिणत गरिएको रु. ३७ करोड २९ लाख र सम्पत्ति मूल्यांकन गरी पूँजीकृत गरिएको रु. २ करोड ४५ लाख शेयर पूँजीमा समावेश भएको रकम नगद प्रवाहमा परेको छैन ।

५. ऋण लगानीमा वैदेशिक तर्फको सोधभर्ना, अनुदान र सिधै भुक्तानी समेत समावेश गरिएको छ ।

६. आ.व. ०५६/५७ मा प्राप्त लाभांश रु. २६२.३० करोडमा आ.व. ०५४/५५ मा दाखिला भएको रु. ११ करोड ६३ लाख समेत समावेश छ ।

७. आ.व. ०५७/५८ मा सहकारी विकास बैकमा शेयर लगानी भएको रकम रु. १ करोड समावेश छैन ।

श्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय ।

तालिका ९.९ : सरकारी क्षेत्रका संस्थानको वित्तीय कार्यकुशलता

(रु. करोडमा)

संस्थानको किसिम	संचालन मुनाफा															२०५९/६०*
	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	
औद्योगिक	-९.६०	-५.८०	-१३.२५	-१७.०८	८.१०	-११.४०	-११.३९	-७३.७४	-५३.७४	-८१.९१	-६७.९२	-४८.४६	-४०.९०	-३५.७४	-३५.३५	-३१.०३
व्यापारिक	-७.९०	-२०.४४	-४९.७६	-२५.६५	-१०८.७२	-३०.६६	-२९.१०	१.४३	-६७.३०	-१५६.३९	-१३८.३३	२६.५२	६८.९४	८.६५	-५२.२८	-२४१.४७
सेवा	-	४.९४	२.५१	-१८.११	५.८५	०.५०	३७.५७	-१.८५	३२.१३	-२.७५	-१.५३	-९.०३	२.६९	-९५.९६	-२७.२७	-२.३७
सामाजिक	-	०.१५	-०.५६	-०.३७	१.१३	-१.२८	१.८७	०.७१	-१.२२	२.२४	-२.३८	-२.६२	-२.४७	-२.११	-१.८१	-०.४३
जनोपयोगी	७.८०	१४.७९	१६.८६	-८६.५३	-४१.५४	४३.०९	३२.३९	१९९.०२	१९२.१२	२०२.७५	२५०.४९	२५५.५७	३४१.०१	२१६.६६	२०९.०२	१३१.३६
वित्तीय	१५.६०	२.४८	१९.७४	-३९.४३	२०.६३	१४.४०	७६.०३	७०.९९	३५.७८	८३.६५	९१.४३	६८.३५	-१२८.८३	-२२६.८२	-६३९.८४	-७८.४०
जम्मा	५.९०	-३.८८	-२४.४६	-१८७.१७	-११४.५५	१४.६५	१०७.३७	१९६.५६	१३७.७६	४७.५९	१३१.७६	२९०.३३	२४०.४४	-१३५.३२	-५४७.५३	-२२२.३४

संस्थानको किसिम	खुद पूँजी लगानी															२०५९/६०*
	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	
औद्योगिक	२४३.३०	२०६.६१	२८८.५२	२२०.५२	६८१.३३	२०२.९३	३८५.६८	७९२.१५	७५९.१६	७६३.४०	३७५.३५	६२८.७६	४८५.८६	४०७.८१	४०३.५६	३७८.६७
व्यापारिक	-२०.६०	-३९.८७	-४८.६७	१७.७६	५०.००	-६९.७४	२९.७९	-२३.२०	१२०.७६	१५०.९६	१२२.७५	११०.७४	९५.२४	१७७.०७	२४८.२४	२३३.५१
सेवा	-	२८९.२७	३११.९४	३६४.७५	३३७.६२	३६०.५५	८३८.८९	२५३.९८	२५१.१७	१४१.७९	१११.४०	४९.७५	७०.२८	२९.०४	-५२.२७	-६३.८९
सामाजिक	-	१८.०८	१४.४०	१८.४८	१९.०७	२७.९५	३३.९९	५९.६८	६७.२४	८४.९७	८७.००	९४.७२	९८.४२	१०६.६२	१२०.६१	१२१.४६
जनोपयोगी	४०६.८०	७६९.९९	७३९.४४	२५९९.७०	२७५८.५५	२९३८.७२	३९६१.६०	३५०३.५७	३४८६.८३	५४३७.००	६२१७.५२	६६५४.५५	७२९७.१२	७९०२.७८	८४९१.५४	८९२३.१३
वित्तीय	७२३.३०	४६७.७४	५४१.९९	३६३.११	१२०६.४६	८८७.८८	११३८.५५	१३३८.३०	१५१५.९३	१९९७.६७	१२१३.०६	८३०.०४	२९५.१४	-३३२.२७	५७९७.१४	६१०७.६१
जम्मा	१३५२.८०	१७११.८२	१८४७.६२	३५८४.३२	५०५३.०३	४३४८.२९	६३८८.५०	५९२४.४८	६२०१.०९	८५७५.७९	८१२७.०८	८३६८.५६	८३४२.०६	८२९१.०५	१५००८.८२	१५७००.४९

संस्थानको किसिम	खुद पूँजी लगानीमा मुनाफा प्रतिशत															२०५९/६०*
	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	
औद्योगिक	-३.९४	२.८०	-४.५९	-७.७४	१.१९	-५.६२	-२.९५	-९.३१	-७.२८	-१०.७३	-१८.१०	-७.७१	-८.४२	-८.७६	-८.७६	-८.१९
व्यापारिक	-	-	-	-१४४.४१	-२१७.४४	नेगेटिभ	-९७.७०	-	-५५.७३	-१०३.६०	-११२.६९	२३.९५	७२.३९	४.८९	-२१.०६	-१०३.४१
सेवा	-	१.७०	०.८०	४.४८	१.७३	०.१४	४.४८	-०.७३	१२.७९	-१.९४	-१.३७	-१८.१५	३.८३	-३३०.४४	५२.१७	३.७१
सामाजिक	-	.८२	-३.८९	-२.०३	५.९४	-४.५७	५.५०	१.१९	१.८२	२.६४	-२.७४	-२.७७	-२.५१	-१.९८	-१.५०	-०.३५
जनोपयोगी	१.९१	१.९२	२.२८	-३.३२	-१.५१	१.४७	०.८२	५.६८	५.५१	३.७३	४.०३	३.८४	४.६७	२.७४	२.४६	१.४७
वित्तीय	२.१५	०.५३	३.६४	-१०.८५	१.७१	१.६२	६.६८	५.३०	२.३६	४.१९	७.५४	८.२३	-४३.६५	६८.२६	-११.०४	-१.२८
जम्मा अनुपात	०.४४	-०.२३	-१.३८	-५.२२	-२.२७	०.३४	१.६८	३.३२	२.२२	०.५५	१.६२	३.४७	२.८८	-१.६३	-३.६५	-१.४२

* आठ महिनाको अनुमानित

श्रोत : अर्थ मन्त्रालय ।

तालिका १.१० : औद्योगिक क्षेत्रको वर्तमान स्थिति
(आ.व.२०५९।६०)

/१/

क्र.सं	औद्योगिक क्षेत्रको नाम	स्थापित मिति	औ.क्षे.को कुल क्षेत्रफल (रोपनीमा)	विकास गरी तयार गरेको जमिन (रोपनीमा)	उद्योगहरूलाई भाडामा दिएको जमिन (रोपनीमा)	औ.क्षे. तर्फबाट भएको लगानी (करोडमा)	निजी उद्योगको तर्फबाट भएको लगानी (करोडमा)	स्थिर पूँजीमा भएको लगानी (करोडमा)	संचालनमा आएका उद्योगहरूको संख्या	बन्द उद्योगहरूको संख्या	निर्माणाधीन उद्योगहरूको संख्या
१	केन्द्रीय कार्यालय							०.५६			
२	बालाजु औद्योगिक क्षेत्र काठमाण्डौं, वागमती अंचल	२०१६	६९६	६९६	५२५	१.३२	१९६.३८	३.१०	५९	१७	१४
३	हेटौडा औद्योगिक क्षेत्र मकवानपुर, नारायणी अंचल	२०२०	२८२९	२३६७	१४९५	२.५५	३२०.५४	२.८०	४०	७	६
४	पाटन औद्योगिक क्षेत्र ललितपुर, वागमती अंचल	२०२०	२९३	२९३	२१४	१.४३	४०.८१	२.२२	८४	२०	१
५	नेपालगंज औद्योगिक क्षेत्र नेपालगंज, भेरी अंचल	२०३०	२३३	२३३	१६४	०.९६	१२.५०	१.१२	१९	५	४
६	धरान औद्योगिक क्षेत्र धरान, कोशी अंचल	२०२९	२०२	२०२	११५	०.७७	१६.२९	०.७२	१७	३	५
७	पोखरा औद्योगिक क्षेत्र पोखरा, गण्डकी अंचल	२०३१	५०१	५०१	३७४	१.४७	३३.००	१.४३	४९	१४	८
८	बुटवल औद्योगिक क्षेत्र बुटवल, लुम्बिनी अंचल	२०३२	४३४	४३४	३४०	१.१	९०.६०	१.१७	४०	११	५
९	भक्तपुर औद्योगिक क्षेत्र भक्तपुर, वागमती अंचल	२०३५	७१	७१	५४	१.३५	२४.६२	१.७८	२६	३	१
१०	वीरेन्द्र नगर औद्योगिक क्षेत्र सुर्खेत, भेरी अंचल	२०३८	९०	९०	५३	०.७४	०.४७	०.७१	८	१	९
११	धनकुटा औद्योगिक क्षेत्र धनकुटा, कोशी अंचल	२०४१	६३	-	-	०.५६	-	०.११	-	-	-
१२	राजविराज औद्योगिक क्षेत्र राजविराज, सगरमाथा अंचल	२०४४	२९४	१९६	४२	३.५५	३.००	३.७२	३	५	१
	जम्मा		५७०६	५०८३	३३७६	१५.८०	७३८.२१	१९.४४	३४५	८६	५४

श्रोत : औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेड ।

तालिका १.१० : औद्योगिक क्षेत्रको वर्तमान स्थिति

(आ.व.२०५१।६०)

/ २ /

क्र.सं.	औद्योगिक क्षेत्रको नाम	औद्योगिक क्षेत्रको कार्यालय तर्फको रोजगारी	उद्योगहरुले प्रदान गरेको रोजगारी	जम्मा रोजगारी पाउने संख्या	उद्योगहरुको आफ्नै टहराको संख्या	औद्योगिक क्षेत्रको तर्फबाट निर्माण भएको कारखाना भवन	उद्योगहरुलाई भाडामा दिइएका टहराहरु
१	केन्द्रीय कार्यालय	४३		४३			
२	बालाजु औद्योगिक क्षेत्र काठमाण्डौं, वागमती अंचल	४०	२९९९	३०३९	७३	४९	४९
३	हेटौडा औद्योगिक क्षेत्र मकवानपुर, नारायणी अंचल	४३	४८०१	४८४४	३७८	१५	१५
४	पाटन औद्योगिक क्षेत्र ललितपुर, वागमती अंचल	२४	१४५५	१४७९	१५४	४९	४९
५	नेपालगंज औद्योगिक क्षेत्र नेपालगंज, भेरी अंचल	१६	६१९	६३५	३०	२०	२०
६	धरान औद्योगिक क्षेत्र धरान, कोशी अंचल	१८	५४८	५६६	३८	१६	१६
७	पोखरा औद्योगिक क्षेत्र पोखरा, गण्डकी अंचल	२०	१३४३	१३६३	१४८	१३	१३
८	बुटवल औद्योगिक क्षेत्र बुटवल, लुम्बिनी अंचल	१७	१४८३	१५००	८७	८	८
९	भक्तपुर औद्योगिक क्षेत्र भक्तपुर, वागमती अंचल	१५	७०२	७१७	४४	१२	१२
१०	वीरेन्द्र नगर औद्योगिक क्षेत्र सुर्खेत, भेरी अंचल	६	४२	४८		६	६
११	धनकुटा औद्योगिक क्षेत्र धनकुटा, कोशी अंचल	१		१	-	-	-
१२	राजविराज औद्योगिक क्षेत्र राजविराज, सगरमाथा अंचल	१३	२५	३८		१०	१०
	जम्मा	२५६	१४०१७	१४२७३	९५२	१९८	१९८

श्रोत : औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेड ।

तालिका ९.११ : पर्यटक संख्या बृद्धि दर तथा बसाइ अवधि

वर्ष	पर्यटकको संख्या +	हवाई मार्गबाट पर्यटकको आगमन	प्रति पर्यटकको सरदर बसाइ अवधि (दिनमा)	वार्षिक बृद्धिदर
२०४४ पौष	२४८०८०	२०५६११	१२.००	११.१०
२०४५ पौष	२६५९४३	२३४९४५	१२.००	७.२०
२०४६ पौष	२३९९४५	२०७९०७	१२.००	-९.७८
२०४७ पौष	२५४८८५	२२६४२१	१२.००	६.२०
२०४८ पौष	२९२९९५	२६७९३२	९.२५	१५.००
२०४९ पौष	३३४३५३	३००४९६	१०.१४	१४.१०
२०५० पौष	२९३५६७	२५४१४०	११.९४	-१२.२०
२०५१ पौष	३२६५३१	२८९३८१	१०.००	११.२०
२०५२ पौष	३६३३९५	३२५०३५	११.२७	११.२८
२०५३ पौष	३९३६१३	३४३२४६	१३.५०	८.३०
२०५४ पौष	४२१८५७	३७११४५	१०.५०	७.२०
२०५५ पौष	४६३६८४	३९८००८	१०.८०	९.९०
२०५६ पौष	४९१५०४	४२१२४३	१२.८०	६.००
२०५७ पौष	४६३६४६	३७६९१४	११.८८	-५.७०
२०५८ पौष	३६१२३७	२९९५१४	११.९३	-२२.१०
२०५९ पौष *	२७०६९०	२१६७१४	११.९०	-२५.१०

+ भारतीय पर्यटकहरू पनि समावेश भएको ।

* अनुमानित

नोट : स्थलमार्गबाट आएका भारतीय पर्यटकहरूको आगमन संख्या यसमा समावेश छैन ।

श्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय ।

तालिका ९.१२ : भ्रमणको उद्देश्य अनुसार पर्यटक आगमन संख्या
(आगमन कार्डको आधारमा)

संख्यामा

भ्रमणको उद्देश्य	मनोरन्जन	पदयात्रा र पर्वतारोहण	व्यापार	औपचारिक	तीर्थयात्री	सभा/सेमिनार	अन्य	जम्मा
२०४४ पौष	१८४९७९	३६९६४	११७८१	८८८२	-	-	६२७४	२४८०८०
	७४.६	१४.६	४.७	३.६	-	-	२.४	१००.०
२०४५ पौष	२००७७५	३६९३७	१२००८	९७८१	-	-	६४४२	२६५९४३
	७५.५	१३.९	४.५	३.७	-	-	२.८	१००.०
२०४६ पौष	१८०९७३	४००९३	२६३०	१२२७५	-	-	३९७४	२३९९४५
	७५.४	१६.७	१.१	७.१	-	-	१.७	१००.०
२०४७ पौष	१६८५५२.०	३९९९९.०	११७२८.०	२९४१६.०	-	-	५१९०.०	२५४८८५
	६६.१	१५.७	४.६	११.६	-	-	२.०	१००.०
२०४८ पौष	१७७३७०	४२३०८	१४६०१	३७२७४	९१०३	५४४१	६८९८	२९२९९५
	६०.५	१४.४	५.०	१२.७	३.१	१.९	२.४	१००.०
२०४९ पौष	२३७७११	३५९६६	३९७६५	२०९६७	७२९९	८१५	७१०	३३४३५३
	७१.१	१०.५	९.५	६.३	२.२	०.२	०.२	१००.०
२०५० पौष	१७०२७९	६९६१९	१९४९५	१५८१२	१०४२९	५३६७	२५६६	२९३५६७
	५८.०	२३.७	६.६	५.४	३.६	१.८	०.९	१००.०
२०५१ पौष	१६८१६४	७६८५६	२३५२२	२०४३१	५४७५	५३६१	२६७२२	३२६५३१
	५१.५	२३.५	७.२	६.३	१.७	१.६	८.२	१००.०
२०५२ पौष	१८३४७०	८४५२४	२१८२९	२००९०	५२५७	५२७२	४२९५३	३६३३९५
	५०.५	२३.३	६.०	५.५	१.४	१.५	११.८	१००.०
२०५३ पौष	२०९३७७	८८९४५	२५०७९	२०१९१	४८०२	६०५४	३९१६५	३९३६१३
	५३.२	२२.६	६.४	५.१	१.२	१.५	१०.०	१००.०
२०५४ पौष	२४९३६०.०	९१५२५	२७४०९	२४१०६	४०६८	५८२४	१९५६५	४२१८५७
	५९.१	२१.७	६.५	५.७	१.०	१.४	४.६	१००.०
२०५५ पौष	२६१३४७	११२६४४	२४९५४	२२१२३	१६१६४	५१८१	२१२७१	४६३६८४
	५६.४	२४.३	५.४	४.८	३.४	१.१	४.६	१००.०
२०५६ पौष	२९०८६२	१०७९६०	२३८१३	२४१३२	१९१९८	५९६५	१९५७४	४९१५०४
	५९.२	२२.०	४.८	४.९	३.९	१.२	४.०	१००.०
२०५७ पौष	२५५८८९	११८७८०	२९४५४	२०८३२	१५८०१	५५९९	१७२९१	४६३६४६
	५५.२	२५.६	६.४	४.५	३.४	१.२	३.७	१००.०
२०५८ पौष	१८७०२२	१००८२८	१८५२८	१८७२७	१३८१६	-	२२३१६	३६१२३७
	५१.८०	२७.९०	५.१०	५.२०	३.८०	०.००	६.२०	१००.००
२०५९ पौष *	१४०२१७	७५५२५	१३८०५	१४०७५	१०२८६	-	१६७८२	२७०६९०
	५१.८०	२७.९०	५.१०	५.२०	३.८०	०.००	६.२०	१००.००

* अनुमानित

नोट : इटालिक अंकले प्रतिशत जनाउँछ

श्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

तालिका ९.१३ : प्रमुख क्षेत्र अनुसार पर्यटक आगमन संख्याको विवरण

वर्ष	उत्तर अमेरिका	मध्य तथा दक्षिण अमेरिका	पश्चिम यूरोप	पूर्वी यूरोप	अफ्रिका	एशिया			अष्ट्रेलिया एवं प्रशान्त क्षेत्र	अन्य	कुल पर्यटक संख्या
						भारत	अन्य	जम्मा +			
२०४४ पौष	३१४९५	१८४९	९२००८	२४९५	५४९	-	-	१०१५६३	१३७८३	४३३८	२४८०८०
	१२.७	०.७	३७.१	१.१	०.२	-	-	४०.९	५.६	१.७	१००.०
२०४५ पौष	३०३६५	१८८८	९९७४२	२५६३	६०४	-	-	११४०७४	१३५९२	३११५	२६५९४३
	११.४	०.७	३७.५	१.०	०.२	-	-	४२.९	५.१	१.२	१००.०
२०४६ पौष	२८०४५	१९६८	१०४६९५	३२७१	६०५	-	-	८६३७२	१३९६६	१०२३	२३९९४५
	११.७	०.८	४३.६	१.४	०.३	-	-	३६	५.८	०.४	१००.०
२०४७ पौष	२६३४३	१८७२	११०७५०	३२७५	६११	-	-	९८३२०	१३१०८	६०६	२५४८८५
	१०.३	०.७	४३.५	१.३	०.२	-	-	३८.६	५.२	०.२	१००.०
२०४८ पौष	२४०२७	२२०२	११०४२५	३१२६	९५६	-	-	१४००२५	१०४७६	१७५८	२९२९९५
	८.२	०.७	३७.७	१.१	०.३	-	-	४७.८	३.६	०.६	१००.००
२०४९ पौष	२७३५६	२७२७	१३२५५५	२५५३	१२६३	१०६५७४	४९७३८	१५६३१२	१०८९३	६९४	३३४३५३
	८.२	०.८	३९.६	०.८	०.४	३१.९	१४.९	४६.८	३.२	०.२	१००.०
२०५० पौष	२५२८३	२६१२	१२२०६४	३०१६	९८५	८३३६२	४५४५०	१२८८१२	९८०६	९८९	२९३५६७
	८.६	०.९	४१.६	१.०	०.३	२८.४	१५.५	४३.९	३.४	०.३	१००.०
२०५१ पौष	२६०७८	३०८३	१३२५१८	२६६४	९१५	१०२५४०	४८४४२	१५०९८२	९९०५	३८६	३२६५३१
	८.०	१.०	४०.६	०.८	०.३	३१.४	१४.८	४६.२	३.०	०.१	१००.०
२०५२ पौष	२९७०२	३०४९	१३३८०९	३८६०	१०७३	११७२६०	६३११७	१८०३७७	११४९९	२६	३६३३५५
	८.२	०.८	३६.८	१.१	०.३	३२.३	१७.४	४९.६	३.२	०.०	१००.०
२०५३ पौष	३०६३५	४२३०	१३२७८७	६११४	१७७५	१२२५१२	८३२९७	२०५८०९	१२२३३	३०	३९३६९३
	७.८	१.१	३३.७	१.५	०.५	३१.१	२१.२	५२.३	३.१	०.०	१००.०
२०५४ पौष	३६३०१	४५५४	१३७०२८	६४१६	१६४५	१३३४३८	८९४११	२२२८४९	१३०४७	१७	४२१८५७
	८.६	१.१	३२.५	१.५	०.४	३१.६	२१.२	५२.८	३.१	०.०	१००.०
२०५५ पौष	४३०३८	५९३७	१५१०७०	६७४१	१७९५	१४३२२९	९७२३१	२४०४६०	१४६३५	८.०	४६३६८४
	९.३	१.३	३२.६	१.४	०.४	३०.९	२१.०	५१.९	३.१	०.०	१००.०
२०५६ पौष	४६९१०	६०९६	१६४९१३	६७२३	१८५७	१४०६६१	१०९१३२	२४९७९३	१५२०७	५.०	४९१५०४
	९.५	१.२	३३.६	१.४	०.४	२८.६	२२.२	५०.८	३.१	०.०	१००.०
२०५७ पौष	४९०३२	६०७६	१५९३२५	६९९२	२०४०	९५९१५	१२८६१७	२२४५३२	१५६४१	८.०	४६३६४६
	१०.६	१.३	३४.४	१.५	०.४	२०.७	२७.७	४८.४	३.४	०.०	१००.०
२०५८ पौष	३९१२०	४६३४	१३१६६१	६२०१	१५९६	६४३२०	१००६६९	१६४९८९	१३०३६	-	३६१२३७
	१०.८	१.३	३६.४	१.७	०.४	१७.८	२७.९	४५.७	३.६	०.०	१००.०
२०५९ पौष*	२९२३४	३५१८	९८५३१	४६०१	१०८२	६५८२६	५८१५४	१२३९८०	९७४४	-	२७०६९०
	१०.८	१.३	३६.४	१.७	०.४	२४.३	२१.५	४५.८	३.६	०.०	१००.०

* अनुमानित

+ २०४८ पौषसम्म भारतीय पर्यटकहरू समावेश भएको ।

द्रष्टव्य : इटालिक अंकले प्रतिशत जनाउँछ ।

श्रोत : संस्कृत, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय ।

तालिका ९.१४ : पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा

आर्थिक वर्ष	पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जन भएको विदेशी मुद्रा (रु. करोडमा)	कुल वस्तु निर्यात बाट प्राप्त विदेशी मुद्राको अनुपातमा प्रतिशत	कुल वस्तु निर्यात एवं सेवाबाट प्राप्त विदेशी मुद्रा आर्जनको अनुपातमा प्रतिशत	आर्जित कुल विदेशी मुद्राको अनुपातमा प्रतिशत	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा प्रतिशत
१	२	३	४	५	६
२०४४/४५	१६७.५७	४०.६	१८.८	१८.२	२.३
२०४५/४६	२७३.५३	६५.०	२८.२	२४.५	३.३
२०४६/४७	३१२.१२	५९.५	२८.५	२३.३	३.२
२०४७/४८	३५८.७६	४७.१	२३.५	२१.८	३.२
२०४८/४९	५०१.६९	३५.९	१९.५	२०.०	३.६
२०४९/५०	५९६.६०	३४.५	२६.७	१७.६	३.७
२०५०/५१	८२५.१७	४२.७	२२.४	१८.९	४.१
२०५१/५२	८९७.३२	५०.८	२१.८	१७.३	४.१
२०५२/५३	९५२.१२	४७.९	२३.३	२१.४	३.८
२०५३/५४	८५२.३०	३७.६	१३.७	१७.६	३.०
२०५४/५५	९८८.१६	३५.९	१७.४	१५.२	३.३
२०५५/५६	१२१६.७८	३४.१	१८.५	१५.९	३.६
२०५६/५७	१२०७.३९	२४.२	१३.०	११.४	३.२
२०५७/५८	११७१.७०	२१.०	१२.०	१०.४	२.९
२०५८/५९	७७९.८५	१६.४	१०.२	८.०	१.९
२०५९/६०*	५३४.३४	२२.७	१४.४	११.२	१.२

* प्रथम छ महिनाको ।

श्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

तालिका ९.१५ : होटल र होटल शैया संख्या

वर्ष	तारे स्तरका		तारे देखि बाहेकका		जम्मा	
	होटल	शैया संख्या	होटल	शैया संख्या	होटल संख्या	शैया संख्या
२०४४ पौष	४३	४३८१	६१	२६७१	१०४	७०५२
२०४५ पौष	४३	४४१२	७७	३५९९	१२०	८०११
२०४६ पौष	५४	४८८०	१०५	४५२८	१५९	९४०८
२०४७ पौष	५७	५५०२	१११	४७४२	१६८	१०२४४
२०४८ पौष	६१	५८०९	१३१	५३९८	१९२	११२०७
२०४९ पौष	६४	५९६९	१३९	५८०३	२०३	११७७२
२०५० पौष	६४	५९६९	१५०	६५७८	२१४	१२५४७
२०५१ पौष	७२	६५०२	३२२	११२२८	३९४	१७७३०
२०५२ पौष	७२	६५०२	४४८	१५३०५	५२०	२१८०७
२०५३ पौष	७९	७०५०	५५३	१८५८८	६३२	२५६३८
२०५४ पौष	८६	७७७९	६२०	१९८३३	७०६	२७६१२
२०५५ पौष	८९	७८४२	६५०	२१०३६	७३९	२८८७८
२०५६ पौष	८७	८६५६	६९८	२३५५८	७८५	३२२१४
२०५७ पौष	९४	९३२०	७५४	२५६३८	८४८	३४९५८
२०५८ पौष	९७	९४३०	७९१	२६७३३	८८८	३६१६३
२०५९ पौष *	१०४	१०२८९	८३९	२७३२७	९४३	३७६१६

* अनुमानित

श्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय ।

तालिका ९.१६ : पर्वतारोहण दल र संख्या

/१/

वर्ष	ऋतु	दलको संख्या	पर्वतारोहीको संख्या	सामयिक रोजगारी	सरकारलाई प्राप्त रोयल्टी रकम (रु. हजारमा)	पर्वतारोहीहरूबाट भएको खर्च (रु. हजारमा)
२०४४/४५ (पौष)	वसन्त ऋतु	३०	३७२	४४४६	१४४०	१६९९७
	शरद ऋतु	५०	४६९	५५६९	२९९३	१९१७०
	हिउँद	१२	९५	८२४	६४६	६४१५
	जम्मा	९२	९३६	१०८३९	५०७९	४२५८३
२०४५/४६ (पौष)	वसन्त ऋतु	४८	४२६	५६२५	२८१६	२५२२४
	शरद ऋतु	६०	४९६	४६५२	३५३७	३११०९
	हिउँद	१७	१३१	७०७	८६९	७६४३
	जम्मा	१२५	१०५३	१०९८४	७२२२	६३९७६
२०४६/४७ (पौष)	वसन्त ऋतु	२९	२४९	३५३०	१७५९	१६२५५
	शरद ऋतु	८०	६५०	८००९	४८८१	४८६७८
	हिउँद	११	६७	६४०	६२६	३४३५
	जम्मा	१२०	९६६	१२१७९	७२६६	६८३६८
२०४७/४८ (पौष)	वसन्त ऋतु	३७	३०८	२६८६	२८७८	६५८७९
	शरद ऋतु	८२	६२८	५२३०	४९५६	७१४४८
	हिउँद	११	१०२	१२३८	१०९५	१९०३६
	जम्मा	१३०	१०३८	९१५४	८९२९	१५६३६३
२०४८/४९ (पौष)	वसन्त ऋतु	३४	३००	४२४४	११७२१	३५१८१
	शरद ऋतु	६९	५६५	३७३२	१६५२९	५३६१७
	हिउँद	१०	६४	२७५	२१०१	१२५५७
	जम्मा	११३	९२९	८२५१	३०३५१	१०१३५५
२०४९/५० (पौष)	वसन्त ऋतु	२९	२७१	२४६०	११६४०	५३८४५
	शरद ऋतु	५६	४००	२५७८	२२५७३	४४५९३
	हिउँद	९	५४	३५८	४४९६	४६३१
	गृष्म	१	५	२७	३९२	७३५
	जम्मा	९५	७३०	५४२३	३९१०१	१०३८०४
२०५०/५१ (पौष)	वसन्त ऋतु	१९	१२१	८९६	१८३७२	४११४०
	शरद ऋतु	७७	५२३	३९१५	२४३२६	६३९११
	हिउँद	१	७	८१	३९३	१७२५
	गृष्म	८	४५	३४७	१४०७	६७२५
	जम्मा	१०५	६९६	५२३९	४४४९८	११३५०१

क्रमशः...

तालिका ९.१६ : पर्वतारोहण दल र संख्या

/२/

वर्ष	ऋतु	दलको संख्या	पर्वतारोहीको संख्या	सामयिक रोजगारी	सरकारलाई प्राप्त रोयल्टी रकम (रु. हजारमा)	पर्वतारोहीहरूबाट भएको खर्च (रु. हजारमा)
२०५१/५२ (पौष)	वसन्त ऋतु	२२	१९४	१६२३	२०४२८	३६३१७
	शरद ऋतु	६६	४११	३४५९	१५७६६	७७६३३
	शिशिर	३	१९	११३	१११३	२६५०
	जम्मा	९१	६२४	५१९५	३७३०७	११६६००
२०५२/५३ (पौष)	वसन्त ऋतु	३९	२७२	१७१०	६११२१	१११४४२
	शरद ऋतु	८४	५३६	३१०६	३८८८५	१११०१२
	शिशिर	५	४०	९६	१६४९	३८१९
	गृष्म	१	३	१३	२२३	११४०
जम्मा	१२९	८५१	४९२५	१०१८७८	२२७४१३	
२०५३/५४ (पौष)	वसन्त ऋतु	४९	३७५	३८१३	६७२८७	२०२०८८
	शरद ऋतु	६२	४२१	२९८५	३७१९६	८४८३८
	शिशिर	९	६५	२०५	३७५४	८०७५
	जम्मा	१२०	८६१	७००३	१०८२३७	२९५००१
२०५४/५५ (पौष)	वसन्त ऋतु	४८	३३२	२६१५	६१२७२	१४०२२९
	शरद ऋतु	९०	६२३	४१६९	३३२६१	२३७६०२
	शिशिर	३	१९	१५८	९४६	४६१०
	जम्मा	१४१	९७४	६९४२	९५४७९	३८२४४१
२०५५/५६ (पौष)	वसन्त ऋतु	३५	२४२	४०५५	५५६६७	१५४६१५
	शरद ऋतु	६९	५२२	४९४८	२६४६९	१५१५०७
	शिशिर	८	५१	४३२	२७३६	३१९४७
	गृष्म	३	४२	२५५	११७	६५५५
जम्मा	११५	८५७	९६९०	८४९८९	३४४६२४	
२०५६/५७ (पौष)	वसन्त ऋतु	६२	४१५	८७५०	८२०३५	२५३५९३
	शरद ऋतु	६३	२९८	२५७३	३५८६६	२३३८५०
	शिशिर	४	३८	२०६	१६६५	१६९५
	गृष्म	३	२२	५८	३२७	९३७५
जम्मा	१३२	७७३	११५८७	११९८९३	४९८५१३	
२०५७/५८ (पौष)	वसन्त ऋतु	५०	३८७	४०११	१०७६०९	४२७५५९
	शरद ऋतु	५५	३९७	१७०५	१७८८३	१०५५१४
	शिशिर	७	५२	४८७	१९०२	१८९६०
	गृष्म	-	-	-	-	-
		११२	८३६	६२०३	१२७३९४	५५२०३३
२०५८/५९ (पौष)	यस वर्ष देखि ऋतु अनुसार परमिट दिने कार्य खारेज गरिएको ।	१३४	९१३	९९२८	१२८१८५	६०००००
	जम्मा	१३४	९१३	९९२८	१२८१८५	६०००००

श्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय ।

वसन्त ऋतु : फागुन, चैत्र, वैशाख

शिशिर ऋतु : मंसीर, पौष, माघ

शरद ऋतु : भाद्र, आश्विन, कार्तिक

गृष्म ऋतु : जेष्ठ, आषाढ, श्रावण

तालिका ९.१७ : होटल व्यवस्थापन तथा पर्यटन सम्बन्धी तालीम

क्र. सं.	विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*	कुल जम्मा
१	खाना सामान तयार र नियन्त्रण गर्ने	१९	१६	३६	४२	५०	५०	६८	५२	४५	१०१	७४	९४	४८	३२	-	३३	७६०
२	खाद्यान्नका पेय सेवा	५७	५१	३२	४७	६४	१३९	८२	७०	७९	११४	१०२	७१	४९	३२	-	३२	१०२१
३	हाउस किपिङ	४१	३५	३५	४५	४६	४४	६९	४९	४१	७२	४८	३९	३०	३१	२८	२१	६७४
४	फ्रन्ट अफिस	२९	४२	२५	४२	५३	४८	७२	४७	५८	१७९	५७	३१	३३	३१	२४	-	७७१
५	बेकरी	-	१७	२०	-	-	-	-	-	-	-	-	१७	१७	-	-	-	७१
६	इण्डियन स्वीट्स	-	११	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	११
७	होटल मेन्टेनेन्स तालीम	-	-	१३	१३९	-	२५	१८	-	-	१०	१३	१२	१३	-	-	-	२४३
८	होटलको हिसाब किताब राख्ने सम्बन्धी	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	०
९	पर्यटक पथ प्रदर्शक	८४	४४	७४	६२	३१	७४	३५	७०	९१	९३	३७१	६७	१०६	७६	७०	६९	१४१७
१०	बिभिन्न क्षेत्रको लोकल गाइड	२२	-	-	-	-	-	-	-	-	८३	२९	-	-	७५	-	-	२०९
११	एकोमोडेशन अपरेशन	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१८	१३	-	-	-	-	३१
१२	ट्रान्जिट एजेन्सी एण्ड टिकेटिंग	६७	६३	४९	-	-	१६	२९	-	६६	५९	५०	३५	३३	२२	३४	-	५२३
१३	पदयात्रीका लागी कूक र वेटर	३३	६८	४०	१९	२१	३०	२४	१२	-	-	४४	१६	-	-	३०	-	३३७
१४	पद यात्री पथ प्रदर्शक	४५	६२	६१	५१	६७	३४३	५५	११७	२३४	१८९	२१०	२१९	२३९	३७०	३९०	२९७	२९४९
१५	पद यात्रा तथा भ्रमण नाइके	-	-	-	३०	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३०
१६	जल यात्रा पथ प्रदर्शक	-	-	-	-	२४	२४	२३	३५	६६	-	३४	३७	-	२१	-	५१	३१५
१७	तालीमदाताको गोष्ठी विषयक	१९	-	-	-	-	-	-	४२	-	-	-	-	-	-	-	-	६१
१८	उच्च स्तरको तालीम	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	२३	-	-	-	-	-	२३
१९	जनसम्पर्क तालीम	२१	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	२१
२०	स्पिट अफ हस्पिटालिटी कोर्ष	१३	१४	-	-	१४	-	२२	१४	-	४१	-	-	-	-	-	-	११८
२१	रा.प.अ.प्रथम तथा द्वितीय श्रेणीको लागि पर्यटन सेवा तालीम	-	१२	-	-	-	-	-	-	७५	२४०	-	१२६	९३	-	-	-	५४६
२२	स्थलगत घुम्ती तालीम	३४७	५८३	४०	२०७	१९९	२३१	१७०	२०८	४१४	२३७	२५८	१८३	४७६	४०१	३९२	१९	४३६५
२३	इन्टरनेशनल फ्रेट फरवार्डिङ. (कार्गो)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३६	-	२७	३०	-	-	-	९३
२४	टुरिस्ट गाइड रिफ्रेसर कोर्ष	-	-	-	-	-	-	-	-	३५	४१	-	-	-	-	-	-	७६
२५	स्कील टेष्ट प्रोग्राम	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	२७४	८४	-	-	-	-	३५८
२६	ब्याचलर इन होटल म्यानेजमेन्ट	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३०	३६	३५	३५	१३६
	जम्मा	७९७	१०१८	४२५	६८४	५६९	१०२४	६६७	७१६	१२०४	१४९५	१६०५	१०७१	११९७	११२७	१००३	५५७	१५१५९

* आठ महिनाको प्रगति

श्रोत : नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठान ।

तालिका १०.१ : ऊर्जा खपतको स्थिति

हजार टन तेल

ऊर्जा श्रोत	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९
परम्परागत:	५२३८	५३४७	५४६०	५५७६	५६९१	५८११	५९३३	६०५९	६१८५	६२६८	६४०३	६५४०	६६८१	६८२४	६९९६
दाउरा	४६७९	४७७७	४८७७	४९८०	५०८४	५१९१	५३००	५४१२	५५२५	५५७४	५६९४	५८१६	५९४१	६०६८	६२१७
कृषिजन्य अवशेष	२१०	२१४	२१९	२२४	२२८	२३३	२३८	२४३	२४८	२७३	२७९	२८५	२९२	२९९	३०८
गोबर, गुंडा	३४९	३५६	३६४	३७२	३७९	३८७	३९५	४०४	४१२	४२१	४३०	४३९	४४८	४५७	४७१
व्यापारीक:	२८६	२८२	२३६	३४९	४१९	४३०	४८३	५८२	६५१	६९१	७६९	८११	१०४४	१०९५	१२०८
कोइला	५७	४३	७	४२	५८	२६	३२	६७	७२	६०	६१	६१	२३६	२५३	२९०
पेट्रोलियम पदार्थ	१९१	१९९	१८५	२५७	३०६	३४८	३९१	४४९	५०७	५५४	६२५	६६१	७०९	७३४	७५८
विद्युत	३८	४०	४४	५०	५५	५६	६०	६६	७२	७७	८३	८९	९९	१०८	१२१
अन्य	२	३	४	४	५	६	६	८	११	१५	२१	२५	२९	३४	३९
जम्मा	५५२६	५६३२	५७००	५९२९	६११५	६२४७	६४२२	६६४९	६८४७	६९७४	७१९३	७३७६	७७५४	७९५३	८२०४

* आठ महिनाको अनुमानित

दृष्टव्य :

- ऊर्जा खपतको स्थितिलाई कोइला शक्तिको सट्टामा तेल शक्ति बराबरको इकाईमा प्रस्तुत गरिएको छ ।
यसो गर्दा १ टन तेल शक्ति बराबर १.४५४२८ टन कोइला शक्ति मानिएको छ ।
- विगत आ.व. २०५६।५७ सम्मको उर्जा तथ्यांक अधिराज्यरूपी उर्जा खपतको सर्भेक्षणको आधारमा तयार गरिएकोमा प्रस्तुत २०५७।५८ सम्मकै तथ्यांक २०५३।५४ को अध्ययन, २०५४।५५ मा सम्पन्न गरेको नेपालको औद्योगिक क्षेत्रमा उर्जा खपतको अध्ययन, २०५५।५६ मा सम्पन्न भएको नेपालको व्यापारिक क्षेत्र उर्जा खपत अध्ययन, २०५६।५७ को नेपाल यातायात क्षेत्रमा उर्जा खपतको अध्ययन तथा आ.व. २०५७।५८ मा सम्पन्न नेपालको कृषि क्षेत्रमा उर्जा खपत अध्ययनको आधारमा तयार गरिएको ।
- पेट्रोलियम पदार्थ र कोइलाको खपत पहिले आयात गरिएको आधारमा तयार गरिएकोमा अहिले विक्रीको आधारमा तयार गरिएकोले पुरानो तथ्यांकमा फरक पर्न आएको छ ।

श्रोत : जल तथा शक्ति आयोगको सचिवालय ।

शक्ति बराबरमा

२०५९/६०*
७१३०
६३३७
३१४
४७९
१२८६
३१४
८००
१२९
४३
८४१६

तालिका १०.२ : विद्युत उत्पादन तथा खपतको स्थिति

दश लाख किलो वाट घण्टामा

आर्थिक वर्ष	गार्हस्थ	औद्योगिक	व्यापारिक	निर्यात	अन्य	जम्मा	विद्युत ह्रास	उत्पादन र आयात	उच्चतम भार (मे. वा.)	आदान प्रदान संभौता अन्तर्गत	
										आयात	निर्यात
२०४४/४५	१८५.७	१६१.६	२५.४	१६.१	७६.४	४६५.२	१६३.४	६२८.६	१४१	६८.३	१६.१
२०४५/४६	१९३.३	१७५.३	३०.८	१७.६	७९.२	४९६.२	१७६.२	६७२.४	१५०	११३.९	१७.६
२०४६/४७	२३१.४	१७८.३	३३.७	२३.३	८१.४	५४८.१	२२५.८	७७३.९	१७६	६०.७	२३.३
२०४७/४८	२६१.४	२०६.९	३६.६	८०.६	८३.८	६६९.३	२३६.९	९०६.२	२०१	३३.७	८०.६
२०४८/४९	२७५.२	२४६.४	४५.२	८५.४	८५.१	७३७.३	२४३.७	९८१.०	२१६	५४.९	८५.४
२०४९/५०	२५९.८	२७३.८	४७.६	४६.१	८२.१	७०९.४	२५३.९	९६३.३	२१४	८२.२	४६.१
२०५०/५१	२७५.१	३०४.०	४९.०	५०.५	१०५.३	७८३.९	२४७.०	१०३०.९	२३१	१०२.८	५०.५
२०५१/५२	३०१.६	३२८.३	५८.६	३९.५	१११.३	८३९.३	२७८.२	१११७.५	२४४	११३.८	३९.५
२०५२/५३	३२८.७	३५८.७	६२.९	८७.०	९९.४	९३६.७	३२५.२	१२६१.९	२७५	७३.०	८७.०
२०५३/५४	३५५.१	३७६.७	६७.६	१००.२	१२८.२	१०२७.८	३४०.८	१३६८.६	३००	१५४.०	१००.२
२०५४/५५	३७८.८	४१३.७	७१.५	६७.४	१२०.०	१०५१.४	३२१.८	१३७३.२	३१७	२१०.३	६७.४
२०५५/५६	४१०.६	४४१.०	७७.३	६४.२	१२०.५	१११३.६	३६१.४	१४७५.०	३२६	२३२.४	६०.०
२०५६/५७	४६७.१	५०८.४	८१.८	९५.०	११७.१	१२६९.४	३८०.८	१७०१.५	३५२	२३२.२	९५.०
२०५७/५८	५१८.४	५२०.६	९४.१	१२६.०	१४८.०	१४०७.१	४६१.३	१८६८.४	३९१	२२६.५	१२६.०
२०५८/५९*	५७६.५	५९७.०	९५.५	१४२.९	१६२.६	१५७४.५	५१३.१	२०८७.६	४२६	२३७.८	१४२.९
२०५९/६०**	६४८.६	६६०.०	११०.०	२००.०	१८६.३	१८०४.९	९३९.३	२७४४.२	४६०.४	१०१.१	२००.०

* संशोधित अनुमान

** आठ महिनाको अनुमानित

श्रोत : नेपाल विद्युत प्राधिकरण ।

तालिका १०.३ : पेट्रोलियम पदार्थको खपत विवरण

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८*	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	आठ मी
																२०५८/५९
पेट्रोल	१५६०९	१७३४०	१४७०८	१७२४१	२६७८०	२९९१०	३१०५६	३४९४२	४११९१	४४८८९	४६९३९	४९९९४	५५५८९	५९२४५	६३२७१	४१०१२
डिजेल	७३३२१	७५३५६	१०३२७३	१०६४३८	१६६५५२	१७९९००	१९६०४७	२२७२२६	२५०५०४	२५७२३५	३००६०४	३१५७८०	३१०५६१	३२६०६०	२८६२३३	१८४४०२
मट्टितेल	५१८३५	६३२४६	९५६७२	७५९३९	१२२४५८	१४९२३७	१६२०७७	१८०५३६	२०८७२०	२४३००५	२८२०२६	२९४९८२	३३११२०	३१६३८१	३८६५९३	२५१७८८
लाइट डिजेल आयल (LDO)	५७१९	६०७४	-	२४७६	२५४२	१५३०	-	४१९१	४३७५	२०१७	९६७	५४७	४००५	३४१८	२४१३	१६०७
फर्नेस आयल (FO)	७४३५	६८३६	-	६२०९	११०६२	२०२२२	२७३१९	३१५६७	१८४४९	१६८५८	२७७७६	३३८६०	२६८७६	२०९९९	१८२५५	१२१२५
हवाई इन्धन (ATF)	१९६९८	१६२४४	९३२७	१६५४१	२४८३६	२९२१०	३०२५०	३७५३६	४०६२१	४७६८८	५१४१२	५५५४९	५६८४९	६३१३०	४७४५३	३१७६५
मिनेरल टरपेन्टाइन आयल (LDO)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१२०	८०
एल.पी.ग्यास (मे.टनमा)	-	४	-	-	१	-	-	-	१८४००	२१८२४	-	२५०१९	३०६२७	४०१०२	४८७५७	३०९८३
जम्मा	१७३,६१७	१८५,१००	२२२,९८०	२२४,८४४	३५४,२३१	४१०,००९	४४६,७४९	५१५,९९८	५८२,२६०	६३३,५१६	७०९,७२४	७७५,७३१	८१५,६२७	८२९,३३५	८५३,०९५	५५३,७६२
मूल्य (रु. करोडमा)	९७.२३	८४.०८	२१७.८२	३०२.५६	४४१.१२	४१०.८६	४९७.१३	५३४.६४	६३२.४७	७४४.८७	१०३२.४१	१११३.६१	१४६१.७४	१८६८.५७	१८११.७५	१२०७.८३
वस्तुगत निर्यातको तुलनामा पेट्रोलियम पदार्थको आयात (प्रतिशतमा) **	२३.६	२६.६०	४२.२०	४०.९०	३२.२०	२३.८०	२५.८०	३०.३०	३१.८०	३२.९०	३७.६०	३१.२१	२९.३०	३३.६०	-	-

अनुमानित

* आ.व. २०४७/४८ सम्म मे. टनमा

** निर्यात तथ्यांक अपरिष्कृत हुदा पूर्व प्रकाशित तथ्यांक संग मेल नखान सक्तछ ।

श्रोत : नेपाल आयल निगम लिमिटेड ।

किलो लिटरमा

हनाको
२०५९/६०#
४३७३१
१८६४६९
२४५३४०
२०८
१०४००
३२९१६
-
३७०१२
५५६,०७६
१२२४.५१
-

तालिका ज्ञज्ञ.ज्ञ : सडक सूबिधाको बिस्तार

(किलो मिटरमा)

आर्थिक वर्ष	कालोपत्रे	खण्डास्मित	कच्ची सडक	जम्मा
२०४४/४५	२,८२२	१,३४८	२,४४१	६,६११
२०४५/४६	२,८३७	१,४७७	२,२९७	६,६११
२०४६/४७	२,८९९	१,६२१	२,५१६	७,०३६
२०४७/४८	३,०८३	२,१८१	३,०६४	८,३२८
२०४८/४९	३,१६४	२,२४३	३,४४४	८,८५१
२०४९/५०	३,२२७	२,३३३	३,७३३	९,२९३
२०५०/५१	३,३९८	२,३५६	३,९१०	९,६६४
२०५१/५२	३,५३३	२,६६२	४,५२९	१०,७२४
२०५२/५३ +	३,६०९	२,८६७	४,७६१	११,२३७
२०५३/५४+	३,६५५	३,०११	५,०४८	११,७१४
२०५४/५५	४,०८०	३,४८९	५,६५४	१३,२२३
२०५५/५६+	४,१४८	३,७१०	५,८५१	१३,७०९
२०५६/५७ **	४,५२२	३,६४६	७,१४०	१५,३०८
२०५७/५८+	४,५६६	३,७८६	७,३५०	१५,७०२
२०५८/५९+	४,६१७	३,८७८	७,४९०	१५,९८५
२०५९/६०*	४,६२७	३,८८३	७,४९०	१६,०००

** NRS २००० बाट

+ सडक विभागको मात्र ।

* प्रथम आठ महिनाको

श्रोत : सडक विभाग ।

तालिका ११.२ : थप सवारी साधन संख्या

संख्यामा

विवरण	नयाँ दर्ता भएका															
	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*
बस । मिति बस	१६५	८८५	७२३	८२२	५७१	७९१	१२४५	९३३	५१३	७५६	१०२९	८९१	६१६	१४५३	१३४३	४३२
ट्रक । ट्यांकर	५२५	४४९	२४०	७७२	१५२४	१४९१	१७५१	१६२९	३२६९	९७९	१३२४	१०१३	८२९	१२७१	१७९८	७३४
जीप । कार	१५३८	१९३३	१८३१	२८८५	२११५	२२६६	३०४९	३०४३	५२७८	२९७६	४१३९	२५०७	३६४७	५१५२	४३७४	१७२७

* प्रथम आठ महिनाको

श्रोत : यातायात व्यवस्था विभाग ।

तालिका ११.३ : यातायात सुबिधाको बिस्तार तथा सामान ढुवानी परिमाण

यातायातको किसिम	इकाई	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२**	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*
१ हवाई मार्ग																	
क) आन्तरिक यात्रु	हजारमा	३३८	२९६	२९९	३०८	३०९	३४८	७६७	११८२	१२०८	१३९८	१३८३	१३२८	१७७१	८७१	८६३	-
ख) वाट्य यात्रु	हजारमा	२५९	३००	३१७	३२६	३३९	८०५	९३४	८४४	९४१	९५८	१३३१	१०५१	१२५४	१०७९	१०१६	-
ग) आन्तरिक सामान ढुवानी	मे.ट.मा	८२२	७९१	८५३	७४३	८८७	४५५	१०९३	४००६	११८४९	१०५३९	१०५९६	८५००	१०८७१	१६२९	२१७२	-
घ) वाट्य सामान ढुवानी	मे.ट.मा	५२०४	६५९८	६३०८	४१११	४५८५	१५३०३	१८५३३	१४०६०	१४५९२	१५२०२	१६६८३	१४२३०	१८६२१	१६१०८	१५१४०	-
२ रेल मार्ग																	
क) प्राप्त सुबिधा	कि.मि.	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	-	-	-
ख) यात्रु संख्या	हजारमा	१३६५	१३८७.४	१७६०	११००	८८४	७५५	६५३	१११८	१२४५	१४१६	१७३१	१५३३	९८१	-	-	-
ग) सामान ढुवानी	हजार टन	१८	१७.६	२२	१५	१४	११	९	७	८	७.३	८.०	७.५	९.५	-	-	-
३ रज्जु मार्ग																	
क) प्राप्त सुबिधा	कि.मि.	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	-	-	-
ख) सामान ढुवानी	हजार टन	११	२१	२८.१	११.५	११.७	७.५	१२	११	७.५	३३.५	१३.२	-	-	-	-	-
४ ट्रली बस																	
क) प्राप्त सुबिधा	कि.मि.	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	-	-	-
ख) यात्रु संख्या	हजारमा	४२२२	५४३४	५४३५	५३००	५०३२	४०९४	४५६०	४३५३	४१८२	३७००	३३३२	३५५८	२११६	-	-	-
५ सडक मार्ग																	
क) प्राप्त सुबिधा	कि.मि.	६६११	६६११	७०३६	८३२८	८८५१	९२९३	९६६४	१०७२४	११२३७	११७१४	१३२२३	१३७०९	१५३०८	१५७०२	१५९८५	१६०००

* प्रथम आठ महिनाको

द्रष्टव्य : हवाई मार्ग अन्तर्गत आ. व. २०४९/५० देखि निजी क्षेत्रका विमान सेवाहरु समेत समावेश गरिएको ।

२०५१/५२ देखि जिल्ला स्थित विमानस्थलको समेत समावेश ।

श्रोत : सडक विभाग, नेपाल यातायात संस्थान र नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण ।

तालिका ११.४ : टेलिफोन सेवा बिस्तार

शीर्षक	पौष								आषाढ								२०५९ फाल्गुण
	२०४४	२०४५	२०४६	२०४७	२०४८	२०४९	२०५०	२०५१	२०५२	२०५३	२०५४	२०५५	२०५६	२०५७	२०५८	२०५९	
क) नगर क्षेत्र संख्या	२९	३०	३४	३८	३८	४१	४२	४३	४७	५१	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८
ख) टेलिफोन लाईन वितरण संख्या	२८२०४	३८२९५	४५४५७	५७३२०	६५२९८	६८८८६	७२०३३	७७३१७	८२७७४	११२६४५	१५३७८२	१८१३०२	२२१८६३	२५५७७७	२८८०३६	३२७६७३	३५६३२३
१ स्वचालित																	
क) नगर क्षेत्र संख्या	३	२	२	२	२	२	२	२	२	१	१	-	-	-	-	-	-
ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	८३९३	६५९०	५७६१	५२०९	६१०८	६१८८	७०७२	७१४३	६९७४	२९३०	१५५०	-	-	-	-	-	-
२ सि. बि.																	
क) नगर क्षेत्र संख्या	९	९	९	६	७	४	४	४	४	२	-	-	-	-	-	-	-
ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	१४३३	१५५०	१३५२	८१४	११३५	५५९	६४५	६५३	६६६	३७४	-	-	-	-	-	-	-
३ डिजिटल स्वचालित																	
क) नगर क्षेत्र संख्या	१५	१७	२३	३०	३२	३७	४२	४५	४३	४९	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८
ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	१८३३८	३०११५	३८३४४	५१२९७	६३४०४	६२१३९	६४३१६	६९५२१	७५११४	१०९३४१	१५२२३२	१८१३०२	२२१८६३	२५५७७७	२८८०३६	३२७६७३	३५६३२३
४ म्याग्नेटो																	
क) नगर क्षेत्र संख्या	२	२	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	४०	४०	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

श्रोत नेपाल दूरसंचार संस्थान ।

तालिका १२.१ : प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र
माध्यमिक विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूको संख्या

विद्यार्थी संख्या हजारमा

	प्राथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक	
	विद्यालय	विद्यार्थी	विद्यालय	विद्यार्थी	विद्यालय	विद्यार्थी
२०४४ भाद्र	१२४९१	१९५३	३८२४	२९०	१५०१	२९०
२०४५ भाद्र	१३४८८	२११०	३८५७	३०५	१६३८	३०७
२०४६ वैशाख	१५८३४	२५२६	३९४१	३२५	१७९१	३३९
२०४७ वैशाख	१७८४२	२७८९	३९६४	३४४	१९५३	३६५
२०४८ वैशाख	१८६९४	२८८४	४०४५	३७८	२०७९	३९५
२०४९ वैशाख	१९४९८	३०३५	४२३०	४३३	२३०९	४२२
२०५० वैशाख	२०२१७	३०९२	४३७६	६३७	२२४२	२७३
२०५१ वैशाख	२११०२	३१९१	४७३९	६७०	२४८२	२७४
२०५२ वैशाख	२१४७३	३२६३	५०४१	७२६	२६५४	२९०
२०५३ वैशाख	२२२१८	३४४८	५५०६	७९१	२९०३	३३०
२०५४ वैशाख	२३२८४	३४६१	६०६२	८२९	३३२२	३५९
२०५५ आषाढ	२३८८५	३५८७	६६१७	८४२	३६२४	३७५
२०५६ आश्विन	२५५२२	३७८०	७२७६	९१६	४०८२	३८५
२०५७ आश्विन	२५९२७	३६२३	७२८९	९५७	४३५०	३७३
२०५८ आश्विन	२४९१५	३७९२	७३३१	१०५८	४१११	४४९
२०५९* आश्विन	२५९११	३८९४	७४०४	१०७६	५४४२	४५६

* अनुमानित

द्रष्टव्य :

२०५० साल देखि न कक्षासम्म नि.मा.वि र ९ र १० कक्षा मात्र मा.वि. कायम भएकोले मा.वि. संख्या र विद्यार्थी संख्या घटेको साथै २०५५ सालमा शैक्षिक सत्रमा परिवर्तन हुँदा तथ्यांक संकलन महिना फरक परेको ।

स्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय ।

**तालिका १२.२ : प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तथा
माध्यमिक शिक्षक संख्या**

संख्यामा

वर्ष	प्राथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		कुल जम्मा	
	जम्मा	तालीम प्राप्त	जम्मा	तालीम प्राप्त	जम्मा	तालीम प्राप्त	जम्मा	तालीम प्राप्त
२०४४ भाद्र	५५२०७	१९७६४	११७४४	४७४७	८९१८	४५३५	७५८६९	२९०४६
२०४५ भाद्र	५७२०४	२०१०९	११९८९	४२५३	९१४३	४३९३	७८३३६	२८७५५
२०४६ वैशाख	६३९४५	२५३०४	१२२४५	४५७१	१०२०७	५०५६	८६३९७	३४९३१
२०४७ वैशाख	७१२१३	२६७७५	१२३९९	४२९८	१०४२१	४७७१	९४०३३	३५८४४
२०४८ वैशाख	७४४९५	३१९०६	१३००५	४४२८	११६२७	५१२०	९९१२७	४१४५४
२०४९ वैशाख	७७९४८	३६३५९	१३२२५	४४९०	१२१३२	५३३९	१०३३०५	४६१८८
२०५० वैशाख	७९५९०	३८५३६	१३६४७	४६२३	१२६५६	५५१२	१०५८९३	४८६७१
२०५१ वैशाख	८१५४४	३३५३६	१५३५८	४८२०	१३८२०	५८६५	११०७२२	४४२२१
२०५२ वैशाख	८२६४५	३५०५७	१६८२१	५४३८	१४५८५	६४९१	११४०५१	४६९८६
२०५३ वैशाख	८९३७८	३८९८०	१९७०४	६२०४	१६४२३	७३२८	१२५५०५	५२५१२
२०५४ वैशाख	९१४६४	४२०३९	२०६४१	६४११	१६४९४	७७४३	१२८५९९	५६१९३
२०५५ आषाढ	९१८७८	४२६८३	२२०९५	७२४६	१६६७७	८२२०	१३०६५०	५८१४९
२०५६ आश्विन	९९३८२	४४२२१	२४६९६	८०६२	१९१८५	९७११	१४३२६३	६१९९४
२०५७ आश्विन	९७८७९	५०६९७	२५३७५	१०२२८	१९४९८	११०१२	१४२७५२	७१९७७
२०५८ आश्विन	९६५५६	११३००	२६६६१	५७७१	१८८३०	७५९७	१४२०४७	२४६६८
२०५९ आश्विन *	९७११६	१२०९१	३५३६०	६१७५	१९८६३	७९०१	१५२३३९	२६१६७

* अनुमानित

नोट : २०५५ सालमा शैक्षिक सत्रमा परिवर्तन हुँदा तथ्यांक संकलन महिना फरक परेको ।

स्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय

**तालिका १२.३ : सरकारी तथा निजीस्तरमा सञ्चालित विद्यालय,
विद्यार्थी तथा शिक्षकहरुको विकास क्षेत्र अनुसार संख्या
(शैक्षिक सत्र २०५९/६०)***

	प्राथमिक (१-५)			निम्न माध्यमिक (६-८)			माध्यमिक (९-१०)		
	विद्यालय	विद्यार्थी	शिक्षक	विद्यालय	विद्यार्थी	शिक्षक	विद्यालय	विद्यार्थी	शिक्षक
नेपाल अधिराज्य	२५९१२	३८९३९०२	९७११६	७४०४	१०७५७११	३५३६०	५४४३	४५५६७९	१९८६३
कुल सरकारीस्तर	२१७७७	३४५६२०६	७८५५०	५९२१	९४२९२७	२६९४१	४१११	३९११९१	१३९७१
कुल सामुदायिकस्तर	१८७४	१६४८४६	३७२४	१६९	२२७३४	१६९५	१७३	११२७५	५४०
कुल निजीस्तर	२२६१	२७२८५०	१४८४२	१३२२	११००५०	६७२४	११५९	५३२१३	५३५२
पूर्वाञ्चल क्षेत्र	५८३३	८८९१८४	२१७५३	१६७४	२६७६६५	८४५६	११८४	१२५०८०	५०३३
क. सरकारीस्तर	४९५२	८१०२९६	१८४१६	१४१९	२४६८९७	७०५४	९४७	११३१७६	४०४२
ख. सामुदायिकस्तर	४३८	३२२०६	६६१	२४	३७७७	३७१	३०	१९३६	११२
ग. निजीस्तर	४४३	४६६८२	२६७६	२३१	१६९९१	१०३१	२०७	९९६८	८७९
मध्यमाञ्चल क्षेत्र	७३४३	११८२४९३	३०६६३	२४०६	३३१४३१	११११७	१९२७	१४७९४६	७३३८
क. सरकारीस्तर	५८८२	१००३२५६	२२८०१	१५९४	२५४३९७	७२६८	११६५	१११८३७	३९९४
ख. सामुदायिकस्तर	३२६	२९२३३	८५५	४४	५८९७	२५८	४६	२७२५	११७
ग. निजीस्तर	११३५	१५०००४	७००७	७६८	७११३७	३५९१	७१६	३३३८४	३२२७
पश्चिमाञ्चल क्षेत्र	६३६१	९११०२२	२२६७५	१७१६	२७१११६	८८८६	१३२२	११११३४	४५६२
क. सरकारीस्तर	५४२२	८१२१३९	१८४५८	१४७१	२४९१४९	७११९	११०८	१००६९५	३५९६
ख. सामुदायिकस्तर	५३४	५०२३४	११४४	४७	७४३५	४८९	५४	३४१८	१५१
ग. निजीस्तर	४०५	४८६४९	३०७३	१९८	१४५३२	१२७८	१६०	७०२१	८१५
मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्र	३७७८	५६०१३७	१३१०८	८८३	१२१५२१	३९०७	५५४	४२५९२	१६९२
क. सरकारीस्तर	३४०९	५२५४८८	११९४३	८०८	११५९५१	३३१३	४९८	४०२१०	१४३६
ख. सामुदायिकस्तर	२७६	२४५६५	४२९	२१	२२२१	२५७	२०	१२००	६८
ग. निजीस्तर	९३	१००८४	७३६	५४	३३४९	३३७	३६	११८२	१८८
सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्र	२५९७	३५१०६६	८९१७	७२५	८३९७८	२९९४	४५६	२८९२७	१२३८
क. सरकारीस्तर	२११२	३०५०२७	६९३२	६२९	७६५३३	२१८७	३९३	२५२७३	९०३
ख. सामुदायिकस्तर	३००	२८६०८	६३५	२५	३४०४	३२०	२३	१९९६	९२
ग. निजीस्तर	१८५	१७४३१	१३५०	७१	४०४१	४८७	४०	१६५८	२४३

* अनुमानित

स्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय ।

तालिका १२.४ : उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी संख्या

अध्ययन संस्थान । संकाय	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६० *
क त्रिभुवन विश्वविद्यालय																
१. इन्जिनियरिङ अ. सं.	१८३७	१९५२	१८३१	२०३९	२२६८	२०८०	२०२९	+२११२	+१९७४	+१९९८	+१७८४	+२६४५	+३१५०	+३६१२	+४०७७	४३५७
२. कृषि र पशु विज्ञान अ. सं.	११५१	१२५२	१३१८	६८४	७२९	६७४	६७५	५६५	५२०	६०२	५९८	६९६	७४२	७४५	७२०	७९२
३. चिकित्सा शास्त्र अ. सं.	१४५८	१६५८	+१५४०	+१९४३	+१८६३	+१६५५	+१२३८	+१३७१	+१२२८	+१५६५	+१२१२	+१३७१	+१४५३	+१६०५	+१७४७	१७७१
४. वन विज्ञान अ. सं.	५४९	५८७	५७७	५६९	४५४	५६३	५४९	४८३	४०४	४९०	३५३	४३५	३९६	४०५	३६०	३९४
५. विज्ञान तथा प्रविधि अ. सं.	+८६११	+९११९	+१०२४३	+११७१२	+१३५६७	१३५००	१५४४९	+१२४०५	+१०९९०	+११६५५	+१०३२८	+१३६२०	+११८७४	+१२६९१	+१२३६०	११८५३
प्राविधिकको जम्मा	१३५९८	१४५६८	१५५०९	१६९३९	१८८७३	१८४७२	१९९३२	१६९३६	१५९१६	१६२३०	१४२७५	१८७६७	१७६९५	१९०५८	१९२६४	१९०८७
६. कानून संकाय	+६७०३	+७००६	+७९०९	+७५३९	+१०२६८	९८८२+	७९६९	+८२९३	+४८२६	+३८७७	+४४९७	+४७४५	+४०३६	+३८४३	+२०२४	११७७
७. व्यवस्थापन संकाय	+२५२२३	+२८७३६	+२८०६९	+३६४६८	+४६३३५	४२३२७+	४०८९६	+४२३५३	+२८९७९	+३९५३४	+२८९३३	+३६०३७	+३६९६७	+३९३७४	+३७४९०	३९०५३
८. शिक्षा शास्त्र संकाय	४७४८	६०३२	६३७२	+८६७७	+१०७३०	११३९६	१६६६४	+१५३३०	+११६२३	+१०९८४	+१०८४०	+१४९८०	+१७४५२	+२१८९९	+२२८२३	१७७८९
९. मानविकी र सामाजिक शास्त्र संकाय	+३२६९५	+३८३२०	+४५१४९	+५३८३९	+६८५२०	६५३८४	५३६७९	+४७८७	+३८८१५	+४२००९	+३९५१५	+४८७०४	+५२०८५	+६३९५६	+६९३२२	४८५७०
१०. संस्कृत	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
साधारणको जम्मा	६९३६९	८००९४	८६६२९	१०६५२३	१३५८५३	१२८९८९	११९१२०	११३९६३	८४२४३	८८३९६	८२९०५	१०४४६६	१०९७४०	१२८२५४	१२३६६०	९८५८९
जम्मा	८२९६७	९४६६२	१०२९३०	१२३४६२	१५४७२६	१४७४६९	१३९०५२	१३००९९	९९३५९	१०४६२६	९७८८०	१२३२३३	१२७३५५	१४७३२२	१४२९२४	११७६७५
ख महेन्द्र संस्कृत विश्व विद्यालय																
१. स्कूल अफ साइन्स	-	-	-	-	-	-	-	४५३	६३६	८६५	१३७२	६६५	८२८	७१९*	८४३*	७५५*
२. स्कूल अफ इन्जिनियरिङ	-	-	-	-	-	-	-	७६	१८०	२५२	३८८	४४२	४२८	५१५*	५०५*	४६८*
३. स्कूल अफ मेनेजमेण्ट	-	-	-	-	-	-	-	७९	७९	७९	९६	१३८	२४८	१२७*	१७७*	१२०*
४. स्कूल अफ एजुकेशन	-	-	-	-	-	-	-	२४	१३	२४	१५६	८९	३०	३५*	६३*	१००*
५. स्कूल अफ आर्ट्स	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३२	६७	८७	११०	१६*	१६*	४२*
६. स्कूल अफ मेडिकल साइन्स	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१२२२	१७३०	९३*	१७९*	२८७*
जम्मा	-	-	-	-	-	-	-	६२४	९००	१२४४	२०७९	२६३५	३३७४	१४९७*	१७८३	१७३२
घ पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय																
१. मानविकी	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	२६	१५९	२३९	४३३	५६४
२. व्यवस्थापन	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३९	३८	८८	२२९	३१५	८३८
३. शिक्षाशास्त्र	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१११	२६५	२७८	५४३	
४. विज्ञान तथा प्रविधि	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१०३	४६९	७०५	११८०	
५. कानून	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	११	६०	११९	
६. कृषि	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	२८	-	-	
७. इन्जिनियरिङ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	९६	-	-	
जम्मा	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३९	६४	४६९	१३२९	१७९१	३२४४
ङ पोखरा विश्वविद्यालय																
१. विज्ञान तथा प्रविधि	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	७९	६६	१३७	२०२	३३४
२. व्यवस्थापन	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	२२०	७३३	१२५६	१७५९
३. इन्जिनियरिङ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	४०९	७६२	१४३८	१९७३
४. मानविकी र सामाजिक शास्त्र	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३६	४५	७५
कुल जम्मा	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	७९	६९५	१६६८	२९४९	४९३३
कुल जम्मा (क+ख+ग+घ+ङ.)	८२९६७	९४६६२	१०२९३०	१२३४६२	१५४७२६	१४७४६९	१३९०५२	१३००९९	१०४६२६	९७८८०	१२३२३३	१२७३५५	१४७३२२	१४२९२४	११७६७५	

* अनुमानित
 ++ निजीक्षेत्रका क्याम्पसहरु समावेश नभएको ।
 + निजीक्षेत्रका क्याम्पसहरु समावेश भएको ।
 * सम्बन्धन प्राप्त बाहेक
 # सम्बन्धन प्राप्त सहित

नोट: विज्ञान तथा प्रविधि अध्ययन संस्थान अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०४३/४४ देखि त्रि वि अन्तर्गतका निजी क्षेत्रका समेत विद्यार्थी संख्या समावेश गरिएको ।
 श्रोत: त्रिभुवन विश्वविद्यालय, महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय, काठमाडौं विश्व विद्यालय, पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय र पोखरा विश्वविद्यालय ।

तालिका १२.५ : स्वास्थ्य सेवाको बिस्तार

विवरण	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*	
१. सेवा बिस्तार	१०७५	१०८८	१०९६	१०९८	१३१२	१८३३	२४४१	३०९७	३७२२	४३४०	४३७७	४४०६	४४२१	४४१८	४४२९	४४४०	
क) अस्पताल	९६	१०१	१११	१११	११३	११४	११४	८२	८२	८२	८२	८३	८३	८३	८३	८३	
ख) स्वास्थ्य केन्द्र	१८	१६	१६	१८	१८	१८	१८	१७	१७	१७	१७	१३	१३	१०	१०	१०	
ग) स्वास्थ्य चौकी	८१६	८१६	८१६	८१६	८१६	८१६	८०१	७७५	७७५	७५४	७३६	७२३	७११	७००	७००	७००	
घ) आयुर्वेदिक औषधालय++	१४५	१५५	१५३	१५३	१६५	१६५	१६८	१६७	१७२	२००	२३०	२६०	२७५	२७५	२८६	२९७	
ङ) उपस्वास्थ्य चौकी	-	-	-	-	२००	७००	१३००	१९९७	२५९७	३१८७	३९९२	३९८७	३९७९	३९७०	३९७०	३९७०	
च) प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	-	-	-	-	-	२०	४०	५९	७९	१००	१२०	१४०	१६०	१८०	१८०	१८०	
२. अस्पताल शैया	४१५३	४३२९	४५७२	४५७०	४७९८	४८४८	४८४८	३६०४	३६०४	३९०४	४१८९	४९५५	५१९०	५२५०	५२५०	५२५०	
३. दक्ष जनशक्ति	२०९२६	२२७७१	२७९४८	३०१९५	३२८१५	३२७९८	३३४४१	२७००८	३०५२०	७३५७२	७७१०७	७८३७१	८१३८१	८१३५१	८४०८७	८६१६२	
क) डाक्टर	८७९	९५१	९५१	११९६	१४९७	१४९७	९१७+	९५२+	८७२+	८९४+	८९४+	९२३+	१२५९+	१२५९	१२५९+	१२५९+	
ख) परिचारिका x	२६६३	२९८०	२९८०	२९८६	२९८६	२९९९	२९८०	४६०६	४६०६	४७०६	३५८८	३९२५	४६५५	४६५५	७३१५	९१४६	
ग) कविराज +++	१६५	१९८	२४०	२४०	२७०	२४०	१९३	२४९	२४९	२९०	२९०	२०१	२११	२११	२०३	३८७	
घ) वैद्य	११४	११९	१३०	१३०	१४४	१४४	१६८	१९७	१९७	२१९	२१९	१९५	२१०	२१०	२९४	३५४	
ङ) स्वास्थ्य सहायक (हे. अ. अ. हे. व.)	१०१७	११८६	११८६	११८६	३४६१	३४६१	११६८	४४९२	५०९२	५१५२	५१९२	५२९५	५२९५	५२९५	५२९५	५२९५	
च) स्वास्थ्य कार्यकर्ता (मा.शि.का.)	१३४६२	१४३३७	१९४६१	२०४४२	२०४४२	२०४४२	२४०००	२४००	२४००	३१८७	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	
छ) स्थानीय स्वास्थ्य कायकर्ता (ग्रा. स्वा.का.)	२६२६	३०००	३०००	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	३९८५	३९८५	३९८५
ज) अन्य स्वास्थ्य कार्यकर्ता (तालीम प्राप्त सुडेनी, महिला स्वा. स्वयंसेविका)	-	-	-	-	-	-	-	११०४९	१३०८९	५५१०९	५९७१९	६०६२७	६२५४६	६२५४६	६२५४६	६२५४६	

* प्रथम आठ महिनाको

आ.व. २०५१/५२ देखिका तथ्याङ्कहरू सरकारी क्षेत्रको मात्र ।

+ दरवन्दी अनुसार

++ अंचल आयुर्वेद औषधालय र जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र ।

+++ अधिकृत कविराज समेत (आ.व. २०५५/५६ देखि स्थायी कविराज र वैद्यहरू समावेश गरिएको) ।

आ.व. २०५३/५४ देखि केही स्वास्थ्य चौकी र उपस्वास्थ्य चौकीहरूको स्तर वृद्धि गरि प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना गरिएकोले स्वास्थ्य चौकी र उपस्वास्थ्य चौकीहरूको संख्या फरक देखिन आएको हो ।

x परिचारिकाको हकमा नेपाल नसिङ्ग परिषदमा दर्ता भएको नर्स तथा अ.न.मी. हरु समावेश गरिएको छ ।

स्रोत : स्वास्थ्य मन्त्रालय ।

तालिका १२.६ : खानेपानी तथा ढल निकास सुविधाको बिस्तार

विवरण	इकाई	२०४४/४५	२०४५/४६	२०४६/४७	२०४७/४८	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०*
क) खानेपानी तथा ढल निकास विभागबाट थप गरिएको ग्रामीण क्षेत्र																	
क) नयाँ आयोजनाबाट थप लाभान्वित जनसंख्या	हजारमा	८४६	५७९	८८२	४५४	६८०	६८५	६९९	८९९	८००	७५६	७०७	३७४	५२५	४६६	६४	९७७
ख) सुधार विस्तारबाट थप लाभान्वित जनसंख्या	"	-	-	-	-	-	५	८	२	५	९४	-	-	-	-	-	-
ग) कुल उपलब्ध पानी	हजार लिटर प्रति दिन	३२७०५	२५३०५	३९७००	२०४३०	४८८७५	३५८२०	४६९४८	५४४७९	५४०६७	३४६५०	३९८९५	२००९९	२८२७९	२५९६४	२८७६	७९४८
शहरी क्षेत्र																	
क) लाभान्वित जनसंख्या	हजारमा	९०	३९	-	-	९०	५२	९८	४८	४०	-	-	-	-	-	-	-
ख) उपलब्ध पानी	हजार लिटर प्रति दिन	८५२	३७५	-	-	८९९	९४०९६	९७३६	४६०८	३८८०	-	-	-	-	-	-	-
ख) नेपाल खानेपानी संस्थान बाट थप गरिएको																	
क) उपलब्ध पानी	हजार लिटर प्रति दिन	४२०००	९२२००	९०३००	५०००	८०००	४२६०	९६०००	३३००	५५००	५५००	३००	७०००	३०००	९४८०	७०००	३०००
ख) लाभान्वित जनसंख्या	हजारमा	४८	५७	५७	२७	९५०	४०	८९	३४	६९	५५	४५	४३	९९	९५	५०	२०
ग) आधुनिक ढल निकास सुविधा	कि.मि.	४	२९	४	६	९	७	५	२.८४	४.३९	९२	०.४६	९०	७	५	९०	२

* आठ महिनाको अनुमानित

श्रोत: खानेपानी तथा ढल निकास विभाग र नेपाल खानेपानी संस्थान ।